

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

İNSANCIL

AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ YIL 5 SAYI 59 EYLÜL 1995 60.000TL (KDV DAHİL) ISSN 1300-4158

Önce

sonra eleştir

İÇİNDEKİLER

	OZAN YILMAZ Önce Oku... Anla... Sonra Eleştir _____	1
2	İnsan Felsefesi Açısından: İnsancıl Damar MÜSLÜM KABADAYI	
	ÇETİN ATEŞ Seni (Şiir) _____	3
4	_____ Pozerit AFŞAR TİMUÇİN	
	NIHAT ATEŞ Endişeci Palazlar ve Bunca Adam (Şiir) _____	5
6	_____ Toplumcu Edebiyatımız ve MUSTAFA BAYRAM	
	Türk Modernleşmesi ALAZ Mutluluğa Cevaplar (Şiir) _____	10
11	_____ Hoşgörüsüzlüğün Nedeni Olarak CEMİL GÜZEY	
	Argumentum Ad Hominem veya Kişiliğe Saldırı MUSTAFA TOPAL Sağduyunun Tuzakları _____	16
22	_____ Mamak ve Şiir (Şiir) ALİ BİÇER	
	ALİ BALKIZ Hasan Hüsetin'in Şiirinde İdeoloji _____	23
26	_____ Eminelerden Bir Emine GÜNGÖR GENÇAY	
	FARUK BAL Alevin Çiçeği (Şiir) _____	27
28	_____ Bireysel Bir Roman: Çağrısız Hayalim SİNAN KUTLU	
	İSMET ALICI Kayıplara (şiir) _____	32
33	_____ Yürümek OZAN YILMAZ	
	MUSTAFA ÖZ Halk Denen Bilge Var Mı? _____	37
38	_____ D/Ağ (Şiir) ALATTİN BADIR	
	SEDAT YILMAZ Popüler Kültür _____	39
44	_____ Solingen (Şiir) MUAZZEZ MENEMENCİOĞLU	
	M. BAYRAM İLKİMEN Merhaba İnsan _____	45
46	_____ Kültürel Gücün Odakları AUGUSTO ROA BASTAS	
	MESUT AŞKIN Şiirler _____	47
48	_____ Direniş Komitesi İle Söyleşi GÜREL SÜRÜCÜ	
	HASAN HÜSEYİN GÜNDÜZALP Adana'nın Temmuzlu Söylemleri _____	50
	MUHİTTİN ÇOBAN	
51	Armutun İyisini Yemek İçin Yedirilen HÜSEYİN HİLMİ BULUNMAZ	
	Elma Şekerinin Sapının Elde Kalması YILMAZ ELMAS Oğuz Koyutürk İle Söyleşi _____	52
53	_____ Öykü Üzerine Söyleşi GÜLGÜN ARIGÜMÜŞ	
	SEÇKİN GÜNDÜZ Son Martı (Öykü) _____	58
59	_____ Yakarış Değil (Şiir) SÜEN ÇANKAYA	
	CENGİZ GÜNDOĞDU Yıldız Güncesi _____	60
64	_____ Sesin Duvarını Aşıyor Çığlık (Şiir) AYDIN ÖZTÜRK	

İnsancıla gönderilen ürünler geri verilmez. Yazıların A4 boyutundaki kağıdın tek yüzüne çift aralılda yazılması rica olunur.

Sahibi
BERRİN TAŞ
Genel Yayın Yönetmeni
CENGİZ GÜNDOĞDU
Yazışları Sorumlu Yönetmeni
NIHAT ATEŞ
Bilgi İşlem Sorumlusu
CELAL ERGÜN

Kurum Yazmanı
ŞADİYE GÜLE
Ofset Hazırlık
İnsancıl Teknik
Bölümü

ISSN 1300-4158

Görsel Yönetmen
BUKET ÇETİN
Kapak Tasarımı
BUKET ÇETİN
Baskı
İlıcak Matbaası Tel: 880 40 75
Dağıtım
Yay-Sat

Adres: Mollafenari Sok. Nadir Han. No 40-42 Kat 5 Cağaloğlu / İstanbul Tel: 511 79 94-513 93 99
Ankara Temsilciliği Burak Gürcan Necatibey Cad. Lale Sok. 4/18 Sıhhiye Ankara. Tel: (0312) 232 00 80
Antakya Temsilciliği Müslüm Kabadayı Silahlı Kuvvetler Cad. No 3 Antakya. Tel: (0326) 214 53 31
Adana Temsilciliği Hasan Hüseyin Gündüzalp Muhittin Çoban. Piramit İşhanı. Kat 1. Atilla Altıkat Köprüsü yanı
Konya Temsilciliği Kazım OĞUZ Sahaf Oğuz Rampalı Çarşı No 37 Konya Tel 0332 353 01 61

Abone olmak için PTT'den 666 043 no'lu posta çeki veya T. İş Bankası 9. Kısım Ataköy İstanbul 11 37-38678 Berrin TAŞ adına 600.000 TL yatırmanız yeterlidir. Avrupa 80 Mark T. İş Bankası 9. Kısım Ataköy İstanbul Döviz Hesabı 11 37-314 499 17

Önce Oku... Anla... Sonra Eleştir

Bir kuşkuyu yaşıyorum bu günlerde. Bir soru kuşkuya dönüştü giderek. "Nasrettin Hoca gerçekten yaşad mı?" Yaşadıysa fıkralara konu olan durumlar yaşandı mı? "Evet" ise yanıt, hem de binlerce kez benzeri durumlar yaşandıysa, neden biz "düşünen insanlar" habersiz gibi yaşıyoruz, "kissadan hisse" çıkartmıyoruz? Yorumlama yeteneğimizi mi yitirdik? Bunları neden yazdığımı anlatmadan önce, Nasrettin Hoca'nın çok bilinen bir fıkrasını anımsatayım: Hoca eşeğinin sırtında, oğlu yaya giderken, "çoçuğu yürütüyor" diye eleştirilir. İnip çoçuğu bindirince de, "yaşlı adam yayan..." diye eleştirilir. İkisi biter, ikisi yürür... yine eleştirilir...

Düşüncelerine önem verdiğim bir arkadaşşıma İnsancıl dergisini önerdim. Pek okumadığını, okumayı da düşünmediğini söyleyerek eleştirilerini sıraladı... Okusa, okumuş olsa, çoğu eleştirilerinin yersiz olduğunu görecekti. Görmek... anlamak istemiyordu belki de... "Hüküm" verilmişti... Üst mahkemeye (Aklın muhakemesine) başvurmamak gereksizdi...

Ülkede once önemli konu varken bir star sistemi tutturulmuş, dergide boyuna Enis Batur, Fethi Naci, Orhan Pamuk vs. eleştiriliyormuş... Enis Batur'un ne olduğunu bilmeyen yokmuş. Altı TV kanalında birden çıkan O.Pamuk'un burjuvazice desteklediği, şişirildiği apaçık ortadaymış. Ona, durumun bu kadar net olmadığını, medyatik etkiyle kapitalist sisteme karşı olan birçok kişinin bunları önemsemediğini, olumladığını, okuduğunu söyledim. Ayrıca bunlar soldan sayılarak, birçok "sol" yayının sanat sayfalarının baş köşelerinde ağırlandığı da bir gerçek... Bunlar ortaya konmasa, sistemin edebiyat-sanat alanındaki starları, insanı sinsice içten içe sisteme entegre ederken (hem de sol söylemle) siz neredeydiniz insanı kültür-sanat mücadelesi verenler" diye eleştirilmez miydi?

Bu derginin yazarları ülke/dünya sorunlarına da duyarsız değil. Kürt sorunundan demokratikleşmeye, yabancılaşmadan yeni dünya düzenine, sosyalizmden insanı ilkelliğe/yeni bir ortaçağa sürükleyen kapitalizme, irtica sorunundan insanlaşmaya kadar birçok konu dile getirilip insanı çözüm önerilmekte. (Tabi tüm bunlar dergi okunur ise, anlama niyetli varsa anlaşılabilir...) Bu sorunlardan bir tanesi tek ve ana sorun olarak konsa (ki birbiriyle ilintilidir sorunlar), bu sefer de, "şu konuya saplanıp kaldılar, asıl sorunlar daha önemli, hem asıl çabanızı sanat-kültür alanında göstermelisiniz" eleştirisi hazırdır...

Bir başka eleştiri: "bu dergi sisteme karşı ise neden beş yıldır toplatılmadı, yayınlayanlar para/hapis cezası almadı?" (DGM'de yargılanmış...) Toplatılmadı... ceza almak zor değil bu ülkede... İçinde bol "Kürdistan" sözü geçen bir yazı yayınlamak yeterli çoğu zaman... Sırtımızı dayadığımız parasal bir güç, belli bir örgüt/parti olmadığına göre, birkaç sayı sonra dergi yayınlanamaz hale gelirse... yöneticiler ceza alırsa "eleştirenler" yardım eder mi? Yoksa kimileri sevinirken "üzgün" demeciler mi verir? (Ben, her yazımızın, güdümsüz kendince olası riskleri göze olarak, özverili ve içten bir çabıyla, sistemi/yasaları değil, insanlığı/gerçekleri baz alarak yazdığını düşünüyorum. Sorunların politik bir söylemle değil, anlaşılır güncel bir söylemle ifade edilebilirliği daha doğru buluyorum. Bu, bir çekinceye kaynaklanıyor. Sorunlara duyarlı, gerçekleri arayan, fakat politik terimlerle ifade edilemeyen ya-bancı bir çok insana, sistemin dili dışında anlayabileceği bir dille ulaşabileceğimizi ve böylece insanlaşma yolunda bir adım daha atmasını sağlayabileceğimizi düşünüyorum. Aksi durumda, bildiklerini birbirine tekrarlayan, kısır bir "politize sanatçılar grubu" olarak kalınabilir. İnsancıl böyle olmadığı için... insana ulaştığı için, insanın günlük yaşamını da açımlayıp hatırlatmaya ayna tutabildiği için önemlidir!) Dergi kapatılırsa, nice okur "bizi... insanı insan-sızlığı mahkum ettiniz... böyle yapmamalıydı, güzelim dergiyi yok ettiler..." diye eleştirmez mi?

Kavramlar karıştırılıp ajitasyona pirim verildiğinden, tedbir

"korkaklık", sorumluluk "ürkeklik", ceza almak "cesaret", belli bir örgüte/gruba entegre olmamak "pasiflik" olarak nitelendiriliyor (Bu "keskin" eleştirileri yapanların çoğu, bırakın bir şeyler yapmayı üretmeyi... okumuyorlar bile...) Sisteme karşı farklı görüş/üş-lup/tavır/yöntem seçenlerin tercihlerine saygı duymalıyız. Aynı yoldan, aynı yolda, fakat başka kulvarda olmak, birbirimizi kösteklememizi değil, desteklememiz gerektirir diye düşünüyorum. Yeter ki gerçekten, emekten, insandan yana olalım... eleştiriler insaflı ve yapıcı/üretken olsun... dedikodu/suçlama olmasın... Örneğin, bir yayının ya da kişinin niteliğini aldığı cezalarla ölçmeyelim... (12 Eylül sonrası Nazlı Ilıcak hapis, Cem Karaca sürgün, Yaşar Kemal cezasızdı... Ne oldu?... Hapis yatan, işkence gören, ölümden dönen niceleri var ki bugün "ajan", "dönek" ya da "sistem sözcüsü" durumunda (Sistem, çizmeyi aştığında sözcüsünü de cezalandırır(mış gibi yapar). Bu sizi yanıltmasın) Bence, ceza, hapis, işkence: ölüm en önemli kriter olmamalı "rüşdünü ispat" için... (Üstelik bunlar, "uzağımızda" da değil... yolumuz üzerinde...)

"Düşmana inat bir gün daha yaşamak/yaşatmak", dışarda insanların arasında kararlı, direngen insanı mücadeleyi sürdürmek... bu toplumda az şey mi? İnsancıl, beğenmediğini yasalar... sistemi... yanlışlamaları değiştirmek, her alanda sorunlara duyarlılık yaratmak, yaşamı insanı sanatla güzelleştirmek... şiirleştirmek, ajitasyonla değil de insanların insanı duygularına seslenerek "farklı bir söylem" ile düşünce üretmek, benzer duyarlılıkları "farklı bir terminoloji ile dile getirmek... insanlaşmak için var!

Sadece söz'de değil, toplumun her kesiminde gözlediğimiz yanlışları ve beynin doğru/bilimsel çalıştırılmamasından kaynaklanan yanlışlamalı bakışı ve bunun günlük yaşamımızla/sistemle ilgisini ortaya koymak, tartışmaya açmak, yaşadığımız çelişiklere ve handikaplara işaret etmek için yazıyoruz çoğumuz... Tartışılmayan, güncelimiz içinde "yanlış" yaşadığımız sorunları ("anlamak", "içselleştirmek" vs.) gündeme getirerek, bir eksikliği de giderdiğimizi düşünüyorum. Yanıtlarının çoğu bu yazılarda var olan sorunlarla/eleştirilerle karşılaştığımızda (özellikle de dergiyi okumayanlar/yarım okuyanlar tarafından) ne söyleyebilirim? "Önce oku... anla... sonra eleştir"den başka...

İnsancıl'a soğuk bakan(ve okumayan) kimileri de C.Gündoğdu'nun kişiliğini ve tavırlarını bahane ediyor (Okurların çoğu da C.Gündoğdu için okuyor...) Önce şu, İnsancıl sadece C.Gündoğdu demek değildir. Onlarca yazar/emekçisi var... Binlerce okuru var. Ancak yıllardır -kendi üslubuyla- özveri içinde insanı mücadele sürdürdükünden saygıdeğer bir insandır Gündoğdu. (Sahi, onun kuşağında hayatta olup da "dönmeyen" mücadeleyi sürdüren kaç kişi kaldı?... Kusurları yok mu? Var... Her birimizin olduğu gibi... Çocuğu gibi sevdiği İnsancıl'ı büyütmek... yarımsız yürüyecek hale getirmek için gösterdiği çaba, bu yoldaki "kusurları", farklı kişiliği de göz önüne alınırsa anlaşılabilir diye düşünüyorum...

Eleştiri niyetine dedikodular da üretiliyor "Dedikodu niteliğini aşmadıkça üretilmesi de, yanıtlanması da gereksiz... Sonuçta söyleyeceğim şu; onlarca yazar/yazı olan bir dergi, tek yazar/yazı ile değerlendirilmemeli... Okur, özellikle İnsancıl okuru, herhangi bir dergiyi bile "yarım" bırakmamalı, "yarım" (ilgisini çeken bir-iki yazıyı) okuyup değerlendirmemeli... İnsancıl okuru boşuna okumamalı... İnsani mücadelesi adına hiçbir şey yapmayıp, "yanlışım/çelişkim ortaya çıkar" diye hiçbir şey üretmeyip... ürettiğinde de kendini ürettiğinin ardına saklayıp içine katmayarak sadece eleştirenlerden olmamalı... Gelişmeli... geliştirmeli... Aynasına bakabilmeli; "nasıl yaşıyorum... ne yapıyorum... niçin... nasıl yapıyorum" diyebilmeli... "Doğrusu olmayan yanlışlar"ın içsel ve dışsal nedenlerini bulabilmeli... dönüştürmeye çalışmalı insanı olana doğru... "En iyisini" yaptığında bile, eleştiriye hazır olabilmeli... Sahi... Nasrettin Hoca yaşad mı?

Ozan YILMAZ

İnsan Felsefesi Açısından: İnsancıl Damar

Müslüm KABADAYI

Üretim; ihtiyaçla odaklanan, ancak, insanın yaşamını anlamlı kılmayı amaçlamasıyla bir değere dönüşen eylemliliktir. Doğrudan nesnelerden yararlanarak yeni nesneler üretmek, insanı diğer varlıklardan ayıran en önemli bir eylemlilik olmakla birlikte, insanlaşma sürecinin temel sıçrama noktası, " nesneyi okuma " ile gelişen zihinsel yaratma süreciyle doğrudan ilgilidir.

Tarihsel materyalist yöntemle ve diyalektik ilkelerle doğayı, toplumları ve yoğunlaştırarak söylemek gerekirse insanı anlamak kadar, müdahale ederek değiştirip geliştirmeyi önemseyen Marksizm, kendisinin yakaladığı temel yöntemin bir örneği olarak yeniden değerlendirilmeye çalışılıyor. Bunda, özellikle Marksist felsefeye dayandırılan ve en çok Soyvet deneyinin odak alındığı pratiğin eleştirisi öne çıkarılıyor Çok değişik örneklemlerden yeni teorik çözümlemeler ya da tesbitlere ulaşıyor Böyle bir yolun tercih edilmesini, didaktik eleştirel bakışla da uyumlu görüyorum. Çünkü en gelişkin örnek ya da belirleyici unsurdan hareketle dünyanın anlaşılması ve özellikle yarına ilişkin politikaların üretilmesi doğru yöntemdir. Ancak, bu yöntemin pratiğin değerlendirilmesinde alan veya zaman sınırlamasının yapılmak durumunda kalındığı konularda yeterli olmadığını da belirtmek istiyorum.

İnsan, biyolojik özellikleriyle birlikte özellikle duysal ve düşünsel gelişim bakımından çok karmaşık bir yapıdadır. Birçok olgu, durum ya da eylemlilik göstermektedir ki, insanın toplumsallaşma süreci ve buna bağlı olarak bir kimlik edinimi, bir kimyasal işlem gibi gerçekleşmiyor. Bunun en açık örneği, Dünya'nın çok değişik coğrafyalarında yaşayan halkların farklı kültürleri gerçekleştirmelerinde, kişilerin farklı karakterler kazanmalarında, hatta kardeşlerin farklı tavır ve eylemlerinde görülmektedir. Böyle bir noktadan konuşmaya girişimizin nedeni ne ? Kuşkusuz insan felsefesi...

Marksizmin toplumların gelişimini irdeleyen, zıtların, birlikteliği ve mücadelesi çerçevesinde yaşanan çelişkileri " artı-değer " kavramıyla birlikte ekonomik açıdan temellendirdiği biliniyor. Lenin'in buna emperyalizm olgusunu çözümleyen ve devrimci iradeyi önemseyen yeni boyutlar kazandırdığı da ortada. Ekonomi pratiğin insan yaşamından silinmesinin devletin sönmesiyle yakından ilişkili olduğu ve yeryüzünün gerçek cennete dönüştürülmesinin, sınıf çelişkilerinin sona erdirilmesi ve kolektif bilince dayalı ortaklaşmacı bir toplumsal yapının gerçekleştirilmesiyle mümkün olduğu ana hedefi de biliniyor Peki tüm bu bilinenlere rağmen, Dünya'da ya da ülkemizde Marksist hareketteki bunca karmaşa niye ?

Pratikte yaşanan kavram kargaşalığı, politik yoğunlaşma farklılıkları ve özellikle Dünya Solu düzeyindeki entelektüel üretimlerin çeşitliliği vb. noktaları " karmaşanın niyeliliği " bakımından, insan felsefesiyle odaklaştırarak ele almakta yarar görüyorum. Bunu yaparken, yaklaşık yirmi yıllık politik yoğunlaşma deneyiminin bir kültür hareketi olarak **İnsancıl Antakya Temsilciliği** sürecinde yaşadığımız bazı önemli durumlarla örnekleyerek anlaşılır kılmayı doğru buluyorum.

Verici - İletici - Alıcı ilişkisi içinde insanın nesnel bilgiye ulaşması, buna öznel açıdan yeniden eylemliliğe dönüştürmesi çok farklı şekillerde gerçekleşiyor. Bazan da potansiyel olarak depolanabiliyor, çok farklı ve kendine uygun bir ortamda açığa çıkabiliyor. Bunların başında da bir yansıma olarak hainlikler, intiharlar ya da büyük aşklar ve fedakarlıklar geliyor Şimdi binlerce yıllık sınıflı toplumların, egemen olan davranış biçimleriyle adeta genlere işlenen kodlamalar gibi davranış geliştirmeye alışmış bir insan jenerasyonunu, toplumsal devrimlerin büyük dalgaları içinde herşeyiyle değiştirip dönüştürmek mümkün olmamıştır Bir Spartaküs hareketi, binlerce yıl süren bir köle yaşamının kölelerin davranışına verdiği biçimi parçalama açısından önemli bir neşter olmuştur. Ama aynı köleci yaşamdan kaynaklanan davranış biçimi bugün " Gavurun ekmeğini yiyen, gavurun kılıcını çalar " sözleriyle yaşatılabilmektedir Bu durumu bir başka örnekle dile getirmekte yarar var

Babam, belli zaman dilimlerinde insanlarla ustaca diyaloglar kurardı. Özellikle aile dışındaki kişilerle hoşgörü ve sorun çözme konusunda duyarlı ilişkiler kuran babam, öyle anlar olurdu ki birden parlar, bağırır çağırır, olmazsa önündeki eşyaları sağa sola savururdu. Niye böyle davrandığını sorduğumuzda ise, yatıştığı zamanlarda, "Pis damarım tuttu işte, kusura bakmayın" derdi. "Sütü bozuk" "damarı tutmak" olarak deyimleşen bu ruh halinin de açıkça ortaya koyduğu gibi kişilerin toplumsal süreçlerden süzülüp gelen ve genlere işleyen davranış biçimlerini görmekteyiz. Yani biz "damar takip etme" olgusuyla karşı karşıyayız. Bunun çok önemsenmesi gerektiğini ileri sürüyorum. Niye mi?

Geçen akşam **İnsancıl Antakya Emekçilerinden Şemsettin Bilgin** arkadaşımızın bir yazısını okudum. Müthiş bir " dehşet "e kapıldım. Bu yazıyı Cengiz Gündoğdu'nun kendisinden mutlak istediğini söyledi. Şiir, öykü ve piyes denemeleri de olan Şemsettin kardeşime " Tüylerim diken diken oldu " dedim. Gerçekten yaşanmış birçok olayın içinden süzülerek çelikleşmiş bir kimlik kazanan Cemil Hayk adlı

yoksul bir Arap kahramanın, Fransız işgali yıllarında Samandağı-Antakya çevresinde yürüttüğü gerilla mücadelesini destansı bir anlatımla işlemiştir yazısında. Yakında İnsancıl'da yayınlanırsa, okuyucunun benim "dehşetimi" daha iyi anlayacağını sanıyorum. Fransız komutanının "Senin gibi iki adamım olsa, burda çok uzun yıllar kalabiliriz" demekten kendini alamadığı, Cemil Hayk, tarihteki birçok örneğinde görüldüğü gibi insan fedakarlığının, yüksek duyarlılığının güzelliklerini yaşayan eylemleriyle halkın belleğinde bugün de yaşıyor. Şimdi soruyorum: Cemil Hayk, bu güzellikleri nasıl kazandı? Eylemlilik içinde kendini nasıl geliştirip güzelleştirdi? Düşmana teslim olmaktansa ağabeyi Cemil Hayk ile birlikte, onun kurşunuyla ölmeyi tercih eden topal kardeşinin dramını anlamak ise, bambaşka bir noktaya götürüyor insanı.

"Niye mi?" Sorusunu anlatırken Cemil Hayk'ten bahsetmek zorundayım. Bunun nedeni ve anlamı şu: İnsan bedensel anlamda var olmayı tercih ettiği oranda küçülüyor. Bedenini, zamanını ve yaşadığı günü aşan bir duyarlılıkla insanlara, halka ve doğaya aşık olduğunda çirkinliklerden, yani çıkarıcılık ve korkaklıktan uzaklaşıyor.

Bir yere gelmek istiyorum. Sevmek öğrenilmez, sevgi anlaşılmaya çalışılmaz. Öğrenme, epistemolojik bir gelişimin yöntemidir. Gerçekten "aşk" anlamındaki sevmek, insanı çok geniş yollarda çok sarp uçurumlarla mücadeleye sürükler. Bu gönüllülüğü bir yolculuk oluyor. Gönüllülük ise, insanın ağır olan, çirkin olan yüklerini üzerinden atıyor. Mutluluğu içselleştiriyor. "Artı - değer" ekonomi politik, insanın "gönüllü" olma yüceliğini kemiren en büyük düşmandır. Buna da bir örnek vermek gerekiyor.

Köylerimizde, beldelerimizde muhtarlık kurumu, özerk yönetimi çağırıştırıyor. Bilindiği üzere bu kurumun esas unsuru "ihtiyar heyeti"dir. Kimileri ihtiyar heyeti, köyün ya da mahallenin deneyimli, yaşlı insanların bir araya gelmesiyle oluştuğunu düşünür. Oysa "ihtiyar" sözcüğü, "gönüllü" anlamına geliyor. Demek ki, toplumların yerleşik düzene geçtiği dönemde birlikte, toplumun ortak sorunlarını çözmek, yönlendirmek için "gönüllü birlik" ihtiyar heyeti. Bunu da insan felsefesinin tezlerinden biri olarak değerlendirmek mümkün: Ortak yaşamın temel dinamiği "gönüllülük" tür.

Şimdi **İnsancıl Antakya Temsilciliği**'yle birlikte edindiğimiz gözlem ve deneyimlere değinebiliriz. Marksist açıdan insanın güzelliğini ortaklaşmacı yaşamda bulan ideolojik yaklaşım içinde olduğunu iddia eden bazı insanlar, siyasallaşma adına hangi çelişkilerle iç içe yaşıyorlar? Bir kez ülkemizde sol kültür, ideolojik öngörülerıyla önemli oranda çelerek gelişmiştir. Kitleli ilişkilerin en güçlü olduğu dönemlerde bile, insanı güzelleştiren devrimci kültür ve ahlakı, temellendirme öne çıkarılamamıştır. Ekonomik refah arayışı, grup egemenliğini tesir etme çatışmaları, hayatı bir yönüyle yakalama, kaba halkçılıkla geleceğe yönelme, kültür ve sanatın ucuz bir araca dönüştürülmesi, estetikten yoksunluk vb. olumsuzluklar ağır basmıştır. Bu arada müthiş kahramanlıklar, fedakarlıklarla toplumsal sürece yedirilen insancıl damarlar da yaratılmıştır. Bugün Türkiye'de solun, devrimci hareketin insan felsefesi açısından en büyük açmazı, gönüllülük temelinde ortaklaşmacılığı körelten berbat bir "sahiplenme yarışı"dır. Sahiplenme, beraberinde araçlaşmayı, amaçtan uzak kullanım anlayışını ve giderek güvensizliği oluşturmaktadır.

Biz: **İnsancıl Emekçileri** olarak kendi içimizde ve diğer güçlerle bu "törpü" nün bir sonucu olan yaklaşımlarla boğuşarak geliyoruz. Öncelikle insanın insanı anlamasının ve birlikte davranma ilişkilerinin örülmesinin birbirini sevmekten geçtiğini kavramamız gerekiyor. Ölümüne sevmek, devrimci kültürün insan ilişkilerine yüklemesi gereken en önemli insani unsurdur. Böyle bir kültür, harcamayı veya yararlanmayı değil kolektif davranmayı geliştirir. Farklılıklar içinde çoğalmayı sağlar.

Seni

Seni ruhumun boğuntusunda

seni taşralı zehrada

seni mülkiyeli çiğdemde

seni yazın fundalığında

seni boğulmuş bir gecenin nabız atışları nda

seni kentsel yaşantıda dilberleşen

ağır edalı cilveliklerde

seni yok olası

bitmeyesini

çıldırıncı

heyecanlarda aradım

dört yanım hapsonulsa güzelliklerle

aranır gözlerim seni

aranır asi yüreğim sevecenliğini

ara durur şu dinmeyen fırtınamı

dümençisi aklım

kısacası canım

tekrarlanan film gibi her gün tekrarlar

dururum seni

ve artık resmoluşudur zihnimde güzelliğinin

Çetin ATEŞ

İşportacı tezgahlarında, tarakların, aynaların, kremlerin, tıraş sabunlarının yanında, pırıl pırıl kutular içinde satılan o şeyleri merak eder dururdum. Geçenlerde bir işportacıya bunlar nedir diye sordum. Adam ilk defa gerçek bir aptal görüyormuş gibi yüzüme derin derin baktı. " Bunlar pozerit " dedi. Anlamadığımı görünce bir garip oldu ve sordu " Gerçekten bilmiyor musun, yoksa dalga geçmek için mi soruyorsun ? " Yemin billah ettim, bilmiyorum dedim. " Pozerit işte, ne bileyim, hani erkeklerin şeyine takılır " dedi. O zaman adamın " pozerit " dediği şeyin kılıf olduğunu anladım. Affınıza mağruren söylüyorum, bendeniz bu konularda esaslı bir cahilimdir. İnsan vardır bu kılıfın kaç çeşit olduğunu, hangi çeşidinin ne zaman nerede nasıl kullanılması gerektiğini bihakkın bilir. Bendenizin böyle şeylerden anlayacak vaktim ve olanaklarım olmadı. Biz yaşamın eğrisini doğrusuna denk getirmeye çalışırken nice pozeritler satıldı, nice pozeritler yırtıldı.

Herkesin değişik bir yapısı vardır. İşportacısının "pozerit " adı altında sattığı o " prezervatif " denilen aleti insanlar nasıl kullanır şaşarım. Ben heyecanı da öfkesi de sevinci de çok çabuk geçen biri olarak onu kullanmaya kalksam, dur şimdi ne yapıyorduk demeye kalmadan ve daha bir adım bile atmadan işin sonuna gelmiş gibi olurduk. Savaştan önce kılıç kuşanmayı, eğlenceden önce üstbaş düzenlemeyi, şarkıya başlamadan önce gırtlak temizlemeyi anlarım da, tam heyecana gelmişken o heyecanı zedelemekten özenle pozerit giyinmeyi doğrusu anlayamam. Diyorum ya, bu bendeki bir eksiklikten geliyor, benim öfke çabuk geçer, sevincim kısa sürer, kinlenmeye kalmadan düşmanlık duygularım siliniverir. Adam vardır, on yıl önceki bir uyuşmazlığın intikamını almak için hazırlıklara girer. Ben ona gıpta ederim ama yapamam. Kimi komşusuna kızar, beşinci kattan aşağıya bağırır, dur geliyorum der, yavaş yavaş hazırlanır, pers orduları gibi işi hiç acelele getirmeden yola koyulur, gider aşağıda komşusuna iki tokat atar. Ben bunu yapmaya kalksam, üçüncü katta öfke beni yarı yolda bırakır.

Göz yaşartıcı aşk şiirleri yazdığımıza bakmayın, dünyanın girdisi çıktısı içinde aşka ayıracak vaktimiz de pek olmamıştır. Haydi vakit ayırdık diyelim, çulsu-

zun yüzüne kim dönüp de bakacak ? Hele o zamanlar, bizim gençliğimizde kızların yakınlığını görebilmek için geleceği az çok parlak biri olmak gerekirdi. Arkadaştan alınmış eski hırkayla, altı delik ayakkabıyla, dizleri çıkmış pantolonla dolaşana kimse koca adayı olarak bakmazdı. Cebinde pozeritle dolaşan arkadaşlarımız da vardı, onlar bizim çok sevdiğimiz ama bizden daha değişik insanlardı. Bizler ucuz Marmara şarabını yüz gram kaşar peyniri eşliğinde ruhumuza sindirirken olmazlıkları olur eder gibi davranıyor olsak da gerçekte heyecanlarımızı bastırıyor, isteklerimizi içimize gömüyor olurduk. İçip içip felsefe yapmak yaşamak anlamına geliyorsa biz de gençliğimizde iyi yaşadık demektir.

Bizi uzaktan görenler bir şey sanırlar, feleğin kılıcına parmak atmış insanlar diye değerlendirirler. Şimdi şu yaşmda daha iyi anlıyorum, yaşamadan yaşayamazsınız ya da yaşamın yerine başka bir şey koyamazsınız. Ben kendi payıma yaşamamın yerine felsefeyi ve edebiyatı koymuştum. Sık sık içimdeki manastıra çekiliyor, orada bir takım doğruları arayıp bulabilmek için gecemi gündüzüme katıyordum. Bu arada iyi bir eş, iyi bir baba, iyi bir yurttaş olmanın hazzını yaşamaya, çalışıyor, bir isteyene beş vermek için canımı dişime takıyordum. Size kimseyi memnun edemediğimi, ne iyi bir eş, ne iyi bir baba, ne iyi bir yurttaş olabildiğimi rahatça söyleyebilirim. İyi bir eş olmak için varınızı yığınızı ortaya koyduğunuzda beceriksiz bir aptal durumana düşersiniz. İyi bir baba olmak için çırpındığınızda sizi yeterli görmeyen çocuklarınızın katı eleştirileriyle karşılaşsınız. İyi bir yurttaş olmak için emek harcadığınızda "şüpheli şahıs" damgası yersiniz.

Soğuk evde gece yarıları ayağımda botlarla, kafamda kalın şapka, sırtımda külüstür paltoyla okuyup yazmaya çalışırken neyi ne kadar yaşamış olduğumu bilemiyorum. Ancak bir zaman geldi, yaşamdan daha başka bir değer olmadığını, yaşamın üstünde bir yaşam bulunmadığını anladım. Yaşamla sorunluysak gene yaşama dört elle sarılacaktık. İyi ama, belli bir yaştan sonra yaşamaya soluğumuz yetecek miydi ? İçimizdeki manastırı yıkıp ortalığa çıkabilecek miydik ? Bir de baktım, nicedir kendimle yüzyüze gelecek, kendimi gözleyecek, kendimi izleyecek vaktim hiç olmamış. Ben yalnızca deli atlar gibi koşmuşum. O sırada

dünyada kim bilir kaç kılıf atılıp yenisi alınmıştır! Ayrica, bir de baktım, dostlar arasında ay sonunu iple çekmek durumunda olan bir tek ben kalmışım. Dostlarımız, kendilerini topluma ve insanlığa adarken, bir yandan da, ne iyi etmişler, çoluk çocuklarının geleceğini güvence altına almışlar, günü de bir güzel kurtarmışlar, üstelik "şüpheli şahıs" da değiller Ne güzel!

Geçenlerde bir gazetede Borges'in bir şiirine rasladım. Ben elli beşimde uyandım, adam seksen beşinde uyanmış. Ah, diyor bir daha dünyaya gelebilseydim neler yapmazdım! Daha çok yanlış yapardım, daha çok dağa tırmanırdım, daha çok ırmakta yüzerdim, daha çok dondurma yerdim. Aslına bakarsanız, birkaç yıldır ben de öyle düşünüyorum. İnsan kendini yaşama alabildiğine bırakmalı. Ancak bu da bir ustalık işi. Elin adamı vur patlasın çal oynasın gidiyor, biz her işin içine duygusallık karıştırıyoruz. Sonunda bizimki her zaman hastalıklı bir soria bağlanıyor. Başkasından dayak yerken onuru o kadar da incinmeyen bir kadın sizden bir söz işitti mi ağlamaya başlıyor. Bu defa siz onu ağlatmamak için elinizden geleni yapmak adına bin türlü yük yükleniyorsunuz. Diyorum ya, bizler ne iyi bir baba, ne iyi bir koca, ne iyi bir sevgili, ne iyi bir mudi, ne iyi bir seçmen, ne iyi bir üye olma şansına sahibiz.

Bu bizler gibilerin, bu pozerit kullanmayı bile beceremeyenlerin işi çok zor dostlarım. Biz yaşamayı yüzümüze gözümüze bulaştırdık bir güzel. Kendinizden önce karşınızdakini düşündünüz mü olmuyor. Belki de biraz bencil olmanız gerekiyor. Evden kaçıp yedi yıl sonra dönebilseydiniz kim bilir yakınlarınız sizi ne çok severdi. Sevgilerinize olmadık acılar çektirebilseydiniz kim bilir size ne ölçüde bağlanırdı, ikide bir karşınıza "giderim ha " diye çıkmazdı. Komşularınızla ilgili yakası açılmadık bilgileriniz olsaydı çok iyi bir komşu diye bilinirdiniz. İyi şair damgasını yemek için çalakailem şiirler yazmanız yeterliydi. Derse girmeseydiniz, girdiğinizde, yanılıp girdiğinizde öğrencilerinize laz fıkraları anlatsaydınız meslektaşlarınız da öğrencileriniz de sizi nereye koyacaklarını bilemezlerdi. İyi bir romancı olmayı istediyseniz arzuhalci diliyle yazacaktınız, güzel bir anlatıma ne gerek vardı ?

Gerçekten ben de Borges gibi düşünüyorum. Yaşam güzeldir ve onun üstünde onu yok saymamızı gerektirecek hiçbir değer yoktur. İyi ama nasıl becereceğiz bu yaşama işini? Sen neyi nasıl yaşayacaksın ihtiyar, elli yedi yaşına gelmişsin, pozeriti bile tanımıyor-sun? İçinin soğuk manastırında durmadan insanla ilgili bir şeyler arayarak yaşamışlığı gerçekleştirebilir misin? "Yalnız yitirenler kazanacaktır " diyen kitaba inanmakla bir yerlere ulaşabilir misin? Güneş aşağıya doğru iniyor. Yaşam harcanmak içindir, ancak kimi yaşayarak kimi de yaşamayarak harcar. Biz sanırım yaşamayarak harcadık. Öyle olsun ne yapalım. İçimizin manastırında, loş odalarda, sert sedirlerin üstünde insanı, varlığı, dünyayı tartışırız. İnsan kendine yetebilmeli. Kendine yetebilen insan gerçek insandır. Başkalarıyla çoğalmaya gelince, o her zaman kolaylığa bağlı. Küçük insan yaşamı, gerçek insanın yaşamını zorluyor. Bu aşağılık değerler dünyasında daha çok pozerit, daha az sevgi. Aşkın gücü sifıra doğru yaklaştıkça pozerit satışları artacaktır. Ne güzel onu alıp özenle bir yerlerine takivermek. Becerene aşkol-sun !

Endişeci Palazlar ve Bunca Adam

konuktuk elbet göçecektik

konuktuk elbet göçecektik

her ağaçtan düşen her yaprağın

her zeminde yankısızlığıyla buluştuğu

toprak dedikleri parçanın

endişeci palazlarından

konuktuk elbet göçecektik

konuktuk elbet göçecektik

sanılır ki

toprak dedikleri parçanın

endişeci palazları

hep böyle yollara vuruk

ve hep saatine saatine kuruk bunca adam-
dan

bildik veda şarkıları isteyecek

oysa doğru şarkı:

kaynayan kanayan yaşam

kaynayan kanayan yaşam

kocaman ve mavi

bir dünya olarak

düşünülmedi hiçbir zaman

konuktuk elbet göçecektik

konuktuk elbet göçecektik

her savruluşun bir teorisi olduğuna inanan

bütünlüğün ve yorgunluğun yalnızlığının

yıldırmadığı bunca adam

Nihat ATEŞ

Toplumcu Edebiyatımız ve Türk Modernleşmesi

Mustafa Bayram MISIR

Giriş

Türk modernleşmesi karşısında devrimci aydınlanmacı edebiyatımızın tavrının ne olması gerektiği üzerine düşünüyorken öldü Aziz Nesin. Ölmeden, tarihteki sarsılmaz onurlu yerini almadan önce katıldığı bir panelde şu sözleri söylediği haber bültenlerine geçti: "Mustafa Kemal döneminde aydınlar en yüksek devlet kademelerine oturtuluyordu, şimdi ise hapsilere tıkalıyor." Anadolu aydınlanmasının anıt isimlerinden Aziz Nesin'in bu sözleri, Kemalist aydınlanmanın sol üzerindeki yıpratıcı etkisinin en somut görünümünden biridir. Sol, hele de toplumcu edebiyatımız, Kemalist aydınlanmanın çirkin ördek yavrusu olmadığına bırakın halkı, kendisini bile ikna edememiştir. Bu yüzden toplumdaki meşruiyet zeminlerinin (siyasal, kültürel vb.) sınırlarını çizen, (sınıflar mücadelesinin son derece özgül bir yansıması olarak) geleneksel ile modern arasındaki güçler dengesi olmuştur yani yüksek islam (siyasal islam) ile Kemalizm arasındaki denge. Kendisine toplumcu diyen edebiyat, Kemalizmin kendisine açtığı meşruiyet alanında yaşamayı yeğlemiş, toplumda işçi sınıfının siyasal örgütlerinin işçi sınıfı lehine güçlü bir cephe (toplumsal devrime meşruiyet alanı) açtığı zamanlarda bile edebiyatta bir işçi sınıfı cephesi (devrimci aydınlanma hareketi) yarat (a) mamıştır.

Siyasal islamın Kemalizmle yürüttüğü ideolojik hegemonya (meşruiyet) kavgasında Kemalizmi şöyle böyle " tuş "a yatırdığı bugünlerde, tabiri caizse aynı gafletin sürdürülmesi, devrimci aydınlanma cephesi açmak isteyenler açısından Kemalizm ve onun sözde sol devamcıları ile kesin bir hesaplaşmayı zorunlu kılmaktadır. Önemle belirtilmesi gereken, bu hesaplaşmanın hem siyasal islamın hem de onunla ittifak halinde olan post modern söylemlerin hesaplaşmasının bir benzeri olmadığıdır. Bu hesaplaşma, toplumda devrimci bir aydınlanma hareketi yaratmak isteyenlerin aynı zamanda siyasal islama ve postmodernizme karşı giriştiği köktenci eleştirinin bir devamı olarak düşünülmelidir. Kemalist aydınlanmacılığı, islamcı ya da postmodernist gericiği yatay olarak kesen devrimci bir eleştiridir. niyet edilen ve yapılması gereken

Kapitalizme Geçiş Sürecinde Toplumsal Sınıflar ve Edebiyat

Türkiye'de kapitalizmin gelişmesi ve toplumsal sınıflar, sosyalist hareketimiz içinde henüz görüş birliğinin sağlanamadığı bir alandır. Devrimci bir teorik in-

sanın önkoşulları sayılabilecek böyle bir alanda ikna edici kapsamlı bir bilimsel çalışmanın da yokluğu, tartışmanın grupların grupsal varlıklarını sürdürmelerine hizmet edecek tarzda yürütülmesini doğurmakta, oldukça farklı görüşler savunulabilmektedir.

Bu tartışmayı önceleyen kapitalizm öncesi üretim biçimleri tartışmasının, yani daha bilinen adıyla asya tipi üretim tarzı tartışmasının genel eğilim olarak sonuçlandırıldığı söylenebilir. Genel eğilim, Osmanlı Devleti'nin merkezi feodal bir devlet, toplumun da özgün bir feodal toplum olduğu yönündedir. Kanımca, tartışmanın kavramsal ifadesinde çıkan sorunlar bir yana, Osmanlı toplumunun klasik feodalizmden son derece farklı bir toplumsal yapı gösterdiği kabullenilmiştir. Bu toplumsal yapının özgünlükleri ifade edilmek koşuluyla, kavramlaştırmanın "merkezi feodal" ya da "asya tipi" şeklinde olması bir önem taşımaz. (1)

İşte bu toplumsal yapı Osmanlı'da merkantilist üretime daha önce başlanmasına rağmen, kapitalizme ulaşmayı, yani modern toplumsal sınıfların (burjuvazi ve proleterya) doğuşunu geciktirmiştir. Osmanlı toplumunda kapitalizm iç dinamikleriyle gelişmemiş tüm diğer sömürgelerde olduğu gibi sömürgecilik ilişkileriyle taşınmıştır. Bunun sonucu olarak son dönemlerine kadar Osmanlı'da kapitalizmin belirtik sınıfları değil, sömürgeciliğin meydana getirdiği, pre - kapitalist sınıflarla birlikte varlığını sürdüren " asalak " kapitalist (burjuva) kategoriler (komprador burjuva) açığa çıkmıştır.

Osmanlı toplumsal yapısının asya tipi üretim tarzı tartışmalarında ortaya konan beş özgünlüğünden biri "doğu despotizmi"dir. Devlet, toplumsal artık ürünün büyük bir kısmını kendi elinde yoğunlaştırmakta ve bunun sonucu olarak varlığını bu artıkle sürdüren ve toplumda egemen gücü oluşturan toplumsal tabakalar (devlet sınıfları) açığa çıkmaktadır. Belirtik kapitalist sınıflaşmanın açığa çıkmayışi, üstyapısal tezahürünü aydınlanmanın Osmanlı toplumunda gecikmesi olarak göstermiştir. Bu gecikmiş aydınlanmanın taşıyıcılığını sömürgeciliğin açığa çıkardığı orijinal sınıflar değil, "doğu despotizmi"ni ayakta tutmak isteyen devlet sınıfları arasındaki kavganın modernleşmesi tarafı yapmıştır. Devlet sınıflarının bu kavganın tarafı olarak, "restoratörler " ve " revölüsyonerler " olarak ikiye ayrılması Tanzimattan sonra iyice belirgin hale gelmiştir. Restoratörler, eski toplumsal yapının ve devlet geleceğinin sürdürülmesinden yana iken, diğerleri iyi ya da

kötü bir değişim talebinin taşıyıcısı idiler. Ancak amaç aynıydı: Osmanlı Devleti'nin çözülüşünü önlemek yani "doğu despotizmini" yaşatmak. Osmanlı'da batılı aydınlanmanın tohumları devlet sınıfları arasındaki bu mücadele içinde atılmış, nihayetinde doğum "tercüme odasında" gerçekleşmiştir. Bundan sonra batılı aydınlanmanın taşıyıcısı olan aydın iktidar mücadelesinin tarafı olmuştur. "Jön Türkler", "İttihat ve Terakki" hep bu aydınlanmanın ürünüdür ve her zaman gıdasını onun taşıyıcısı aydınlardan almıştır. (2)

Bütün isimleri sayma külfetine katlanmadan bu aydınlanmanın edebiyat eliyle yürütüldüğünü, bu anlamda aydınlanmanın teorik - bilimsel temelinin de edebiyat yoluyla atıldığını gösterebilmeyi umuyorum. Namık Kemal, bir edebiyat adamı ve aynı zamanda şarkiyatçı aydınlanmanın ilk fikir babasıdır. Tanzimat Edebiyatı olarak kodlanan dönemin tüm batı esinli temsilcileri Namık Kemal fikirlerinin takipçisi durumundadırlar. Namık Kemal, doğu merkezli bir aydınlanma için batıdan öğrenmek diye formüle edebileceğimiz bir Osmanlı merkezli şarkiyatçılığı benimsiyordu. Namık Kemal'in etkisinin daha iyi anlaşılabilmesi için bir başka meşrutiyetçi'den, Resneli Niyazi'den sözedeceğim. Resneli Niyazi, meşrutiyet için dağa çıktı, isyan etti ve meşrutiyetin ilanını istedi. Böyle bir hareketi yürüten kişinin "burjuva aydınlanmanın temellerine sahip olması" beklenir. Anılarında aynen şöyle yazıyor: "Okul arkadaşlarımla ve özellikle toplumla dünya durumundan sözettiğimiz Namık Kemal'in, bu büyük yurtsever'in saygıdeğer adı, anıtlaşan kişiliği, ortaya koyduğu yapıtları söz konusu oluyor, bunların aydınlığıyla ulusun büyüklerine, siyaset alanındaki büyüklerimize millet yolunda yararlıkları görülenlerden sözdebiliyorduk. Böylesine bilgisi olan yüksek zekası alkışlanması gereken, yurt uğrunda tuttuğu yolu değerlendirmesi gerekirken bir köşeye itilip atılmış olması beni düşündürüyordu. Bu düşüncelerin altında kaynayan kanımı, varlığımla o yükselişi önleyen engelleri yoketmek yolunda ölümü göze almayı görev sayıyordum." (**Resneli Niyazi Bey'in Anıları**, Akt. Yalçın Küçük, Aydın Üzerine Tezler 1, s. 502) Hepsı bu...

Bu dönemi izleyen Servet - i Funun ya da Fecr - i Ati Edebiyatı fikir düzeyinde Tefvik Fikret'in genelden ayrılan vurgusuyla seçilir. Tefvik Fikret, Namık Kemal'den daha "ödünsüz" bir aydınlanmacıdır (ama yeterince 'siyasetçi' değildir.). Tefvik Fikret ne Osmanlıcı bir aydınlanma: ne de Millî Edebiyat gibi Türkçü bir aydınlanma taraftarıdır. Tefvik Fikret, farkında olup olmadığı bir yana bu ikilemlerin dışında, daha saf bir batılı aydınlanma istemiştir. İçinde bulunduğu edebiyat pratiğinin herhangi bir fikri taşımaya elverişsiz olması, Tefvik Fikret'in marjinalce de olsa durduğu zemini değiştirmek.

Millî Edebiyat, Osmanlı Devleti'nin yıkılışına Türk ulusçuluğu ile karşı durmak istemiştir. Ömer Seyfettin, Mehmet Emin Yurdakul gibi isimlerin temsil ettiği bu edebiyat, Kemalist hareketin asıl esin kaynağıdır. Fikri düzeyde Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp Türk ulusçuluğunun temellerini atmışlar, kurtuluş olarak ulusçuluğu göstermişlerdir.

1908'de İttihat ve Terakki'nin iktidara gelmesiyle devlet sınıfları içinde değişim isteyenlerin kesin zaferi kazandığı söylenebilir. İttihat ve Terakki, siyasal ve ideo-kültürel olarak batılı aydınlanmanın temsilcisidir. Ancak, bu hareketin "bize özgü" de olsa bir burjuva

sınıfının temsilcisi olduğu idia edilemez. Burjuva sınıfının yokluğunda onun siyasal ve ideo - kültürel bir ajanının iktidarı gibi özgül bir durum tespiti yapılabilirse de kanımca tarihi bu denli zorlamanın bir anlamı yoktur. "Doğu despotizmini" ayakta tutamayacağını anlayan İttihat ve Terakki, sömürgeciliğin yarattığı nesnel koşulların baskısıyla, iktidara geldiği ilk günden başlayarak üzerinde yükseleceği bir toplumsal katman (burjuva sınıfı) arayışına ve inşasına girişmiştir. Tarihin sömürgeci devletlerce çizilen seyri, İttihat ve Terakki'ye bu olanağı tanımadı. Bu işi gerçekleştirmek, Türk ulusçuluğu temelinde batılı aydınlanma savunucusu Kemalist harekete düştü. Türkiye'de "milyonerler" yaratma şerefi Kemalist diktatörlüğün olmuştur.

Kemalist hareketin anti - emperyalist kimliği üzerine solda genel kabul gören anlayış son yıllarda tartışılır oldu. Bu olumlu bir gelişmedir. Başkaya'nın **Paradigmanın İflası** adlı yapıtında bu tez reddedilmektedir. Kanımca, bütününü Kemalist harekete maletmemek koşuluyla, 1919 - 1923 arasında Anadolu'da emperyalist işgale karşı bir halk savaşı verilmiştir. Burada yakalanması gereken nokta, emperyalist işgale karşı Anadolu halklarının kalkıştığı isyanın aynı zamanda bir tarafını Kemalist hareketin çektiği ve birden çok tarafı olan bir iç savaş olarak yaşanmasıdır. Hem Yalçın Küçük'ün hem de Fikret Başkaya'nın eserlerinde dile geldiği gibi bu iç savaş emperyalizme karşı girişilen dış savaştan çok daha kanlı olmuştur. 1923'te Kemalist hareket iç savaşın galibi olarak Türkiye Cumhuriyeti'ni kurdu. Kemalist hareketin sınıf karakteri, Osmanlı'dan artakalan bir devlet sınıfı, sivil - asker bürokrasidir. 1908'de İttihat ve Terakki ile başlayan serüven 1923'de bu devlet sınıfının istikrarlı bir iktidara kavuşmasıyla yeni bir evreye girer. Kemalist hareket, batılı aydınlanmacı kimliğine uygun üstyapısal reformlara girer.

Kemalist hareket'in İttihat ve Terakki'den ayrılan en önemli yönü çok uluslu bir kimlik olarak Osmanlı devlet anlayışından, aydınlanmanın gereksindiği ulusçu devlet anlayışına evrilmiş olmasıdır. İttihat ve Terakki içinden çıkmış olan bir fraksiyon, "milliyetçiler" Kemalist hareket'in esin kaynağı olmuş ve Kemalist hareket İttihat ve Terakki'nin öteki fraksiyonlarını da içinden geldiği devlet geleneğinin kazandırdığı alışkanlıkla tasfiye etmiştir.

Türk modernleşmesi bundan sonra daha istikrarlı bir seyir izler. Kemalist hareket, bir yandan toplumda kapitalist ilişkilerin tedrici ilerlemesini sağlarken, öte yandan kendi meşrutiyetini yani sivil - asker bürokrasinin modernleşmesi (aydınlanmacı) diktatörlüğünün meşrutiyetini sağlamaya çalışmıştır. Kadro olayı bu arayışın bir sonucudur. TKP devşirmeleri Kemalizme bir kimlik oluşturmak için, 1930'larda Yakup Kadri önderliğinde **Kadro** dergisinde biraraya gelmişlerdir. Sivil asker bürokrasinin, Osmanlı'dan arta kalan bu devlet sınıfının kapitalizme geçiş sürecinde daha sağlam yer edinmek etkisizleşmemek güdüsüyle girdiği bu arayış, kısmen başarılı olmuştur. "Sınıfsız imtiyazsız bir kütleyiz" savsözünü özetlenebilecek olan bu yaklaşım, tekelci kapitalizmin iyice palazlandığı bugünlere dek etkisi azalarak varlığını sürdürmüştür.

Türkiye'de kapitalistleşme süreci, siyasal iktidarın böyle bir özgül toplumsal katman tarafından pre - kapitalist sınıflarla işbirliği içinde elde tutulması dolayısıyla

burjuvazinin en başından devletle içiçe ve tekelci karakterde gelişmesiyle şekillenmiştir. Kemalist diktatörlük, sermaye birikimini devlet eliyle gerçekleştirmiş, meta üretiminin ve bankaların tümüyle "özel" kapitalistlere devri bugüne dek uzanan ve hâlâ süren bir süreçte yayılmıştır. Bu yüzden Türkiye'de kapitalist gelişmede etkin bir rol oynayan ve kendisi de burjuvalaşan sivil - asker bürokrasi gelişmenin ilk evrelerinden beri devlet iktidarı içinde önemli bir güçtür.

Oldukça özet bir biçimde izah etmeye çalıştığım ve Kemalizmin anlaşılması için çubuğu sivil - asker bürokrasiden yana bükerek anlattığım süreç, burjuvazinin devletleşmesi esnasında zaten hazır olarak bulunan resmi ideolojiyi yani Kemalizmi benimsemesini doğurmıştır. Resmi devlet ideolojisi olarak Kemalizm bugün de bir burjuva ideolojisi (siyaseti) olarak varlığını cançekişerek de olsa sürdürmektedir.

Kemalizmin üstyapısal reformlarıyla hızlanan ve tekelci devlet kapitalizminin bugün emperyalizmle tam bir bütünleşme süreciyle süregelen Türk modernleşmesinin edebiyattaki serüveni, Cumhuriyet Döneminde Kemalizmin milliyetçi hezeyanlarını besleyerek sürer

Görece kısa olarak belirlersek, Kemalist edebiyatın ilk dönemi Halide Edip Adıvar ve Falih Rıfkı Atay gibi Kemalizmin "kurtuluş savaşını" ve Mehmet Emin Yurdakul gibi Türk milliyetçiliğinin fevkalade güçlü duygularını işler. Bu ilk dönemde Atatürk'ü bir kutsal kişi, Türkleri bir kutsal ulus olarak görme belirgindir. Görece bunun dışında olan Yakup Kadri bile, **Yaban'da** cahil Anadolu köylüsünün kurtuluşunu Ankara'dan gelen top seslerine bırakmıştır" yani Kemalizme.

Cumhuriyet'in ilanıyla başlayan ve ikinci emperyalist dünya savaşının sonuna kadar süren bu dönem, Türk modernleşmesinin yeni bir evresiyle, **Garip**'le sonlanır. **Garip** sistemin meşruluk alanı içinde çıkmış, görece genişleyen burjuva sınıfının eğilimlerine uygun olarak, Kemalizmin ilk dönem aşırılıklarını halklaşarak aşmayı başarmıştır. Köy Enstitüleri, özellikle **Bizim Köy** ve Mahmut Makal olayı, **Garip** halklaşmasının bir benzeri (devamı) olarak düşünülürse, söylenmek istenen daha da belirginleşecektir sanıyorum. **İkinci Yeni** ise **Garip**'i izleyen ama 1950 - 60 arasındaki baskı döneminin şekillendirdiği Türk modernleşmesinin yeni bir evresidir. (**İkinci Yeni Üzerine Eleştirel Notlar**, İnsancıl, Eylül '94) Öykü ve romanda da aynı eğilim daha cılız olarak izlenir.

1960'lı yıllarla birlikte edebiyattaki Türk modernleşmesi, iyi ya da kötü açığa çıkan toplumcu düşüncelerle kesişir. 1960'lı yıllara kadar farklı kanallardan gelişen toplumcu edebiyat ile modernleşmeci Türk edebiyatının bu talihsiz kesişmesi, genel olarak Türk modernleşmesine hizmet etmiş, toplumcu edebiyatın kimliksizleşmesini doğurmuştur. 1980'lere kadar devam eden bu durum, eylülüst dönemde, Türk modernleşmesinin yirmi yıl boyunca sürdürdüğü toplumcu edebiyat ile olan birlikteliğini kusmasıyla son bulmuştur. Durumu daha iyi gözleyebilmek için TDK ve onun çıkardığı **Türk Dili Dergisi**'nin 1940'lardan 1990'lara kadar olan serüveni izlenebilir. '40' lı yılların sonunda **Garip** şiirinin desteklendiği (Ataç,'50 'li yılların sonunda **İkinci Yeni**'ye yeşil ışık yakıldığı, '60' lı ve '70' li yıllarda "sol" la ittifaka girildiği açık seçik görülecektir. '80' li yıllarda devlet müdahalesiyle bu ittifakın nasıl bozulduğu da görülecektir.

Bu bölümü Ataç'tan söz etmeden bitirmek haksızlık olur. Nurullah Ataç, edebiyatta Türk modernleşmesinin yetiştirdiği ve bu modernleşmeye birinci dereceden hizmet etmiş resmi bir eleştirmendir. Edebiyat dünyasının '40' lı yılların "acılu kuşağına" toplumcularına bütün duyurgalarını kapatmasının önemli bir yürütücüsüdür Ataç. '60' lı yıllar ve sonrasında toplumcularla girilen ittifak Ataç'ı gözden düşürmüştü de '80' lerden sonra eski itibarını sözde toplumcular nezdinde bile yeniden kazanmıştır.

Türk Modernleşmesi ve Toplumcu Edebiyat

Türkiye'de toplumcu edebiyat tarihi Nazım'la başlar. Türkiye'de sol düşüncenin başlangıcını modernleşmesi düşünceleri birlikte arayan büyük çoğunluk karşısında İdris Küçükömer Prens Sebahattin'in islami tonları olan halkçı düşüncesini solun başlangıcı saymaktadır. Her iki yaklaşım da, yani solun tarihini Namık Kemal'le başlatıp İttihat ve Terakki ile sürdüren Yalçın Küçük de, Prens Sebahattin'le başlatan İdris Küçükömer de yanlıgı içindedir. Bunlarda sol sayılabilecek düşünsel unsurların varlığından söz edilebilir belki; ama, solun tarihi Türkiye'de TKP 'nin önceli olan akımlar ve TKP ile başlar (TKP öncelinde İstanbul'da ve Ankara'da halk kurtuluş savaşı içinde ayrı ayrı sol örgütlenmeler mevcuttur)

Nazım Hikmet, yalpalayarak gelişen burjuva aydınlanmacılığı karşısında proleteryanın devrimci aydınlanma penceresini şiirine taşımış, böylece toplumcu edebiyatımız daha başlangıçta temsil ettiği sınıfın siyasal etkinliğiyle kıyaslanamayacak denli güçlü bir etki yaratmıştır. Nazım, yüzünü sivil asker bürokrasinin cılız aydınlanma düşüncesine yani Kemalist hareketin zaferine değil, proleteryanın yarattığı 1917 Ekim Devrimi sarsıntısının etkisiyle proleteryanın devrimci düşüncesine, marksizme çevirmişti. Bu Nazım'ın yarattığı etkinin de maddi temelini teşkil eder. Böylece, süregelen edebiyat geleneğindeki Kemalist edebiyatinkiyle kıyaslandığında onu güllünc duruma sokan (işte hecciler vs.) ve dolayısıyla etkisi altına alan bir büyük kopuş gerçekleştirmiştir. Resimli Ay dergisinde "putları yıkıyoruz" kampanyasını başlatan Nazım, devrimci bir sınıfın düşüncesinin temsilcisi olarak, edebiyatta Kemalist aydınlanmanın önünü de açmıştır. Resimli Ay'ın " Putları Niçin Yıkıyoruz?" adlı başyazısından sadeleştirerek aktarıyorum " Her toplumun yaşadığı döneme özgü bir takım düşünceleri vardır. Bu düşünceleri insanlar açık bir şekilde kavrayamadıkları için onları bazı kişilerde temsil edilmiş görmek isterler. Bu düşünceleri en iyi hazmeden, onu her anlamıyla kendisine yansıtan kimseler o düşüncenin temsilcisi olarak görülür. Biz o kişiye baktığımız zaman onda kendi düşüncelerimizi, düşlerimizi, rüyalarımızı görürüz. İşte bunlar toplumun o günkü düşüncelerinin temsilcileridir. Her

İşte bizde putları yıkmakla eskimiş, çürümüş, mütehaccir putları devirip yeni fikirler, yeni akımlara yol açmaktan başka birşey yapmıyoruz." (**Resimli Ay**, 1929, sayı 6) Nazım Hikmet putları devirerek, yol açmıştır. Bu yol açıcılığı bile Kemalist aydınlanmanın kendisine yapılamaması onun cılızlığının bir göstergesidir. Kemalist hareket, bu cılızlığı yüzünden söylem oluşturamadığı, hegemonya inşaa edemediği her an zora başvurmuş, meşruiyetini, her diktatörlük gibi zorla kurmuştur.

Tüm bu söylenenlerden anlaşılacağı üzere, top-

lumcu edebiyatımız başlangıçta Türk modernleşmesiyle köktenci bir kopuşu yaşamış, kendine ayrı bir tarihsel kanal açmıştı. Ne yazık ki, işçi sınıfının son derece zayıf olduğu ve dolayısıyla siyasal öznesinin de etkisiz olduğu koşullarda bu devrimci edebiyat, Kemalist diktatörlük tarafından yeraltına itildi. Nazım Hikmet tutuklandı, şiirleri yasaklandı.

Burada işçi sınıfının siyasal öznesinin yani TKP'nin bugünden baktığımızda çok daha net olarak gözükten ihanetinin, Kemalizme sunduğu desteğin toplumcu edebiyatımız üzerindeki yıpratıcı ve bozucu etkisi özellikle vurgulanmalıdır. Zaten, Nazım Hikmet'in cezaevine konulmasıyla yeraltına itilen toplumcu edebiyatımız, 1960' lı yıllara kadar, esas olarak varlığını "yeraltında" sürdürmüştür (40'ların acılı kuşağı); TKP'nin bu bozucu etkisi, asıl olarak 1960'lı yıllarda hem siyasal hem de kültürel olarak, solun Kemalizmle gidiği ittifakta görülmüştür.

1960' lı yıllara kadar Türk modernleşmeci edebiyatı bir kanaldan, toplumcu edebiyatımız ise ayrı bir kanaldan gelişmesini ve varlığını sürdürmekteydi. Dolayısıyla, 1960' lı yıllara kadar, toplumcu edebiyatımız, TKP yüzünden Türk modernleşmesi ile köklü bir hesaplaşmaya giremese de, kendisi ile Kemalizm arasında Kemalizmin göğsümüze sapladığı onbeş kanlı bıçağın acısını duyacak denli kesin bir ayrılık koymaktadır.

Yakup Kadri'nin **Yaban'ı** karşısında Sebahattin Ali'nin **Kuyucaklı Yusuf'u** söylediklerime somut bir örnektir. **Yaban'ın** Ankara'dan gelen top sesleriyle yani umutla bittiğini belirtmiştim. **Kuyucaklı Yusuf** ise Yusuf'un sevdiğini kollarında yitirmesiyle, umutsuzlukla biter. Ankara'yı umut olarak gören Yakup Kadri'nin karşısında, Ankara'yı yeni bir karanlık olarak gören Sebahattin Ali işte devrimci aydınlanmacı bakış budur.

Kimileri Nazım Hikmet'in **Kuva-i Milliye Destanı'nı** bu tezi çürüten bir örnek olarak göstermeye heves edebilir. **Kuva-i Milliye Destanı**, Anadolu köylüsünün emperyalizme isyanının destanıdır. 1919 - 23 arasının destanıdır, 1923 sonrasının değil. Ancak, yukarıda belirtmiş olduğum TKP' nin bozucu teorik etkisi, 1950' li yıllarda Menderes diktasının gelenekçi bir kapitalizm arayışına girişmesiyle birlikte iyice açığa çıkmış, toplumcu edebiyatımız gelenek ile modern arasındaki kavgada yeni bir cephe açmak yerine Kemalizmin açtığı modern cephenin meşruiyeti içinde varolmayı yeğlenmiştir. 1960' lı yıllar boyunca yaşanan budur.

Kemal Tahir, modernleşmeci düşünceyi sol sayan kimi aydınların aksine, bu gelişmeye karşı durmaya çalışmış önemli bir isimdir. Kanımca, Kemal Tahir, birçok başka noktada, soldan eleştirilebilir ama Kemalizme karşı aldığı tavır asla soldan bir eleştiriye tabi tutulamaz. Kendisini Türk modernleşmesinin kucağına atan sözde toplumcu aydınlar Kemal Tahir' in düşüncesini elbirliğiyle (hatta asla sözde toplumcular kategorisine sokulamayacak olan Yalçın Küçük bile, Kemal Tahir'e Peyami Safa'yı tercih edeceğini yazarak) olumsuzladılar. Yalçın Küçük, katkısız bir modernleşmeci, halka güvensiz bir sol aydın olarak Kemal Tahir'e karşı solun aldığı tavrın en radikal temsilcisidir. Bunu büyük bir talihsizlik sayıyorum. Birçok ilerici ve devrimci üzerinde olumlu etkisi olan Yalçın Küçük'ün bu tavrı, onlarda anlamsız bir Kemal Tahir düşmanlığını da beraberinde getiriyor. Kemal Tahir Kemalizm

karşısında toplumcu edebiyatın onurudur. Açıkçası bu aynı zamanda siyasal bir tartışmadır ve ben, modernleşmeci (burjuva) solun, proleterya sosyalizmi tarafından kesin olarak tarihin derinliklerindeki yerine gönderileceğine büyük bir inanç taşıyorum.

1971' li devrimci çıkışı, Türkiye'de bağımsız sınıf siyasetinin gelişme koşullarını yaratmıştır. 1960' lı yıllarda burjuva sosyalizmi olarak, Kemalizmle karışık yükselen marksizm, '71 hareketiyle proleterya sosyalizmi doğrultusunda devrimci bir içerik kazanma yoluna girmiştir. Ancak bugünden baktığımızda rahatlıkla söyleyebiliriz ki, bu hareket sözde toplumcu edebiyatçılarımız arasında tek bir yaprağı bile kıpırdatmamıştır. 1960' lı yıllarda başlayan gelişme kesintisiz bir biçimde devam etmiş, bu sözde toplumcu cenah TKP'nin şemsiyesi altına sığınmıştır. Hikmet Kivılcımlı ve Nazım Hikmet gibi birkaç onurlu ismin dışında 1930' lu yıllarda ihanet batağına saplanan TKP, 1970' li yıllarda da aynı işlevi görmüş, verdiği icazetle, modernleşmeci kimi burjuva aydınlarının toplumculuklarını tescillemiştir.

1980'e kadar uzanan yirmi yıl boyunca, Türk modernleşmesi, Kemalizm, sol içinde ciddi bir tartışmaya yol açmamış (3), sol genel olarak kendisini bu modernleşmenin devamı olarak algılamıştır. Bu tür salt ilerlemeci tarih anlayışı da marksizmin pozitivist bir yorumundan başka birşey değildir (Marksizmin tarih anlayışı ilerlemecidir ama bu düz bir çizgi demek değildir.) Örneğin Ataoğlu Behramoğlu, **Mustafa Suphi Destanı'nı** yazmış, ancak **Mustafa Suphi Destanı'nı** yazarken bile Kemalizmle hesaplaşmayı belli ki aklının ucundan geçirmemiştir. Destanda yalnızca komünist gelecek düşleyen bir insan ve onun bir denizde boğulması vardır. Bu yüzden destan devrimciler arasında bile beklenen etkiyi yapmamış, son derece soğuk karşılanmıştır. Yalnızca bu bile Ataoğlu'nun bugün giyindiği kemalist kimliğinin önceden beri var olduğunu göstermektedir.

Bu dönemde, toplumcu olmayıp da toplumculuğu tescil edilenler, 1980' den sonra, eylülüst dönemde, geçmişte yapılan herşeyi hor görüp, bir nevi edebiyat itiraflısı olmuşlar, toplumculuktan yana içlerinde ne kalmışsa, en ince ayrıntısına kadar, burjuvazinin kendileri için çıkardığı dergilerde, **Hürriyet Gösteri'de Milliyet Sanat'ta, Gergedan'da**, birer birer kusmuşlardır.

Memet Fuat, Fethi Naci gibi eleştirmenler, hâlâ "toplumcu" olduklarını söylemelerine rağmen, geçmişte temsilcisi oldukları Kemalist aydınlanmacı toplumsal edebiyat çizgisinin savunusunu bile yapmamışlar, kusmukların kirlettiği edebiyat caddelerinde trafik polisiğine devam etmişlerdir. (4) Memet Fuat bugünlerde trafik polisliğini bir köşeye bırakıp, T.C.'nin neden ve nasıl bölünemeyeceği üzerine derin yazılar yazarak başka bir tür polisliğe heves etmiş görünüyor: Kemalist aydınlanmacı estetiğin çirkin yüzünü yalnızca bu bile açığa sermektedir.

Bu bölümü bitirmeden solun Kemalist aydınlanmacı estetikle girdiği ittifakın ucube çocuğundan, yani Anadolu narodnik edebiyatı diye niteleyebileceğim halkçı edebiyattan söz etmem gerekiyor. Gerçeklikle ilgisi olmayan, tarihsel düşüncenin ilk evrelerinde açığa çıkmış "iyilik ve kötülüğün savaşı" gibi basit bir felsefi temasal şemaya oturan ve mekan ya da kişi olarak kendisine köy ya da köylüyü seçen bu edebiyat, u-

zun süre "sol" addedilmiştir. Yalçın Küçük, haklı bir biçimde bu edebiyata tavır almıştır. Seksen sonrasında acının sefalet edebiyatı halini alan Anadolu narodnizminin sosyalist edebiyatla uzak ya da yakın bir ilgisinin olmayacağını bir kez daha tekrar etmeyi bir görev sayıyorum. İlk örneği Ataç'ın övgüsüne mazhar olan Mahmut Makal'ın *Bizim Köy*'u olan (ve genellikle Köy Enstitüsü çıkışlıların, öğretmenlerin temsilcisi olduğu) bu edebiyat, halkçı bir aydınlanma perspektifi taşıdığından gerici ve yoz burjuva edebiyatı içine tümüyle sığmasa da bu aynı edebiyat sosyalist (toplumcu) olarak hiç nitelenemez.

Ahmet Arif, Enver Gökçe, Hasan Hüseyin gibi şiirsel söyleyişlerini yerellik üzerine kuran kimi şairler toplumcu edebiyatın halkçı fraksiyonunu oluştururlar. Yani onlar Kemalizmin halkçı kanalı içinde değerlendirilemezler. Ancak, seksen sonrasında kimi cezaevi şairleri acının sefalet edebiyatını yaparak, Anadolu narodnik edebiyatı içindeki tartışılmaz yerlerini (kimileri son derece anlaşılabilir ve savruk şiirler yazsalar da; kimileri, asla Kemalist olmasalar da) almışlardır.

Bugün, devrimci muhalefetin (iyi ya da kötü) yükselişe geçtiği gözlenebilmekte, eylülüst dönemde kendini kusan Türk modernleşmecisi burjuva edebiyatçıları Kemalizmin siyasal islam ve Kürt modernleşmecileri tarafından alt edildiğini görüp, bir kısmı burjuvazinin liberal söylemine eklenmekte, bir kısmı bu sefer modernleşmeciliklerini kusup (postmodern olup) siyasal islamla ve Kürt modernleşmecileriyle hoşgörü temelinde bir birliktelik aramakta, hâlâ Kemalist kalar bir kısmı da "toplumcu" larla yeni bir birliktelik aramaktadır. Bu yeni birlikteliğin hamiliğine soyunanlar var. Tarihin boşluk tanımadığı doğrudur TKP tarihin derinliklerine gitti ama giderken tarihsel misyonunu yanında götürmedi. Şimdi birileri bu misyona soyunuyor like-sel olarak Anadolu aydınlanmacılığının anıt isimleri devrimci aydınlanmanın onurlu öncelleridir. Ama sözkonusu olan bu anıt isimler değil, örneğin Yaşar Kemal, bugün de devrimcilerin yanındaki onurlu yerini almıştır. Sözkonusu olan ve bilinen ilgili iki çevrenin hamiliğine soyunduğu Türk modernleşmesinin bile artık yükünü omuzunda istemediği artıklarıdır. Türk modernleşmecilerinin ölüm çanlarının çaldığı bugün, hiç bir devrimci aydınlanmacı, laik cephe diye tutturan ve arkadaşlarını cayır cayır yakan devletten laiklik günü dilenen bu heriflerin gözünün yaşına bakma lüksüne sahip değildir.

Eylemde duraklama, ölüm demektir (Lenin)

(1) Önem taşımaz derken, retorik tartışmasını kastetmiyorum aslında. Ben, marksizmin asya tipi üretim tarzını tanıdığını düşünüyorum.

(2) Buraya kadar söylediklerimden, bazıları, Osmanlı'da sınıf mücadelelerinin olmadığını umarım çıkarmamıştır. Özgül bir toplumsal formasyon ve bu toplumsal formasyonun özgül geçiş sürecinin doğurduğu daha çok devlet sınıfları içi entrikalar olarak yaşanan sınıf mücadelesinin özgül bir biçimi söz konusudur.

(3) İbrahim Kaypakkaya'nın aykırı tezleri var. Aslında tüm 71 önderleri devleti karşılarına alarak Kemalizmden kopmuşlardı.

(4) Kimseye haksızlık etmek istemem. Fethi Naci'nin Adam Sana'nın ilk sayısında, bu kusmuklara ilk ve son bir itirazı var. Ahmet Altan'ın *Sudaki* İz'ini eleştiriyor, son derece utangaçça o romandaki devrimci gençleri savunuyor. Ben, eylül sonrasında başka bir yazısına rastlamadım.

Mutluluğa Cevaplar

Küçük çocuğa sordular

"Mutluluk nedir?" diye

hiç duraksamadan

"dondurma" dedi

Ve sonra

durdu,

düşündü.

İkinci bir çırpıda

"çikolatalı" dedi

Çikolatalı dondurma

en büyük mutluluğudur

Küçük bir çocuğun

Ben, küçük bir çocuğum

ama dondurma değil tek mutluluğum

daha fazla şeyler

ne olduğunu bilmediğim.

Mutluluk var mı?

Olsa gerek

Örneğin,

İpini kopartmış uçurtma olmak

Nasıl bir şey özgürlük?

Yaşamadım henüz

Belki de arkadaşımın yanağında öpmek gibi

Onu yaşamın tadı

doyumsuz

dondurmadan çok ayrı...

ALAZ

Hoşgörüsüzlüğün Nedeni Olarak Argumentum Ad Hominem veya Kişiliğe Saldırı

Cemil GÜZEY

Başlıkta kullandığımız deyim, yani argumentum ad hominem, doğruca kişinin ruhsal veya metafizik özelliklerini ya da duygularını hedef alan bir tür akıl yürütmedir. Başka bir deyişle, bu tür akıl yürütmede söz konusu olan şey bireyin kişisel, öznel koşullarına, güvenilirliliğine ve ahlaksal görüşlerine yöneltilmiş olan **kişisel bir saldırı** (kesinlikle kuramsal değil) ile karşı karşıya olduğumuzdur.

Ancak, argumentum ad hominem her zaman yanıltıcı da değildir. Sözgelimi pekçok kez karşıımızdaki insanın kişisel özellikleri duyguları, güdüleri, ilgileri v.b. hakkında bilgi sahibi olmak gerektiğini düşünürüz. Öte yandan, **kişiliğe saldırı** formal-olmayan akıl yürütme biçimlerinin en yaygın kullanılanıdır. Pekçok tartışmada, oldukça önemli bir silah olarak değerlendirilen ad hominem akıl yürütmenin en dikkat çekici özelliği "yanıltıcılığı" dır, kabaca üç türe ayrılması daha uygundur. Başka bir deyişle üç tür kategori yanılmasının söz konusu olduğu söylenebilir.

I- İstismar edici saldırılar: Herhangi kuramsal bir tartışmada **kendi isteğinin** dışındaki bir seçeneğin kesinlikle mümkün olmayacağı inancında olanlar, bu tür saldırılara çok sık başvururlar. Yöntem şudur: bir kategori kaydırması aracılığıyla, hasmın, kişiliğine doğrudan bir saldırı şeklini alıvermek. Bu mantık-dışı ve kişisel saldırının yoğunlaştığı yer **ahlaksal yozlaşmışlık, yani samimietsizliktir**.

II-Bağılamsal saldırılar: Tartışmayı **kazanmak** için hasmın kişisel koşullarını eleştirenlerin kullandığı yöntem budur. Şu farkla ki: ölçüt, hasmın daha önceki davranışları, ilişkileri veya yükümlülükleridir, yani hasmın akıl yürütmesindeki bir önerme alınır ve bu önermeyle ifade edilen düşüncenin mevcut koşullarla çeliştiği vurgulanır. Bazı durumlardaysa köktenci bir şekil alabilir; Tolstoy'un İncil'inde olduğu gibi: "Demek ki bana inanmıyorsunuz, çünkü beni izlemiyorsunuz".

III-Tarafılık suçlaması: Bu tür akıl yürütme ilk iki türden daha ilginçtir. Burada söz konusu olan, hasmın belli bir görüşü savunmakla kendisine çıkar sağlayacağı şeklindedir. Buysa, hasmın diğer konularda da güvenilir bir kişi olduğu düşüncesini de barındırmaktadır. Bazen de "tencere dibin kara"- "seninki benden kara" şeklinde ifade edebileceğimiz bir ad hominem bir saldırıyla karşılaşabiliriz. Ad hominem bir saldırıya uğradığını düşünen tartışmacı, yine aynı şekilde bir karşı-saldırıda bulunabilir. Buradaki tehlike, akıl yürütmedeki formallığın, yerini **duygusallığa**, hatta banallığa bırakmasıdır.

Kişiyi ve ya kişiliğe saldırı, her zaman yanıltıcı ya da akıldışı olmayabilir. Ancak, felsefe açısından önemli, böyle olmadığı durumlarda ortaya çıkmaktadır.

Üstelik zeki birinin (sözgelimi bir sofist'in, siyasetçinin, vaizin, komutanın v.b.) elinde, oldukça tehlikeli bir silah durumundadır. Özellikle ulusların, toplumsal sınıfların, aynı dine mensup çeşitli tarikat ve mezheplerin, fraksiyonların, siyasi partilerin ve hatta evli çiftlerin tartışmalarında, kişiliğe saldırı örneklerinin sayılmayacak kadar çok olduğu söylenebilir. Felsefe tartışmalarında bile görülen ad hominem akıl yürütmenin, daha yaygın olarak felsecilerin birbirlerinin gıyabında yaptıkları konuşmalarda ortaya çıkması, bu tür akıl yürütmele baş vurmanın büyük bir özenle yapılmasını gerekli kılmaktadır.

I-İstismar Edici Akıl Yürütme

Kişiliğe bu şekilde saldırmak için, hedef alınan tartışmacının belli bazı özellikleri göz önünde bulundurulmaktadır. Saldırı kişinin karakterinde de yoğunlaşabilir, geçmişte yapmış olduğu bazı eylemlerde de. Hatta siyasi veya ulusal yargıları, dinsel inançları veya yahut da etnik kökeni bile hedef alınabilir. Çoğu kez de, kişinin ahlaksal tavırlarının saldırı merkezinde yer aldığını görebiliriz: **dürüst değildir, güvenilmezdir**. Bir dediği bir dediğini tutmaz. Bazen de kişinin deli veya zeka özürlü olduğu ifade edilir. bu durumda onun dediklerine kulak asmamak gerekecektir. "X'in Kıbrıs sorunu hakkındaki düşüncelerine itibar edilmemelidir, çünkü o büyük bir yolsuzluğa karıştığı saptanmış birisidir". Bu oldukça tartışmalı bir akıl yürütmedir, ama çoğu insan bunun tartışmasız doğru olduğunu düşünmektedir. Oysa X'in parasal çıkar sağlamak amacıyla yapmış olduğu yolsuzluğun, yani **kişiliğinin**, Kıbrıs sorunu ile ilgili olarak ileri sürdüğü bazı düşüncelerin doğru veya yanlış olmasıyla hiçbir ilgisi yoktur. Bu örnek mantıksal olarak ne kadar geçerliyse, tersi de o kadar geçerlidir. Yani bacağına ısırmış olan bir köpeği öldürmüş olan birinin ekonomi dehası olduğu nasıl gerçekse, parçacık fiziğine dayalı bir ahlak sistemi savunduğunu ileri süren biri de kolaylıkla istismar edilebilir. Başka bir deyişle, **bilginin** ifade edilmesiyle **inancın** gerçekleştirilmesi farklı şeylerdir. Burada **güçsüz** bir akıl yürütmeyle karşı karşıya olduğumuz görülmektedir.

Öte yandan, hemen herkes seçerek başa getirmiş olduğu siyasetçinin dürüst, güvenilir ve öncelikle halkının (seçmenin veya kendisinin değil) çıkarını kollayan biri olmasını ister. İşte bu yüzden, siyasi tartışmalarda ad hominem saldırı sıkça görülmektedir. Son seçimlerde X partisinin oylardaki artışın diğer partilerin "halkın değil kendi çıkarlarını düşünen" insanlarla dolu olduğu inancının bir sonucu olduğu söylenmektedir.

Çok rastlanan bir örnek daha: bir adayın seçim propagandasını okuması sırasında sözgelimi

"çevreciler"in kendine ayrılan bütçenin "Milli Eğitim Bakanlığı"na ayrılardan çok az olmasına **kızdıklarına** tanık olabiliriz. Damga hazırlanır: aday X çevre düşmanıdır (örnekler çoğaltılabilir: "bu faşistin nasıl olup da memur sendikalarına karşı çıkmadığını anlayabilmiş değilim", "bu dinsizin nasıl olup da vatanın bölünmezliğini savunduğunu anlayabilmiş değilim" v.b.). Bu tür ad hominem saldırılar özellikle siyasi bunalım (çözülme) dönemlerinde iyice yoğunluk kazanmaktadır; siyasi hasmın cinsel seçimini veya evlilik dışı ilişkilerinin açığa çıkartılmasına dek uzanabilmektedir de. Bu tür örnekleri bilimde de görmek oldukça şaşırtıcıdır. Sözelimi, üçüncü Reich'in resmi "Kuzey Bilimi" sözcüsü olan Dr. Walter Gross şöyle demektedir: "Einstein'ın sözde kuramları, liberal ve demokratik zirvalarla dolu olup, Alman bilim adamları tarafından kesinlikle kabul edilemez bir zihin çılgınlıklarından başka bir şey değildir.(1)" Göreli bir evren kuramı faşizmin kötülüklerinden biridir. O can çekmekte olan karşı devrimci ideolojinin son çabasıdır.(2)

Herkes tarafından kabul edildiği gibi, Görelilik kuramının geçerli olup olmadığı, yalnızca bilimsel verilerle denetlenebilir. Öyleyse kurama yöneltmiş olan bu iki ad hominem saldırının ne denli güçsüz, olduğu da görülecektir. Fizik kuramı ve kuramın geçerliliği hakkındaki bir tartışmada, fizikçinin erdemine saldırmak hiçbir işe yaramaz. Önümüzdeki yıllarda iyice yoğunlaşma olanağı olan bir tartışmaya, sözelimi insanların doğuştan eşit olup olmadığının biyolojik veriler ışığında kanıtlanıp kanıtlanmayacağı olabilir.

"50 yaşına gelmiş olmasına karşın caminin önünden geçmemiş birini nasıl olur da Milli Savunma Bakanı yapabilirsiniz?" Şeriatı savunan birini nasıl olur da Nobel "barış" (hatta fizik) ödülüne uygun görürsünüz?" Bu örneklerden de görüldüğü gibi saldırının yöneldiği yer "kişiliktir". Öte yandan, ailenin ve eşlerin bağlılığının kutsal olduğunu vurgulayan bir insanın evlilik dışı ilişkileri alışkanlık haline getirdiğini gördüğümüzdeyse akli yürütmenin artık **formal** bir çelişkiye işaret ettiğini söyleyebiliriz. İleri sürdüğü görüşün genelgeçerliğini savunan tartışmacı, aksi yöndeki davranışlarıyla "samimiysizliğini" ortaya koymaktadır. Böylece, formal kuramının kəciliği ortadan kalkabilir. Güncel örneklerden biri, "yaşam hakkının kutsallığı"nı savunan teröristlerin (birey, ırk, devlet) kundak çocuklarını öldürebilmesidir: burda ad hominem bir saldırı neredeyse kaçınılmaz gibi görünmektedir.

Kısaca söylemek gerekirse, ad hominem bir saldırı istismar konusu olabileceği gibi, yararlı da olabilmektedir. Örneğe, profesyonel bir romancının yardımıyla "anılarını yazan bir diktatörün kitabındaki bir tasvir diktatör, vatanını seven, halkının çıkarlarını her şeyin üstünde tutan, hatta köpeği yaralandığında gözyaşlarını tutamayan biri olarak anlatılmaktadır. Oysa bir başka yazar, diktatörün kendi düşüncelerine karşı olan insanları öldürmek için özel timler kurmuş biri olduğunu, küçük çocuklara tecavüz etmekten özel bir zevk aldığı kanıtlayabilir. Bu ad hominem bir saldırıdır, ama kişiliğinin yalnızca **şirin** yönünü gösteren birine yönlendirilmiştir. Üstelik, saldırı **anılarını, özgeçmişini, yani kendisini**, yazdığını ileri süren birini hedef almıştır ve bu yüzden ad hominem akli yürütmenin yararlı bir örneğidir.

II -Bağlamsal Saldırılar

Bağlamsal ad hominem akli yürütmenin en belirgin

özelliliği, belli bir sistem veya kuramla, söz konusu sistem veya kuramı savunan kişinin **davranışları** arasında bir tutarsızlık olduğunu vurgulamasıdır. Başka bir deyişle, amaç "ağızdan çıkan"la "gerçekten yapılan" arasındaki farka dikkat çekmek ve böylece tartışmayı kazanmaktır. Bunun en güzel örneği, iki duman arasında sigaranın zararlarını anlatan ebeveynlerdir: yaptığını yapma, dediğini yap". Ebeveyn sigara tiryakisi olmaktan ne kadar pişman olduğunu anlatsa bile, şu soruyla karşı karşıya kalması mümkündür: "Ama sen neden içiyorsun"? Öyleyse, hem ebeveynin hem de çocuğun akli yürütmelerinde haklı görülebilecek yanlar vardır. Ancak asıl sorun ortadadır: kimin akli yürütmesi geçersizdir. Ebeveyn açısından bakıldığında, bilimsel bir sonuç şeklinde ifade edilen bir önerme (sigara sağlığa zararlıdır; alkol yaşamı kısaltır) akla yatkındır. Bunların bilimsel doğrular oldukları çocuğa da kanıtlanabilir. Öte yandan, çocuk tüm bunları bildiğini ve yine de sigara içmeyi sürdüreceğini söylerse, ebeveynin akli yürütmesi ad hominem bataklığına düşer. Yani çocuk zayıf iradeli olmakla suçlanır. Ancak ebeveynin de tiryaki olduğu düşünülecek olursa, temel sorun davranışlarla sözlerin aynı öneme sahip olup olmadığı görülecektir. Bu kesinlikle gözden uzak tutulmaması gereken bir durumdur. Çünkü çoğu zaman ad hominem tartışmalar bir sonuç önermesi yerine, bir davranışla, sözelimi cinayetle sonuçlanabilmektedir (cinayetin haklılığı üzerine herhangi bir tartışmaya girmek şu aşamada zorunlu değildir). Başka bir deyişle, sonuç, anlamlı bir önermeyle dile getirilebilecek olan bir davranıştır: "X,Y'yi öldürdü", "Anlattıklarımın sonra oyunu A partisine verdi v.b. Ancak ad hominem saldırıda bu sonuçlar çoğu kez öncüller öne çıkarılarak eleştirilir: "X,Y'yi öldürmemeliydi", "Oyunu A partisine ver(me)meliydi" v.b. Burada söz konusu olan, eleştirinin hasmının sonucuna doğrudan ve **per se** saldırısı değil, öncüllerine ne dereceye kadar sadık kaldığını konu edinen bir sorgulamadır.

Ad hominem akli yürütmelerde sıkça karşılaşılabileceğimiz bir diğer durum da, kişinin belli davranışla onu belli önermelere sahip çıkmaya zorlayıp zorlamayacağıdır. Tatıştığımız kişi, ileri sürdüğü bazı düşüncelerin doğruluğundan kuşku duymamamız gerektiğini söyleyecektir. Başka bir deyişle, hasmımız **samimi** bir **itiraf**ta bulunduğunu ileri sürecektir. (Wittgenstein'ı anıyoruz). Bu konuyla ilgili güncel bir örnek "a"v'dır. Ava karşı çıkanlara göre, avcılar zavallı hayvanları katleden vahşi (cinayate eğilimli) insanlardır. Ne yazık ki pek çok avcı, bu eleştiriye ad hominem bir karşılık verdiler: "siz de zavallı balıkları, tavukları, inekleri mideye indiriyorsunuz". Buysa hasmın bağlamsal konuma yapılan bir saldırıdır ve gereksizdir. Avcıların asıl yapmaları gereken, avın hiç de **mantıkça olanaksız** olmadığını, belli bir ahlaksal temelde yükselen ve belli bir sınırı olan bir insan etkinliği olduğu konusunda sağlam bir akli yürütmeye sahip olduklarını göstermeye çalışmaktır. Oysa "masum hayvanları zevk için öldürmekle suçlanmalarına karşın, "et yemekten zevk almanın" da **cinayet** sayılması gerektiğini ileri sürdüler. Ancak, yukarda değinildiği gibi, güzel bir et yemeği yemekten zevk alan biri, avın zevk için (son kertede, **öldürme** zevki için) yapılan bir eylem olduğunu ileri sürmekle mantıksal bir tutarsızlık sergilemiş olmaz.

Görüldüğü gibi, sorun ahlaksaldır; ahlaksal sorum-

luluk **birey** üzerinde temellenmektedir. Ad hominem akıl yürütmenin bazen gerekli ve işe yarar bazen de yanıltıcı olmasının nedeni budur ve bu özelliğiyle ad ignorantiam akıl yürütmeden ayrılmaktadır.

III. Tarafılık Suçlaması

Bazı durumlarda, ad hominem akıl yürütmenin yoneldiği hedef, kişinin **taraf tutuyor olması** veya **ikiyüzlülüğüdür**. Buysa güvensizliğimizin temel nedenlerinden biridir. Sözgelimi, X'in irtica sorununun abartıldığı ileri sürmekte olduğunu, Y'nin ise X'in irtica yanlısı bir topluluğun ileri gelenlerinden olduğunu savunduğunu varsayalım. Burada Y'nin kaygısı, X'in herşeyi samimi olarak itiraf edip etmediğidir, X gerçeği arzusu doğrultusunda çarpıtıyor olabilir. Oyleyse, X'in belli bir topluluğun önderlerinden olduğunu saklaması ile bunu baştan itiraf etmesi arasındaki fark X'e karşı ileri sürülecek ad hominem saldırının sağlamlığı veya zayıflığı bakımından önemlidir.

Daha önce değinmiş olduğumuz bazı durumlar burada da karşımıza çıkmaktadır. X'in irtica yanlısı bir topluluğun önderlerinden biri olması, söylediklerinin yanlış olmasını gerektirmez. Göreli bir önemi olan tek tavrı, bunun bizden saklanıp saklanmadığıdır. Çünkü insanın inançlarını savunması kadar doğal bir şey yoktur. Ancak, tarafsızlık gerektiren bir durum söz konusu olduğunda, tartışmacıların her yönden açık olmalarını isteyebiliriz (tartışma içeriğinin boyutlarına bağlı olarak). Başka bir deyişle, oyunun kurallarına uyulması isteme hakkımız vardır. **Tarafılık** saldırısını, ilk iki saldırı türünden ayıran da budur. Belli bir görüşe sahip olduğunu gizleyen herkes, bu tür bir ad hominem saldırı karşısında savunmasız kalacaktır.

Ad hominem saldırılara verilebilecek en iyi yanıt, bazen başka bir ad hominem saldırıdır. Ancak bunun yanıtı da bir diğer kişisel saldırı olabilir ve ad infinitum. Pekî bundan kurtulmanın yolu yok mudur? Her iki tarafın da konuya dürüstçe yaklaşması ve konuyla ilgili ortak deliller bulmaya çalışması bir çözüm olabilir mi? Bu tür tartışmaların tam bir anlaşmayla sonuçlandığı durumların varlığı, bilinçli veya bilinçsiz olarak, söz konusu çözüme baş vurulduğunu göstermektedir. Gerçi bazı durumlarda taraf tutmak olağan karşılanır, ama hasmın kesinlikle bir ortodoks bir katılık ve tarafılık sergilediği yargısıyla tartışmaya başlamak **tehlikeli** bir tutumdur. Çoğu kez, tüm tartışmaları kesin olarak sona erdirecek olan bir **kestirip atma** tavrı, burada iyice belirginleşmiş durumdadır. Söz konusu tehlike, kendi inancından olamayan herkesi **Şeytanın** veya **yanlış** bilincin kölesi varsamaya dek giden köktenci düşünce biçimidir. Yani, kendiden-olmayan'ın **konuşma evreni** boştur(hiçbir şekilde anlaşılamayın söz-cüklerle işaret edilen **inançlardan** oluşmuş olduğu ileri sürülür). Artık formal akıl yürütme (yani akıl) ortadan kalkmış ve **tözel** (yani akıl dışı) akıl yürütme öne çıkmıştır.

IV. Yanılsamacı Olmayan Ad Hominem Akıl Yürütme

X: İnsan yaşamı kutsal olduğuna göre, ölümcül bir hastalığa yakalanmış olduğunu bilen bir boksöre sert yumruklar atmamı isteme hakkınız yoktur.

Y: Sen ne biçim vatanseversin?

Bu durumda, X'in belli bir ülkenin vatandaşı olması nedeniyle bir ad hominem saldırıdan ve bunun haklılığından söz edebiliriz. Eğer vatanseverlik boksta kazanılacak bir Olimpiyat şampiyonluğunu zorunlu kılı-

yorsa, X'in önerisinin tutarsız olduğu ileri sürülebilir. Ancak, X yine de savını temellendirme ve Y'ye kabul ettirme şansına sahiptir. Öte yandan Y'nin ilk baştaki şaşkınlığı veya öfkesi de doğal karşılanmalıdır. Oyleyse, haklı ad hominem saldırıları diğerlerinden nasıl ayırabiliriz?

Tartışma sırasında, kişinin üyesi olduğu bir kültür, gelenek, inanç sistemi v.b. kurallarına uymayan bir öneri getirdiğini ileri sürmek yerinde bir tutum olabilir. Fakat buna karşı çıkmak da mümkündür. Önermenin kendisini eleştirmek yerine, söz konusu önermeyi dile getiren kişinin "uymayı taahhüt etmiş olduğu kurallara" karşı çıktığını söylemenin yararsız olduğu söylenebilir. Başka bir deyişle, X'in vatanseverlik anlayışıyla, ortaya koyduğu düşünce arasında, yani X'in kutsal olduğunu ileri sürdüğü insan yaşamının onuru arasında ne gibi bir tutarsızlık görmemiz beklenmektedir? X'in mantıkça "daha kuşatıcı olan" yani insanlık "form"una ağırlık vermesi durumunda yapılacak bir şey yoktur: akılcı tartışma sona ermiştir. Bu durumda, **inat ve olgu durumu** (sachverhalt) birdir (yine Wittgenstein'i anıyoruz); insanlar genellikle bu yüzden öldürmektedirler birbirlerini.

Öte yandan, kişinin bu özel konumunun önemli olduğu durumlar da vardır. Eğer X'in tutarsız olduğunu veya kafasının karışık olduğunu ileri sürüyorsak (şöyle veya böyle **vatan haini** olduğunu düşünüyorsak), X'in yapması gereken şey şudur: önerisinin hiç de dayanaksız olmadığını göstermek. Üstelik aynı vatanda yaşamakta olup da X'in önerisini destekleyecek insanların sayısının da küçümsenmemesi gerekecektir. Hatta azınlıkların bile, X'in bu tavrından etkilendiklerini söylemeleri mümkündür; onun söylediklerini ciddi bulup, enine boyuna düşünenler olabilir. Öte yandan, eğer X azınlık öbeğinin bir üyesi ise, söyledikleri çok daha şiddetli ad hominem saldırılara yol açacaktır. Görüldüğü gibi, X'in tutarlılığı hakkındaki kişisel soru, hem X için hem de başkaları için **önemli**(3) olabilir.

Tasvir dilinin veyahahut da bilimsel verilerin iş görmediği durumlarda, söz gelimi farklı kültürler, dinler ve ideojilerde, sevgi ve nefrete, kişiliğe saldırı tartışmanın yönünü değiştirmede etkili bir yöntemdir. Gerçi bireyin özel durumundan çıkarılan yargılar, olgu durumlarının kuşatıcılığından ve zorlayıcılığından daha zayıftır, ama böylesi tartışmalı konularda **akıl yürütmenin** kesilip atılmasına da yol açtığı görülmektedir; bazıları için **tutarsızlık suçlaması** gerekli ve yeterli bir tutumdur. İşte bu yüzden, yukarıda değinmiş olduğumuz tartışmalı durumlarda, olgu durumlarını dile getiren temel önermelere dayalı akıl yürütmenin sınırlarının iyice zorlanması gerekmektedir: **amaç uzlaşmaysa, araç hoşgörüdür**. (4)

Kısaca söylemek gerekirse, bireyin söylediği ile savunduğu inanç sisteminin tutarsızlık sergilediğini ileri sürmek, belli sınırlar içinde kalmaya **dikkat etmek koşuluyla**(5) akla yatkındır. Burada, tutarsızlık suçlaması, bireyin savunduğu önermeye ne kadar inandığının kuşkulu olduğu şeklindedir. Ancak bu, sonucun zorunlu olarak yanlış olduğu göstermez; yalnızca akıl yürütmenin ardındaki dayanağın **tartışılabilir** olduğunu gösterebilir.

Ad hominem saldırılar, genellikle bir yanılsama olarak ele alınmışlardır. Yine de, bu saldırının ahlaksal bir davranış olduğu, yani transendental olduğu akıldan tutulmalıdır(6). Bu nedenle, ad hominem akıl yürüt-

menin ne gibi durumlarda akla yatkın bir eleştiri olduğunu ve ne gibi durumlarda yetersiz veya dayanaksız olduğunu saptamaya çalışmak gerekmektedir **eğer** amaç, tartışmayı "akıl yürütme biçiminde"(yani doğru öncüller kullanarak) sürdürmek ve sonuçlandırmak ise(7). Bu çerçevede, en çok dikkat edilmesi gereken kişisel saldırı türü, **bağlamsal** olanıdır. Daha önce belirtmiş olduğumuz gibi, bu saldırı kişinin sergilemiş olduğu tutarsızlığı hedef almaktadır:

"Sen vatanın bölünmezliğinden söz edip duran biriydin; bölgesel özerklik düşüncesini nasıl savunursun"? Buradaki bağlamsal saldırı ilk olarak bölgesel özerkliğin bile bir tür bölünme olduğu düşüncesinden hareket eder ve hasmın uymak zorunda olduğu bir önermeler dizisiyle **tutarsız** olan savın ileri sürülmesinin **tehlikeli** olduğunu savunur. Öte yandan, bölgesel özerklik gerçekten de bir tür bölünmedir.

Bağlamsal saldırılarda ciddi hatalar yapılması, yani çok zayıf savlar ileri sürülmesi de mümkündür. "Hem Fenerliyim diyorsun hem de Cimbom'lunun elini sıkıyorsun" **Bir oyun** olan futbol ile ahlaksal bir davranış olan **el sıkma** arasında kurulabilecek bağ oldukça zayıftır; yalnızca çok küçük bir azınlık için geçerli olabilir: **bu onun varolmadığını göstermez yine de**. Olması-gerekmeyen pek çok şey bu tür zayıf bağlar yüzünden gerçeklik kazanır. Bir **oyuna** tapınma sonucu ortaya çıkan cinayetler ile bir **sisteme**(ideolojiler, dinler, gelenekler v.b.) tapınma sonucu işlenen cinayetler arasındaki fark, ilkinin kuralları arasında "karşı takımın yandaşlarını öldürmelisin" gibi bir kuralın olmadığıdır. Ancak bu kural, örtük ya da belirttik bir şekilde de olsa inanç sistemlerde yaygın şekilde görülmektedir.

Ad hominem akıl yürütme, iki kişi arsında olup biten bir şeydir. Bu yüzden, ad hominem saldırılara aynı şekilde karşılık verilme olasılığı yüksektir. Nihilist'in örneği şu olabilir: Bütün değerler tartışmaya açıktır. Öyleyse hiçbir ahlak önermesi güvenilir değildir. Bu nihilist akıl yürütmeye **bağlamsal** bir saldırıyla karşı çıkmak mümkündür. "Ya senin bu değer yargın? Ona ne kadar güvenmemi istiyorsun?" Bu durumda nihilist, savının güvenilir olduğunda **ısrar edecek olursa**, çelişkiye düşmüştür. Çünkü bir **değer** önermesini(yani kendi önermesini) savunuyor olacaktır. Başka bir deyişle, **bir değere sahip olduğunu** kabul etmesi gerekecektir. Çünkü mantıkça, kendi önermesini, kendi değer yargısını veya inancını kayırma hakkı yoktur. Öyleyse, en tutarlı nihilist, **konuşmayan** nihilist'tir. Öte yandan, nihilist, kendi söylediklerinin de güvenilir olduğunu kabul ederse, bir kez daha bağlamsal bir yanlış yapmış olacaktır. Böyle bir insan, hem güvenilir olduğunu bildiği bir akıl yürütmeyi savunup hem de **mantıksal** (formal) bir akıl yürütme konusunda **ciddi** olduğuna inanmamızı nasıl bekleyebilir? Her iki durumda da nihilist, kendi kazdığı kuyuya düşmektedir. İşte böyle durumlarda, kişiliğe saldırı en akla yatkın eleştiri türü olarak ortaya çıkar ve hasmın akıl yürütmesini çökertir. Ancak, ad hominem saldırılar her zaman böyle güçsüz değildirler. Yine de, en güçsüz oldukları anda bile, en azından kişinin ileri sürmüş olduğu akıl yürütmeyi **daha iyi temellendirmeye çalışmasına** yol açabilirler: hoşgörü, "adam sende cilik değil, "daha iyi anlamaya ve anlatmaya yönelik bir çabadır. Başka bir deyişle, **mantıkça kanıtlanarak** ikna etme uğraşı, eleştiri ve öze-

leştirinin eşzamanlılığını gerektirmektedir. Sigara tiryakisi ebeveynin, sigara içmemesini önerdiği çocuk örneğine geri dönecek olursak, ebeveyn ölümcül bir hastalığa tutulmuş olduğunu ve sigara içiyor olmasının **bu yüzden** önemsiz olduğunu ileri sürülebilir. Ancak, çoğu henüz sağlıklı olduğu için, bunun hep böyle sürmesini istediğini söyleyerek de karşılık verebilir çocuğun ad hominem (sen kendine bak!) saldırısına. Bu durumda, tartışmaya **bir renk** gelmiştir: ebeveynin çocuğuna olan **sevgisinin** vurgulanması. İşte bu belki de çocuğun tartışmayı bitirmesine, yani sigara içmeye karar vermesine yarayacak olan akıl (veya mantık) dışı seçime gitmesine yol açabilecek bir savunma türüdür. Öte yandan, bir gün nasılsa öleceği için (bu ister iki yıl sonra olsun ister yüz yıl) sigara içmekten zevk aldığı sürece içeceğini söyleyen bir çocukla uzun felsefi tartışmalara girmektense, "peki öyleyse" demek de ebeveyne düşen bir hoşgörü görevi olarak görülebilir.

Kişiliğe saldırı durumlarında önemli olan bir diğer öge de, soru-yanıt formunun belirgin olmasıdır.

X:"Yarın bir tek ruhsatsız yapının temelini atılmayacağını garanti eder misiniz?"

Y:"Bu soruyu soran sayın üyenin partisinin iktidarda olduğu beş yıl içinde kaçak yapılaşma oranının %50 olduğuna dikkatinizi çekmek istiyorum" Görüldüğü gibi, Y apaçık bir **bağlamsal** saldırıya geçmiştir. Başka bir deyişle, X'in bu **soruyu** sormaya hakkı yoktur. Çünkü onun "söylediğiyle yaptığı" birbirine uymamaktadır. Bu akıl yürütmeyi ilginç kılan ise, onun bir soruya karşılık olarak gündeme getirilmiş olmasıdır. Bu usta manevra, şu şekilde de olabilir: "evet, garanti ediyorum"(7) veya "hayır, tüm iyi niyetimize ve kararlılığımıza karşın, mantıkça bu olanaksızdır" Çünkü X'in sorusu, kendi dönemindeki kaçak yapılaşmayı yok saydığını örtük olarak bile belli etmemektedir. Onun sorusu, doğrudan, "yarın kaçak yapıların yıkılması konusunda bir emrin verilir verilmeyeceğidir" Oysa Y, soruya soruyla karşılık vermiş ve doğrudan yanıt vermekten kaçınmıştır. Öte yandan, bazı durumlarda, önyargılı olduğu da görülebilir. Bu gibi durumlarda, soruya soruyla karşılık vermek uygun bir tutumdur(8).

X'in sorusunun saldırgan bir tavıra işaret ettiğini söylemek de mümkündür. Bugünkü sosyo-ekonomik ortamda, hiç değilse birkaç günde bir kaçak bir yapının yükselmekte olduğu İstanbul gibi bir kentte, X'in bu isteğine olumlu yanıt verilmesi neredeyse olanaksızdır. Başka bir deyişle, **hemen yarın** bunun garanti edilmesinin istenmesi pek akla uygun değildir, haince olduğu bile söylenebilir? Çünkü Y'nin bu soruya "evet, garanti veriyorum" şeklinde bir yanıt vermesi, az önce değindiğimiz güncel sosyo-ekonomik ortamda, kendisini çok zor durumda bırakacak (yalancı durumuna düşürebilecek) olan bir tavidir. Öte yandan, Y soruya "hayır" yanıtını verecek olursa, X'in zafer kazanmış gibi gülümsemesine neden olacaktır. Gerçi soru, "karını dövmeyi bıraktın mı?" sorusu kadar hain değildir, ama yine de fazla saldırgan olduğu gözden kaçmamaktadır. Görüldüğü gibi, açıkça **ad hominem** olan bu saldırıya, Y'nin de **ad hominem** karşılık vermesi akla yatkındır. "Sen kendine bak" şeklinde genellenilebilecek olan bu tutum, Y'nin yukarıda değinmiş olduğumuz ikilemden kurtulmasına olanak sağlar. "Evet" veya "hayır" demesinin doğuracağı sorunları gören Y'nin bu tavrına hak vermek hiç de tuhaf değildir. Bu

örnek, karşımızdaki insanın ileri sürdüğü sava "tu quoque" demeden önce, ne denli dikkatli ve **eleştirel** olamamız gerektiğini de göstermektedir. Ancak, X'in karşı-yanıtının şöyle olabileceğini de düşünebiliriz." bizim iktidar olduğumuz dönemde, rüşvet başını alıp gitmişti. Rüşvet aldığını saptadığımız tek bir görevliye **hoşgörü** göstermemişti. Sizse bir çok kez rüşvetin kökünü kazımış olduğunuzu vurguladınız. Yani bizim içinde bulunduğumuz koşullar sizinkinden çok farklıydı." Bu durumda X'in sorusuyla ilgili olarak yeni bir **haklılık** (akla yatkınlık) savı ileri sürdüğü görülmektedir. Bu durumda "kayalık zemine" ulaşip ulaşmadığımızı anlamak, yani akıl yürütmeyi sınıra dek götürebilmek için güç, istek ve sabır(hoşgörü) gibi **akıldışı** özellikler gerektiği apaçık ortadadır. Hele söz konusu olan, iki birey değil de, iki metafizik öğreti, iki ulus, iki ırk, iki siyasi parti, iki uluslar topluluğu, iki din v.b. ise çok daha titiz olmak gerekecektir.

Doğrudan veya bağlamsal olarak yapılan her ad hominem saldırı, hasmın **dürüstlüğü** veya **içtenliği** sorusunu gündeme getirmektedir. Çünkü kişinin ağızından çıkan sözle, davranışı birbirine uymuyorsa veya sakladığı birşeyler varsa, ya iki yüzlüdür ya da söylediğine kendisi de inanmıyordur. Baştan beri verdiğim örneklerde, bu tür saldırının çoğu kez akla yatkın olduğunu, ama fazla saldırganca ifade edildiğinde zayıf bir akıl yürütme şekli olacağını göstermeye çalıştım. Amacım, ad hominem saldırıların ortak bir özelliğini vurgulamaktır: saldırı için gereken kanıtların yetersizliği. Gerçi "kişiliğe" saldırı bazı durumlarda akla yatkın bir kıyas (syllogism) şeklinde ifade edilebilir, ama sorun bu tür akıl yürütmenin günlük yaşamda korkunç sonuçlara yol açabilecek kadar güçlü olmasıdır.(9) Kısaca özetlemek gerekirse, **"kişi"ye saldırı**, iyice düşünüp taşınma gerektiren, sabır (hoşgörü) ve dürüstlük isteyen bir akıl yürütme şekli olarak düşünülmelidir(10). Bu tür bir saldırıya uğrayan kişiyse hemen savunmaya geçmemeli ve ad hominem saldırıya aynı şekilde karşılık vermeye hazırlıklı olmalıdır.

Ad hominem saldırıya, yani **hoşgörüsüzlüğe** son bir örnek vererek, ondan kaynaklanan sorunların önemini vurgulamak istiyorum.

X: "a- Tümelere mi yoksa tikelerin mi önceliği olduğu,
b- Ruhun ölümlülüğü veya ölümsüzlüğü,
c- Akıl mı akıl dışının mı belirleyici olduğu,
d- Duygu varlıklarının varlığı,
e- İnsanın temelde ben-merkezci mi özgeci mi olduğu,

f- İyi insana kimsenin zarar vermeyeceği,
g- Bilmiyorlar ki gerçekten de "p"dir v.b tözsel (metafizik) seçimlerdir ve ilinekseldir. Bense "form"a yani "sınır"a dikkat çekiyorum. Sınırı "göstermeye" çalışıyorum. Tüm insanlığın yazgısını (kaderini değil, kader olgu önermeleri aracılığıyla "söylenir"), nelerin üstesinden geleceğini ve hangi tür soruların altından kalkamayacağını; yalnızca bir durum saptası yapıyorum. Bu durum benim de **tözsel** olarak **hoşlanmadığım** bir durumdur, ama yine de bir **"factum brutum"**dur."

Y "X'in bu sözleri herkese ibret olmalıdır. Çünkü kendisinin gelip-geçici yani ilineksel olana düşkünlüğü bilinmektedir."

a- Her yıl yüz tane ağaç diker,
b- Hafta sonları balığa çıkar,

c- Maaşının %10'unu Çocuk Esirgeme Kurumu'na bağışlar,

d- "Kana kan, cana can" der.

e- Köpeğine verdiği değer, Z'ye verdiği değerden fazladır,

f- Her istediği insanı, ardında iz bırakmadan yoketme gücüne sahip olma düşüncesi hoşuna gider v.b."

X: "Y'nin tüm söyledikleri doğrudur. Fakat ben öznel seçimlerden ve ilineksel olandan söz ederken kendimi bunların dışında tuttuğumu söylememiştim ki; Öte yandan sayın Y, bunu **görmediğini** söyleyecek kadar onursuzdur. Kendisi tözsel bir sistemin ("olmalıdır" veya "keşke olsa" düşüncesini içeren bir sistemin) savunucusudur. Çünkü yukarıda sıralamış olduğu görüşlerim tutarsızlığa değil ahlaktaki bir tuhaflığa işaret etmektedirler. Ben bunu kendimle olan çatışmalarında gördüm; sen nasıl olur da **görmediğini** ileri sürersin?"

Y: "Çünkü benim çelişkilerim yok; tutarlı bir insanım. Sen rüzgara göre yön değiştiren bir düzensizsin."

X: "Yazıklar olsun sana; zaten Kafka'nın "Mecazlar Üzerine" adlı yarım sayfalık yapıtını okumamış olanlarla konuşmamak gerekir bu konuları"

Y: "Önemli olan bilgi değil, dürüstlüktür; sende olmayan şey yani."

X: "Dinime dahleden Müslüman olsa"

Tartışmanın gelişme aşamaları, belirgin yöntem değişiklikleri, girilen çıkmaz sokak v.b pek çok akıl yürütmede görülen ortak özelliklerin en önemli olanlarıdır. Bu bağlamda, çalışmanın başından beri değinmekte olduğum Tractatus Logico Philosophicus'un birkaç önermesini ardı ardına sıralamanın **hoşgörüyü** yanlılarına "hoş" geleceğini düşünmekteyim: 6.432: Tanrı kendini dünyada açığa vurmaz" 6.522: "Söylenemeyen vardır gerçekten de; o kendini **gösterir**; o mistik olandır" 6.5: "Muamma yoktur. Eğer bir soru sorulabiliyorsa, yanıtlanabilir de" 7."Konuşamadığın zaman susmalısın". İşte özellikle 7 önerme göz önüne alındığında, ad hominem saldırıların **akıl dışılığı** gözler önüne serilecektir. "yaptığım saldırının **ad hominem** olduğuna **inanmıyorum**" Çünkü susmak, eylemde bulunmamak değildir

1) Govier, Trudy: "Ad hominem: Revising the Textbooks, "Teaching Philosophy, vol 6, p. 13-24

2) Cerf, Christopher ve Nawasky, Victor: "The Experts Speak", Patheon, New York, 1984, p.300

3) a.g.y, p 339, "Astronomical Journal of the Soviet Union" dergisinden alıntı.

4) Bu tözsel, yani metafizik bir seçimdir.

5) Bu istek, tözsel yani metafiziktir.

6) Burada, samimi itirafa dayanan tözsel, yani metafizik bir tavra işaret edilmektedir.

7) Etik transendentaldır (Tractatus 8. 421)

8) Burada mantıksal zorunluluk bağlamında sır garantisi söz konusu değildir. Söz konusu olan, ahlaksal yükümlülüktür: "Sizin saptayıp bana bildireceğiniz tüm olayların üzerine gideceğim".

9) "Karını dövmeyle bırakın mı?" sorusuna, yalnızca karısını dövenler yanıt verebilir. Bu tür bir alışkanlığı olmayanların yapacağı şey ise, soruya soruyla karşılık vermek olabilir: "karımı dövmüş olduğumu kanıtlayabilir misiniz?"

10) Söz gelimi Hutu'lar ile Tutsi'ler arasındaki savaş "ulusal bir şizofreni" olarak ele alındığında, "Üretim ilişkileri" bağlamında bir açıklamayı yeğleyenler karşı çıkabilir. Savaş yanlılarının tepkilerini anımsatmaya gerek görmüyorum. Felsefedeki sonuçlarıysa Wittgenstein'in görüşlerinin önemini vurguluyor.

11) Yani akıl dışıdır; zorunlu değil ilinekseldir. Başka bir deyişle pek çok mümkün tavrıdan yalnızca biridir.

Giriş :

Egemen sınıfların egemenliklerini sürdürmelerinin en büyük güvencelerinden birisi, ezilen sınıfların zihinlerini teslim almak, onların düşüncelerini kendi çıkarlarını pekiştirecek yönde biçimlendirmektir. Ezilen yığınların zihinlerini teslim almak demek; ezilenlere mevcut sömürü düzeninin onaylatılması, bazı insanların bu dünyada hep acı çeken, sömürülen, horlanan kişiler olmalarının ve yine bazı insanların da yönetici olmalarının normal ve gerekli olduğunu kabul ettirmek demektir. Sömürünün ortaya çıkmasıyla beraber, yöneten ve yönetilen ayrımının toplumda boyvermesiyle birlikte yönetenlerin (sömürücülerin), yönetilenleri (ezilen çalışan yığınları) "iknaya yönelik çabaları" da başlamıştır. En ilkel düşünce sistemlerinde bile şeflere, büyücülere vb., doğadışı güçler atfedilerek onların ayrıcalıkları akılcı kılınmaya, bu durum normal ve gerekli birşey olarak benimsetilmeye çalışılmıştır. Örneğin, yüzyılımızın ortalarına kadar bazı ilkel kabilelerde kabile reislerinin kutsal gücü (mana, manitu) taşıdıkları kabul ediliyor ve kabile reisleri ekim yapılan topraklara basmamaları için tahtirevanla taşınyorlardı. Yazılı tarihle birlikte başlayan mitolojik düşünce sistemleri döneminde, yaratılan mitlerin (efsane) hepsi toplumsal eşitsizlikleri onaylatıcı bir işlev görüyordu. Mitlerin, egemen sınıflar açısından yararları öylesine kesindi ki mitolojik düşünceye darbe vuran lonya filozoflarının etkin olduğu tüm Yunan sitelerinde, sınıf savaşimleri keskinleşmiş, ezilenlerin demokrasi talepleri yoğunlaşmıştı. O kadar ki lonya'nın merkezi Milet şehrinde aristokratlar, demokratları din düşmanlığı ile suçlayarak şehrin sokaklarında meşaleler gibi yakmışlardı.

Yunanistan'da bilimsel felsefi düşüncenin hazırlayıcısı büyük filozofların, mitolojik dünya görüşüne vurdukları darbeye paralel olarak, ezilen kitlelerin mevcut sömürü düzeni ve adaletsizlikleri bir alinyazısı olarak kabul etmeyip değiştirmeye çalışmalarına karşın doğu toplumlarında dini düşüncenin büyük hakimiyeti bambaşka sonuçlar yaratmıştır. Doğu toplumlarında sınıf savaşları, çatışmalar ve siyasi partiler pek görülmez. Budizm, Brahmanizm, Hinduizm, Konfüçyüslük, Taoizm gibi dinsel öğretiler ve tek tanrılı dinler Doğu haklarının zihinlerini tümüyle teslim alacak koşullarda boyvermişlerdir. İster Nirvana'ya (dinginlik, hiçlik) ulaşılarak, her türlü tutkulardan kurtulma şeklinde, isterse de cennet hayalleri ile olsun, avutulan ve aldatılan yığınlar geçici gördükleri bu dünyanın çile ve acılarına

seve seve katlanmışlardır. Doğu toplumlarında dinin bu yöndeki başarıları hep tartışmanın ötesindedir. Dünyanın en akıldışı, en saçma öğretilerinden biri olan, akli başında her çocuğun belli bir yaşta gülüp geçeceği Brahmanizmin, Hindistan'daki insanlıkdışı kast sistemini yığınlara benimsetmesindeki başarı, Budizmin Asyalı yığınları içine soktuğu boyunegme, tevekkül ve kanaatkarlık, İslamın devlete ve kamu düzenine kitleleri kölece bağlamasındaki yetenek vb. hep bu olgunun görünümleridir. Şeriatın Osmanlılar'daki başarısı o denli büyüktü ki Osmanlılar'da geçerli şeriat hükümlerinde devlet ve kamu düzenini korumaya yönelik açık seçik yasak ve yaptırımlar pek yoktur. Şeriatın içerdiği cezai hükümler, çoğunlukla, bireylerin birbirlerine verdikleri zararlarla ya da doğrudan doğruya bireyle ilgili konulardır. Osmanlı yasakoyucular kitleden devlete yönelik hiçbir hareket tasavvur edemiyorlardı. Çünkü İslamın, Osmanlı tebasının bilincinde sağladığı büyük hakimiyet, her türlü kuşkunun ötesindeydi.

Tarihsel evrimin gelişimiyle dinin yetersiz kaldığı noktada, egemen sınıflar yeni bilinç biçimlerini, yeni ideolojik araçları devreye sokmuşlardır. Geliştirilen yeni bilinç sistemleri, dinin yukarıda değinilen işlevlerini üstlenmişlerdir. Günümüzde egemen sınıfların özel görevlilerince üstlenilen, bu tarihsel mühendislik ve bilinç üretme sanayiinin ulaştığı boyut, medyanın son dönemdeki gücüyle iyice gözler önüne serilmiştir. Sanatçılar, yazarlar, bilimadamları, tarihçiler, gazeteciler, TV'ciler, düşünürler. kısacası koskoca bir uzmanlar ordusu, " rızanın örgütlenmesi " denen ezilen yığınların mevcut sömürü düzenini normal ve gerekli görmeleri için kolları sıvamış durumdadır. Değişik alanlarda faaliyet gösteren tüm bu uzmanların yararlandıkları ortak araçların başında, günlük dildeki kavramlarla oynamak ve bu kavramlarla kitlelerin bilincini işlemek-yönlendirmek gelmektedir. Burjuva ideoloğlar ve sahte bilinç üreticileri bazı kavramlar aracılığıyla yığınların düşüncelerini yönlendirilip, istedikleri düşünce tarzını kitlelere benimsetebilmektedirler. İlk bakışta, son derece açık anlamlar taşıyor gibi gözükken masum kimi kavramların, gerçekte büyük bir demagojik tahrifat taşıdığı, gerçekliği tersyüz ederek kitlelerin bilincinde yanlış şekillenmeler yarattığı çoğu kez anlaşılmıyor. D'Alambert'in vaktiyle söylediği gibi, " sıradan insanların en doğru kabul ettiği oturmuş kavramlar genellikle en parlak ışığı gölgeleyen kavramlar oluyor " Bu sonuç yalnızca burjuva ideologlarının becerileri,

yaratıcılıkları ve uzmanlıklarıyla elde edilen bir sonuç değil kuşkusuz. Konunun, insan bilincinin doğası, mevcut toplumsal ekonomik koşulların bazı özellikleriyle de yakın ilgisi vardır. Bu konuları ayrıntılarıyla incelemeden önce sorunun çarpıcılığını birkaç örnek ışığında göstermek gerekiyor. Masum ve açık anlamlı gözükten ancak gerçekte demogojik bir aldatmacanın aracı olan bu türden kavramlardan birisi olan sağduyu ile incelememize başlayalım.

I.

Aniden patlak veren İstanbul - Gaziosmanpaşa olayları ardından, yığınların biriken öfkesinin düzen sınırları dışına taşabilecek bir yöne evrilmesinden kaygı duyan egemen sınıfların sözcüleri, tabii eri; başta sürüngen boyalı basın, medya, bir koro halinde halkı sağduyuya davet ettiler. Günlerce TBMM kürsüsünden, gazete sütunlarından ve TV ekranlarından halkı sağduyuya çağıran, halkın sağduyusuna olan güveni dile getiren, Türk halkının şaşmaz sağduyusunun, sonunda bu zor günlerin üstesinden geleceğini beyan eden açıklamalar yapıldı. Esas ilginç ve şaşırtıcı olan ise, bu çağrılarının hemen hemen aynılarını olayların mağdurlarının ve yakınlarının yapmasıydı. Halkı kurşunlayan polisler, polis - şefleri, vali, İçişleri bakanı ve hükümet sözcüleri herkesi sağduyuya davet ederken, polise ve hükümete karşı çıkarak halkın yanında olduklarını açıklayan kimi sanatçılar, demokratlar ve alevi dernekleri yöneticileri de, aynı şekilde, herkesi sağduyuya davet ettiler (???) Böylece kurşunlayan ve kurşunlananlar, hep birlikte, olayların çözümünü sağduyuya sığınmakta bulduklarını, açıklamış oldular (!) Açıktır ki burada oynanan bir oyun, bir aldatmaca var. Hem ezilenlerin hem de ezenlerin aynı sağduyu dilinden konuşmalarının tek bir açıklaması olabilir; ezilenler bu konuda ezenlerin kafasıyla düşünüyor, onlara tabi olarak olayları onların bakış açısıyla yorumluyorlar ! Aksi halde, iki tarafın aynı belirlemelerde bulunması ve aynı çağrıları yapması mümkün olamazdı. Mantiken, burada, bir olasılık olarak, bu durumun tersinin de pekala olabileceği, yani egemen sınıf sözcülerinin, ezilen gibi düşündükleri için iki tarafın aynı çağrıları yaptıkları da öne sürülebilir. Basit bir kavram kullanımı gibi gözükten sağduyuya davet çağrılarının altında yatan mantığı ortaya çıkarttığımızda tabi olanın ezilen kitleler olacağı, açıkça görüleceği için son söylenecek bir belirlemeyi baştada söylemekte bir sakınca olmasa gerek.

Günlük dilde, akla uygun düşmeyen, garip karşılanan ve mantıksız gözükten davranışlarda bulunan kişilerden sözedilirken, bu kişinin " sağduyusunu yitirdiği"nden sözedilir. Böylece günlük dilde sağduyu ile aklıca davranışlar özdeşleştirilmiş olur. Nitekim piyasada bulunan çoğu sözlük de sağduyuyu bu kullanım yönünde tanımlar. Bu sözlüklere göre sağduyu; doğru, akla uygun yargılar verme yeteneğidir. Eski dilde aklıselim denen sağduyuyu bu şekilde ele alan düşünürler de vardır. Örneğin Descartes sağduyu ile aklı özdeşleştirir ve şöyle der. " Özel olarak sayduyu ya da akıl diye adlandırılan doğru yargılama ve doğruyu yanlıştan ayırma gücü tüm insanlarda doğal olarak eşittir" (Yöntem Üzerine Konuşmalar). Açık bir yanılgının ürünü olan bu idealist kuruntuyu eleştiren bazı düşünürler, akılla sağduyuyu ayırarak aklı biraz daha öne çıkarırlar. Bu yaklaşımı paylaştığı anlaşılan Afşar Timur'un hazırladığı sözlükte sağduyuyu " duyguların

dışına çıkarak doğru yargılar ortaya koyabilme yetisi" olarak tanımlıyor ve şöyle yazıyor; "Akılla sağduyuyu ayırmak gerekir. Akıl, teknik bir terimdir, evrenselidir. Oysa sağduyu her kişideki doğruya yönelme istemini, dürüstlüğü ve tam bir tutarlılıkla doğruyu belirleme eğilimini ortaya koyar" (Felsefe Sözlüğü). Yine bazı düşünürler ve bilimadamları ise bilimle sağduyu arasında çok yakın bir ilişki ve benzerlik olduğunu öne sürerek, bilimin özünde; " işlenmiş sağduyudan, başka bir şey olmadığını söylerler. Örneğin; Darwin'in arkadaşı doğabilimci Thomas Henry Huxley: "Bilim eğitilmiş sağduyudur" derken, düşünür ve matematikçi Alfred North Whitehead "Bilim köklerini, sağduyuyu düşünce sisteminin derinliklerinden alır" der. Sonuç olarak; tüm bu düşünür ve bilimadamlarının sağduyuyu olumlu (iyi) birşey olarak kabul eden sıradan insanların yaklaşımından farklı değildir.

Oysa sokaktaki sıradan insan gibi bu düşünür ve bilimadamları da yanılıyor. Hem de çok! Sağduyunun ne akla uygun davranmayla, ne de doğru yargılar ortaya koyma yeteneği, ne de bilimsel düşünce ile bir ilgisi yoktur. İlgisinin olduğu noktalarda da sağduyu, aklı yanıltan, doğru yargılar oluşturmaya engelleyen ve bilimsel düşünceyi boğan - donduran bir işlev görür. Birçok insanın inancının ve bildiğinin tersine olarak sağduyu, insanların yanılgılarının ve yanlışlarının hazırlayıcılarından birisi, insan aklını çelen zararlı bir ökse otudur. Sağduyunun tuzakları, her dönem için bilgiye ulaşma yolculuğunda insanlığın başını belaya sokmuştur. İnsanlığın ileriye doğru attığı her adım, aslında, sağduyuya karşı insan aklının bir meydan okumasının sonucudur. Sağduyuya karşı insan aklının bir meydan okumasının sonucudur. Sağduyuya karşı çıkmadan, sağduyunun dediklerine karşı cesaretle ileriye atılmadan hiçbir insani ilerleme - başarı sağlanamamıştır. İster bilimde, ister toplum yaşamında, isterse de hayatın herhangi bir alanında her türden büyük yeniliğin, çığır açıcı devrimsel gelişmenin temelinde sağduyuya, yerleşik olana ve mevcuda karşı bir karşıçıkış, bir başkaldırı vardır.

Bu noktada hemen bir parantez açarak sağduyunun olumlu bir yanı yok mu? sorusuna yanıt vermek gerekiyor. Elde başka bir şey olmadığı zaman insanın çeşitli gereksinimlerini karşılayan herhangi bir aracın yararlılığı, o şeyi tümüyle olumlu kılmaz. Yararlı olma, işe yarama, görelî bir kavramdır. Belli konularda, belli koşullarda yararlı - olumlu işlev gören bir şey başka koşullarda tümüyle olumsuz hatta zararlı bir işlev görebilir. Son derece tipik bir örnek olması açısından sağduyu, bu açıdan dine benzetilebilir. Ezilen insanların yaşamın zorluklarına dayanmalarının bir aracı olduğunda, acımasız bir dünyanın avuntusu, insanların ayakta durmalarının bir aracı olduğunda, kısacası insanları manevi açıdan ayakta tutmaya hizmet ettiğinde, dinin teselli edici yanını kim yadsıyabilir? Latin Amerika'nın askeri faşist diktatörlüklerine karşı verilen mücadelede yeralan inanca hristiyanların gerillalara ve halka verdikleri destek, bir yanılla dinin ezilenlere yardımındı. Açık kölecilik dönemlerinde sömürgecilerin truva atı misyonerler, Paraguay gibi bazı ülkelerde ise ezilenlerin gerçek dostlarıydılar. Ama tüm bu olumluluklar, dinin esas olumsuzluğunu bir bütün olarak dinin kötülüğünü ortadan kaldıramaz. İşte sağduyu da tıpkı böyledir. Günlük yaşamın çeşitli sorunlarını çözmede, insanların birbirleriyle ve çevreleriyle olan ilişkilerini

düzenlemede sağduyu olumlu bir rol oynar. Ama bir bütün olarak ele alındığında sağduyu olumlu değil, olumsuz yanlarıyla ezilenlerin aleyhine işler

Toplumsal ve tarihsel bir olgu olarak sağduyuyu ele alırken dikkatli olmak gerekiyor. Sağduyu karmaşık bir süreç ve olgular bütünüdür. Oluşumu ve gelişimi zamanla değiştiği gibi farklı toplumsal koşullarda farklı biçimlere ve özelliklere bürünür. Sağduyuyu tarihsel bir olgu olarak, yani koşullara ve zamana göre değişen, göreceli bir değerler toplamı, karmaşık bir düşünce sistemi olarak ele almak en doğru yoldur. Ancak, bu söylenenlerden, sağduyunun, çok değişken bir kavram olduğu, göreceli yapısı nedeniyle herkesin onu istediği gibi ele alabileceği, bu anlamda, yukarıda sözü edilen sağduyuya olumlu bir nitelik atfeden düşünürlerin hoşgörülebileceği gibi bir yorum çıkarılamaz. Tarihsel ve göreceli bir yapısı olsa da, yine de sağduyunun tipik özellikleri ve onu örneğin, bilimsel düşünceden net olarak ayırdeden kendine özgü bir doğası vardır. Bu nedenle sağduyunun iyi ya da kötü oluşu, olumluluk ya da olumsuzluğunun öne çıkması tarihe - yoruma bağlı bir şey değildir. Sağduyunun nesnel bir yapısı ve nesnel bir temeli vardır. Bunlar bilimsel bir dürüstlikle ortaya konduğunda herşey açığa çıkacaktır.

II.

Başlangıç için sağduyunun çoğu kimse tarafından kabul gören oldukça genel bir tanımını ele alalım. Çok genel bir ifadeyle söylenecek olursa; toplumun herhangi bir evresinde, kamuoyunca yaygın kabul gören, bu anlamıyla doğru ve gerekli olarak kabul edilen düşünce, inanç algılama ve davranış biçimlerinin tümünden oluşan düşünce sistemine sağduyu denir. Şimdilik daha ileriye gitmeden bu esnek ve genel tanım ışığında sağduyuya biraz daha yakından bakalım.

Yaygın kültürel etkilerle oluşan sağduyunun, bireylerce benimsenmesi bilinçli, özel bir eğitimin sonucu olamaz. Günlük yaşam deneyimleri insanlarda belirli izlenimler, kanılar, alışkanlıklar ve refleksler oluşturur. Bunlar, deneme ve yanılma ile oluşan, toplumsal pratikle doğrulukları kanıtlanan ve genelde toplumsal yaşamın sürdürülmesinde insanı tutarlı sonuçlara götüren bilgilere ve davranışlara dönüşürler. Bu anlamıyla sağduyuyu oluşturan algı, düşünce, inanç, beklenti ve alışkanlıkların nesnel bir temeli, geçerlilikleri ve toplumsal pratikle doğrulanmış bir doğaları vardır. Bunların çoğunluğu insanların dünya hakkında edinmiş oldukları bilgi birikimini yansıtır ve kuşaktan kuşağa aktarılırlar. Ancak hemen bu noktada sağduyu öğelerinin insanlığın bilgi birikiminin yansımaları olması konusuna açıklık getirmek gerekiyor. Sağduyu öğelerinin önemli bir kısmı, toplumsal bir bilgiyi yansıtır, ama insan bilgisi tümüyle sağduyudan oluşmaz. Doğru ve geçerli bilgilerin bir kısmı aynı zamanda sağduyuya dayalı düşünce sisteminin de parçasıdır, ama sağduyu özellikle bilimsel bilgiler başta olmak üzere insan bilgisinin önemli bir bölümünü kapsamaz. Bir başka deyişle; insan bilgisinin çok az bir kısmı sağduyu da içkin (mündemiç) dir. Bu anlamıyla insan bilgisi sağduyudan başlayarak çeşitli bilgi türleriyle (teknolojik, felsefi, estetik, bilimsel vb.) gelişen evrenselleşen bir toplamdır demek yanlış olmaz. Sağduyu konusundaki yaygın yanlışın önemli bir bölümü bilginin bu doğasının gözardı edilmesinden, doğru ve geçerli bilgilerin çok az bir kısmını oluşturmalarına karşın sağduyuyu insan bilgisi ve aklıyla özdeşleştirmekten

kaynaklanır

Yukarıda verilen genel tanıma göre sağduyu, kamuoyunca yaygın kabul gören ve ancak bu anlamda doğru ve gerekli kabul edilen öğelerden oluşuyor. Bir şeyin doğru ve gerekli kabul edilmesi, o şeyin doğru ve gerekli olduğu anlamına gelmez. Dolayısıyla yukarıdaki tanımın nesnel bir tanım olmadığı açığa çıkıyor. Örneğin, Gaziosmanpaşa'da çıkan olaylarda önce faili meçhul katillerce kurşunlanan kitlenin, daha sonra bu kez de polisler tarafından kurşunlanmaları, coplanmaları ve ezilmeleri karşısında doğru ve gerekli tavır ne olmalıydı? Egemen sınıfların sözcülerine göre, coplanan ve kurşunlanan kitlenin "provakasyona" gelmeyip, herşeye karşın, devleti protesto etmemeleri, olayların aydınlatılması için polise güvenmeleri (???) ve sonucu sabırla beklemeleri "doğru ve gerekli" olan yani sağduyuya uygun biricik tavidir. Bu görüşü savunanların, ısrarla herkesi sağduyuya davet edenler olması hiç de raslantı değildir elbette. Görüldüğü gibi neyin "doğru ve gerekli" olduğunun belirlenmesi hiç de sanıldığı kadar kolay bir iş değildir.

Bir şeyin "doğru ve gerekli" kabul edilmesi, mevcut toplumsal koşullardaki çeşitli sınıfların ve grupların içinde bulundukları somut duruma, geleneklere, inançlara, toplumsal ve bireysel çıkarılara, değişik beklentilere vb. bağlı olduğuna göre her farklı dönemde, her farklı toplumda yaygın kabul gören şeylerin farklı olacağı açıktır. Ayrıca söz konusu olgu "doğru ve gerekli" şeylerin neler olduğu nasıl saptanacaktır? Yaygın kabul gören ibaresinden, çoğunluğun tercihinin bu konuda belirleyici olacağı gibi bir izlenim ortaya çıkıyor. Ama hiçbir sınıflı toplumda, sessiz çoğunluğun ezilen yığınların tercihleri ve düşünceleri yaygın kabul gören şeyleri oluşturmamıştır. Sınıflı toplumlarda egemen düşünceler, çoğunluğun, ezilen kitlelerin düşünceleri değil, maddi üretim araçlarına, maddi zenginliklere ve maddi güç araçlarına sahip olan egemen sınıfların düşünceleri olmuştur. Topluma ve çoğunluğu oluşturan ezilen kitlelere neyin doğru, neyin gerekli olduğunu kabul ettirenler, düşünce üretme araç ve olanaklarına en çok sahip olan egemen sınıflar ve onların ideologları olmuştur. Gerçi her zaman tek başına düşünce üretme araçlarıyla kitlelerin kolayca ikna edildikleri söylenebilir ama bu durumda işe egemen sınıfların baskı aygıtı devlet ve onun maddi güçlerinin karıştığını biliyoruz, Noam Chomsky'nin bildirdiğine göre ABD Yüksek Mahkemesi'nin ilk başyargıç olan John Jay ve arkadaşları "ülkeyi ona sahip olanlar yönetmelidir" diyorlardı. Jay'in arkadaşlarından Vali Morris bir mektubunda dostu Jay'e yığınlara neyin doğru, neyin gerekli olduğunu göstermenin yöntemini şöyle bildiriyordu "Sen ve ben, dostum, deneyimle biliyoruz ki yetenekli ve enerjik birkaç insan biraraya gelip kendilerinin otorite olduklarını ilan ettikleri zaman farklı düşünceler taşıyan bir avuç insan o güçlü yağlı organ **kanıtıyla** hata yaptıklarına kolayca inandırılabilir" (**Medya Gerçeği** sfy 29)

Egemen sınıflar ister yağlı organ ya da yağlı kurşun, isterse de din ya da bir başka düşünce sistemi aracılığıyla ezilen kitlelere neyin "doğru ve gerekli" olduğunu kabul ettirme yeteneğine sahiplerse, ele aldığımız tanımın, bu durumda, egemen sınıflar için doğru ve gerekli olanın sağduyu olarak ele aldığı söylenebilir. Bu noktada, sözü edilen "doğru ve gerekli" şeylerin tümüyle siyasi, ideolojik, hukuksal vb. yargılardan o-

luşmadığı, toplumsal - siyasi çıkarlarla doğrudan ilgili olmayan salt insani bazı duygu, beğeni, yargı, inanç, tercih ve düşüncelerin de işin içinde olduğu, bu nedenle, yukarıda söylenenlerin yanlış olduğu öne sürülebilir. Daha derin mantıksal çıkarımlara girmeden bu itirazı ele almak gerekiyor. Betimleyici (descriptif) açıdan konuya bakarak **rastgele** toplumsal yaşamın değişik görünümünden seçilen örnekler ışığında sağduyunun çok anlamlı doğasını ve bazı temel özelliklerini açığa çıkartmakta yarar var.

III.

Televizyonlarda yapılan kamera şakalarının çoğunluğu insanların günlük yaşamın akışı içinde sağduyuya uygun olarak yaptıkları davranışların sağduyunun beklentileri gerçekleşmediği koşullarda ne tür tepkilere dönüştüğünü göstermekten ibarettir. İnsanlar sağduyunun öngörülerine uygun olarak sergiledikleri davranışları farklı koşullarda da sürdürünce alışlagelmedik, mantıksız, gülünç durumlar ortaya çıkmaktadır. Örneğin, kaldırımın ortasında durarak şaşkın bir halde yüksek bir binanın çatısına bakan birisinin etrafı kısa sürede meraklı bir kalabalıkla dolar ve hiçbir şey görmeseler de insanlar uzun süre çatıya bakmayı sürdürürler. Çünkü sağduyuları onlara şunu söyler: bir insan aniden yolun ortasında durup dikkatle bir binanın çatısına bakıyorsa mutlaka orada bir olay vardır. İntihar edecek birisi çatıda olabilir ya da yangın çıkmıştır vb. Kamera şakalarında, şaka yapılan kişinin genellikle normal sağduyuya uygun tepkilerinin gülünç durumlar yaratmasının esas nedeni, sağduyu alışkanlıklarının, mekanik tekrarının nesnel koşulları olduğu gibi değil ama kafadaki hazır şemalarla algılamaya yolaçması, böylelikle gerçeğe uygun olmayan tuhaf saçma tepkilerin ve davranışların ortaya çıkmasıdır. Bu durum, sağduyunun, sosyal yaşamda insanlar arası ilişkileri düzenlediğinin açık bir kanıtıdır.

İkisinin üzerinde de yalnızca WC yazan yanyana iki tuvaletin önüne gelen bir adam ihtiyacını gidermek için hangi kapıdan girmesi gerektiğine birden karar veremez, çünkü alışlageldiği gibi kapıların üzerinde hangi tuvaletin erkekler tuvaleti olduğunu belirtir bir işaret yoktur. Sağduyusu ona bu kapılardan birinin bayanlar tuvaleti olduğunu ve oraya girmemesi gerektiğini söyler. Tam o anda sağdaki tuvaletten bir erkeğin çıktığını gören adam hemen o kapıya yönelir. Sağduyusu ona o kapının erkekler tuvaletinin kapısı olduğunu söyler. Oysa sağdaki kapıdan çıkan adam yanlışlıkla girdiği bayanlar tuvaletinden çıkıyordur (!) Buradaki yanlışlığın kaynağı sağduyunun tekil olguları genelleme eğilimi ve çok acele karar vermek zorunda olmanın sağlıklı muhakemeyi engellemesidir.

Bir kış sabahı yatağında uyanan Ali henüz yataktan çıkmadan dışardan geçen arabaların tekerleklerinden çıkan çitirtili sesleri duyunca kendi kendine "Bu gece yine don olmuş trafik epey sıkışmıştır şimdi" der. Sağduyusuna göre duyduğu çitirtilar arabaların yoldaki buzları kırmalarından olmaktadır. Oysa o sesler akşamki bir trafik kazasından yola saçılan cam parçalarının ezilmesinden de oluşabilirdi. Dolayısıyla gece don falan olmamıştır. Ama Ali kış günleri çok sık olarak don olayıyla karşılaştığı için kaza olasılığı hiç aklına bile gelmeden duyduğu seslerden sonuca gider.

Kuzey Amerika'nın Crow, Afrika'nın Bostwana yöresindeki Tsusna, Brezilya'nın Lazi kabileleri gibi bazı ilkel topluluklarda genellikle yeni evli genç kadınlar

kayınbabaları ve kayınbiraderlerine yönelik olarak, bu kişileri aşağılayıcı ve itici şakalar yaparlar. Bir İngilizin hiçbir şekilde sağduyusunun kabul etmeyeceği bir gelenek sözkonusu kabileler içinde gayet normal karşılanır. Böylesi şakalar bu topluluklarda akrabalar arasındaki olası çatışmaları önlemek amacıyla yakınlaşmanın bir aracı olarak kabul edilir. Bu incitici şakalara maruz kalan erkekler ağır bir hakareti bile sineye çekmek zorundadırlar. Sağduyuları ağır bir hakareti bile hoşgörmelerini sağlar.

İslam kültürüyle yetişmiş birinin sağduyusunun kabul etmeyeceği ve anlam veremeyeceği bir başka gelenek ise şöyledir: Büyük Sahra'da yaşayan Tuareglerde erkekler sürekli yüzlerine peçe örterler. Bir Tuareg erkeği arkadaş grubu içindeyken yüzündeki peçeyi biraz aşağı indirir. Ancak kayınbabası ve kadınların yanında peçeyi gözlerinin hemen altında olacak biçimde yukarı çeker. Bu davranışı İslam kültürüyle yetişmiş insanların sağduyularının kabul edemeyeceği ve garipseyeceği açıktır.

Sattığı metalara zam yapan bir işverenin, işçilerinin ücretleri % 100 arttığı için aynı oranda zam yapmak zorunda olduğunu söylemesi birçok insana mantıklı ve sağduyuya uygun gelir. "Adam haklı, masrafları arttığına göre zarar etmemesi için aynı oranda zam yapmak zorunda" diyen çoğu insan meta fiyatı içinde işçi ücretinin payının belki de % 30 olduğunu, dolayısıyla diğer tüm koşullar bir yana, işçilerin % 100 lük ücret artışlarının işverenin meta fiyatında ancak % 30 luk bir artışa geçecek olabileceğini göremezler.

ABD medyasının tek yanlış şartlandırmalarıyla Kaddafi'yi çılgın bir psikopat olarak kabul eden, onun herşeyi yapabilecek bir terörist olduğuna inanan Amerikan halkının önemli bir kesimi, ajanlar krizi döneminde Libya uçaklarının Newyork'u bombaladığı şakasını gerçek sanıp paniğe kapılmıştı. Medyanın şartlandırmalarıyla akıl yürütme yetenekleri iyice körelen Amerikalıların uçak gemisi olmayan Libya'nın onbinlerce kilometrelik okyanusu aşmış Newyork'u bombalayacak ve geriye Libya'ya dönecek mucizevi uçaklarının olmadığını bir an için bile akıllarına getirmemeleri düşündürücüdür. Libya'nın Newyork'u bombalamasının pekala mümkün olabileceğine inanan Amerikalıların sağduyularının ne kadar temelsiz ve çürük olduğu bu örnekten anlaşılabilir.

Reklamcılar çeşitli ürünlerin tanıtımını yaparken kitlenin sağduyusunun basit neden - sonuç ilişkilerine dayalı açıklamalara olan zaafını iyi değerlendirirler. Örneğin deterjan reklamlarında bir deterjanın ne kadar çok temizleme gücü olduğuna izleyiciyi ikna etmek için sözkonusu deterjanın bembeyaz köpüklerden ne kadar çok çıkarttığı sergilenir. Böylece izleyicinin pamuk gibi beyaz köpüklere bakarak deterjanla temizliği özdeşleştirmeleri sağlanmaya çalışır. Oysa yaygın kanının aksine deterjan ve sabunun temizleme gücünün beyaz köpüklerle bir ilgisi yoktur. Temizleme işleminde kirleri söken, yağlı bulaşık kir parçacıklarını bulundukları yüzeyden çözüp bloke eden sürfaktan denen etken bir maddedir. Sürfaktan molekülleri kir ve yağları içlerine çekerek onlarla birleşirler. Sürfaktan molekülleri suda çözülmediği için bloke ettiği kir ve yağ bulundugu yüzeyden suya aktarmış olurlar. Bazı bulaşık tozları ve bazı otomobil şampuanlarının hiçbir köpük çıkarmadan temizlik yaptıklarını herkes bilmesine karşın bol köpük çıkaran deterjanların tercih edilmesi sağduyu-

nun bir yanılgısından başka bir şey değildir

Birçok insanın zevkle okuduğu cinayet romanlarının temel püf noktası, insanların merak duygularını önce uyandırmak, sağduyularının onlara söylediklerinin dışındaki alışagelmedik ve ilginç durumları ortaya sererek dikkatleri çekmektir. Bu başarıldıktan sonra genel beklenti ve tahminlerin ötesinde gelişmelerle sağduyunun söylediklerinin tümüyle dışında sürpriz yöntemlerle, sürpriz tanıklarla ve hiç umulmayan sürpriz katillerle olaylar sonuçlandırılır. Birçok insan cinayet romanı okurken ya da cinayet filmi izlerken kendisini aldatan yanlış yargılara yönelten ve hatalı tahminler yapmasına neden olan sağduyusuna günlük yaşamında tümüyle güvenmeye onun rehberliğinde davranışlarını ayarlamaya devam eder. Cinayet romanları ya da cinayet filmlerindeki mizansenlerin çok daha ilginçlerinin hergün çevresinde yaşandığını farketmez bile. Hükümet politikalarının ve açıklamalarının çoğunun mizansen olduğu, gerçek durum ve olgularla hiçbir ilgisinin olmadığı, resmi açıklamaların diplomatik beyanlarının aslında insanların sağduyularını süslemek için uydurulmuş senaryolar olduğu, bu senaryoların burjuva gizli diplomasinin çekmecelerinde saklandığı, ancak oradan 50 - 60 yıl geçtikten olaylar küllenip bellekler olayları unuttuktan sonra açıklandıkları vb... Çoğu insanın aklına bile gelmez. Onlar sağduyularının izinde bilgisiz, aldatılmış ama huzurlu ve sakin yaşantılarını sürdürürler

Verilen bu örneklerden de görülebileceği gibi sağduyu konusu hiç de öyle görüldüğü gibi çözümlenmesi kolay bir sorun değildir. Bir çok insanın hakkında apaçık ve kesin olumlu yargıları olsa da sağduyu insanların çoğu için bilinmez bir şeydir. İstisnasız her insan günlük yaşamını sürdürürken belli ölçüde mantıksal çıkarımlara başvurur, mantıktan yararlanır. Ama bu insanların yüzde biri bile mantık üzerinde iki çift laf edemez, mantığın ne olduğunu tanımlayamaz bile. Benzer şekilde insanların hepsi günlük yaşamında sağduyu ile içli dışlıdır. Yaşamının her anında sağduyusunu kullanır. Ama bu insanların ezici bir çoğunluğu sağduyunun gerçekte ne olduğundan habersizdir. Bir şeyi iyi tanıyor olmak, onunla haşır neşir olmak o şeyi tümüyle bilmek anlamına gelmez. Daha önce de vurguladığı gibi öğrenmek (bellemek) ile anlamak (bilmek) birbirinden apayrı şeylerdir. Bir şeyi öğrenen, belleyen kişi o şeyi gerçek ilişkileri ve doğası ile biliyor demek değildir. Bir şeyi gerçek ilişkileri ve gerçek doğası ile kavramadan o şeyin bilinmeyeceği ilkçağdan bu yana düşünürlerce ortaya konmuştur.

16. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmaya başlayan modern bilimden önceki düşünürlerin hemen hepsinin değişik öğretileri tümüyle sağduyuya dayalı düşünce sisteminin genelleme ve yargılarından oluşuyordu. İnsan zihninin henüz yeni yeni soyut düşünceyle tanıştığı insanın doğa karşısında güçsüzlük ve çaresizliğinin sürdüğü bir aşamada doğanın ve toplumların çeşitli olgularını derleyip birbirine bağlayan, dağınık bilgileri sistematize eden, bu yanılla insan bilgisinin ilerlemesinde olumlu bir adım atmış olan Aristoteles'in başına gelenler bu açıdan çok anlamlıdır. Zamanının bilgi ufku açısından bakıldığında teorileri olumlu yanlar taşıyan Aristoteles zamanla insan bilgisinin gelişiminin önündeki en büyük engellerden biri haline gelmiştir. Yaşadığı çağ gözönünde tutulduğunda insanlığın en büyük zekalarından birisi olan

Aristoteles'in çeşitli teorileri ortaçağın karanlıkçı (obskürantist=cehaletçi) kilise dogmatiklerinin elinde bilimsel düşünceyi yüzyıllarca engelleyen ve boğmaya çalışan sağduyunun büyük tuzakları safsata ve dogmanın yenilmez kaleleri olmuştur. Gelişmeye çalışan ilerici düşünceler ve bilimsel teoriler ortaçağ sağduyusunun tartışılmaz otoriteleri olan Aristoteles, Kalinos, Ptolemy, Dioscorides gibi her biri kendi alanının büyük zekaları olan kişilerin teorilerine uymadıkları için sağduyuya aykırı bulunup mahkum edilmişlerdir. Galileo'ye "dünya dönmüyor" itirafını zorla yaptıran yobazlığın gücü yalnızca Engizisyon yargıçlarının fiziki güçleri değildi. Galileo'yi mahkum ederken Engizisyon yargıçlarının en büyük yardımcıları ve tanıklığına başvurdukları şey sağduyu idi. Sağduyunun insanların zihninde kurduğu egemenlik o derece güçlüydü ki bir avuç yakın dostu dışında hiç kimse, Galileo'nun söylediklerini ne ciddiye aldı ne de inandırıcı buldu. Bu olgu sağduyunun bilimsel düşünceye karşı yüzyıllar süren baskısının sadece bir örneğidir. Bu tipik örnek sağduyunun sıradan insanlar kadar eğitilmiş zekaları, zeki ve aydınlık düşüncelere sahip güçlü düşünürleri bile nasıl etkilediğinin çarpıcı bir kanıtını da ortaya seriyor. Çok yönlülüğü ve açık fikirli olmasıyla ün yapmış olan Jean Bodin, Kopernik'in dünya güneşin etrafında dönüyor iddiasına karşı o günlerde şunları söylüyordu: "Biraz algılama yeteneği olan ya da en basit fizik bilgilerine sahip olan herhangi biri bile, kendi kütlesi ve ağırlığıyla Dünya'nın kendi ve Güneş'in merkezleri etrafında hareket edeceği düşüncesini aklına bile getiremez; aksi halde tüm kentlerin, dağların ve ormanların yıkılışı söz konusu olurdu. Aulus, bazı astrologlar Prusyalı Albert dükünün huzurunda Kopernik'i savunmaya kalktıklarında, hizmet eden uşaklardan birine, "Likör şişesinin devrilmemesine dikkat et" diyerek onu başaşağı çevirmişti. Çünkü eğer Dünya dönüyor olsaydı ne atılan bir ok hedefine dümdüz gidebilirdi ne de bir kuleden atılan bir ok yere dik olarak düşebilirdi... Son olarak Aristoteles'in yazdığı gibi, "Tüm nesneler doğalarına uygun bir yer bulur ve orada kalırlar. Bu nedenden ötürü de Dünya kendi doğasına uygun yerdedir ve kendinden başka bir güç tarafından da döndürülemez." (**Keşifler ve Buluşlar**, Daniel J. Boorstin, sf.308).

Bu gün bir ilkokul çocuğu için açık olan bazı gerçekleri ünlü bir düşünürün çürütmesindeki gülünçlükleri (elindeki tepsikle uşağın ters çevrilmesi vb.) nasıl yorumlayacağız? Burada ne Aristoteles'in ne de Jean - Bodin'in bir suçu vardır. Bu durum sağduyu ve insan bilincinin doğalarına ilişkin bazı gerçeklerden kaynaklanıyor. Konunun ayrıntılarına girmeden gözlemlerimizden çıkan bazı olgular ışığında sağduyuya dayalı düşünce sisteminin bazı özelliklerini yine betimleyici bir açıdan ortaya koyalım.

IV.

Sağduyuya dayalı düşünce biçimine (sistemine) yaşantı ve duygularla doğrudan belirlendiği için deneysel ya da görgül (ampirik) düşünce denilebilir. Güncel yaşantının algı ve izlenimleri üzerinde şekillenen bu görgül düşüncenin tipik bazı özelliklerini sırayla ele alalım.

Görgül düşüncenin en tipik özelliklerinden birisi neden - sonuç ilişkilerine dayalı basit açıklamalara olan düşkünlüğüdür. Neden - sonuç ilişkisi kavramının kökleri insan zihninin şekillendiği bebeklik dönemine

dayanır Üç yaşındaki bir çocuk bile, mekanik etkileşimler konusunda oldukça gelişmiş bir nedensellik anlayışına sahiptir ve hemen her olayı bir nedenin sonucu olarak "açıklar" Eğer 5 - 6 yaşlarında bir çocuğa güneş neden yapılmıştır diye sorulursa yanıt "ateşten" olur. Ama nasıl? "Çünkü orada ateş var." Ama ateş oraya nereden geldi diye sorulsa. Yanıt: "Gökyüzünden" olur. Gökyüzünde ateş nasıl oluştu sorusuna çocuğun yanıtı ise "Bir kibrit yakılmıştı" olacaktır. Çocuğa göre her şeyin basit bir nederi ve dolayısıyla basit bir açıklaması vardır. Bilinemezliğin öncülerinden David Hume'un nedenselliğe ilişkin olarak söylediği ve 18.yüzyıldan yüzyılımızın başına değin etkisini sürdüren anlayışı modern bilimsel bulgular bugün reddediyor. Hume'a göre nedenselliğin kavranması için iki olay arasındaki belli bir ilişkinin defalarca yinelenildiğinin gözlemlenmesi gerekiyordu. Oysa günümüzde nedenselliğin deneyime gerek olmaksızın bir kerede ve bir bütün olarak ortaya çıktığı ve zihnin doğal bir eğilimi olduğu biliniyor. Nedenselliğe dayalı açıklamalar olmaksızın insanların pek çok olguyu kavrayamadıkları görülmüyor. İnsanlar ilk çağlardan bu yana açıklama gerektiren her olayı basit nedenler göstererek mekanik bir şekilde açıklamaya eğilimli olmuşlardır. İlk kozmolojilerde (evren bilimlerde) çeşitli doğal olaylar şu ya da bu doğaüstü gücün eylemleriyle açıklanıyordu. Çinlilere göre güneş tutulması gökler ejderhinin güneşi yutmaya çalışmasından başka bir şey değildi. Hintlilere göre depremler dünyayı sırtında taşıyan dev kaplumbağanın hareket etmesinden oluyordu. Yunanlılara göre yıldırım düşmesi Zeus'un birisini cezalandırmasının, gökgürlemesi ise Zeus'un kızıp bağırmasının sonucuydu. vb. Bu açıklama tarzı bugün de geçerliliğini sürdürmekte, kitleler günlük yaşamlarının çeşitli olaylarını bu mantıkla açıklamaktadırlar. Başa gelen bir olumsuzluğu göze gelmeye, nazar değmesine ya da bir hasmın yaptırdığı büyüye bağlamak. Çoğu insan için tatmin edici bir açıklamadır. Öte yandan hemen her siyasi gelişmeyi ve önemli olayı komple teorileriyle açıklayan, her olayın ardında zihninde saplantı olmuş bir dış ya da iç düşman parmağı gören yazar, gazeteci ya da politikacının mantığı nazara büyüye inanan insanın mantığından farklı değildir İkinde de öz ayırdır: basit bir neden ve bu basit nedenin yol açtığı sonuç! PKK lideri Apo'nun bir Ermeni ajanı olduğuna ciddi ciddi inanan, PKK hareketini Türkiye'nin dış düşmanlarının bir maşası olarak gören bir çok insan için Kürt sorununun karmaşık meselelerine kafa yormak artık gereksizdir. Onlar böylece, hem olayı "açıklamış" hem de çoğunluğa uyararak başlarına dert almamış olurlar. Sağduyuları bu konuda onları tümüyle haklı çıkartır.

Sağduyuya dayalı görgül düşünce gelişigüzel ve dağınık bir yapıya sahip olduğu için sistemli bir görünüm arzetmez. Sistemli, tutarlı ve birbirine bağlı savlarla denetlenebilir ve sınanabilir önermelerden oluşmadığı için tutarlı değildir. Kararlı ve inandırıcı kanıtlar sergileyen karşıt düşünceler karşısında kolayca bocalar ve görüşlerini ısrarlı alamaz. Özellikle yadsınmaz başarıları kanıtlanmış olan ve ciddi bir saygınlığı olan bilimsel düşünce karşısında görgül düşünce eziktir, kararsızdır. Ancak bu güvensiz yapısı geliştirdiği savunma refleksi ve günlük yaşamda eğitimsiz kafalara inandırıcı ve apacık gerçekler gibi gözükken kimi iddialarının "başarılı" gözükmesi gibi nedenlerle yine

de belli bir inatçılığı sürdürür. Görgül düşünce açıklamalarındaki tutarsızlığı gözardı etme eğiliminde olduğu için yaptığı bir açıklamaya yönelik itiraz karşısında "işte öyle!" der ve omuz silmekle yetinir. Hemen hemen tümüyle gelenek, alışkanlık ve önyargılardan oluştuğu için bu düşünce tarzının terkedilmesi hiç de kolay olmaz. Bu nedenle görgül düşüncenin yanlışlığı ortaya konduğu zaman gösterdiği tepkiler, psikolojideki tipik savunma refleksiye denk düşer. Belli bir ortamda sessizce dinlenen hatta baş sallanarak onaylanan düşünceler başka bir ortamda tümüyle reddedilir. Lise mezunu olan sayısız insan, okullarında öğrendikleri belli bilimsel bilgileri doğru olarak kabul ederler Okuldayken inandırıcı kanıtlar karşısında bu bilgileri benimserler ama sosyal yaşamlarında o bilgileri reddederler Darwin'in evrim teorisi, astroloji ve çeşitli fal çeşitleri, Big Bang kuramı gibi konularda çoğu insan bilim ve mantık ne derse desin, sudan gerçeklerle yine bildiğini okumaya devam eder. İnsanı ve evreni tanrının yarattığına inanır, "fala inanma ama falsız da kalma" diyerek gazetelerin fal köşelerini merakla okumaktan geri kalmaz vb.

Görgül düşüncenin bilimsel gerçekleri reddetme tarzı yalnızca "bilim ne derse desin ben bildiğimi yaparım" kayıtsızlığı değildir. Bazı koşullarda görgül düşünce saldırgan yöntemlere de başvurur. Karşıt görüşü dile getiren kişiyi tartışma konusu yaparak tartışılan konuyu ikinci plana itmek en yaygın yöntemleri arasındadır. Reddettiği düşüncüyü çürütmek için çaba harcamak yerine karşıt düşüncüyü dile getiren kişiyi kötüleyip onun güvenilirliğini ve saygınlığını tartışma konusu yapmak, o kişiyi artıyettli olmakla suçlamak tercih edilir. Bu yöntemi en çok köşeye sıkışan burjuva politikacılar ve haksız adaletsiz işleri açığa çıkan zanlılar kullanır. İşine gelmeyen soru soran gazeteciyi tersleyen Nahit Menteşe ya da belediyeedeki yolsuzlukları gündeme getiren Ümit Zileli'ye TV'de hakaret eden Melih Gökçek örneklerinde olduğu gibi görgül düşüncenin tavrı "hem suçlu hem güçlü" tavidir. Bir yolsuzluğu ortaya çıkaran gazetecinin ne kadar ahlaksız olduğunu kanıtlamaya çalışan devlet görevlisi ya da mahkemede tanığın verdiği ifadenin müvekkilini zor durumda bırakacağını anlayan avukatın mahkeme başkanına tanığı kötülemesi, tanığın güvenilmez, sabıkalı ya da alkolik olduğunu öne sürmesi tipik savunma refleksi ve sağduyunun vazgeçilmez yöntemlerinden birisidir.

Görgül düşüncenin çelişik ama tipik bir diğer özelliği tekil olayları aşırı genelleştirmesidir. Sistemli, tutarsız ve dağınık yapısı nedeniyle görgül düşünce içi boş genellemelerden sözümona bilgiler üretir. Hiçbir nesnel bilimsel temele dayanmayan yalnızca kimi bazı tekil olaylardan hareketle genellemeler yapmak sağduyunun doğal eğilimidir. Oysa bilimsel düşünce tekil olayları ele alırken son derece dikkatlidir. Bütün benzer olguların tümüne olmasa da büyük bir kısmına denk düşmeyen bir belirleme (sonuç) bilimsel soyutlama (genelleme) olarak kabul edilmezken sağduyu içi işler çok daha farklıdır. Yaşamın acil sorunlarına yanıt verme telaşındaki görgül düşüncenin tekil olaylardan çıkan sonuçları tekrar ve tekrar sınama ve değerlendirmeye vakti yoktur. O nedenle sağduyu kestirmeden gider ve tekil sonuçları duygusal istekler yönünde kolayca genelleştirir. Bertrand Russel "popüler tümevarım örneklerin sayısına değil onların

duygusal ilgilerine bağlıdır" derken sağduyunun bu eğilimine dikkat çekiyordu. Örneğin şişmanların neşeli insanlar oldukları iddiası ya da herhangi ildenülükeden bir insanın şu ya da bu özelliklere sahip olduğu iddiaları bu türden içi boş genellemelerdir. "Ne de olsa Bursalı" (Turgut Özal), "Tokat'tan adam çıkmaz" (Ahmet Kaya) örneklerinden de görülebileceği gibi bu düşünce tarzı birkaç tekil olguyu alıp kolayca genelleştirmekten çekinmez.

Ahmet tanıdığı bir çıkıkçının bazı rahatsızlıkları başarıyla tedavi ettiğini gözlemleyince bu başarılarından hareketle o çıkıkçının doktorlardan daha "iyi" olduğuna karar verir ve her önüne gelene çıkıkçıyı övmeye başlar. Mide ağrıları çeken Mehmet'e birgün bir arkadaşı bir ilaç önerir. O ilacı aldıktan sonra ağrıları geçen Mehmet rastladığı tüm mide hastalarına hararetle o ilacı tavsiye eder. Çünkü o ilaç onu iyileştirmiştir (!) Ahmet ile Mehmet'in düşünce tarzlarında ki bu eğilim özellikle tıp alanında at oynatan şarlatanların kitleleri yönlendirmelerindeki başarıların en önemli araçlarından birisidir. Yaklaşık 150 türü olan ve çoğu türlerinin nedeni anlaşılamadığı için tedavisi geliştirilememiş kanserin tüm türlerine çare bulduğunu söyleyerek ortaya çıkan çeşitli şarlatanların kamuoyunu aldatmalarındaki sırlardan biri sağduyunun bu tuzağıdır. Tekil ve rastlantısal bazı başarıları olan şarlatanlar birkaç örnekten tümevarımla genel bir soyutlama yapmayı çok severler. Sonyıllarda tıp alanında boyveren en sansasyonel şarlatanlar olan Dr Ziya Özel ve Prof. Büyükkoca, rastgele, hiçbir bilimsel ölçüte uymadan kansere yakalanmış umutsuz insanlara kendi "mucizevi" ilaçlarını büyük bir sorumsuzlukla vermişlerdi. Bu hastalardan birkaç tanesinin iyileşmesini ise - bu arada kaç hastanın öldüğü tespit edilemedi tabii ki - kendilerinin başarısı olarak sunmuşlardı. İyileşen bu hastalardan birkaçının basında çıkan "canlı tanıklıkları" ise işin tuzu biberi olmuş, tiraj kaygısıyla sorumsuz bazı gazetecilerin de kışkırtmasıyla bu şarlatanlar kamuoyunda iyice pirim yapmışlardı. Sağduyu sahibi birçok insan bu şarlatanlara ciddi ciddi inanmıştı. Oysa sağduyunun gözden kaçırdığı birçok ayrıntı vardı. Birinci olarak, kanserli hastaların bazılarının iyileşmesi hiçbir şekilde şarlatanların ilaçlarının kesin başarısı sayılamazdı. Çünkü vücudun bağışıklık sisteminin bazı kanser türlerini yendiği, bazı umutsuz hastaların her tür tedavi terkedildikten sonra iyileştikleri sık raslanan bir durumdu. Dolayısıyla şarlatanların hastalarından ölenlerin dışında iyileşenlerin iyileşme nedeni tam bilinmiyordu. İkinci olarak şarlatanların hastaları şarlatanlara başvurmadan önce değişik tedaviler uygulamış, hatta şarlatanların ilaçlarını aldıklarında başka ilaçlara devam da etmişlerdi. İyileşen hastaların iyileşmelerinin bir nedeni bu başka ilaçlar ve tedaviler de olabilirdi. Üçüncü olarak şarlatanlara başvuran hastalardan bir kısmının kanserli olup olmadığı da kesin değildi. Kısacası şu ya da bu nedenle şarlatanlara başvuran birkaç kanserli hastanın iyileşmesinden hareketle şarlatanların kansere çözüm buldukları söyleyemezdik. Nitekim daha sonra bu şarlatanların tüm iddiaları asılsız çıktı. Burada önemli olan tekil olaylardan genel sonuç çıkarmaya eğilimli görgül düşüncenin etkisindeki birçok insanın - bazı ciddi gazetecilerin, bürokratların ve dönemin sağlık bakanının sağduyunun tuzağına düşmeleri şarlatanlara inanmalarıdır. (Devam edecek)

Mamak ve Şiir

umudun, özgürlüğün ve şiirin
tetik etiketinde asılı durdu yaaak
kapılar çift kanat, kapılar çelik
duvar yüksek, duvar ardı ardına
süngü ve tutsaklık kışlasıdır

mamak

pazar günleri
nazım'ı güneş çağırır
zeynep girer içeri
kızıl saçlarında şiir parıltısı
damarlarında dizelerin morluğu
her biri ayrı bir şairin düş izi

oyuncular hazır açılır perde
koltuklarda karanlık ve militarizm
bütün namlular sözcüklere çevrili
namluya düşen mermi çağrılmaz geri
açılır perde, oyun vurulur, oyun susar
düşenler olur sahnenin ortasına
zamanında üstlerine iner ışık
birden kaybolurlar gölge süvarileri
başlar kitapçı vitrininde göz talanı
kadının özlemine narin dokunuş
atlı karınca döner
tepeden tırnağa adressiz, çocuk
unutulur tutanak, yargı ve sehpa
alır götürür bir kanaryanın ötüşüne
umut buluta, özgürlük göğşe sorulur
yeni bir yaşam köklenir

tokalaşan iki elin 'sıcağında

dudakta küçük bir gülüş
dostlar kanlı bir yıkımda başkaldırır
bir aşk şiirinin ilk dizesiyle başlanır güne
direnme ana kucağıdır eıcak ve güvenilir
orada onurun ve insanlığın destanı yazılır

Ali BİÇER

Hasan Hüseyin'in Şiirinde İdeoloji

Ali BALKIZ

Hasan Hüseyin her şeyden önce bir şairdi, ozandı. Şairliğinden sonra ise, bir devrimci, aydın, çağdaş, demokrat ve hümanist bir insandı. Daha sonra da bir eş, sevgili ve babaydı. Militandı, kavgacıydı, düşünürdü, filozoftu, teorisyen ve pratisyendi. Tarihçiydi, ekonomistti, sosyologdu. Toplum bilimciydi. O bir sıfatlar toplamıydı kuşkusuz. Hangi sıfatı ötekinden daha baskındı? Ayırt etmek zor. Bu yazının konusu Hasan Hüseyin'in şiirinde, düşünce, ya da ideoloji. O nedenle öteki sıfatlarını bir yana bırakıyorum.

Doğada ve toplumda hiçbir şey "ak" ya da "kara" değildir. Hiçbir şey "iyi" ya da "kötü" değildir, kuşkusuz, ara renklerin, ara tonların, durumların, olguların, gerçeklerin varlığı bir gerçektir. Bu ara katmanların varlığına karşın, her şey sonuçta, son tahlilde "bir şey" dir. O "bir şey"in bir adı vardır. Ak-kara, iyi-kötü. Materyalizm-idealizm, burjuvazi-işçisınıfı, savaş-barış, sınıflı toplum-sınıfsız toplum gibi. Sonuçta her ırmak bir denize, kendi denizine akar.

Hasan Hüseyin'in şiiri hangi denize akar? Onu belirlemeye çalışacağım. Bunu yaparken de hiç kuşkusuz, Hasan Hüseyin'i yeniden keşfetmeyeceğim. Bilinen bir gerçeği, bildiğimiz bir gerçeği yinelemeye, kendimce değinmeye çalışacağım.

Sanat eseri, insanı insan olmaya, insanca bir dünyada yaşamaya, öteki insanlarla birlikte yaşama sevincini paylaşmaya çağırır. Her türlü kötülüğe karşı, özellikle de insanın insan tarafından sömürülmesi kötülüğüne karşı mücadeleye çağırır. Mevcutla yetinmeyi önerir. İyiden daha iyinin, güzelden daha güzelin, mükemmelden daha mükemmelin olduğunu gösterir. Bu anlamda sonsuz bir devinim ve asla sonu gelmeyecek olan bir güzelliğin peşine takar insanı. Sanatın görevi ve gereği bu olunca, elbette ki onun değerini, bu değişim ve dönüşüme katkılarıyla ölçmek gerekecektir. O, sadece söz, ritim, müzik, armoni, imge, çağrışım, gönderim, değini değildir. Biçim, yöntem, klasiklik ve yenilik de değildir. Hepsisiyle birlikte düşüncedir aynı zamanda. Söyleyecek bir sözü olmayan, doğru bir sözü olmayan hiçbir sanat yapıtı düşünemiyorum. Bu sözü en güzel söylemek de Hasan Hüseyin gibi sanatçıların işi olsa gerek.

Güzel söylememeyi şöyle tanımlıyor 1 Kasım 1977 tarihli **Yürüyüş** dergisinde:

"İşçim, köylüm, arkadaşım, yoldaşım, emekçim demekle toplumcu gerçekçi olunmaz. Dizini (şiiri) daraltan, kısırlaştıran, yoksullaştıran her şey, toplumcu gerçekçiliğe aykırıdır. Günümüz şiirinde öfkə var, us-

talık yok. Günlük olayların gerisinden gidiliyor. Bu da güncelliğin yanlış anlaşılmasından ileri geliyor. Sanıyorum ki, günceli işlersem üne ve alkışa kavuşurum. Olmuyor. Seçtiği konunun ağırlığı altında iki büküm olmuş dizine dizin denilebilir mi artık... dizin, siyasal-ideolojik kümeleşmelere kurban ediliyor. Sanat gücüne yaslanılacak yerde, kişilerin veya kuruluşların, kümelerin gücüne yaslanılıyor."

Güzel söylemeyi ise şöyle tanımlıyor, 3 Aralık 1980'de, arkadaşı, dostu, yayıncısı, bir anlamda öğrencisi İsmail Gençtürk'le konuşurken:

"Estetik kaygıyı yabana atmadan konun ne olursa olsun; yeter ki, bakış açın, işçiliğin sağlam olsun, iyi şeyler korsun ortaya. İstersen duvarda sevişen iki sineği anlat. Yeter ki anlatmasını bil. Bunu ustaca yap. Buradaki inceliği iyi kavramalısın."

Bu alıntıları şunun için yaptım: Hasan Hüseyin şiiri düşünceye kurban etmemiştir. Ya da düşüncesini, ideolojisini şiir yazarak aktarmıştır, savunmuştur.

Şiirindeki ses, imge, armoni, müzik, ölçü, örgü, dize, lirizm özelliklerini bir yana bırakıyorum. Konum olan söz'e dönüyorum.

Soru şuydu: Hasan Hüseyin'in şiiri hangi denize akar? O denizde başka hangi ırmaklarla buluşur?

İşte öteki ırmakların birkaçı. "Edebiyat, 'doğatoplum-birey' gerçekliğinin duygu ve imgeyle estetik bir biçimde yeniden düzenlenip yaratılmasıdır." diyor Aşım Bezirci.

Ve devam ediyor:

"Edebiyat insanlara yaşama sevinci, yarın inancı, direnme gücü, dayanışma isteği vermelidir. Ancak bu yolla halkın gerçekliği tanımasına, onu değiştirmek üzere bilinçlenmesine, birleşmesine, savaşmasına katkıda bulunmuş olur." (Halk, Sosyalizm, Kültür ve Edebiyat, 1979)

"İdeoloji yaşama geçmeye hazırlanan fikirdir." diyor Afşar Timurçin ve devam ediyor: "Bazıları kendilerini ideolojilerin üstünde görürler ve hiçbir ideolojiye sahip olmadıklarını övünerek söylerler. Geç kalmış bir peygamberliktir bu ve her peygamberlik gibi zorunlu olarak ideolojiktir. Bu bir yalandır, yalan değilse bir kuruntudur. Yalansa ideolojik bir yalandır. Belki de en tehlikeli ideoloji hiçbir ideolojiye bağlanmamaya özen gösteren ideolojidir. İdeoloji zorunludur, ideolojisi olmayan bir sanatçı yarına açık insanı neye göre yansıtabilir. İdeoloji yaşamda olmanın, yaşamda etkin olmanın bilincidir, sanat bu bilincin en doğru ve en içsel biçimde açıldığı yerdir. İnsanın geleceğini tar-

tişmak sanatçının işi değilse kimin işi olabilir?"(Varlık-1986)

Enver Gökçe ise; "Sanatçının görevi; sosyal terakkiyi hızlandırmak, köhnemiş realiteleri değiştirmek, insanın insanca yaşamasını sağlayarak şartları hazırlamak ve bu sosyal görevde bilfiil vazife almak, hayata bilfiil iştirak etmektir." diyor.(Yeryüzü, Sayı 3, Kasım 1951)

Rıfat Ilgaz ise;

"Her çağın su yüzüne çıkardığı yeni gerçekleri arayıp bulmak, bunları yeni biçimler içinde sunmak şairin değişmez görevidir." diyor.

Sabahattin Ali ise;

"Benim kanaatimce san'at insanı ve hayatı ve bunların manasını öğretmekle görevidir." diyor ve devam ediyor: "Sanat bütün teferruatıyla hayatı ihtiva etmeli. İnsanda yaşamak, insan gibi yaşamak, daha iyiye, daha yükseğe, daha temize doğru koşarak yaşamak arzusunu hatta ihtiyacını uyandırmalıdır." (Yeni Adımlar, Ocak1974)

Gülten Akin ise, şöyle diyor:

"Bir sanat yapıtının konusu ne olursa olsun, bağrında bir umut çiçeği taşınmalıdır."

Son alıntımız Nazım Hikmet'ten: "Komünist oldum olalı, güzel sanatlardan beklediğim, istediğim şey, halka hizmetleri, halkı güzel günlere çağırımlarıdır. Halkın acısına, öfkesine, umuduna, sevincine, hasretine tercüman olmalarıdır. 'Sanat telakkimde değişmeyen şey işte budur. Geri yanı boyuna değişti, değişiyor, değişecek. Değişmeyen; en dokunaklı, en usta, en faydalı, en güzel, en mükemmel ifade edebilmek için durup dinlenmeden değiştim, değişeceğim.'" (Ekber Babayefle Konuşma. Yön Dergisi.. Mayıs 1967)

Ozanımız Hasan Hüseyin ise, diyor ki:

"Egemen çevreler istemektedirler ki; Halk edebiyatımızın ürünleri,renksiz-kokusuz, emekçi yoksul halkın malı olmaktan çıkarılmış, "zevke-zevk katan" çeşniler halinde kullanılsın, sınıfsal dinamizminden yalıtılsın."ve devam ediyor: "Sen halka ters düşen her türlü zırtapozluğu halkın önünde yapacaksın, alışkanlıklarından ödün vermeyeceksin, tepkilerini sürdüreceksin, sonra da 'halk bizi anlamıyor' diyeceksin. Kuş diliyle anlaşılan bu halk, şiirinin kuşdiliyle de yazsanız anlar onu. Yeter ki, o şiirde kendisini bulsun, kendi kokusunu bulsun. Halk şiiri, tüketim eşyası değildir, halkın kendisidir." diyor ve şiire şu işlevi yüklüyor:

Karagün Dostu (Oğlak)

"biliyorum

matarada su

torbada ekmek

ve kemerde kurşun değil şiir

ama yine de

matarasında su

torbasında ekmek

ve kemerinde kurşun kalmamışları
ayakta tutabilir."

Ona göre şiir, kavga cephesinde, mataradaki su, torbadaki ekmek ve kemerdeki kurşunun yanındadır Diyor ki:

"Kavgaları kavga gibi çizmem ben, çizersem türkü türkü."

İşte Örnekleri

"açtım kırkinci kapıyı

gördüm ki atın önünde et

titrer bir yerleri zamanın

kırdım kırkinci kapıyı

gördüm ki itin önünde ot

ürperir hiç olmalardan

şakıdı kuş

yarıldı nar

delirdi ateş

ve başladı uğul uğul uğuldamağa

bütün ırmakları dünyanın

kızılırmak

kızılırmak"

Üretici güçlerle üretim ilişkileri arasındaki temel çelişkiyi, nicel değişikliklerin birike birike suyun kaynama noktasına gelişini, son bir sıçramayla, nitel değişikliğe dönüşünü, yerine yeni bir düzenin kuruluşunu daha güzel nasıl anlatabilirdik?

"İstanbul'da bir fabrika

fabrikayı ben koymadım oraya

ben diyorum ki size

İstanbul'da bir fabrika

fabrikayı işçiler çalıştırır

işçileri bir milyoner

ben diyorum ki size

fabrikayı işçiler çalıştırır"

Aynı şekilde üretici güçlerle üretim ilişkileri, emekle-sermaye, ücretle kâr arasındaki çelişki daha başka nasıl anlatılabilir?

O Hep Somut Durumun Somut Tahlilinden Yana Çıkar

Ülkemizi, insanımızı, dünyamızı şu örneklerde olduğu gibi saptar:

"allaha inanır arapça

yoksulluk çeker türkçe

ve denizi sever çocukca"

"Kanaklık toprak olduk "

çekildik bayrak olduk

döküldük yaprak olduk

geldik bugüne

ekmeği bol eyledik

acıyı bal eyledik

sıratı yoi eyledik

geldik bugüne"

adamı tutup götürüyorlar

geceyi burnundan getiriyorlar

bütün kırbaçları bütün kelepçeleri bütün

alçaklıkları

adamı vurup öldürüyorlar

geceyi bir daha yaşamak kolay

adamı bir daha öldürmek zor"

Bu şiir 1966'da yayımlandı. Henüz insanlarımız devrimciler, işkence tezgâhlarında öldürülüyordu o yıllarda. Hasan Hüseyin o yıllarda durup bu yılları yazmış. 1982'de Ankara'da DAL'da işkence çılgınlıkları gökleri yırtıyordu. Bir devrimci,olanca gücüyle direniyor, sır vermiyordu. Ama sonuçta, adalenin, sinirin, damarın, yüreğin bir direnme sınırı vardı. Devrimci o

sınırı zorluyor, konuşmuyor ama ölüyordu, ölmek üzereydi İşkenceci bağıırıyordu olanca gücüyle, yenilmiş olmanın paniğiyle, diyordu ki **"Ölme lan ibne, ölürsen öldürürüm bak.."** Bu durum tam da Hasan Hüseyin'in dediği gibi: "geceyi bir daha yaşamak kolay adamı bir daha öldürmek zor " durumuydu.

O Bir Enternasyonalisttir

"ister Çin'de yaşasın ister afrikanın taa güneyinde vurulmuşsa zincire insanlık kavgasında ister tamburalı tüfek tutsun elinde ister ok ister balta

o benim kardeşimdir o benim yoldaşımdır yanıbaşımda"

Zıtların Birliğini ve Birbirlerine Dönüşmesi İlkesini Şu Dizelerle Anlatır

"İnsan karıştırıyor bazan ölmek mi yaşamak yoksa yaşamak mı ölmek" yâni ben acılardan yepyeni bir kahkaha yaratıyorum yâni ben acılardan yepyeni bir kırmızı gül"

veya;

"göktekiler bulut değil amada hey amada yırtılışı karanlığın

yerdekiler ayak değil amada hey kurtuluşun yürüyüşü."

Bir başka şiirinden:

"kerbelâ aşkım benim umudum öfkem açlığım kalabalık yalnızlığım çocuk saflığım benim

onlar hep yezit'tiler ben hep hüseyin."

Felsefenin Temel İlkeleri sanki gelip şu sekiz sözcükten oluşan dört dizeye yoğunlaşmış gibidir:

"tutuştı kan oynadı su soyundu kavak evlendi durmuş"

İşten atılmıştır, hapse atılmıştır, ama o cephede hep öne atılmıştır Çünkü bir proleterdir ve devrimin sürekliliğini bilmektedir

"bir oğlum olacak adı temmuz uykusuz korkusuz beter mi beter

ben beynimi satarak yaşıyorum o benden proleter

bir oğlum olacak karataşın göbeğinde aşk karataşın göbeğinde barış karataş çatladı çatlayacak bende bitmeyen kavgâ

onda yeniden başlayacak"

Devrim ancak objektif ve subjektif koşulların bir araya gelmesiyle olacaktır. Bunu bilir. "Marks'ı bir kucak sakal sananlara" bunu şöyle anımsatır.

"seviyorsak silahı ve yoksulluğu susuyorsak kar altında toprakçasına bıçak kemiğe değmediği

güneş ufuktan doğmadığı o tozkoparan fırtına

kapımızı

kırmadığı içindir"

O, İşçi Sınıfının Gücünü ve Belirleyiciliğini Bilir İstanbul'da 1963'te Kavel Fabrikasındaki şanlı grevden-direnışten sonra der ki:

"işime karım dedim karıma kavel diyeceğim ve soluğum tükenmedikçe bu doyumsuz dünyada güneşe karışmadıkça etim kavel grevcilerinin türküsünü söyleyeceğim

ve izin verirlerse İstinye'li emekçi kardeşlerim izin verirlerse kavel grevcileri ilk çocuğumun adını kavel koyacağım"

İşçi Sınıfının Üretkenliğini, Ürettiği İle Kendi Arasındaki Çelişkiyi İse Şöyle Anlatır:

"Bu demir divriği dağlarından ben söktüm ulan ben söktüm bu namlu divriği demirinden ben döktüm ulan ben döktüm bu ak bileklerde bu kapkara kelepçe ben dövdüm ulan ben dövdüm"

Kızılırmak 1966'da yayımlandıktan sonra, 30 Ocak 1967'de tutuklular onu. Hapishanenin kırmızı arabası alır onu götürür Ankara Merkez cezaevinde bir hücreye. Bu olay üzerine İsmail Gençtürk, Azime Abıa'sını hemen ertesi gün ziyarete gider. Azime Abıa üzgün üzgün der ki: "Olacak bunlar İsmail kardeşim. Biz daha kötüsüne de hazır olmalıyız. Bırak bizleri ben Hüseyin'i düşünüyorum, şimdi ne yapar, nasıl yaşar orda? O coşkun insan nasıl sığar o dar yerlere"

Peki Hasan Hüseyin o dar yerlere, hapishane koğuşlarına, hücrelerine sığmaz da mezarına nasıl sığar?

Sığmaz...

Sığmadığı şuradan belli. Bakın diyor ki, hemencecik şuralardan bir yerden:

"ben sizleri her zaman sevdim yanınızda olmasam da katılmasam da sazlı sözlü günlerinize kapatmasam da kahkahamı kahkahalarınıza hep sizlerle başladı sabahlarım ben sizleri dostlarım her zaman sevdim..."

Okurları da onu çok sevdi.

İzinden giden birçok genç şair, şiirinin aktığı ırmağın kıyısında çiçek topluyorlar şimdi. Arınıyor, yıkıyor, onurlanıyor, gururlanıyorlar onunla ve bir ad takmışlar:

Pir Sultan Don Değiştirmiş

Hasan

Hüseyin

Olmuş

Eminelerden Bir “Emine” (x)

Güngör GENÇAY

Çoğu zaman en yakınımızdan olan güzellikleri görmeyiz. Bakarsınız ki kötülük yapan, ya da yapmak isteyenler hemen yanı başımızdadır, farkında olmayız. Rezalet sayılacak olaylar dibimizde yaşanır da ya ayırdına varmayız, ya da aldırmayız.

Şu İstanbul kentinde kaç tane tımarhane, hastane, yetimhane ve düşkünlerevi vardır ? Burada kaç kişi yaşar ve nasıl yaşar, bilmeyiz.

İşte bu aldırılmazlıklar, bilmezlikler, görmezliklerle yapılır sınıflı toplumlarda kişiler. Çünkü, insancıl değerler neredeyse sıfırlanmış, yerine bireyci anlayışı içeren düşünceler oturtulmuştur. Böylece kişi, ilgi alanına girmeyen her şeyi görmezden, duymazdan, bilmezden gelir. Örneğin: Yalnızca kendisinin gördüğü bir yaralıyı hastaneye götürmez. Köşe başındaki bir çocuk ağlamasını merak edip yanına varmaz, sorup soruşturmaz. Başkasının açlığına, yalnızlığına, daha geniş anlamda; acılarına ve sevinçlerine kayıtsız kalır. Düzen içinde harcanan Emineler de elbette umurunda bile değildir. Çünkü, onların bulunduğu yerden Emineleri görmek olası değildir.

İşte bu görünmeyen Eminelerden birinin öyküsünü yetimhaneden başlatır Suat Derviş.

Emine İçin Birinci Hatırlatma

Emine'nin yetimhanede bulunan çocuklardan ayrı bir yanı vardır. O, anıları olan bir çocuktur. Diğer çocuklar, annelerini ve babalarını (ailelerini) bilmezler ve hatırlamazlar. Anıları, şu anda içinde yaşadıkları yetimhaneden başlar. Oysa Emine'nin belleğinden kırıntılar vardır:

Küçük bir köy evindedir. Asker giysili olan babasının dizlerine oturmuş, minik bedeni kollarının arasında kaybolmuştur. Sonra babası ansızın kaçıp gider evden. Tanımadığı insanların evi basıp ateşe verirler. Kucağında küçük kardeşi Osman'la, annesi alevler içinde kalmıştır. Kardeşinin çığlıkları, saklandığı köşede gelip bulur onu.

Her şey puslu bir görüntünün arkasında olsa da, gece karanlığında düşüncelerini kurcalayan, acılarını depreştiren anılardır bunlar.

Konu

Emine on iki yaşındayken Anadolu'da bulunan bir yetimhane (Darüleytam) müdiresi tarafından Eczacı Numan Efendi'nin karısı, dört çocuklu Şaziye Hanım tarafından evlatlık olarak alınır. Her gece tavla oynayan karı - koca, tüm işleri Emine'nin üstüne yıkar. Kaldıramayacağı yükün altına sokulan Emine, her yaptığı hatadan sonra dayak yer. Kucağına çocuk verilip alışı - verişe gönderildiği günlerin birinde, düşer ve kucağındaki çocuğun başı sıyrılır. Karısı, dövmesi için Numan Efendi'yi çağırınca, Emine bir fırsatını bulup evden kaçır. Koşa koşa yetimhaneye gelir. Kapı ve camlara olanca

gücünü vurmasına karşın içeriye duyuramaz. Kaçtığı eve döner ama, bu kez de kapıyı çalmaya cesaret edemez. Sokakta rastladığı bir bekçi, onu karakola götürür. Ertesi gün Eczacı Numan'ın evine yollanan çocuk, Şaziye Hanım tarafından: "Ben ona bir anne gibi baktım. Nankör. Dün çarşıya yolladım diye bana yapmadığını komadı. Çocuğun başını yarıdı, masraf parasını çaldı kaçtı..." (s.43) diyerek kovalanır.

İyi yürekli olan komiser, onu sokağa atmaya kıyamaz. Bir daha hırsızlık yapmamasını tembih ederek onu, kocası yüzbaşı olarak cephede bulunan İstanbul'daki kız kardeşinin yanına gönderir. Burada da "sabahdan akşama kadar çalışır, fakat az azar işitir."

On altı yaşına basan Emine'nin yaşam kapısı yine kötü rastlantılara açılır.

Komiserin kız kardeşi, kızının evlenme törenini evinde yaptığı gece, altın zincirini yitirir. Emine'nin çaldığını varsayarak, onu polise teslim edip, zindanlara attırmakla tehdit edince, o da korkudan paniğe kapılıp evden kaçır. Yıkıntılar arasında geçirdiği geceden sonra, ana caddeye çıkar. Ancak, karşı kaldırırma geçmek isterken bir otomobilin altında kalıp ağır yaralanır. Kaldırıldığı hastanenin başhekimini, kızı Süheyla'yı beş ay önce kaybettiği için, ona benzeyen Emine'yle çok ilgilenir. İlye'leştikten sonra da evlatlık olarak evine götürür.

Doktorun emektarı olan Felekter Kalfa ile ana - kız gibi anlaşır. Ne var ki çok kısa bir süre sonra Dr. Cemil Şevket, kalb krizi geçirerek ölür. Felekter Kalfa'yı Doktor'un kardeşi Adile Hanım yanına alır. Emine de Felekter Kalfa'nın aracılığıyla başka bir zengin evine hizmetçi gider. Yine aynı aracılar bir süre sonra, imam nikahıyla yaşlı, hastalıklı ve huysuz bir ihtiyarla evlendirirler Emine'yi. Kocasını Bekir'in dağbaşı denemek kadar uzaktaki evine yerleşirler. Kocasını sürekli hakaret eder ve döver onu. Hastalığı arttıkça çekilmez olur. "Onun için artık bütün dünya bir hasta odası" olmuştur. Fakat, yine de onu hoşnut edemez. Bir gün, geç verdiği gerekçesiyle su bardağını başına atar ve eline geçirdiği her şeyi devirip, Emine'yi evden kovar.

Emine, başındaki kanayan yeri görmek için aynaya bakmaktadır. İşte o zaman güzelliğinin, daha doğrusu gücünün farkına varır. Yatağında pısan kocasının üzerine yürür. Onu döver mi, öldürür mü belli değil. Yazar, sonun yorumunu okuyucuya bırakmıştır.

Emine İçin İkinci Hatırlatma

Emine, tüm yaşamını kırk - elli sözcük içinde geçiren bir insandır. Duygu ve düşüncelerini hiçbir biçimde anlatamaz. O nedenle, yetimhaneden şimdi bulunduğu konuma gelene dek geçirdiği evrelerdeki suskunluğu, suçluluğu gibi gönlük. Oysaki durumunu anlatmak için sözcük bulamamaktadır. A-

ma düşünür. Kimi zaman içinde fırtınalar kopar da, bunları ifade edemez. Yazar onu: "Küçük Emine'nin küçük başındaki büyük ölü gözler" olarak tanımlamıştır. Çünkü, sanki yaşamıyor gibidir. Son olaya dek bu yapı içindedir.

Romanın Özellikleri Üstüne Değınmeler

Türü ve geçtiğı dönem Kitabın kapağında Bir şehit Yavrusunun Romanı" ibaresi bulunsa da Emine, tarihi bir roman değildir. Çünkü, konu bütünüyle, ya da ağırlıklı olarak tarihi olaylara dayandırılmamış, tarih dokusu içinde kurgulanmamıştır. Ama romanın geçtiğı takvimsel bir dönem vardır. Yazar bunu da açık seçik belirtmemiştir. Ne var ki yazarın "Rum mahallelerinde laternalar çalıyor...Matemli Türk mahallelerinde ses sada yok... Şehrin zengin mahallelerinde, işgal ordusu zabıterleri, mütereddi (soysuzlaşmış) Türk evlerinde ve levanten aileler içinde sabahlara kadar dans edip eğleniyorlar. Cami avlularında aklıktan ölen muhacirler iniyor..." (s.71) biçimindeki ifadesinden konunun Anadolu'da ayaklanmaların başladığı ve İstanbul'un işgal edildiğı 1920 yılında geçtiğini anlıyoruz. "...Garın geniş beyaz merdivenlerine zayıf, hasta askerler oturmuş, tren beklerken uyuyorlar. Biraz evvel gelip, boşalmış olan bir asker treninden çıkarılmış yaralı kafilisinin sonunu taşıyan kira arabaları gözden kaybolmak üzere..." (s.51) belirlemesi ise kanımızı pekiştiriyor

Kişiler

Romanda adı geçen tüm kişiler, yarı feodal bir düzenin güncel tipleridir. Dr. Cemil Şevket ve Felekter Kalfa'nın dışındakiler, maddi ve manevi açıdan aynı anlayışta, yani kişisel çıkarlar ekseninde üstünde bulunmaktadır. İlişkileri güdük-tür. Yaptıkları davranışın ardını düşünmezler O nedenle yazar, ahahatlarıyla verip, kişiler üzerinde ayrıntılı çözümlemeler yapmaya girişmez. Ama, iyi insanlarla, kötü insanların karşıtlığı sürekli gündemdedir. Onların ayrı zaman ve mekandaki ilişkileri, romanın omurgasını oluşturur

Betimleme

Yazar bu romanında betimlemeye daha bir ağırlık vermiştir. Böylece hem kişilerin konumu daha iyi belirlemede, hem de mekan ve kişilerle ilgili oranlama yapabilmek için zemin oluşmaktadır.

Sorgulama

Romanın baş kişisi Emine'nin başına gelenlerin hesabı, zaman zaman değişik söylemlerle sorulur: "O'nun felaketinden kim mes'uldür?"

Yazar kimi yerde doğrudan soru sormadan: "...Küçük şehrin ufakık petrol lambalarıyla aydınlanmış evlerinde sofralar kurulmuş... Sarı, çamurlu kirli bir ekmek, yağsız pişmiş bir bulgur pilavı. Sofra başında toplanmış aile bu müşkül zamanda bu kadarını da bulduklarına şükrediyorlar... Küçük şehrin sakinleri köpekleri bile tiksindirecek yemeklerini yerlerken şükrediyorlar... Onlar bu kadar sabırlıdır..." (s.34) deyişinde olduğu gibi, durum açıklaması ya da değerlendirmesi yaparken de dolaylı olarak sorgulamasını sürdürür.

Çözümleme

Emine, açlık ve evden atılma korkusunun tutsağıdır. Son olaya dek bir edilgenlik içindedir. Yine aynı korkular, onun etkinliğe dönüşümünü sağlar

Zenginlerin nasıl ve ne karşılığı servet sahibi olduklarını, buna karşın Eminelerin mutsuzluğunu düşünür. Haksızlıkları, kötülükleri, zulümleri düşünür. Bunları belirleyen güçten hesap sormak ister. Tevekkülünün ve isyanının kaynağına inmeye ve nedenini bulmaya çalışır. Artık ölü gözlerinin yerine, yangınlar içinde olan dipdiri bir çift göz oturmuştur

Sonuç

İçindeki belirleyici ayrıntılar dikkate alınmazsa, Emine'yi, sıradan bir roman olarak kabullenmek de olasıdır. Oysa kitapta, günümüzde de yaşanan toplumsal bir olayın kesiti ele alınarak roman diliyle aktarılmaktadır.

Çaresiz kalmışlığından ötürü itilip - kakılan, köle gibi kullanılan çocuklar, günümüzde dünden daha çok olduğuna, yaşı küçük kızların imam nikahıyla evlendirilişi, yaşlılara para karşılığı satılışı yaşandığına göre, Emine bugünün gerçekli-

Alevin Çiçeğı

Kara yayılan kanın üstünde
beliren gece. günün argın atlısı
çapraz kuşandığı düşlerde
zamanın geçmezliğini verir bize
kıldan ince damlayışını sabahlara..

Denize uzaktan bakan dağlıların
kahırlı şarkıları ateşe dökülen benzinken
gene de buz gece.
acıda herkes kendine yakın

Bilir dağların Faruk'u
"yalnızım dağların
piremi bulsam ağzından öperim"ın
kalp tabanına yayılan anlamını.

duy alevin çiçeğı
duy buzdanlığımi
ateşe düşsem
yanmam bir daha...

Faruk BAL

ğini de içerir ve önemini korur. Bu toplumsal olgular irdelenirken burjuvazinin yaşam biçimi ve ilişkileri de görüntülenmektedir

Bir toplum çekirdeğı olan ailenin sosyo - ekonomik düzen içindeki konumu birkaç boyutta sergilenmektedir. Özelde: Emine'nin oluşturduğu iki kişilik aile ise, yarı feodal bir toplum içindeki yerine oturtulmakta ve aile içi feodal ilişkilerin değerlendirilmesi okuyucuya bırakılmaktadır.

Emine: Roman/Yazan: Sual Derviş/Sahip ve Neşiri: Resimli Ay Matbaası T.L. Şirketi - İstanbul, 1931/176 sayfa içinde çizeni belli olmayan sekiz adet desenle süslenmiş.

Fialı 75 Kuruş.

Bireysel Bir Roman: Çağrısız Hayalim

Sinan KUTLU

İnsancıl, sistemin onayıyla varlığını sürdüren bildik sol yelpazede uygun bir yer aramak yerine, yeni bir insanlık kültürünün prototipi olma mücadelesi veren bağımsız bir kültür hareketi. Böyle bir savla varolmanın bilinci ve sorumluluğu sistemin kültürünü her alanda teşhir etmenin yanında kendi kendisini de durmaksızın sorgulamasını gerektiriyor. **İnsancıl** saflarında çok belirgin algılanan karılıklı eleştiri-özeleştirî anlayışının temelinde yatan neden de bu...

Kaan Arslanoğlu'nun genel düşünceleri ve ürünleri de son günlerde yoğun eleştirilerle karşılaştı. Yazarın **Yanılgıların Gerçekliği** adlı yapıtında geliştirdiği düşünceleriyle bazı romanlarına yönelik bu eleştiriler, verilen karşılıklı yanıtlarla bir polemik ortamı doğurmuş gibi görünüyor. Biz bu polemikğin dışında bir yerdan yazarın **Çağrısız Hayalim** adlı romanını bir edebiyat ürünü olarak gündeme getirecek, bu incelemenin sağladığı verilerle öteden beri gündemde olan estetik-ideoloji bağintısındaki görüşlerimize biraz daha net bir perspektif sağlamaya çalışacağız.

Çağrısız Hayalim, dayandığı tem açısından görelili bir güncellik taşıyor. Roman, 1980 öncesini, o dönemin ortak ideallerini paylaşmış insanların parçalanmış görünümünü toplumsal ve kişisel belirtileriyle, ancak daha çok birey ağırlıklı bir bakış açısıyla kurgulamış. Temelde üç kişi çevresinde gelişen olay dokusunu şöyle özetleştirebiliriz: Ayhan, Esma ve Ercan çocukluk yıllarından gelen bir dostluk ilişkisi içindedirler. Üniversite yıllarıyla birlikte Ercan ve Esma aktif devrimci mücadelenin içinde yer alırlar, Ayhan'ı onlara göre daha edilgin ve içedönük yapıdadır. Gelişen koşullarda Ercan ve Esma yakalanır, sorgulardan ve işkencelerden geçerler. Yaşam giderek ağırlaşmakta, güçlükler artmaktadır. Sonunda Ercan yurtdışına kaçar. Esma'yla Ayhan'ın yolları ayrılır. Aradan yıllar geçer, 10 yıl boyunca birbirlerini hiç görmezler. Bir gün Ayhan arkadaşlarıyla birlikte yazlık evinde tatil yaparken, beklenmedik bir şey olur, Ercan çıkagelir. Esmanın ölümcül hasta olduğunu duymuş, gizlice ülkeye dönmüştür, Ayhan'dan yardım ister. Yıllar önce bir yerlere gömdüğü parayı bulacaklar ve Esma'ya ulaşacaklardır. Ayhan çelişki ve tedirginliğe karşın bu öneriyi geri çeviremez. Dostlarını hâlâ çok sevmekte, değer vermektedir.

Oysa durum sandığından çok başkadır, yaşadığı ağır koşullar Ercan'ın ruhsal dengesini bozmuştur. Türeyen ikinci kişiliği O'na ağır bunalımlar, varsanılar yaşatmaktadır. Gerçekte ne Esma hastadır, ne de ortada saklı bir para vardır. Esma zengin bir araba tüccarıyla evlenerek Çanakkale'ye yerleşmiş sıradan bir hayat geçirmektedir, Paralarıysa Ercan yıllar önce işkenceler sonucu polise teslim etmiştir. Ayhan ve Ercan yola çıkıp Beykoz sırtlarındaki bir koruda paraları boşuna aradıktan sonra ayrılırlar. Bu arada Ayhan Esma'yı tek başına aramaya karar verir, sonuçta bulur da...Ancak bu kez Ercan ortada yoktur. Bir otel odasına kapanmış, paranoya bunalımları yaşamaktadır Ercan. Daha sonra annesiyle kardeşlerinin yaşadığı eski evlerini bulmak için yola çıkar. Ancak güçlükle bulduğu eski semtinde dolaşırken, eskiden tanıdığı, bir süredir peşinde olan işkenceci polisle karşılaşır ve boğuşma sonucu O'nu öldürür. Kaçmaya çalışırken de bir yerlerden düşerek yaralanır, Gözlerini akıl hastanesinde açar. Ola ki durumundan kuşkulularak buraya getirilmiştir. Ayhan ve Esma daha sonra durumu öğrenip O'nu hastaneden çıkarırlar. Şimdi başına bir iş gelmeden yurtdışına kaçırılması gerekmektedir. Ayhan, yolcu etmek için O'nu havaalanına götürür; durumu güçleştirmemek için Esma hiç görünmeyecektir. Ayhan ve Ercan belki son kez görüştüklerini bilerek vedalaşırlar. Ardından, Esma da dayanamaz ve kucaklaşır Ercan'la. Ayrılırlar... Sonra Ayhan Esma'yı arabasıyla Çanakkale'ye bırakmayı önerir. Öteden beri arkadaşlıktan ileri duygularla yaklaşmaktadır O'na. Üstelik Ercan'ın yaklaşımı da bundan farklı değildir ve karşılıksız kalmamıştır. Esma'nın bunu bir kez daha doğrulayan sözleri Ayhan'ın son umutlarını da yıkar. Kocasından ayrılacağını, Ercan'ı bulacağını söyler Esma. Ayhan, sonunda yapayalnız Ayvalık'taki yazlık eve döner. Artık ne bu evde ne de hayatında gerçekten sevdiği ve istediği kimse yoktur; olmayacaktır... Düşsel görüntülerde Esma'yı ve Ercan'ı kumsalda dolaşırken izler. Yaşamı olmayacak düşler yığınıdır sanki; umarsızlık içinde, bir insan sesini gereksinerek Betül'ü aramayı düşünür: düşlerini geri çeviren hayatın O'na biçtiği sevgiliyi...

Ancak bu olay kurgusunun, romanda, yukarıda ol-

duğunca zamandizinsel bir aktarımla verilmediğini görüyoruz. Ardarda gelmeyen, zaman atlamalarıyla kesikli bir sürece dağılan parçalar ancak okurun imgelem katkısıyla bütünlenebiliyor; bu da bilinç akışı yönteminin doğal yordamını duyuruyor bize. Yöntemin uygulanma başarısına ilişkin bir ön saptama yaparsak, parça bütün koşutluğu, ilişkilerin iç tutarlılığı, mantıksal bağlantılar açısından yapının çökertici bir sarsıntıya uğramadan tamamlandığını söyleyebiliriz. Ancak, içeriksel çözümlenmelere derinlemesine girmenin öncesinde, yukarıdaki yargıyı nitel anlamda etkilemeyen biriki gevşek bağlantının varlığına da değinmeliyiz. Örneğe en az 10 yıldır Ayhan'la tüm bağları kopmuş olan Ercan'ın tam da tatilde olduğu sırada O'nu eliyle koymuş gibi bulması, buradaki aşırı doğallık... Sonra, bu koşullar da karşılaşan iki dostun Ayhan'ın iç konuşmasıyla aktarılan izlenimlerinde, olması gerekli iç gerilimin şaşkınlığın yansıtılamaması, buradaki fazla olağanlık... Ya da ortadan yok olup, uzun süre bir otele gizlendikten sonra dışarı çıkan Ercan'ın bir köşede bitiveren Polis Tahsin'le karşılaşması...

Bilinç akışı yöntemi, özü gereği, ilgi kuran özneyi katılıma çağıran boş alanlar barındırır. Buradaki estetik bildirge aşağı yukarı şöyledir: ortada bir yapıt vardır ancak, henüz tamamlanmış olduğu da söylenemez. Dahası, nasıl tamamlanacağını bilgisi yazar da dahil kimsede saklı değildir. Burada kaçınılmaz olan, yazarın okurla girdiği ortak bir üretim sürecinden söz etmektir; yapıt binlerce kez tamamlanmıştır ya da hiçbir zaman tamamlanmayacaktır... Ancak burada kavranması gereken, yöntemin yalnızca bireyin iç yaşantısına ilişkin anlatımları klasik düzenekleri aşan özgür çağrışımlarla sağlamasıdır; dış dünyada, nesnel gerçeklikte değişiklik yapmaksızın gerçeküstüçüğe özgüdür. Bilinç akışı, nesnel gerçekliği yadsımadan, ona öteden beri eksik bırakılan bireysel bilincin iç yaşantısını da ekleyerek bütünler. Tümen başarılı yapıtlarına böyle bakıldığında boş alanları tümleyen imgelem yetisinin, sonunda iç dünya (bireysel yaşam) ve dış dünya (toplumsal yaşam) arasında sağlam bağlantılar oturan gerçek yaşam kesitlerine ulaştığı görülür. Bu anlamda, eğer Kaan Arslanoğlu'nun yapıtında gerçeküstücü denemelere girişmesi söz konusu değilse, yukarıda sıralananların olay kurgusundaki gevşek dokular olduğunu saptamak yanlış olmayacaktır.

İçerik katmanlarını önden arkaya doğru geçerken, bu kez romandaki kişilikler tipler alanına giriyoruz. Çağrısız Hayalim, yıllar önce bağları kopmuş üç eski dost arasında gelişen beklenmedik olaylar dajayıyor. Ancak Esma'yı yalnızca yazar anlatımından ya da Ercan ve Ayhan'ın iç konuşmalarından tanıyoruz; romanda onunla ilgili bir kişisel anlatım yer almıyor. Burada akla gelen birkaç neden sayılabilir; örneğin yazarın bir kadın duygulanımına bulunduğu yerden bakmaktaki çekimserliği düşünülebilir, ya da... Sonraki bölümlerde daha geniş ele alınacak bu konuyu şimdilik geçiyoruz.

Ercan, Ayhan hatta Polis Tahsin klasik "tip" kalıplarını aşan, kişilik tutturmakta başarılı örnekler olarak görünüyor genel olarak. Romanda onlarla tanışırken,

donuk ve şematik tipler yerine, yaşayan ve kendini duyuran kişilikler algılıyor. Ercan'ın paranoyak yönsemeleri, kişilik içinde kişilik sergileyen iç yaşantıları belli ki kurguda özenli bir çabanın karşılığı... Ayrıca, zaafının geç farkına varmış, aşacak gücü çoktan tüketmiş, eski boşyüceliklerinin yıkıntılarında soluk alan yaşayan örnekleri iyi simgeleyen bir yanı da var. Ayhan'daysa, edilgin, girişimsiz, büyük ülkelere her zaman uzak kalmış ortalama insan özelliklerini netlikle algılayabiliyoruz.

Ancak, bu olumlu özelliklerin yanında akla gelen bir soru var burada. Ayhan; öteden beri zayıflıklarıyla bilinen bir insan, pek değişikliğe uğramıyor. Oysa Ercan ve Esma geçmişte kişilikli, inançlı, insanca değerleri için çok şeyi göze alabilen kişiler olarak çizilirken -Kaan Arslanoğlu'nun deyimiyle ilerici azınlık sonradan, biri arkadaşlarının polisçe yakalanmasına bile bile göz yuman, ortak paralarını gizlice bir yerlere gömen; diğeryse paralı bir tüccarla, bir otomobil satıcısıyla evlenerek değerce ortalamanın altına düşen insanlara dönüşüyorlar. Şimdi soru şu: Yazar bu kişileri Yanılmanın Gerçekliği'nde toplumların itici gücü olarak teorize ettiği ilerici azınlıktan mı seçti; yoksa her zaman gerici olan çoğunluktan mı? Eğer birincisi geçerliyse, bireyleri gereğinde bunca bayağılaşabilen bir ilerici azınlıktan toplumsal bir dönüşüm, hele yeni bir insanlık kültürü ummak sanırım çok acıklı bir bekleme olurdu. İkincisi geçerliyse bu kez de yazarın savını algılamak güçleşiyor. Yanlış çizgide konumlanan insanları mı anlamalıyız, diye düşünmeye çalışsak; buna da yanlışlığın fazla kaçan ölçüsü izin vermiyor. Romanda bırakalım kişilik yetileri üst düzeyde olanını, belli bir ortalamanın gerektirdiği normal bir insana bile rastlanmıyor çünkü. Buradaki düşüm ya da giz yazarın öznellik sınırlarında kaldığından, burayı ancak şöyle bir genel saptamayla geçmek durumundayız: Toplumcu gerçekçi olma savındaki bazı bildik romanlarda gördüğümüz iyilik timsali işçiler, köylüler nasıl gerçekliğin birer pozitif zorlanmasıysa, burada da gerçekliğin ters yönde, negatif bir zorlamayla tehlikelere atıldığını algılıyoruz. Böylece bağımsız kişilik ölçütleriyle başarılı betimlenmiş roman tipleri, tek yanlı eğimleriyle yaşamal dengeyi zorlayınca, bu alanda aynı başarıyı sağlayamıyor. Sanırım, toplumcu gerçekçilik, bireyci gerçekçilik derken bir türlü kimliğine kavuşamayan gerçekliği, bunca badireden sonra nasıl hayata döndürebiliriz, türünde bir sorgulamaya kültürel ortamımızda çok ihtiyaç var...

Anlatımla, dil kullanımıyla ilgili konulara doğru yaklaşıırken, az önce yarım bıraktığımız olguya dönüyoruz. Esma'nın iç konuşmaları, doğrudan karışımıza çıkmaması, O'nu yalnızca başkalarının anlatımından tanımamız... Bunun saydıklarımız dışındaki olası nedenlerini sorgularken, yazarın anlatımına yön veren bir özelliğin bazı ipuçları barındırdığını algılıyor. Romana yazarın anlatımıyla giriliyor; ancak buradaki yazar tanımı ikili bir niteliğe bölünüyor önümüzde. Bu; Kaan Arslanoğlu'nun kendisi olabileceği gibi, romandaki kurgusal bir yazar tipi olasılığını da barındırıyor. Romanın bütününde zaman zaman beliren yazar, ilk satırlara girilirken, yetiştirilmesi gere-

ken bir öyküden söz ediyor. O, düşgücünü zorlayıp dağınık parçaları bütünlemeye çabalarken, birdenbire kendimizi bir sahil kasabasındaki yazlık evde buluyoruz. Hiçbir bölüm sonu imlenmeden gerçekleşen bu geçişle de, kurgusal metne girildiğini algılıyoruz. Roman kişilerinden Ayhan'ın iç konuşmasıyla gelişen bu başlangıçla, birinci kişi anlatımı biçimsel olarak geri plana çekiliyor. Ancak kendisini en baştan duyan, öyküsünü okurun tanıklığında tasarlayan yazar, yapının bitimine dek belirli bölümlerde nesnel bir gözlemci işleviyle beliriyor ve kişilerin iç konuşma bilinç akışı aktarımlarında bile arkadaki varlığını sezinletiyor bize. Tüm bunlar... anlatıcının yapıntı kişilerin içine sokulması da, kurgunun dışlaşmasından çok öznel bir yansılama, bir organik bağlantı izlenimi doğuruyor. Denilebilir ki Kaan Arslanoğlu, kurgusal bir metnin ardında kendisine ya da romandaki "yazar" kimliğine ait bir gerçekliği yaşıyor. Öykü kişilerine dağılmış olan bu yansıma bütünlenince, sanki yazarın yaşantısına, geçmişine ilişkin ipuçları edinecekmiş izlenimine kapılıyoruz. Öz varlığına ait bu özelliklerin uygun roman kişilerine dağıtımında, doğal olarak Esmâ tipi özdeşleşime ters düşen bir zemin oluşturuyor. Bu durumda da O'nun betimlenmesi için iç konuşma dışında yöntemler yeğleniyor, Ancak, bunların bir sanatsal metinden edinilmiş kişisel izlenimler olduğunu, estetik yargıların mantık yargılarındaki ölçülebilir kesinliği taşımadığını da belirtmekte yarar görüyorum.

Anlatımla ilgili irdelemeleri sürdürürken akla gelen bir başka konu da, bu alanda okura yansıyan izlenimlerin canlılık kategorisi açısından iyi bir düzey tutturması. Bu, yazarın oluşturduğu ifadenin olayları, kişileri ve tüm bağlantılarıyla yaşamsal bir gerçeklik izlenimi yaratması, şematik bir metne dönüşmemesi anlamına geliyor. Özellikle de salt olay aktarmanın ötesinde, yapıntı bireylerin iç varlığında geliştirdiği düşünülürse, Arslanoğlu'nun deyişini yapaylık ve ölgünlük izleniminden kurtardığı, yeterli akıcılık düzeyini yakaladığı söylenebilir.

Bireysellik ya da sanatsal ürünü birey üzerinde temellendirme konusuyla birlikte, başlangıçta belirtildiği anlamda bu incelemenin omurgasını oluşturan bir alana geliyoruz. Daha önce yazarın genel düşünceleri ve ona bağlı olarak romanıyla ilgili bir takım eleştiriler aldığımızdan söz etmiştik. Düşünsel anlamda eleştirilerin kaynağını **Yanılgının Gerçekliği** adlı sonradan kitaplaşan yazı dizisi oluşturuyor. Eleştirilere geçmeden önce, buradaki düşünsel içeriği genel çizgileriyle ele almakta yarar var...

Kaan Arslanoğlu savlarını iki ana damarda geliştiriyor. İlki, bireyin toplumsal yaşamın geniş ilişkiler ağında geliştirdiği davranış ve düşüncelerle nesnel gerçeklikten, doğru olandan ne ölçüde pay aldığı üzerinde yoğunlaşıyor. Burada yazar, apaçık yanılgı içinde olan insanların bile bunun ayırdına varmayarak yanılgı savunmalarını sorgularken şöyle bir yargıya varıyor Bireysel bilinç mevcut durumu ile ilgili eleştirel bir yaklaşımla karşılaşınca ya da kendi varlık biçiminin dışsal gerçeklikle çeliştiğini algılayınca hemen benmerkezci bir savunma yöntemi geliştiriyor ve benine ilişkin olguları hayatın merkezine yerleştirerek

olgusal bir doğru yaratıyor. Sonuçta kendisinin de inandığı bu doğruyu yükleme mantığıyla teorize ederek, Kaan Arslanoğlu'nun deyişimiyle yanılgı "akla uyduruyor"

İkinci alana gelince, tarihsel - toplumsal dönüşümlerin halklar ve bireylerle ilgili farklı etkenleriyle karşılaşıyoruz. Arslanoğlu'na göre, toplumsal dönüşümlerin itici gücünü her zaman ilerici bir azınlık oluşturuyor. Bu ilerici azınlık, toplumun geniş çoğunluğuna oranla aşkın nitelikler taşıyor; verili tarihselliği bir üst aşamaya dönüştürme ereğiyle düşünüyor ve eylıyor. Çoğunluksa, yeniliğe ve gelişmeye her zaman karşı, gerici nitelikler taşıyor. Tüm bu kişisel niteliklerin genetik kodlanmayla yakından ilişkili olduğunu da belirtiyor Kaan Arslanoğlu...

Şimdi burada açıkça görülen o ki, böylesi görüşler marksizmin bilinen ya da öyle bilinmek istenen temel varsayımına, yani nesnel gerçekliğin ve tarihsel dönüşümün altyapısal belirlenimine tıpatıp uymuyor. Toplumcu saflardaki geleneksel anlayıştan farklı olarak sorunlara üstyapı ağırlıklı bir perspektiften bakılıyor bu görüşlerde. Eleştirilerin büyük çoğunluğu da işte tam bu noktada odaklanıyor. Yazar, ekonomik altyapısal ilişkilerden, işçi sınıfı öncüllü bildirgelerden değil de, birey olarak insanla ilgili gerçekliklerden sözettiği için yoğun biçimde eleştiriliyor.

Çok yalın bir tanımla tüm bu eş doğrultulu eleştirilerin kökeninde, kuramsal etkinliğin vazgeçilmez öğelerinin, yani üretilebilirliğin, uyarlayabilirliğin ve kişisel katılımın ezbercilikle, şablonculukla karıştırılmasının yattığını düşünüyorum. Düşünsel faaliyetin bu temel taşları olmaksızın, yöntemlilik bilinci edinilemiyor; bu da kişisel düşünce geliştirmeyi olduğu gibi, böyle bir yöntemlilik anlayışıyla parça bütün dengesinde oluşturulmuş bir öğretinin doğru kavranmasını olanaksız kılıyor. Sonuçta içeriğiyle değil de en çok öne çıkan ya da çıkarılan yönleriyle kavranabiliyor düşünce sistemleri.

Bir bilgi kuramı olarak tümel yöntemliliğe dayanan marksizmin özü de dağınık parçalarında değil, bunların bütünselliğinde yatıyor. İşte altyapı üstyapı ilişkisinin böyle bakılınca çok seçik bir görünümü var aslında. İnsanla doğa arasındaki ilişkiyi ve tüm üretim etkinliklerini bir metabolizma sürecine dayandıran Karl Marks, öteden beri süregelen idealist öznelcilik kaba materyalizm yapay çelişkinsini çökerten kapsamlı bir yöntemle açıklıyor bu dengeyi. Fiziksel varlığıyla olduğunca, öznel yanıyla da doğanın bir parçası olan insan ilgi kurduğu ve ürettiği her şeyi insan-sallaştırıyor. Böylelikle belli bir tarihsel evreyi belirleyen üretici güçlerle üretim ilişkileri oluşuyor. Toplumsal dönüşümlerle eskiyen, dönemini yitiren altyapı unsurlarının - biçim, maddi gerçeklik - tarihsel gelişimin dayattığı yeni içerikle çelişkisinden doğuyor. Buradaki tümel dengeyi bir toplumsal dönüşümün dinamiklerine uyarlırsak, maddesel belirlenim halk kitleleri - ile iradi (öznel) belirlenim sırasındaki kaçınılmaz içiçeliği kavramak zor olmasa gerek. Asıl zor olan yaşamı tüm nesnel ve öznel yanlarıyla böylesine kuşatan bir öğretiyi savunmak adına bir sanat yapıtında, örneğin bir romanda hâlâ işçi sınıfının olup olmamasına bakıp ilerici ölçütleri geliştirmesini an-

lamak galiba. Örneğin nasıl oluyor da hiç değilse marksist estetik kuramının neden nesne değil, özne ağırlıklı geliştiği irdelenmiyor... Dahası, genelde sanat teorisi üzerine, üstyapısal alanlar üzerine pek kafa yorulmuyor sanırım.

Dünyayı değiştirmenin, yeni bir toplumsal düzen, yeni insan ilişkileri özetle bir üst kültür yaratmanın mücadelesini veren insanlar olarak işe her şeyi yerine oturtmakla başlamamız gerekiyor. Marksizmin yıllardır tek yanlı irdelenen altyapısal tezlerinin yanına, üstyapıyla ilgili en geniş araştırmaların, yaratıcı ve günümüz koşullarını gözeten çabaların eklenmesi bir zorunluluk artık. Hayatın reddettiği geçersiz yöntemler, somut pratiğimizle ilintisiz yapma tasarımlar geçmişte acıdan, yenilgiden ve yerinde saymaktan başka ne getirdi de hâlâ oralarda ayak diretiliyor; anlamak çok güç. Şunu geç de olsa kabullenmeliyiz artık: Yalnızca kitleler üzerindeki ekonomik sömür, siyasal baskılar ve bunun sonucundaki krizler sosyalist bir devrim yaratmayacak; tek sorunları ekonomik koşullarının iyileşmesi olan insan yığınları diyelim ki bu talepler doğrultusunda örgütlense ve siyasal iktidar ele geçirilse bile bu yeni düzenin adı sosyalizm olmayacak. Kapitalist kültür ve onun çürümüş ilişkileri yerlebir edilmeden, devrim insanların bilincinde gerçekleşmeden, özünde sınıflı toplum ruhuyla örtüşen bireysel ekonomik taleplerle yola çıkmış yığınlar nasıl yeni bir toplum, yepyeni ilişkiler yaratabilir ki? Bunun olumsuz örnekleri tarihte yeterince yaşanmadı mı?

Örneğin Kaan Arslanoğlu'nun romanı, "Toplumcu düşünce bildirisini içeren nesnel gerçekliği değil de, yazarın kendi somut gerçekliğini ürettiği" gerekçesiyle eleştiriliyor. Bırakalım buradaki estetik zaafı, şimdiye dek şablon olmaktan öteye geçmeyen o toplumcu bildiriler hangi insan yığınlarıyla kucaklaşabildi? İnsanın gerçeğiyle buluşmayan, onu en geniş yaşamsal ilişkilerde yakalayamayan bildiriler hangi toplumla kucaklaşacak; yoksa tek tek bireylerden oluşmayan, bilmediğimiz ayrı bir toplum mu var? Toplum, tüm iç ve dış yaşantılarıyla, özel ve nesnel varlıklarıyla insanlardan oluşuyor. Geleceğin sanatı işte tüm bu yönleriyle insana ulaşan, onu kucaklayan yeni bir yordam olacak. Kapitalist kültürün ürünlerini, bireyci sanat anlayışını bireyci olmayan ama bireysel bir sanat silecek tarihten; bu doğal olarak toplumcu bir sanat olacak ancak bilinen kalıplarıyla "toplumcu gerçekçilik" ten çok farklı bir kavrayışla... Soyut bir toplum algısına giderek daha çok oturtulan bu kavram belki de daha kuşatıcı bir deyimle, örneğin "insancı gerçekçilik" le yer değiştirmeli. İşlevsiz bireysellik toplumculuk kavrayışlarından doğan yapay ilişkilerle son vermenin, ilerici sanatsal kavrayışa yepyeni bir perspektif oluşturmanın ilk tanımı bu değilse de, buna benzer bir şey olmalı; insanı, gerçeklik bilinciyle kavramalı, tüm varlığıyla karşılamalı.

Tarihsel bir akışta bilinçli katılımlarımızla var olmak istiyor, çoktan çürüdüğünü bildiğimiz bir dünyada yaşamının acısını duyarak bir üst toplumun ve kültürün savaşını veriyorsak yaşamın tümel bilincini edinmeliyiz. Hem de herkesten çok, herkesten üst düzeyde... Örneğin bir düşünceyi ya da sanat yapı-

tını eleştiriyorsak var olanla yetinmeden, kolayına kaçmadan, bilincimizi her gün yeniden sorgulamalıyız. Düşünceler, kişisel üretimimiz olan karşı savlarla eleştirilebilir ancak; bir dolu kitaptan özümlemeden, kişisel süzgecimizden geçirmeden aldığımız kalıp sözlerle ya da sayfalarca alıntıyla değil. Şöyle bir düşünelim, yıllar önce edindiğimiz bu kolaycı gelenek, yani " Falanca şu kitapta bunu diyor ", " Fakat filanca da bu kitapta şunu diyor " anlayışı bizi ilk günden bu yana farklı bir yere getirebildi mi? Gerçek şu ki, bugün hep birlikte aynı yerdeyiz. Kişiselliğimizin izlerini taşımayan bu alıntıcı zihniyeti yerle bir etmeliyiz artık; buna zorunluyuz...

Öyleyse, Kaan Arslanoğlu'nun düşüncelerinde ya da yapıtlarında eleştirilecek yanlar yok mu? Bence var... Bu yazıda romanıyla ilgili yer alan önceki eleştirilere ek olarak şöyle eleştirilebilir Kaan Arslanoğlu: Aldığı eleştirilerde olduğunca toplumcu düşünce bildirisini yapıtına koymaması değil ama, toplumsal varlığını da içeren bireysel bildirisini belirsiz kıldığı gündeme getirebilir örneğin. Sanatçı, doğası gereği savsözlerle, soyut manifestolarla değil, toplum adına bile olsa kendisi olarak düşünür ve duyumsar. Çağdaş bir sanat yapıtında algılayan öznenin katılımıyla doldurulacak boş alanlar vardır; yaratıcı özne işte bu alanlarda kendi kimliğiyle, düşünceleri ve yaşama bakış yöntemiyle dirimsel bir varlık bulur. Daha önce de değindiğimiz gibi *Çağnsız Hayalim*, bu bireysel bildiriyi yeterince olgunlaştıramamış izlenimi yaratıyor. Olaya katılan çarpık ya da eksik kişilikli insanların nasıl bir perspektiften algılandığı romanda tam yerine oturmamış; bu durum yazar açısından daha çok tarafsız bir gözlemci kanısı uyandırıyor. Ya da bir başka açıdan bakılırsa yazarın özvarlığındaki çelişik yanları romandaki yapıntı kişiliklere uygun biçimde dağıttığı öne sürülebilir. Ancak bu rastlantısal parçalanma, yaratıcının kişiliğine ve düşünsel varlığına ilişkin sezdiriyi eksik bırakıyor.

Romanın biçimsel yanına eklenebilecek eleştirilere gelince, genelde özenli bir dil kurgusunun varlığından söz etmiş, bunun yanında bazı aksaklıklara da değinmiştik. Ek olarak, diğer tiplerde dikkat edilmesine karşın, Polis Tahsin'in anlatımında kişilikle tam örtüşmeyen bir kurgudan söz edilebilir. Burada yaratılan kişilik ve onun varlık tarzıyla anlatım ve bazı özel duyarlık biçimlerinin bir ölçüde çatışmaya yol açtığı gözleniyor. Ayrıca romanda yer alan dil kullanımına ilişkin bazı aksaklıklar da örnekleyebiliriz. Bunları fazla çoğaltmadan yalnızca 'Akıntıya sürüklenen dal' ifadesini ve yarattığı semantik kaymayı anlamak istiyorum. Akıntı, canlı ya da cansız bir varlığı istem dışı sürükleyen bir dış etkidir; ancak " Akıntıda " sürüklenilebilir, ya da "Akıntıyla"

Yanılgının Gerçekliği 'ndeki savlarsa şöyle eleştirilebilir kanımca: Akla uydurma mekanizması çoğunlukla geçerli bir gerçekliği yansıtır. Zaten buradaki "Bilşsel çatışma " özellikle 1950'lerden bu yana bilim çevrelerinin gündeminde olan, tartışılan bir konuyla geniş anlamda kesişme içinde. Kişi, varlık tarzını dışarıdan tehdit eden ve akıl karışıklığı yaratan her şeye karşı böyle yadsıyıcı ve yok sayıcı bir tutum geliştiriyor bilişsel çatışmada. Ancak bu tüm

toplumsal ilişkiler ağını, bireylerin bize göre yanlış düşünceler savunmasını ve tek başına açıklayıcı bir sav olarak öne sürüldüğünde doğruyu tam karşılamıyor, eksik kalıyor. Burada sınıfsal gerçeklikler, ben duygusu ve kişisel çıkarlar gibi en az bu kadar etkin nedenlerden söz açılmalı. Yalnızca ülkemizde değil verili dünya düzeninde de solda olmanın, sol bir kimlikle var olmanın çok cazip rant yemeye uygun yönleri olduğunu biliyoruz. İnsanlar var ki - çok iyi tanıyoruz ancak ne yazık yeterince tanıtmıyoruz - hiç de böyle bir sorunları olmadığı halde mangalda kül bırakmayacak kadar toplumcu olabiliyorlar ve tuttukları köşe başları onlara son derece burjuva hayatlar sağlıyor. Kimileri de maddi açıdan olmasa da temelde aynı yaklaşımla bazı kişisel doyumlara varıyorlar 'Örneğin aydın kimliği, şair - yazar kimliği edinmek ya da salt böyle bir çevrece kabullenilmek aynı kişisel doyumunu sağlayabiliyor kimilerine. Şimdi böyleleri için akla uydurmadan söz etmek kanımca ölçüsü kaçmış bir iyiniyet belirtisi. Burada olsa olsa insani değerlerden cömertce ödün vererek, kişisel çıkarların kurnazca savunulmasından söz edilebilir.

İlerici azınlık, gerici çoğunluk konusuna gelince, bunun bir tarihsel gerçekliği yansıttığı biliniyor. Ancak genetik ile ilgili bağlantılarda biraz karışıklık olduğu da açık. Genetiğin insanın oluşumunda, kişiliğinde etken olduğu bilimsel bir gerçeklik... Ancak kişilikle ilgili veriler babadan oğula bilgisayar sistemi gibi birebir, tümüyle saklanarak kopyalanmıyor. Bir insanın sayılamayacak kadar çok kuşaktan genler taşıdığı düşünülürse bu zaten olanaksız. Örneğin, bireyler anne babalarından ya da kardeşlerinden tümüyle farklı kişiliklerde olabiliyor, bunun sayısız örneklerini çevremizde algılıyoruz. Özetle bir insanı açıklamak "Bunun babası da böyleydi" demekten çok daha karmaşık olgularla ilgili. Burada genetikten olduğu kadar, fiziksel biyolojik koşullardan, çevre koşullarına; eğitimden maddi yaşam verilerine kadar sayısız etkenden söz etmek bilimsel yaklaşımın kaçınılmaz gereği. Demek ki tarih boyunca toplumlara yön veren ya da ölümünden çok sonra fark edilen ilerici azınlıkların açıklamasını karmaşık bir oluş sürecinde, evrenin belirsiz belirleniminde aramak durumundayız. Bu da kolay doyumlarla yetinmek yerine uzun ve zorlayıcı bir süreci göze almakla olanaklı görünüyor.

Buraya dek yapmaya çalıştığımız değerlendirmeler, Kaan Arslanoğlu'nun yapıtı ve savlarıyla ilgili eleştirel incelememizde temel öğeleri olabildiğince yakalamak ve gündeme getirmek kaygısıyla oluştu. Belki farklı yaklaşımlarla daha da çoğaltılabilir bu eleştiriler ya da yeni olumluluklar bulgulanır. Burada önem taşıyan, ürünlerin doğru bir bakış açısıyla ele alınması ve yerinde değerlendirilmesi olmalı. Şu bir gerçek ki Kaan Arslanoğlu'nun düşünsel çabaları ve estetik verimleri kişisel bir arayışın, var olanla yetinmeyen bir kımıldanışın ipuçlarını taşıyor. Bu payda da birleşmenin bilinci, eleştiri özeleştirici kavrayışımızı kendi yönünde belirlediğinde her kopuşun ardından yeni birliklere varmamız güç de olsa olanaksız değil. Sonuçta, hepimiz uzak bir düşün insanlarıyız...

Kayıplara

Bir nar çiçeği açabilir her sabah

Ve uzatabilir boynunu... özgürce

Şimşek beyazı fırtınalı bir sabaha

Kuşun kafasını koparır gibi... haksızca

Rüzgarın kılınıcı kesebilir boynunu

Bir sabah

Kök ağrır

Yine de durmaz, açar

Toprağın madenselliğine uzanır

Ya yitip giderken bir insan

Aynı suların mavisikle yansıdığımız

Elleri arkadan bağlanmış

Sigara yanıkları, darp izleriyle

Sorarım size

Hiç ağrıtmaz mı canınızı

O vicdan denilen

Gırtlığınızda gıcırdayan jilet

Söyleyin nasıl durabiliriz böyle

Kenelerin perişan ettiği koyunlar gibi

Kişiliğimizden gevşeyerek

Ayağa kalkalım

Kalkalım ayağa

Ve bakalım aynada

Şu hurdaya dönmüş suratımıza

Sorular sorarak...

İsmet ALICI

Sıfattan Özneye Yolculuk-2

Uçakta yemek dağıtılırken, yanında oturan adam, bir yemek firmasında çalıştığını, yemeklerin bire mal edilip hava yolu şirketlerine beşe satıldığını anlatıyordu. Her yerde soygun... Havada bile. Sistem "yasal soygunlar" üzerine kuruluydu... Çoğu bununla da yetinmiyor, fazlasına zorluyordu. Yemekten sonra bulutlara daldı yine. Bulutlar üzerinde koştuğunu düşündü. Çocuk gibi... Çocuğunu düşündü. sıfatlarına bir yenisi eklenmişti, "baba" **Yeni bir sıfat, yeni bir sorumluluk demektir...** Ona, "İnsanca yaşam" sunma sorumluluğu da sırtındaydı artık. Bir yıl içinde enflasyonla üçte bire inen geliriyle bu mümkün değildi. Bu yılki artış en fazla enflasyon oranında olacaktı. Yani sıfır artış... Gelirini arttırmak için düşüncesine ters yöntemlere de başvurmak istemiyordu. Çok çalışmaya, ek işlere de razıydı. Fakat bunlar çok gelir getirmediği gibi, kendine... yaşamaya ayırdığı zamanı azaltıyordu. O zor karara (çöl ortasında bir şantiyede çalışmak.) biraz da bu ekonomik nedenlerle karar vermişti. Memurluğa kıyasla daha insani koşullar da söz konusuydu. Hepsinden önemlisi, bu işi "insanlaşma sürecinde bir dönüm noktası... kopuş anı olarak da düşünüyordu. Koşuşturmalarından, parasal sıkıntılardan, sahte ilişkilerden sıyrılıp sakin bir ortamda kendisiyle kalabilecek, okumaya, yazmaya... düşünme -müdahalesiz- zamanlar ayırabilecekti artık. Yalnızlık mı? Zaten yalnızdı... Sahte bir yalnızlıktan, gerçek bir yalnızlığa gitmeyi göze almıştı sadece. Sözde dostlarıyla, arkadaşları yalnızlık hissini gidermemişler, bazen (bedenen yanlarındayken bile) çoğaltmışlardı. Çoğunlukla, yanına gelecek değil, uygun zamanlarında yanlarına çağırarak, zahmete girilmeden, -bir görev savma töreni gibi- yalnızlığına çağırarak, zahmete girilmeden, -bir görev savma töreni gibi- yalnızlığı gideriliyordu. Bu **sahte bir yalnızlıktı.** "Arkadaşlarım var, yalnız değilim" duygusunu yaratmıyordu. **Beklenti yaratıp umudunu da yıpratıyordu** üstelik. Şimdi sahte umutları da olmayacaktı. Somut, gerçek... dürüst bir yalnızlık yaşayacaktı. Özlem olsa da, (bir süreç için sahte ilişkilerden iyyidi) gerçek bir özlem olacaktı. Kimin ne kadar özlediğini, içtenliğini... yakınlığını gerçek uzaklıkta, gerçek yalnızlıkta sınavacaktı. (Yabancılaştırma, sahteleştirme sürecinde/ ortamında, birçok durumu kavramı sahtesinden/ yanlışından ayırt etmek için "gerçek" sözcüğü ile nitelemek gerekiyor artık...)

En fanatik eleştiricinin olası sesini duyar gibi oldu: "Bırak şimdi laf salatasını... Sadede gel. Para için gi diyorsun değil mi?" "Evet! İtiraf ediyorum suçsa! Bir sebep de para... Daha büyük bir sebep de böyle düşünen sizler! Ne yaşadığım hayatı, ne yaşadığım evi bir doktora yakıştırmayan sizler! Bir adım ilerisinde, bir insana yakıştıramayacaksınız! "Onunki de hayat mı... insanca yaşamıyor" diyeceksiniz. (İnsandan saymamak değil mi bu?) Alışık olduğunuz gibi, ürettiğinizle değil, sahip olduklarınızla, konforunuzla, harcamalarınızla, satın aldıklarınızla övünüp, "bizimki daha iyi onunkinden" diyeceksiniz. Hiçbirinizle yarış halinde olmadığımı anlamayacaksınız belki... (Bu "yarış/ rekabet" duygusu muydu, adı konmamış gizli bir çekememezlik miydi, bilinçsiz/düşünmeden yinediğiniz günlük davranışlar mıydı, kişiliğinizin bir yansıması mıydı", sahip ol(a)madığınız; yaşamın en güzel duygusu ve süreci olan aşkı yaşarken ve yitirirken, gösterdiğiniz sinsi duyarsızlık... bir ağaç yıkılırken, bir yaprağınızı kıpırdatmayışınız. Ya **arkadaşlarım** diye güvenip, her arkamı döndüğümde vurduğunuz fiskeleler... yüzümü döndüğümde sahte/yalan sözler gülücükler... içten olmayan teselliler... İşte, aşksızım arttı... rahatladığınız mı? Denediğim ilişkilere aşkı katmadığım için... aşksız beraberlik yaşamadığım için sevgilim de yok... Bu alanda da beni geçtiniz... Aşksız ilişkileriniz de sevgilinizle/eşinizle mutlu musunuz barı? Dilerim ilişkilerinizi aşka dönüştürsünüz ya da aşık olursunuz. Size en büyük "duam ve bedduam" bu... O zaman sözlerim ve sınırsız duyarlılığım bir anlam ifade edebilir size...) Kimseyle, hiçbir alanda yarışmıyorum. Sadece kendimle "insanlaşma" yarışındayım. Yaşadığım sürece bitmeyecek bir yarış bu: İnsanlığa yürümek! Size iddialı gelse de bunu hissediyorum. yaşamaya çalışıyorum. "Orada ücretler ödenmiyormuş vs." sözlerinize pek aldırımamam da bundan. Koşullar ne olursa olsun kopacak noktaya gelmişim... Uzaklaşmak istiyordum... Para, en son sırada... Belirleyici olsaydı, orada da kazanmaya çalışırdım... Maddi kaybı önemsemeyip yazma (düşünce üretme), sendika, ücretsiz muayene gibi şeylerle uğraşmazdım. Çalışmaktan çok bunlara zaman/ enerji sarfettiğimi biliyor musunuz? Şikayetçi de değilim. İnsana/ insanlığa borcumu böyle ödemeye çalışıyorum. En çok önemseydiğim de, en insan yanımla; **düşünce üretimi ile insanlaşma yolunda ilerlemek... yol gösterebilmek.** Fakat, olanağım olur da "iyi" bir

evde yaşarsam, size sakıncasız para harcarsam. "helal olsun, durumunu düzeltti" diyeceksiniz. Geçirmek ve yaşamak için para kazanma zorunluluğu karşısında ve var olan seçenekleri göz önüne aldığım da para kazanma biçiminden rahatsız değilim. Fakat, sizi rahatsız etmeyen başka biçimlerde de olsa, daha fazla para kazanmamı yadırgamayacaksınız. (Demek ki ölçüm siz değilsiniz benim. Belki de herkes, kaosa düşmemek, suçluluk hissetmemek için para kazanma biçimini rayonilize ederek ölçü oluşturuyor.) Bir şeyi belki hiç anlayamayacaksınız: İçinizde, çok değil, bir tane gerçek dost... gerçek sevgili... duygudüşünce yoldaşı olsaydı ben burada olmazdım. (Ya da o, şu an benimle burda olurdu.) Benimle her koşula razı tek bir insan için her koşula katlanırdım... insanlaşma yolunda elele olurum. Yok işte... Bazen bir gün... bir saat için yok. **"Sahip oldukları ve sıfatları" ile insanları değerlendirip, "sahip oldukları ve sıfatları" yüzünden yargılanmak ne kolay... ne iki yüzlülük..."**

Sıfatlar... Hep sıfatları olmuştu... Doğumdan itibaren... Geç çıkartılmış nufus kağıdına şu sıfatlar not düşülmüştü: "Dini islam, mezhebi sünni, uyruğu Türk... T.C. vatandaşı..." (İnsanı birey olarak tanımlamayan, farklılığını, biricikliğini değil de, adı-çerçevesi "yetkililerce" konmuş/ tarif edilmiş bir kalabalığın sıradan ve zorunlu bir üyeliğini ifade eden bu **sıfatlar yaşamı boyunca birer "kimlik" olarak dayatılacaktı...** Düşüncesine/ inancına soyuna/kökene bile doğuştan ipotek konuyordu. Beyni ve genleri yok sayılıyordu. Oysa insanın farkı, düşünceler üreten bir beyin olması değil miydi? En temel özelliklere dair; milyonlarca yıllık evrimin, binlerce yıllık düşüncenin ürünü olan insana dair hiçbir bilgi içermiyordu bu kimlik. **Kimlik (nüfus kağıdı) çıkarmakla birlikte, kimlik kaybı başlıyordu...** İnsanın yanılsamalı gerçeklere tutsaklığı, evrensel gerçeklikten uzaklaştırılması... **yabancılaşması bu "kimlik" ile başlıyordu.** Oysa bir insanın kimliği deyince, kişiliği... düşünceleri... yaratıları anlaşılmalı.) Yaşına/yaşamına göre sıfatları çoğaldı. "Şunun oğlu, bu okulun öğrencisi, onun yeğeni/kardeşi/akrabası, bunun sevgilisi/ eşi/arkadaşı... Doktor * İlk sözcüklerde hep bunlarla tanıtılırdı. Başkasının üzerinden ya da sahip oldukları, kariyerleri, diplomaları... sıfatları ile değil, birey/ özne olarak, kendini başkalarından özde farklı kılan özellikleriyle... yaşamı anlamlı kıldığı nitelikleriyle tanınmak istiyordu. Bunun için belki kendini yeniden - anlayarak- var etmesi gerekiyordu. Benliğine/öznesine/özüne bir **yolculuk** olarak düşünüyordu bunu. Fakat bunu tanımlamakta bile zorlanıyordu. Çünkü **sıfat-özne ikilimine sığmayacak kadar derindi** hissettikleri. Ne kadar çabalasa, yüzeysel bir görünümü, bir çeşit karikatürünü... özün kabuğunu anlatabilecekti belki. Dibi olmayan bir derinlik nasıl anlatılabilirirdi? Belki bir şiirle...

Derin

**İçimde bir deniz ki sorma,
benden bana yüzerken
derinliğinde boğuldum.**

Kendine yolculuğu, doğaya, insanlığa ve kendine yabancılaşmanın farkına varmasıyla başlamıştı gerçek anlamda. Bu farkına varışla girdiği yeni süreçle, önce kendini sorgulamanın, anlamının, anlatmanın. kendini yeniden oluşturma sürecini sürdürüyordu... Yeniden doğum gibi... Özünün derinliklerine indikçe

boğulacaktı gibi. Bu boğulma hissini bilimin ve bilincin ışığı ile insanlığına yolculukta aşacaktı... aşıyordu. Bunu hissetse de anlatmaya sözleri yetmiyordu. **Sözler, yüzlerce bileşenin yoğunlaşmış bir sentezi olarak ortaya çıkan, yoruma açık soyutlamalardı.** ("Deniz" derken, denizdeki milyarlarca çeşitlilikte yaşamı/süreci, denizi besleyen yüzlerce nehrin ve daha neleri anlatmış olabilirsiniz?) **Yaşam ise, hiçbir sözle karşılanamayacak kadar somut ve gerçektir.** Yine de yaşamı ve her şeyi anlatmak için sözlerden daha iyi bir araç yoktu henüz. (Resim, fotoğraf, müzik v.s'de söz benzeri soyutlamalardı. Yaşananın iç sürecini, özünü, kendisini değil, olsa olsa estetik bir yansımasını gösteriyordu.)

Bir yolculuktaydı. Yol uzundu. Yolun yarısındaydı... Dönüm noktasında. **"Yaş otuzbeş, yolun yansı e-der..."** demiyor muydu şair? Bir bardak kırmızı şarap ve turuncu bir japon balığıyla andığı otuzbeşinci yaş gününde bu şiiri anımsadı. **"Umarım yarısıdır"** dedi. Daha iyi bir "ikinci yarı" için kaldırdığı bardağı, çinlamanın hüznüyle doluydu... ("Arkadaşları", kendilerine uygun sonraki bir gün seçmişti... Doğum günü doğmadığı bir günde "kutlanıyor" idi... Başkasının doğum günü gibi gitti toplantıya... konuk gibi. O sıcak duygu yitince... boğulunca bir kaşık suda, belki kimisi kendisi için orda olan insanlar, "maksat muhabbet olsun..." mantığıyla toplanmışlar gibi bir duygu yaratmıştı... Belki arka arkaya gelen onlarca sorun/olumsuzluk, olumlu uygulanmasına bile ket vuruyordu.) O günler daha da içselleştirdi "uzaklara gitmek, bir süre için de olsa her şeyden ve herkesten uzaklaşmak" kararını. Belki **düşünsel bir "kopuş"** da böyle gerçekleşebilirdi. Umutluydu.

Havalanına yaklaştığında, "uçakbakışı" kenti izlerken, kararında rol oynayan, yılların isteğini anımsadı: **"Bir kez geldiği dünyayı, farklı ülkeleri/insanları/ kültürleri görmek, tanımak..."** Bu yönde bir adım atmanın heyecanı hüznünü coşkuya dönüştürüyordu. Çocukça bir merakla gözlüyordu her yanı. İlk şaşkınlığı gümrük memurunun sorusunda yaşadı: "Bu kadar kitabı ne yapacaksın?" Kitap ne yapırdı ki? "Okumak için" yanıtı yetersiz bulunmuşçasına, iyice arandı... "Farklı bir kültür" ile yüz yüzeydi.

Çöldeki şantiyeye doğru yola çıktığında, şehirdeki otantik yapıların yarattığı kültüre değin duyguların yerine **çöle değin yalnızlık duygusu** almaya başladı. Uzaklarda, birkaç hurma ağacının altında develer görünüyordu. Orası vaha mıydı? Sonu görünmeyen bir çölde vaha olmak nasıl bir şeydi? Akşam güneşinin kızıl boyadığı kumlar, rüzgarın fırcalarıyla, her an değişen oryantal tablolar çiziyordu; çölden gökyüzüne doğru. Bu **tablonun ortasında** unutulmuş bir saç teli gibi aykırı, terkedilmiş sevgili gibi yalnız ve kararmış, yanlış çizilmiş uzun, ince bir çizgi gibi göze batıcı, diğer ucu olmayan eğri, kara bir ip gibi iç sıkıcı ve uzun görünen **asfalt yol**, bu, ıssız çölde, çirliçirlik bir adamın boynundaki kravat gibi **"garip bir medeniyet simgesi"** duygusunu yaratıyordu. Uzun yol boyunca, çevrede farklı görüntü yok denecek kadar nadirdi. Bir dairede dönüp duruyor gibi.

Şantiyeye vardığında, burasının kendisi için ne olduğunu... ne olabileceğini düşündü. Sivil bir askerlik geçireceği kışla mı? Kendine yolculuğunda bir durak mı? Eski yaşamını/alışkanlıklarını/ insanlarını özleyeceği gurbetlik mi? Para kazanıp yarın iyi/ rahat yaşa-

mak için bugün dışını sıkıp katlanacağı kötü/ zor yaşam mı? Zorunlu hizmet gibi bir şey mi? Yeni bir yaşam var edeceği bir olanak mı? Gönüllü girdiği bir açık hava hapishanesi mi? Eski zaman uzakdoğu filozofları gibi düşünsel olgunluğa erişmek için çekileceği bir mağara mı? Yoksa... deniz ve çölden oluşan, her şeye tek başına ve baştan başlayacağı bir ada mı? En çok "ada" düşüncesi yakın geldi... Gerçek(çi) bir yalnızlığı yaşayacağı ıssız yer Şantiyede çalışan yüzlerce insana rağmen, yeni düş kırıklıkları yaşamamak için yalnızlığa hazır olmalıydı. Bir "Robenson" psikolojisiyle gittiği özerk adasında(revirde) onu bir sürpriz bekliyordu; "Cuma." Revirin sıhhiyesi dört gözle beklediği doktoru, Robenson'unu bulmuş Cuma gibi sevinçle karşıladı. Artık "sahipsiz" değildi. Sıhhiyenin bir "efendi" gereksinmesi o kadar açıldı ki... Nasıl tavır takınmalı, otorite beklentisini nasıl/ neye dönüştürmeliydi? Yoksa haline mi bırakmalı? (Sürekli, "abi bir isteğin var mı" diye soruyordu. Üç gün geçmeden daha, şarkıların o saf, o çabuk yargıya varan duygusalılığıyla, doktoru görmek istediği gibi görmeye başlayarak, memleketine açtığı telefonda imajını haber olarak sunacaktı "Anne, buraya bir doktor bey geldi... öz abim gibi çok iyi bir insan. ")

İlk fırsatta telefonla oğlunu aradı. Oğlu üç yaşında. Annesinin yanında "Baba. Nasılsın.. Eve gel... Seni özledim.." "İyiyim oğlum. Ben de seni çok özledim... Gelemem şimdi.. İşim var " "Baba eve gel..." Bu söz, telefonu kapattıktan sonra, içindeki boşluğu doldurup içine sığmayacak kadar çok yankılandı... "Baba eve gel... eve gel... eve... eve... eve..." Ne çok özlemişti şimdiden. göğsünde sızıyla karışık bir yanma. içinde sıkıntının diktası.. Bir yanıyla onun için de olsa, ondan ayrılmaya değer miydi hiçbir şey? Gözleri buğulandı sıkıntısı çoğaldı... Ne zor sorulardı bunlar... Gerçek sevgi,aşk çöl sıcağına aldırmazdı, "cehennem ateşi" tehditlerine aldırmağığı gibi. (Barlarda "başlayan", kumsalda "bronzlaşan",konforlu bir yatakta "biten" "aşklar" kolay,geçici ve sahte değil mi?) Aşk, zor günlerle, yokluklarla, engellerle, çöllerle... kutuplarla sınanmalıydı. Böylece ne kadar "gerçek",ne kadar içten olduğu ortaya çıkardı. "Çok isterim ama gelemem, ay yandım, Of yoruludum... ne soğuk..." sözleri gerçek bir aşkta değil dile, akla bile gelmezdi (önemli olmazdı), Aşk zordu... hak edilmeliydi... Ancak "çölde bile" var olabilecek bir aşk için kutupları, hapisleri... ölümü göze alabileceğini düşündü.

Küçük lojmanında kitaplarını, duygularını... insanlarını raflara yerleştirmeye başladı... Nasıl da yabancılaşmış sahteleşmişti her şey "Aşk" bir yabancıydı artık, "Beyinsel uzaklaşma" için zorunluymuşcasına, bir süre, herşeyine "refleks" biçiminde tepki gösteren bir yabancı. Ne gereksiz...ne yaralayıcı...ne ters bir süreçti. Yaraları sarmak varken" deşildiği... kanatıldığı bir süreç. Ölüm gibi, o nikah memurunu tutup hesap sormalı mıydı? İyi ve kötü günde demişti... Sadece "İyi günde deseydi ya...") "En iyi dostu" geldi görüntüye beyin ekranında. Ufak bir yaşam deneyiminde, dostu değil, arkadaşı (o da belki...) olduğunu sarsıcı bir biçimde göstermişti... İki insan;iki dost yitirmişti. "Onun kaybı daha büyük: O gerçek bir dostu yitirdi. Ben sahte bir dostu..." İlişkilerini,raflarda daha gerçekçi yerlerine yerleştirdi: "Dostlar" arkadaş,"arkadaşlar" tanıdık "tanıdıklar" (tanıdığını sandıkları tanıştıklarıydı gerçekte. Aşksız. dostsuz yaşam

ne anlamsızdı...Sıkıldı yalnız odasında. Dışarda da kimse yok. Kum fırtınasına aldırmağan çıktı, yürümeye başladı. Çıkış kapısına vardığında çöle doğru yürümeye karar verdi. Ağır ve gergin adımlarla çıktı gitti, bekçiye hiçbir şey söylemeden,hiç bakmadan... İnşaatlardan ve yoldan uzaklaşıp çölün kıyısında heykel gibi durdu. Adını koyamadığı bir hırsıla dolmuş tüm hücreleri...Burada ağlayabilir,avazı çıktığı kadar bağırabilirdi. Ne yapıyordu? Mecnun Leyla'sı için düşmüştü çöllere, Ya kendisi ne için?Ne arıyordu burada yapayalnız? Oğlunu anımsadı...Gözleri doldu...Kendisini düşündü sonra... yaşadıklarını... yaşatılanları... Daha çok sıkıldı içi. Sıkıntısını soluğuyla dışarıya atmak ve kendinden güç almak istersesine adını bağırıdı karanlığa... defalarca... Sırtını dönerek korunduğu rüzgarın taşıdığı kumlara karışıp uzaklaştı sesi... Yankısızdı...Rüzgarın sesini dinlerken, içinden mi dışından mı geldiğini ayırt edemediği bir ses duydu:

-Ne arıyorsun Cemil,

-Kendimi...

-Kendini burada mı kaybettin ki burada arıyorsun?

Bu sesi, bu sözleri bir yerlerden anımsıyordu... "Evet, evet... "Arkadaş" filminden... Yılmaz Güney'in sesi bu..." "Yılmaz değil, Azem... A'nın şapkası var..." "Ama ben Cemil değilim ki..." "Biliyorum arkadaş... Cemil gibi de değilsin... Mücadelemin bir parçasısın. Dirençli ol. Yalnız değilsin arkadaşım..." Sonra tok bir ses canlandı beyninde:

-Yaşamak bir ağaç gibi tek ve hür ve bir orman gibi kardeşçesine... Bu hasret bizim... "Benim de hasretim bu Nazım usta... Gel gör ki, memleketimizde ağaçlar çürümüş, çürümekte...çürüdüğünün farkında değil. Farkedenleri, direnenleri kesiyorlar, yok ediyorlar, "Madımak sobalarında" yakıyorlar, hapse atıyorlar... yasaklıyorlar Ormanlar infaz ediliyor bir yandan. Ağaç ne yapsın? Yangından kurtulsa, çürümeden kurtulamıyor; toprak, su... hava bile çürüyor... Benim de bir yanım yangılı...bir yanım çürümekte..."

"Bilirim dostum. Hapsi de, gurbetliği de... yalnızlığı da bilirim. Umutsuzluğu bilmem. Güzel günler göreceğiz..Tüm dünya nimetlerinin, tüm insanlarca güneş gibi paylaşıldığı güzel günler... Sonra Anadolu toprağı koken başka bir ses:

-Dayan kitap ile, sevdâ ile düş ile...umut ile.

Birisi oğlunu özlediği için hıçkırâ hıçkırâ ağlasa, "sinirleri bozulmuş" diye, kendisine tedaviye getirebilirlerdi. Kendisi sessiz de olsa ağlayamazdı. Revirde görevinin başında bir doktor beydi. Ağlamak (sıfatının öznesine koyduğu bir) yasaktı... "Oğlum yanımda olabilseydi hiç değilse..." Neden bu kadar çok seviyor, çok özlüyordu onu? Yalansız ve içten bir sevgiyi onda yaşadığı için mi? Tüm çocuklarda yalansız ve içten değil miydi sanki? "Evet... fakat o farklı. O her hücre sine varana dek benden bir şeyler taşıyor. Dolayısıyla ben de ondan bir şeyler taşıyorum; hücrelerime, genlerime dek... Benden (ve annesinden) bir şeyler taşısa da, o biricik ve farklı... Benim gibi... tüm insanlar gibi... O halde, bu genetik (şovenizm koku/ıçğüdüsel) nedeni aşan bir yönü de olmalı bu sevginin. Dünyaya getirdiğim için duyduğum sorumlulukla örtüşen bir sevgi olmalı... Hem onca iletişimimiz oldu..." Kendi babasını düşündü. Ondandır çok şey öğrenmemişti fakat " çocukları için özveri"yi öğrenmişti... "Yemeyip yediren, giymeyip giydiren, okumayıp oku-

tan..." bir babaydı. (Sevgisi ve saygısı biraz da bu nedenlendirdi.) Bu **yaşam pratiğinin herhangi bir dü-şünceden daha derin** (saklı ve yitmeyen) izi mi oğlu-na daha iyi şeyler sunmaya yöneltiyordu onu? Yoksa, çocukları çok sevdiğinden (öteden beri), doğumundan beri ilgilendiği, iletişime geçtiği ve çocuk sevgisini so-mutlaştırdığı (pratiğe dönüştürdüğü) için mi onu çok seviyordu? Ona yakın gelen bu son yaklaşıma rağ-men, oğlunu her anımsadığında, bir dergide okuduğu, (sızısına daha derin, çapraz bir sızı ekleyerek) bıçak gibi bir söz gözünün geliyordu: **"Herkes kendi çocu-ğunu çok sevdiğinden, her gün binlerce çocuk ö-lüyor!"** Bu sözün doğruluk payı onu rahatsız ediyor-du... Bu (insani) rahatsızlık, (çocuğu olduktan sonra) **tüm çocukların ve tüm insanların insanca yaşaya-cağı bir dünya özlemini** ve çabasını arttırmıştı. Hem, (bu çabaları sürerken) çocuğunu "insanca" koşullarda, daha önemlisi başka çocuklara sevgili, tüm insanlığa duyarlı biri olarak yetiştirebilirse, sadece çocuğuna değil, tüm çocuklara ve insanlara (yaşama insancıl bir birey olarak katılımını destekleyerek/ yol açarak) yardım etmiş olmaz mıydı? Yorumla açık bu soruya verdiği bir yanıtla paradoksunu biraz çözdüğünü dü-şünüyordu. (Bir şekilde çözülmeyen her çelişki huzur-suzluk yaratmaz mı?) Fakat nasıl ilgilenenecekti oğluy-la... yanında değildi ki... Annesinin yanında... herşeye rağmen annesine güveniyordu o... güvenmeliydi... An-nesi de, oğlunu "çok seviyor"

Ertesi gün şantiyedeki idari-teknik elemanlarla ta-nıştırıldı. Kendince haksız bulduğu herşeye kızan, muhalif bir kişilik sergileyen teknik ressama yakınlık duydu. (fotoğraf ve resim gibi sanat uğraşları olması da rol oynamıştı bunda.) Aynı ofiste çalışan, kari-koca mühendisin abartısız-sade beraberlikleri de sıcak gelmişti. (**Sevmek, her koşulda sevdiğini yalnız bı-rakmamak** değil miydi?) Diğer şantiyedeki doktoru da ziyaret etti. Eşi ve çocuğu yanındaymış. Çocuk, şanti-yedeki ilkokula gidiyor, eşi çoğunlukla evde... çalışmı-yor "Sıkılmıyor mu evde?" diye sorunca, kulağına hoş gelen sözler duydu: "Hayır. Burada büyük şehirde ol-duğumuzdan daha mutlu, daha huzurluyuz. Önce ben yalnız geldim. İzinde eşimle konuştum, "yer önemli değil, beraber olmamız önemli" dedi ve işinden de isti-fa etti... geldik. Hemşireydi. Şimdi buradan mem-nun..." "Ne vafalı kadınlar var" diye düşündü. "Aşk" duygusu muydu, başka (ekonomik) gerekçeler mi bu kararlarda rol oynayan? Bilmiyordu. Fakat bir "**vefa**" vardı. **Zor günlere beraber göğüs germek** vardı... "Bu zamanda az şey mi? Tebrik etmeli..." Bir saat... bir mahalle ötedeki eve uzak ya da konforu/ ısısı istediği gibi değil diye gel(e)meyen "arkadaşlar" zamanından geliyordu... Yazın elli dereceye varan sıcaklıkta ki bir yere adım atar mıydı bir tanesi... "sevgili" maskeli bile olsa... Burası tam bir test yeri. Gerçek sevgileri test yeri... Bir sevgilisi (ya da koşullar gereği evleneceği biri) olursa soracaktı; "benimle her yerde her koşulda yaşar mısın... çölde bile..." Zamana ve mekana değil, insana ve insani duyarlılığa/ duyguya/sevgiye önem veren insanı böyle anlayacaktı... (**Sözler... ne çok yanıltıcı gerçeği örtücü... ne çok yalancı...**) "Dayandım, direneceğim **ozanların Arifi...** Sadece kendim için değil, sizler için, oğlum için... "Oğullarım, kızlarım var gelecekte... Herbiri vazgeçilmez bir cevher parçası" diyen şiirindeki ışığı, umudu soldurmamak i-çin..." Yumdu gözlerini, o ana yoğunlaştı. Onlarca şair,

düşünür, yazar yüzlerce insanlaşma yolunda müca-dele veren insan doluştu beyninin konuk evine... **Elin-de ateşiyle Prometeuslar, yalın kılıç Spartaküsler, idam sehpasında Pir Sultanlar, Amerikan fillosuna karşı yürüyen öğrenciler... yüreklerini kıvılcımıyla yaktıkları ateşin çevresinde halay çeken canlar...** "Yalnız değilsin... Seninleyiz... Yolun yarısını aş-tın... Durmak yok artık..." diyorlardı. İçine umut, coşku ve direnç dolmuştu. Rüzgarı ve kumu hisset-meden yol arkadaşlarıyla yürüyordu şimdi. **Yalnız değildi.** Çöl artık ne karanlıktı ne de soğuk... Yürür-ken, yolda, evde, işte, hapiste, gurbette, sılada yaşa-yan yol arkadaşlarını da anımsadı. Birer güneş gibi dizilmiş, düşünceleriyle yolunu ısıtıyorlardı... "**Yaşar, Aziz, Haluk, Fikret, İsmail, Yalçın, Aydın, Cengiz; Kaan, Temel, İbrahim, Erdoğan... Atilla... Mandela... merhaba!**" " Merhaba bekçi. İyi gece-ler, iyi nöbetler." Hızlı, canlı, umutlu adımlarla odasına yöneldi. Kitaplarını... dostlarını... arkadaşlarını öze-lemişti. Yol karanfil kokuyordu... içinden yükselen, nota-ların keman tellerinde dans ettiği **bahar senfonisine**, koro halinde sessizce söylenen özündeki titreşimle yıldızları **sarsan bir türkü eşlik etmeye başladı: "Başın öne eğilmesin, aldırma gönül aldırma..."** **Türkü karanfil kokuyordu...** Kapisını açtı... Yeni, özlediği dünyanın bilinç kapisını... Güzel insanların yaşadığı, karanfil dünyanın kokulu dünyanın kapisı-nı... İçine girip o dünyanın, sıkıca kapattı kapıyı ardın-dan. **Eski dünyanın kirli dünyanın kirli giysilerini soyunmaya koyuldu...**

Bekçi şaşırmıştı. Ardından bakakaldı uykulu göz-lerle. "Canı sıkın çıktı, neşeli geldi... Kasabaya kariya mı getti... ne etti gece vakti bu adam? Allah Allah... Herkes bir çeşit burada..."

Kim nederse desin, kim ne düşünürse düşünsün umutla yürüyecekti... Bataklıkta yürüyebilmişti yolun yarısını... aşmıştı. Çölde de yürüyebilirdi. Durmak yoktu. Yürümek ilerlemektir. (**Oturanın yürüyene bor-cu vardı...** "**İnsanlık borcu.**" Yıllarca oturmuştu. Borçluydu. Ödeyecekti...) Yürümek, (güzel insanlarla, güzel insanların ışığında, umutlu yarınlara) güzeldi... İnsan, düşüncesiyle, bilinciyle, insanlığına yürümesiyle güzeldi. Nesneden/sıfattan/sahteden,özneye/gerçeğe... **insanın evrimine yürümek...** **Güzel, anlamlı ve ge-rekliydi.** Hep yürümeliydi. Sayfa sayfa, adım adım, gündüz gece... Düşlerde bile... **Yaşadıkça yol bitme-yecekti.** Umut da...

YOLDÖNÜMÜ

pis sulara tutsaktı
yıkandıkça kirlendi.
her açtığında penceriye
odaya is-duman doldu.
daha çok şeker attıkça
çayının tadı kaçtı.
çoğaldıkça kalabalık
yalnızlığı kat kat arttı.
koştukça aşka doğru
aşk ondan uzaklaştı.
öğrendikçe gerçekleri
gerçekliğinden utandı.
"ne çok yol aldım" derken, baktı
sıfır noktasındaydı...
ve insana yolculuk başladı.

Halk Denen Bilge Var Mı?

Mustafa ÖZ

"Halk ne eylerse doğru eyler..."

"Halk her şeyin bilicisidir..."

"Halk en doğru terazidir..."

"Halk en büyük bilgedir..." vd. Halkı yücelten deyimleri uzatmak olası... Halk gerçekten büyük bir kitlenin adı. Büyüklükle çoğunluk, aynı değildir. Ama halkta bunlar eşdeğerdir

Halk, her şeyin yaratıcısı aynı zamanda bilicisidir de. Yüzyıllardır halkın ortaya serdiği, özdeyişler, söylenceler, fıkralar, halk türküleri vb. veriler halkın tükenmez bir "kaynak" olduğunu gösteriyor... Bu kaynak, hem tükenmezliği, hem "yaratıcılığı", hem de "eylemliliği" göstermektedir... Öte yandan da "halk" toplumsal dinamizmi anlatmaktadır...

Niyazi Berkes'in **Teokrazi ve Laiklik**, yapıtında; "Halk sözcüğünü, ne demek istediğimi anlatacak daha yerinde sözcük bulamadığım için kullanıyorum. Başka dillerde de yok sanırım" diye "halk" teriminin, deyiminin anlamının zorluğundan söz etmektedir...

Başka birileri de halkı şöyle tanımlamaktadırlar: "Tarihsel maddeciliğin bir toplumdaki emekçi sınıfları ve katmanları ve bunların yanı sıra o toplumdaki nesnel-tarihsel konumları ve rolleri nedeniyle ilerici tutum ve davranış içinde bulunan sınıfları ve katmanları kapsayan kavram..." (Manfred Buhr-Alfred Kosing. **Felsefe Sözlüğü**)

"Halk" kavramını böyle tanımladıktan sonra bu kavramın gücü, ortaya çıkışı hangi toplumsal birimlerde olmuştur?.. Halk ne zaman "toplumsallığın" simgesini almıştır?.. Tüm bunları görmek için toplumun gelişim basamaklarında gezinmek gerekmektedir... Batı toplumlarını bir yana bırakırsak Türkiye toplumu, 12.yy.dan 19.yy.lın sonuna dek uzanan kırık çizgilerde toplumun büyük kesimi, devletten bir avuç yöneticiden her şeyiyle ayrı bir toplumsal yapıyı oluşturuyordu. Bunlar, emekleriyle geçinen, devletlerine vergi veren ama devletten hiçbir şey alamayan kendi yağlarıyla kavrulan, "kader" e terkedilmiş insan topluluklarıydı.

Bu arada tüm derterine "çareler" bulan, kendi düşündüklerini kendileri yürürlüğe koyan, kendi icatlarını yine yine kendileri bulan, yapan halkı oluşturan insanlardı. Devletle, yöneticilerle kendilerinin ayrı dünyaları bulunuyordu. Her iki topluluk da dünyaya, olaylara ayrı gözlemlerle bakıyorlar, ayrı çözümlemelere girişiyor-

lardı. Onun için halkın duyuları, sezileri yönetimden ayırdı. Halkın yüreğinde tomurcuklanıp dile getirdiği duyular; şiir, öykü, söylence, deyimler, kavramlar vb onun kendi damarını gösteriyordu. Bu damar, daha da özleşerek yüzyıllar boyunca sürdü. Gerçekten bu yüzyıllarda "halk" ne eylerse "doğru" eyliyordu Anadolu halkları tüm güzellikleri temsil ediyordu. O zamanki yenilikleri, buluşları halk, öz düşüncesiyle bulup ortaya çıkarıyordu. Halk yığınları, yeniliğin, yaratıcılığın kaynağıydı. Halk kaynağı, kendi özüyle, eylemiyle yine kendisi tanımlıyordu... Bir Yunus, bir Karacaoğlu, bir Pir Sultan Abdal ve daha niceleri halkların içinden süzülüp gelen özlerdi...

Bu yığinsal psikoloji egemenliği, 19.yy 'la dek sürdü. Bu yıllardan itibaren toplumsal sınıfların iyice belirginleşmesiyle "halk" özünü, kaybetmeye başlamıştı... Toplumdaki üretim ilişkileri, üretim güçlerini belirleyerek kapitalizmin insanını oluşturmaya başlamıştı. Bu insanların bir kısmı, kapitalist ilişkiler içine girmiş, mülkiyetten yana tavırlarını koymuşlardır. Bu nedenle halkın bir bölümü, burjuva sınıfına girmiş, büyük bölümü de küçük burjuva sınıfını oluşturmuş, o sınıfın özelliklerini; iki yüzlülük, üç kağıtçılık, düzenbazlık, korkaklık vb. oyunlarını öğrenmişler, dalavereci olmuşlardır... Geriye kalanları da lümpenleşerek bilinçlerini yitirmişlerdir

Evet Anadolu topraklarında çeşitli ırklardan gelen etnik kökenli insan gruplarına "halk" deniyordu. Aynı zamanda bu, Anadolu halklarının çiçek bahçesi oluyordu. Geniş bahçede her türden çiçekler boy veriyordu. "Güzellikler", göklere yükseliyordu. Bugünkü deyişle, bir "mozaik"ti bu bahçe. Böylesine renkli insan topluluklarının ayrı görüşleri, ayrı düşünceleri, ayrı kültürleri, ayrı sanatları vardı. Tüm bunlar çok çeşitliliği, çok sesliliğini, çeşitli renklerini dünya insanlarına sunuyordu. Böylece "insanlık" açıldıkça açılıyordu. Toplumsal her olayda en "doğru" kararlar en doğru eylemler, en doğru çözüm yolları ortaya çıkıyordu. Bunların tümü, toplumsallığın, halkın sesi oluyordu. Bu ses, o dönemlerde net ve doğruları yansıtıyordu. İşte o zaman "halk" kavramı, yerli yerine oturuyordu. Bu nedenle de halk büyük bir güçtü...

Ne zaman kapitalizm halkın yoluna gerildi, TC uluslaşmaya başladı, Anadolu'nun çeşitli halklarını po-

tasında eritti ve Türk ulusçuluğuna hapsetti, işte o zaman "halk" herşeyiyle ortadan kalktı.. Artık bundan sonra halkların sesleri yok, ulusal Türk'ün borusunun sesi çıkacaktır, ötecektir

Hele TC. emperyalizmle birleştikten sonra bırakın halkları, emekçi insanların sesleri kesilmiş, iradeleri başlarından alınmış, bencilik çukurunun içine atılmışlardır...

Bugün halkın kendi içinden çıkardığı sanatı, kültürü, politikacısı vb. yoktur. Sadece onların yabancılaştırılması biçimleri görülmektedir ortalıkta... Halk oluşumu, tarihe gömüldükten sonra bugün sadece etnik kökenlerine göre kümelenen insan gruplarına, (Türk, Kürt, Laz, Çerkez, Ermeni, Rum, Boşnak vb..) "halk" denmektedir Türk ulusçuluğundan önceki "halk" kavramı, bilincimizde "imaj" olarak yaşamaktadır...

Onun için bugünkü gözlerimizin önünde oynanan oyunlara, olgulara bakıyoruz; "Bunları bu halk mı yaptı? Bu kişileri halk mı seçti? Bu kişiler, gerçekten yüksek okullardan mı mezunlar? " diye hem kendimizden hem de insanlığımızdan utanıyoruz... İnsan pislikleri, taa yerel yönetimlerden en üst yönetimlere, TBMM'sine dek uzanan çizgide üçkağıtçılarla geri zekalı insanların manzarası, gerçekten bizi, bizden utandırmaktadır... Kendi kendimize kızıyor, "bu halk böyle kişileri yetiştiremez, olamaz. Üstelik hem Türk hem müslüman bunlar" deyip öfkemizi içimize atıyoruz.. Bir başka söyleyişle, utancımızdan hasta oluyoruz... Yoksa diyoruz, Nietzsche'nin dediği gibi, "İnsan hayvanla üst insan arasında gerilmiş bir ip midir?" ya da Herakleitus'un, "Yığınlar anlayışsızdır. Her şeyin dış yönüne takılır kalırlar, boş inançlar içinde yuvarlanırlar gider" miydi yoksa...

Ailemizden sokaktaki adama ve onların yaptıklarına, davranışlarına bakıyoruz, bunlar gerçekten "İnsan" mı? diye insanlara karşı öfkeleniyoruz. Bakıyoruz, bir kent, bir köy topluluğu aynı yanlışlığı yapıyor. Yine kendi kendimize, "yahu bu halk bu hale nasıl geldi? Aziz Nesin'in dediği gibi tamamen aptallaşmış bu insanlar!.. Kim getirdi bu duruma bunları deyip çözüm arıyoruz.

Öte yandan Türkiye'li insanlar, öylesine bencilleşmişler, öylesine çıkarlarına düşkün olmuşlar malın paranın kulluğuna soyunmuşlar ki, şaşıyoruz, ister istemez "uygarlığın", "ahlakın" izlerini arıyoruz çevremizde...

Oysa bizim "halkı", "uygarlığı", "İnsanlığı" aramamız boşuna ve bir özleminden öteye gitmemektedir. Çünkü uluslaşan TC. emperyalistleşen, tekelleşen kapitalizm, halkları erittikten sonra kendi soysuz uygarlığını-uygarsızlığını-oluşturarak insanı, kendine yabancılaştırarak sürüler düzeni kurmuştur. Bu düzenin içinde "İnsan unsuru"nu aramak, bulmak zordur...

Böylesine katı meta sisteminde, halkın bittiği gibi "İnsanlık"da tükenmiştir ülkemizde... Biten insanlığın trajedisine bakıp bakıp ağlamak da bir "çözüm" yolunu göstermiyor bize... Çözüm, yine halkların dirilişindedir. Diriliş yöntemlerinden birincisiyse "devrim"dır... Devrim, her olgunun, her oluşumun başlangıcıdır. Yeni dünyalar, yeni insanlık, bu potansiyelin içinde barınmaktadır. Bunu ortaya çıkaracak olan insan bilincidir. Bilinçlilikse sınıfsal ideolojinin ekonomik, politik keşşmesi versiyonlarıdır da tomurcuklanan bir olgunun oluşumudur

D/Ağ

I.

Yüzünden kara peçeyi sıyrıyor gece

Bulanık suların ufkunda şavkıyor çocukluğum

Dut dalında kendir bir salıncak

Kim bilebilirdi ki gecelerime dolacak

Gibi geliyor hala

sonumu sunan sehpa

OYUNCAK

II.

Tekdam sabahı

Yaban güllerini kuşatıyor sarı

Evcil akışında oyalanıyor

Ehli keyif sacır suları

Canerik sev/dalım

Ceviz yapraklarından çözdüm ilk acının

tadını

Ceviz K/avından yakındım imece akşamlarda

siyahı

Kim anlatırdı ki şose yollara ufalanıp

loğlanmış entrikaları

İncir yapraklarının aşılmaz emiyle ovuyorum

Onulmaz yaralarımı.

III.

Göçe zorlanmış yerli kuşlara karışırım

Ağzımda kan-Ağzımda kan

Öpme dudağımdan

D/ağımı sana da vuramam...

Alaattin BADIR

*Hepimizden önce ileri fırlayan kardeşime,
kardeşim Sadık Yılmaz'a*

1. Giriş

Faust şöyle başlıyor:

"Müdür: Bana çok defa, üzüntülü, sıkıntılı anlarımda yardım etmiş olan siz ikiniz, söyleyin bakalım, Alman diyarlarında giriştiğiniz işten ne umuyorsunuz. Halkın hoşuna gitmeyi çok isterdim. Çünkü o yaşar ve yaşatır. İşte direkler dikilmiş, tahtalar çakılmış, herkes bir ziyafet umudu içinde. Rahatça kuruldukları koltukta kaşlarını kaldırıp, şaşılacak şeyler seyretmek isterler. Halkın ruhunu okşayacak şeyi ben bilirim ama, hiçbir zaman bu kadar zor durumda kalmamıştım. Halk, gerçi, en iyi eserlere alışık değildir, ama pek çok şey okumuştur. Nasıl yapalım da oyunumuz taze ve canlı ve fikir bakımından da hoş gider olsun. Çünkü elbette, halkın kulübemize seller gibi aktığını ve itiş kakış, bağıra çağır, girmeyi atıfet saydıkları kapımızdan geçmeye uğraştığını ve güpegündüz, daha saat dört olmadan, kasa ulaşmaya çalıştığını ve kıtlık günlerinde fırınlar önünde ekmek kapışır gibi, bir bilet almak için adeta parçalandıklarını görmek isterim.

Çeşit çeşit halk yığınları üzerine büyüleyici tesiri ancak şair yaratabilir. Dostum, bugün yap işte bunu!

Şair: Yüzlerini görünce ilhamımı kaybettiğim o karma karışık kalabalıktan söz açma bana. Bizi, istemediğimiz bir girdaba sürükleyen o kafilenin yüzünü gösterme bana.

Saf sevincin yalnız şair için çiçek açtığı ve kalbimize bir inayret olan aşkın ve dostluğun tanrı eli ile yaratıldığı o hazretli gökyüzüne götür beni. (...)

Müdür: Bilhassa çok vak'a gösterin. Herkes seyre geliyor ve çok şey görmek istiyor. Gözler önünden halkı hayrete düşürecek çok şeyler geçirdiniz mi davayı kazandınız gitti! Artık çok sevilen adam olursunuz. Kütleyi ancak çok vak'a göstererek feth edebilirsiniz. Herkes, bu yığından kendine göre ve kendiliğinden bir şey seçer. Çok şey gösteren herkese bir şey vermiş olur. Ve herkes evimizden memnun ayrılır. Bir piyes mi göstereceksiniz, onu parçalara bölün! Böyle bir türlü yemeğini kotarmaya çalışmalısınız! Bu, düşünüldüğünden daha kolay olur. Siz eseri bütünlüğü ile verseniz de ne çıkar? Halk onu nasıl olsa didikleyecektir.

Şair: Bu işin ne kadar kötü olduğunu ve gerçek sanatçıya hiç yakışmadığını duymuyorsunuz! Görüyorum ki, o asil bayların uydurmacılığı size bir düstür olmuş.

Müdür: Bu serzeniş beni üzmez. Kuvvetli bir tesir yaratmak isteyen adam, en iyi vasıtayı kullanmalıdır." (Goethe, 1960)

Faust'un bu bölümünde Goethe sanat ve piyasa ilişkileri üzerinde durarak, ilk kez popüler kültür sorunu na eğilen sanatçı olmuştur. Burada, bugün de geçerli olan çelişkiler güzel bir şekilde gözler önüne serilmiştir. Lowenthal'a göre Goethe şu üç sorunu gündeme getiri-

yor: "1- Eğlencenin içindeki aldatımcı (manipülatif) öğenin rolü, 2- Sanatçı ile toplum arasındaki ilişkinin tecimselleşmesi, 3- Özgün ve özgür yazarın istekleri ile kitlelerin istekleri arasındaki karşıtlık." (aktaran Ahmet Oktay, 1993:15) Bu çelişkilere ek olarak, o güne kadar kilisenin ve soyluların korumacılığında yetişen sanatçıların o döneme ait idealist ve ilahi sanatlarının yeni koşullarda -piyasa koşullarında- nasıl aciz ve geçersiz kaldığı görülüyor. Kendi sanatçıları yaratan piyasa, eski sanatçıların ya kaybolup gitmesini ya da kendi koşullarına boyun eğmesini dayatmıştır.

Popüler kültür, kapitalizme özgüdür. Popüler kültür kavramının "babası" olarak Herder gösteriliyor "Bu kavramını 'eğitilmişlerin kültürü' (learned culture) kavramına karşı olarak kullanıyor." (Meral Özbek, 1994:81) Köken olarak halk kültürü anlamını taşısa da, popüler kültür folk kültürü ile aynı şey değildir. "Folk kültürü iş ve dinlenmenin birbirini tamamlayıcı, birbirine zıt olmadığı, bitişik olduğu dönemin kültürüdür." (Korkmaz Alemdarlı, 1994:120) İş ve dinlenmenin tamamen birbirinden ayrıldığı bir çağda ortaya çıkan, üretici ile tüketicileri aynı olmadığı popüler kültür, gündelik hayatın kültürüdür. Folk kültürünün ticari bir yanı yokken, popüler kültür ürünleri birer metadır.

Popüler kültür ile benzer olguları karşılayan kitle kültürü kavramına değişik anlamlar yükleniyor. Ahmet Oktay'a göre, popüler kültür kitle iletişim araçlarının sunduğu kültür, kitle kültürü ise kitlelere mal olan kültürdür. Meral Özbek'in Bratlinger'den yaptığı aktarmaya göre ise, "kitle kültürü kavramı, kitle toplumu kavramıyla bitişik bir kavramdır. Batılı kapitalist toplumların 19. yüzyılın sonundan itibaren, atomlaşmış bireylerden oluşan türdeş bir toplum haline geldiğini varsayan bu kavram toplumsal grup ve sınıfların varlığını yok sayan bir kavrama yaslanmaktadır. Böylelikle kitle kültürü kavramını kullananlar, çoğunlukla, yalnızca sanatı dışarıda bırakarak, modern toplumlarında tek bir kültür olduğunu varsaymaktadır." (M. Özbek, 1994:89) Kitle kavramının belirsizliği ve sınıfları görmezden gelmesinden ötürü, popüler kültür, kitle kültürüne göre daha net bir kavramdır.

Kapitalizm çağına gelene kadar, her toplumun farklı iki kültüründen bahsedebiliriz. Bunlar, yöneten ve yönetilenin kültürüdür. Bu farklı iki sınıfın kültürü tarih boyunca kendi kanallarında yaşamış, aralarındaki etkileşim, aynı topraklarda yaşasalar da göze batacak kadar çok olmamıştır. Kapitalizm çağında ise farklı iki kültürden bahsetmek artık olanaksızdır. Çünkü burjuvazi, tarih boyunca süren yönetenle yönetilenin kültür ayrılığı ortadan kaldırmış, tek bir kültürü, popüler kültürü ege- men kılmıştır. Bunun nedenleri kapitalist üretim ilişkilerinde gizlidir. Bu yüzden popüler kültürü anlamak için,

onu yaratan tarihsel koşulları bilmek gerekir.

2. Kapitalizm Öncesi Toplumlarda Sanat ve Sanatçı

Kapitalizm çağına kadar yöneten sınıf, tebası olan halkın sanatıyla ilgilenmemiş, o sanatı küçümsemiştir. Ne de kendi sanatını halka kabul ettirmek için çaba harcamıştır. Halk zihinsel olarak, yöneten sınıftan bugüne karşılaştırınca-özerktir diyebiliriz. Kendi başına bırakılan halkın, bir isyana teşvik etmedikçe sanatına dokunulmaması, halk sanatının göreceli özerkliğini doğurmuştur. O dönemin maddi koşullarında yöneten sınıfın zaten pek müdahale hakkı da yoktu. İktidarlar bir merkezde toplanmış. Hükümraniğin uzak bölgelerinde iktidarın ancak idari görevlileri olabilirdi. Merkezden uzakta olan bölgelerde halk, kendi içlerinde yarattığı değerlerle dışarıdan pek bir müdahale olmadan yaşıyordu.

Halk sanatı, soylularınki gibi bir uzmanlaşma alanı olmamıştır. Sanat, günlük yaşamın bir parçasıdır. Bu durumda sanatçı denilen kişi de, toplumun diğer üyeleriyle aynı işlerle uğraşmanın yanında, fazladan sanatla uğraşır. Aristokratların sanatçıları gibi bütün zamanını sanata ayıramayan halka sanatçısının eseri, aristokrat sanat kadar incelenmemiştir.

Sanat tarihçileri halk sanatını basit bulduklarından, sadece yöneten sınıfın sanatını araştırmışlardır. Sanat tarihi kitaplarında sadece yöneten sınıfın sanatının olması, tarih boyunca süren yöneten-yönetilen sınıfların sanatlarının farklı olduğunu göstermemizi zorlaştırıyor. Bizim bütünsel sanat tarihi sunma iddiamız yok. Buradakiler, sanat tarihinden sınıf farkını göstermek amacıyla çıkarılmış notlardır.

Osmanlı döneminde Anadolu'da yöneten-yönetilen sanat farklılığı olduğunu, derin bir araştırma yapmadan söyleyebilmek için herkesin bildiği şeyler yeterlidir. Eğer divan edebiyatı ve halk edebiyatı akla getirilirse sınıflar arası sanatın farklılığı hemen görülecektir. Bir sanat, söz oyunlarına yüklenmiş, bu konuda ustalaşmış, diğeri için ise basit bir biçim yeterli olmuştur. Birisi en başta padişah olmak üzere gül, bülbül, şarap ve sevgili için yazmış, diğeri ise hayatlarını kuşatan meselelerle ilgilenmiş. Hatta bir tanesi "Ferman padişahın, dağlar bizimdir" diyecek kadar İstanbul'daki iktidara karşıdır.

Hristiyanlığın resmi din olarak kabul edildiği ilk dönemlerde, din adamları arasında bir tartışma vardı. Kilisenin sanatı nasıl olacaktı? Taraflardan biri, kilisede resim ve heykellere karşıydı. Çünkü bu sanat anlayışı bir önceki dönemin putperest sanat geleneğini devam ettirmek anlamına geliyordu. Diğer taraf ise, halkın büyük çoğunluğu okuma yazma bilmediği için, bu sanatın dini eğitim için gerekli olduğunu savunuyordu. 6. yüzyılda Papa Gregorius Magnus "Nasıl ki yazı, okuması bilen işine yarıyor, resim de ne okumasını ne de yazmasını bilen işine yarar. (E.H. Gombrich, 1992: 95) diyerek tartışmaya son verdi.

Ortaçağ'da kilisenin hayata egemen olması, sanatta da kendini gösteriyordu. Sanatçılar ya kiliseye ya da dönemin iki büyük tarikatı olan Fransisken ve Dominiken'lere bağlıydı. Sanatçı bir hizmetkar, bir görevliden fazla bir şey değildi. Sanatın belirlenmiş katı kuralları dışına çıkmak, bireysel özellikleri yansıtmak, Ortaçağ sanatına yabancıydı. Her şeyin nasıl yapılacağı önceden belirlenmişti. Sanatçıya düşen, büyük ustaların eserlerini taklit etmektir. Yeni bir durumla karşılaşıldığında ustaların eserlerini yeni duruma uygulamaktı sanatçının yapması gereken. Ortaçağ'da sa-

natçıların eserlerine imza atmaması, sanatçı ile bir taş ustası arasındaki farkın pek de önemli olmadığını gösteriyordu. Sanatçının eserlerine imza atması ancak Rönesans'la birlikte yaygınlaşabilmiştir. Bu yüzden Gombrich, ilk kez eserine imza atan Giotto'dan başlatır sanat tarihini. (ayrıntılı bilgi için bakınız E. H. Gombrich, Sanatın Öyküsü ve Engin Akçüre, Ortaçağ'dan Yeniçağ'a Felsefe ve Sanat)

Ortaçağ'da, kilisenin hayata en fazla egemen olduğu zamanda, her isteyen istediği gibi sanat eseri üretmiyordu. Soylular sınıfı "dünyevi olduğu kadar ruhaniye karşı da ayrıcalıklıdır ve kilise ona, onun mesleki faaliyetine özel olarak uyarlanmış dinsel hayatı" (Georges Duby, 1990:83) olması sağlandığına göre, bu sınıfın sanat alanında da kilisenin hoşgörüsüne layık olduğu muhakkaktır. Aynı kilise aynı hoşgörüyü halkın sanatına göstermez. Bu yüzden "Ortaçağ boyunca folk müziğine İblis'in gözüyle bakıldı; İblis'in kendi de, elinde kemanesiyle halkın ruhunu ifsat eder biçiminde resmedildi." (Sidney Finkelstein, 1986:38). Çünkü "Ortaçağ'da müzik, aynı zamanda bir mücadele silahıydı da. Bu müzik sınıfsal çizgilere bölünmüştü ve feodal toplumun çizgilerini yansıtıyordu. Köylülere ait bir folk müziği, bir saray müziği, resmi bir kilise müziği ve kent orta sınıfı burjuvanın serpilip gelişmekte olan bir müziği vardı." (S. Finkelstein, 1986:28). Sanattaki sınıfsal özelliklerin sadece müziği özgü olmadığı açık. Ama sanat tarihi kitaplarında, Finkelstein'in bakış açısı olmadığı için, diğer sanatlardaki sınıfsal farklılıkları aktaramıyoruz.

Rönesans'la birlikte aristokrasi, kilisenin yanında sanat alanında ikinci bir güç olarak ortaya çıktı. Kilise, egemenliği zayıflasa da sanatçıların önemli bir kesimi hala ona bağlıydı. Aristokrasi kendi beğenileri için sanatçılara koruyuculuk yapıyordu. Bugün yere göğe sığdıramayan Rönesans sanatçılarının kendi çağlarında itibarları bir hizmetkardan ileriye gitmiyordu. "(...) krala yakın soylular, gerçek anlamda bir okuyucu kitlesi oluşturmamışlar, kimi yazarları korumakla birlikte, onları vazgeçilmez yapıtlar üreten sanatçılar olarak görmekten çok, gerektiğinde vazgeçilebilir hizmetçiler olarak kabul etmişlerdir. Yapıtlarını ise gerçek değerlerinden ötürü değil, yalnızca ün yapıp kendilerine itibar sağlamak için desteklemişlerdir." (Arnold Hauser, 1984:52) Soyluların koruması altındaki sanatçılar alt sınıflardan geliyordu. Soylular sınıfı, sanatı bir eğlence aracı olarak görmüş, sanatın üretimiyle ilgilenmemişlerdir. Çünkü sanat üretimi, hizmetkarların göreviydi. Aşçının pişirdiği yemeklerden haz alan, bu yemeklerle iltifatlar alan soylu için, emrindeki sanatçının eserleri ile benzer şekilde haz ve itibar aracıydı. Bu sanatçılar hizmetkar da olsalar, sanatçı olarak değerliyidiler ve bizim klasik eserler dediklerimizi onlar üretmişti. "Müziksel biçim ve içerik bakımından sözcüğün en doğru anlamında 'büyük' ve derin düşünürler olan müzisyenler, uşak giysisi içinde hizmetinde bulundukları feodal aristokrasiden, statüsü bir aşçınınkinden pek de yüksek olmayan bir zanaatçı ve hizmetkar muamelesi görürler" (S. Finkelstein, 1986:43). Hatta o kadar ki, Bach bir şehirden bir şehre giderken efendisinden izin almak zorundaydı. Efendisinin Bach'a yazdığı bir mektup, dönemin sanatçıya bakışını çok iyi yansıtır: "Dolayısıyla, bundan böyle sen, her şeyden önce zatı alilerine, yani biraz önce sözü geçen gönlü-yüce soylu Kont Hazretlerine sadık, itaatli ve hakikatli olmalısın ve

çalıştığı yerde sana ödev olarak verilmiş sanat ve bilimin icrası konusunda çalışkan ve güvenilir bir kişi olduğunu göstermeli, başka işlere ya da konulara zihin karışmamalıdır." (S. Finkelstein, 1986:55). Sanatçının hizmetkarlığı 19. yüzyıla yani sanat piyasası oluşana kadar devam etmiştir. Ama piyasa da sanatçıyı özgürleştirmemiştir, farklı şekillerde bağımlılığı devam etmiştir. Sınıflı toplumlarda, sanatçı bağımlılığından asla kurtulamaz. Sanatçı hep özlediği yaratma özgürlüğünü ancak sınıfsız bir toplumla elde edebilir.

Sanat tarihçilerinin incelediği sanat, kendi döneminde çok küçük bir topluluğa sesleniyordu. Bu topluluğun 17 yüzyılda edebiyatla ilgili olanı 2-3 bin, plastik sanatla ilgileneni ise daha da azdı. Bu topluluğu oluşturanlar, sanatla uğraşanlar ve soylulardı. Halkın bu sanatla uzaktan yakından ilgisi yoktu. Eğer halk bu sanatın konusu olacaksa, ancak soytarı rolüyle görülebilirdi. İlk kez köylüleri çizen ressam Bruegel "bir köylü olsaydı, çizdiği gibi çizmezdi köylüleri. (...) Onun köy yaşamına karşı tavrı, birçok noktada Shakespeare'inkine benziyor olasılıkla. Çünkü Shakespeare için, oduncu Quince ve dokumacı Bottom birer 'soytarı'dır, o kadar Köylüyü eğlendirici biri saymak çağın bir alışkanlığıydı." (E. H. Gombrich, 1992:297)

Ortaçağ'da sanat, gözlerini öbür dünyaya çevirmişti. Dindışı konular, dünyevi olanlar halk sanatında yer almıştı. Ancak kilise halk sanatının açık-seçik, muzır ve günahkar olarak görüyordu. Ortaçağ'da dünyevi olan her şey horlanıyordu. Ortaçağ'ın sanatında doğa ve insan yoktu. Yeniçağ'da, Ortaçağ'da yasaklanan konular büyük bir açıklıkla ele alınmıştır. Doğa ve insan önem kazanmış, ilk kez manzara ve porte resimleri yapılmıştır. Kilisenin mutlak egemenliği kırılmış, aristokrasinin yanında yeni güçlenmeye başlayan burjuvazi de sanatta etkili olmaya başlamıştır. Antik çağın sanatına geri dönüş başlamıştır. Önceki dönemde tanrı temel alınırken, Yeniçağ'da insan temel alınmaya başlanmıştır sanatta.

Ortaçağ sanatı ile Yeniçağ sanatı arasında büyük fark olmasına karşın, her iki sanat anlayışının halka ve halk sanatına bakışında önemli bir fark yoktur. İki çağ arasındaki sanat farklılıklarının halk sanatına yansımalarını sanmıyoruz. Çünkü halk sanatının ortaya çıktığı koşullarda, o sanatta değişiklik yapacak kadar büyük değişiklikler olmamıştır. Bu büyük değişiklik daha sonra, Fransa devrimiyle gerçekleşmiştir. Ortaçağ ve Yeniçağ arasında toplum düzeni ve yönetim biçimi değişmemişken, Fransa devrimi yeni bir toplumun habercisidir. Popüler kültürün doğması için maddi koşullar oluşmuştur artık. Halk sanatı da tarih boyunca geçirdiği değişikliklerden daha fazla değişecektir. Hatta bu değişim halk sanatının kendisini yok edecektir.

3. Popüler Kültürün Ortaya Çıkışı

Popüler kültürün en önemli özelliği ne halk tarafından beğenilmesi, ne basit ve bayağı olması ne de başka bir şey. Popüler kültürün kapitalist piyasanın kültürü olması, onun en önemli özelliğidir. Montaigne'in adını koymasa da-popüler kültüre bakışı şöyle: "(...) folk sanatını aşağılayan yüksek sanata da yeteneği olmadığı için varamayan bir yığın zavalının yarattığı yapıtların yer aldığı ve bunlardan sakınılması gerektiğini" (aktaran A. Oktay, 1993:16) söylüyor. Montaigne'in özettiği gibi burjuva sınıfının kültürel karakteri popüler kültürün doğmasını sağlayan etkenlerden biridir. Diğer ise burjuvazinin beğenisinden bağımsız olarak sanat e-

serlerinin ticari bir mal haline gelmesidir. Popüler kültürün oluşmasında ikinci neden ilkinde göre daha önemlidir. Çünkü, sanatın bir üstyapı kurumu olmasının yanısıra, burjuvazi iktidarının ilk dönemlerinde ve daha öncesinde burjuvaların, aristokrat kültürün etkisi altında olması, popüler kültürün doğması için burjuvazinin beğeni düzeyinin yeterli olmadığını gösterir.

Dönem olarak popüler kültür 18. yüzyılın sonu ve 19. yüzyılın başında ortaya çıkmıştır. Burjuvazinin egemen güç olarak görüldüğü dönemdir bu aynı zamanda. Popüler kültürün oluşmasında en önemli unsurlardan biri kuşkusuz, sayıları hızla artan yayınevleri, gazete ve dergilerdir. 19. yüzyılın ilk yarısında ilk kez günlük gazetelerde romanlar tefrika edilmeye başlandı. Hauser'in deyiimiyle bu, "edebiyatın sanayileşmesi" idi. Yazarlara, o güne kadar görülmedik astronomik ücretler veriliyordu. Edebiyatı sanayileştirenlerin içinde en yüksek ücreti alanlar Alexandre Dumas ve Eugene Sue idi. Tefrika edilen romanların edebi hiçbir değeri yoktu. Üretim mekanikleştirilmiş, geliştirilen tefrika roman tekniklerinin "seri üretim"de kullanılmasından başka bir çaba harcanmamıştır. Özellikle Dumas o kadar çok yazıyordu ki, sonunda bir mahkemede, hiç aralıksız gece gündüz yazsa da Dumas imzasıyla çıkan yazıları yetiştiremeyeceği kararına varıldı. Dumas'ın 73(!) tane yardımcı vardı. Dumas kendi yazdıklarından büyük paralar alması yetmiyormuş gibi, imzasının sağladığı ranttan da büyük paralar kazanıyordu. Bu, tam da kapitalizmin piyasa şartlarında üretilen sanata yakışıdır.

Popüler kültürün karakteristik özelliklerini tefrika romanlarda görmek mümkün. "Tefrika roman edebiyatının görülmedik derecede (...) okuyucu toplumun hemen hemen tek bir düzeyde indirgendliğini gösteren bir olgudur. Daha önce hiçbir sanat, değişik toplumsal ve kültürel düzenlerden gelme kişilerce, bu denli ortak beğeni ve benzer duygularla karşılanmamıştır" (A. Hauser, 1984:224) Popüler kültürün karakteristik özellikleri üzerinde ileride duracağız.

Sanayi devriminin ilk ortaya çıktığı ülkede, İngiltere'de sanatçıların durumu farklı olmuştur. Sanayi devriminden sonra soyluların sanat koruyuculuğu kurumu çökmek üzereydi. Bundan sonra sanat koruyuculuğunu Whig ve Tory adlarındaki siyasi partiler üstlendiler. İktidarda olan parti, kendi sanatçıların önemli hükümet görevlerine getiriyordu. Doğal olarak bu iki parti, sanatçıları çevrelerine sanata ilgi duydukları için toplamıyordu. Sanatçılar, partilerin propagandalarını yapıyorlardı eserlerinde. "Defoe ve Swift de siyasi taşlamacılar olarak etkin olmuşlar ve siyasal amaçlarını romanlarına bile konu etmeye başlamışlardı. 'Sanat için sanat' düşüncesi, eğer böyle bir düşünceyi kavrayabilmiş bile olsalardı, onlar tarafından töredışı ve sorumsuz bir akım olarak yorumlanırdı. Robinson Crusoe(Defoe), topluma bir şeyler öğretmek için yazılmış bir romandır. Gulliver(Swift) ise günün toplumunu hicveder. Her iki roman da tam anlamıyla birer propaganda aracıdır.2 (A. Hauser, 1984:54) Defoe Whig'leri, Swift ise Tory'leri tutmaktadır. Defoe'nun Robinson Crusoe'sunda, Whig'lerin temsili olduğu pürten ahlak ve dünya görüşünün propagandası yapılmaktadır. Politikanın sanatı öldürdüğünü, bu yüzdem sanatın politikadan bağımsız olmasını savunan burjuva sanatçıdır, Robinson Crusoe ve Gulliver'in siyasi partilerin propaganda aracı olduğunu öğrendiği vakit, kulaklarına kadar kızarabilir. Whig partisinin hükümeti ele geçirmesi ve propagandaya ihti-

yaç duymayacak kadar güçlenmesinden sonra, sanatçıların parti destekleri kesildi. Tory'ler de sanatçıları destekleyemeyecek kadar güçsüzleşmişti. Bir kısım sanatçı tükenmekte olan soylulara sığındı. Önemli bir bölümü ise güçlenmekte olan yayınevlerinde çalışmaya başladı. Yeni bir okuyucu kitlesine doğmuştu. Yayınevleri bu okuyucu kitlesine kitap yetiştirebilmek için edebi değeri düşük kitaplar çıkarıyordu. Yazarlar ilk kez yazdıklarının meta değeri ile yaşayabiliyordu. 18. yüzyılın ortasında ilk kez İngiltere'de gerçekleşen bu değişim, Marx'ın "Sanat eserinin yaratılması, sanatçının benliğini geliştirdiği, doğayı insanileştirdiği bir süreçten, sanatçının kendi fiziksel varlığını sürdürmek için kullandığı bir araca dönüştürülmüştür." şeklinde açıkladığı sanat emeğinin yabancılaşması dediği durumun dönüm noktasıdır.

Edebiyattakine benzer durumlar, konser salonlarının açılmasıyla müzikte de yaşandı.

4. Kapitalist Üretim Biçimi ve Popüler Kültür

Kapitalizm kendinden önceki toplumlardan farklı olarak, ekonomik ve siyasi egemenliğin yanı sıra, kafalarda zihinsel bir egemenlik kurmuştur. Kapitalizm öncesi toplumlarda üretim, zora dayanıyordu. Serfler istemedikleri zaman toprağı ekmeme hakkına sahip değillerdi. Dönemin iktidarını ayakta tutan büyük askeri zordu. Halkın iktidarla ilişkisi tabiyet, kulluk şeklindeydi. Buna rağmen, iktidarın halkın kendi içlerinde yarattıkları bilince müdahale olanağı yoktu. Halkın kendi başlarına, kendi aralarında ürettikleri kültürü, bilinci, iktidarın kendisi için ürettiği kültürden farklı ve bağımsızdı. Buna, kısmi olarak zihinsel özerklik denebilir.

Kapitalizm çağında kullun yerini "özgür birey" almıştır. Üretim askeri zora dayanmıyordu ama, ekonomik zorunluluk askeri zorunluluktan daha çok köleleştiriyordu üretimi. Kapitalizm öncesi toplumlarda köylüler, yöneten sınıfların ihtiyaçlarını karşılamak için üretiyorlardı. Meta üretiminin katlanarak arttığı kapitalizm çağında, sadece burjuvazinin bu metaları tüketemeyeceği açıktır. Zora dayalı üretim olabiliyorken, zor dayalı tüketim söz konusu bile olamaz. Bu noktada sermaye demokrasisi -burjuva demokrasisi-devreye giriyor. Sermayenin rahatça dolaşımını ve tüketimini sağlamak için, kapitalizmin "özgür birey"e ihtiyacı vardır. Sermayenin sağladığı bazı özgürlüklere rağmen, kapitalizm "özgür birey"inin her şeyini denetleyebilmesi ile kendinden önceki iktidar biçimlerinden ayrılıyor. Kapitalizm, özgürlük verdiği her alanda kendi zihinsel egemenliğini kurmuştur. Kapitalizm çağına kadar süren yönetenle yönetilenin iki ayrı kültürünün farklılığı, kapitalizm çağında ortadan kalkmıştır. Popüler kültür tek başına egemen olmasıyla, yönetenle yönetilenin farkını gizlemeye yardımcı olmaktadır.

Halkın beğendiği popüler kültür ürünlerini, burjuvazinin en yukarısındakiler de beğeniyor. Turgut Özal'ın yeni açılan köprüyü arabasıyla geçerken, arabesk müzik dinlemesi, Sabancı'nın Arif Susam Hayranı olması, sösyetenin İbo konserlerine koşması, seçim otobüslerinde pop ve arabesk müzik çalınması, işçi sınıfının burjuvazininkinden farklı bir beğeni anlayışı olmadığını gösteriyor. Türkiye'de işadamları da işçi de Kemal Sunal filmlerini gülerken seyrediyor.

Yüksek sanat, belli bir kesime hitap etse de, sınıfsal özelliği yoktur. Devlet yanlısı entelektüelle, işçi sınıfı için mücadele eden entelektüel aynı yüksek sanattan hoşlanıyorsa, buradaki seçim, okumuşlukla ilgili olma-

lıdır.

Burjuvazinin kendinden önceki egemen sınıflardan bir başka farklılığı da zihinsel egemenliği sağlamanın bir gereği olarak, sınıf ayrımını gizlemeye çalışmasıdır. Kapitalizm öncesinin egemen sınıfları, iktidarlara büyük ölçüde askeri zora dayandığı için kendi sınıf farklarını belirginleştirmede bir sakınca görmemişlerdi. Bu sınıf farklılığını belirtmek için armalar, unvanlar, soyluluğun derecesini belirten özel giysiler kullanıyorlardı. Bir sınıftan diğerine geçmek o kadar kolay değildi. Bugün burjuvazi ne kendi sınıfını ne de işçi sınıfını belirtmek için bir ad kullanıyor. İşadamları asla kendilerinden burjuva diye bahsetmiyorlar. Bütün bunların nedeni burjuvazinin, kendi çıkarlarını, bütün toplumun çıkarıymış gibi gösterme gayretidir. Sınıf farklılığını gizlemeye burjuvazinin en büyük silahlarından biri popüler kültürdür.

Bütün toplumun aynı şeyleri beğenmesi, aynı duygulanımları yaşaması, "sınıfsız ve imtiyazsız, birlik beraberlik içinde bir toplum" yanılsamasının kafalarda yer etmesini sağlar. Değişik sanat türleri arasındaki sentez çalışmaları da, aynı "birlik, beraberlik" yanılsamasına hizmet ederler. Pop ve arabesk müzik dinleyicilerinin sınıfsal farkları olduğundan söz edebiliriz. Pop ve arabeski birleştirme çabalarının Emrah ve Ferdi Tayfur'daki ilk denemeleri pek başarılı değildi. Mirkelam bu iki türü birbirine katmayı başararak hem pop dinleyicilerine, hem arabesk dinleyicilerine kendisini beğendirtti. Mirkelam pop ve arabeskin dışında Türk sanat müziği ve rock motiflerini de kullanmış, medyanın deyimiyle yediden yetmişe herkesi büyülemişti. Mirkelam'dan sonra, Sezen Aksu'nun sentez denemesi toplumda daha büyük bir etki yarattı. Üç günde yarım milyon kaset satıldığı söylendi. Işık Doğudan Yükselir kasetinin alıcısı, abartısız bütün Türkiye diyebilirdi. Popçuların ve Alevilerin en başta alacağı kesin. Alevi kesimin içinde önemli yer tutan arabesk dinleyicilerinin içinde Sünni de olsa alacaklar olacaktır kaseti. Bunun dışında Türk sanat müziği motiflerinin kullanılması, bu tür müziği dinleyenlerin kaseti almasını sağlayacaktır. Bütün bunların dışında, zaten öteden beri halk müziğine ilgi duyan solcular da bu kaseti almadan edemeyeceklerdir. Bütün bu sentez çalışmalarının tesadüfen ortaya çıktığını düşünmek, tarihsel materyalizme ihanettir. Türkiye egemenlerinin iyice derdine düştükleri "birlik, beraberlik" çığlıklarının bu kadar yükselmesi, belli ki kendilerine göre "birlik, beraberlik"lerini tehdit eden bir şeyler var. Bundan dolayı, sentez çalışmaları, birlik, beraberlik'in güçlenmesi için burjuvazinin atağıdır.

Emekten yana sanat yaptıklarını söyleyen anlayışlar, burjuvazinin yaptığının tam tersini yapmalıdır; sanatlarında sınıf farkını belirginleştirmelidir. Solcu-demokrat-burjuva entelektüellerden gelecek "kaba, sığ, dogmatik" eleştirilerine kulak asmadan, bir burjuvanın yüzünü buruşturacak kadar onları rahatsız eden, ama işçi sınıfının beğenisini kazanan, kazanmakla da yetinmeyip onun ilerlemesine yardımcı olan sanatı üretmesi lazım bu anlayışlar. Ama ne yazık ki, bu anlayışların gazetelerinde, kültür merkezlerinde çizdikleri görüntü, yaptıklarının işçi sınıfına seslenmekten çok, solcu-demokrat-burjuva entelektüellere yaranmak gayretidir.

Popüler kültür ürünlerinin, herkesin beğenisini kazanma çabasının ekonomik nedenleri de var. Sanat e-

seri, kapitaliste para kazandırabilmesi için, mümkün olduğu kadar geniş bir kesimin beğenisini dikkate almak zorundadır. Belli bir kesimin beğenisine göre üretilmiş bir eseri, o kesimin dışında kimseye satamaz kapitalist. Bu yüzden, her türlü toplumsal, ulusal, yerel farklılıkları göz ardı ederek, eser, ortak beğenilere göre üretilir. Ortak beğenilere göre üretilen popüler kültür ürünleri, aynı zamanda da kendisi yeni ortak beğeniler yaratır. Ortak beğeniler yaratabilme özelliği, popüler kültüre kitleleri istediği gibi yönlendirme olanağı vermiştir. Popüler kültür ürünlerinin sadece ortak beğenileri dikkate alması, milyonlarca sanat alımlayıcısı üzerinde beğenin standartlaşmasına yol açar. Frankfurt Okulunun önemli kavramlarından olan kültür endüstrisi, sanat eserinin teknoloji yardımıyla yeniden-üretimini sayesinde kitleler üzerinde standartlaştırıcı etkisi olan popüler kültür ürünlerini üreten-yayan tüm araçlar anlamına gelir. Kültür endüstrisinin bir avuç insanın denetiminde olması - bu denetim büyük ölçüde kitle-iletişim araçları ile yapılır-, onu doğrudan burjuvazinin güdüp-yönetme aracı olduğunu gösterir. Bu yüzden, burjuvazinin egemen ideolojisini kitlelerin kafasına yerleştiren kültür endüstrisine, aynı okul tarafından bilinç endüstrisi de denmektedir. Kapitalizm kültür endüstrisinden iki taraflı çıkar sağlar. Kültür alanını endüstri haline getirerek bundan büyük ekonomik çıkarlar sağlar. İkincisi ise, sattığı kültür endüstrisi ürünleri ile kendi düzenini yeniden üretmesini sağlayan ideolojiyi kitlelere kabul ettirir

Popüler kültürü belirleyen iki önemli öge teknolojik ve ekonomik ögedir. Sinem-Tv ve müzik bugün teknolojinin yardımıyla en çok ve çabuk tüketilebilir sanat alanıdır. Bu yüzden en çok popüler olan sanatçılar-kişiler bu alandan çıkar. Bunu olgusal düzeyde şöyle gösterebiliriz. Kupon gazetelerinde gündemde tutulan sanatçılar hep bu iki alandandır. Kupon gazetesi okuru hiçbir zaman tanıyamayacağı bir heykeltıraşın eseri, tüketim biçiminden dolayı kapitaliste kar sağlamaz. Bundan dolayı kitleler bazında en önemli sanat alanları sinema ve müziktir.

5. Popüler Kültürün İlericiliği

Popüler kültür üzerine yazan yazarlarım -liberal ve tutucuları saymazsak- hepsi popüler kültürün bir güdüp-yönetme, kitleleri uyutma aracı olduğunu kabul ediyor. Buna rağmen popüler kültürün muhalif-ilerici öğeler barındırabileceğini, bu yanlarının geliştirilebileceğini iddia eden yazarlar var. Bu yazarlardan biri olan Ünsal Oskay şöyle diyor: "(...) popüler kültürü evrimleştirmek bireylere erişmek için yol gösterici, sevkendirici, başat kültürün çelişkilerini gözler önüne serebilecek bir silkinme ve toplanma dönemi kültürüne dönüştürmek gerekiyor. Bunun belirli sınırlılıkları var. Fakat olanakları da var. Hegemonik ideolojinin hiçbir zaman, mutlak bir etkinliği, mutlak bir tutarlılığı olmadığı düşünülecek olursa, hegemonik ideolojinin kendi içindeki çelişkilerden yola çıkılarak bile önemli evrimleştirmeler sağlanabilir." (aktaran A. Oktay, 1993:24).

Bu iddiaya karşı çıkanlar ise, popüler kültürdeki muhalif öğelerin olabileceği, ama bu öğelerin kitlelerin ilerlemesini değil, yerinde saymasına neden olduğunu ileri sürüyorlar. "Kitle kültürü ürünleri eğer ütöpik bir nitelik taşımazlarsa, zaten güdüp yönetici (ideolojik) bir etki yapamazlar. Kitle kültürü ürünlerinin çağırma gücü, güdüp yöneterek, kitleye bir fantezi-rüşveti olarak hakiki bir içerik parçası sunmasına dayanır. Yani hakiki toplumsal ve tarihi ihtiyaçlara değinmesine dayanır.(F

Jameson, aktaran M. Özbek, 1994:72)

Popüler kültürün ilerici olup olmadığına bakmadan önce, popüler kültürün hangi kaynaklardan eslendiğine bakalım. Lowenthal'a göre "(...) gelişkin kültür ürünlerinin (yüksek sanat, s.y.) popülerleştirilip yaygınlaştırılması hem de özel popüler ürünler yaratılması biçiminde" (aktaran A. Oktay, 1993:16) popüler kültürün iki kaynağı vardır. Popüler kültürün ortaya çıkışında, sanatçılar yüksek sanatı bırakıp halkın hoşuna gidecek ürünler verirken halk sanatının birçok özelliklerini kullanmışlardır. Bu yüzden halk kültürü, popüler kültürün beslediği üçüncü kaynaktır

Popüler kültür, her şeyden önce bir tüketim biçimidir. Bir eser, popüler kültür ürünü olmasa ve üzerinde hiç değişiklik yapılmassa da, sırf tüketim biçiminden dolayı popülerleşebilir. Bu duruma popüler algılama adı verebiliriz. Bale popüler kültürün içinde olmadığı halde, bir deterjan reklamında, sunulmuş ve algılanış biçiminden dolayı popülerleşir Pavarotti'nin Türkiye'deki konserine giden sosyete, birkaç gün sonra İboretti'yi dinlemeye giderek, Pavarotti'yi popüler biçimde algıladıklarını gösterdiler. Başta Mona Lisa olmak üzere, bazı Rönesans dönemi tabloların aynı algılama biçiminden dolayı popüler hale geldiğini söyleyebiliriz. Tekelci kapitalizm çağında tektipleştirilmiş bireylerin popüler kültürü üreten araçlar tarafından kafalarına yerleştirilmiş yanlış-samalı algılama biçimidir popüler algılama. Popüler algılamada birey, popüler kültür ürününde kendi bireysel kurtuluşunun hayalini besleyen öğeler bulur

Eseri, popüler algılamanın yanısıra, onu popüler öğelerle yeniden biçimlendirerek popüler hale getirmek mümkündür. Büyük ölçüde popüler algılamayla değil, popüler biçime sokarak yüksek sanat eserleri popülerleştiriliyor. Bir sınıfın çöküşünü ve çaresizliğini anlattığı halde, Don Kişot'un filmler, çizgi filmleri, karikatürleri ve özetlerinde ihtiyar bir şövalyenin deliliklerinden başka bir şey bulamazsınız. Büyük çoğunluk Don Kişot'un aslını okumayıp konun popüler biçiminin popüler algılanmasının nedeniyle, Don Kişot delinin teki olmuştur Çılgınlık yapana Don Kişot yakıştırması bundandır

Popüler olmaya yüksek sanattan daha yatkın olan halk sanatı da aynı yöntemlerle popüler hale sokulur. Gündelik hayatın kültürü olan popüler kültür, bu hayatin gerçek sıkıntılarından kurtulmak isteyen bireyin sığındığı bir kaçış alanıdır. "Pascal ile birlikte, o zamana dek izleyiciyle bağ kurabilme, ilgisini tutabilme anlamına gelen 'eğlence' kavramı, 'oyalama, kaçış' anlamına bürünüyor. Pascal'a göre, modern döneme geçişin yarattığı şartlar bireyleri huzursuzlaştırmıştır, ancak bu duruma uyum gösterebilmek için başvurulan her türlü sanat eseri" (M. Özbek, 1994:67) insanları uyutmaktan başka bir şey vermemiştir. Sanat eserini sadece eğlence olarak görmek, popüler algılamanın özelliklerindedir. İşteki zaman ile boş zaman ayrımının olduğu kapitalizmde, bireyin, boş zamanını, iş zamanında çektiği sıkıntılardan kurtulma alanı olarak görmesi, burjuvazinin bu alanda da kendini yeniden üretmesine neden olmaktadır. Halk sanatının, popüler kültürden farkı buradadır. O, iş zamanı-boş zaman ayrımı olmayan dönemin sanatı olmadığı için, özünde kaçış alanı işlevi görmemiştir. Halk sanatının popülerleştirilirken bir kaçış alanı haline gelmesiyle özünden uzaklaşır. O, en önemli özelliğini yitirmiştir artık. Sadece işin bu yanı bile, popüler kültürün ilerici olabileceği iddiasının, onun doğasına aykırı olduğunu gösteriyor

Jazz ortaya çıktığında zencilerin isyanırken, onun bir meta olarak dolaşıma girdiğinde, artık özündeki başkaldırısından uzaklaşmıştır. Jazz ilk haliyle, ortak beğenilere seslenmiyordu. Endüstrinin malı olabilmesi için ortak beğenilere teslim olması gerekir. Aynı şeyler rock için de geçerlidir. Belki ilk ortaya çıktığında, metropolün varoşlarında yaşayanların rahatsızlığını taşıyordu. Ama kültür endüstrisine giren her eser gibi, o da özünde sisteme entegrasyonu sağlıyor.

Tekelci kapitalizm çağında halk sanatı yok olmuştur. Bugün halk sanatı dediğimiz şey, popüler kültürün egemen olmadığı, kapitalizm öncesi dönemin halk sanatıdır. Bugün halk sanatının üretilebileceği koşullar - zihinsel özerklik- yoktur. Halkın yine de kendi, içlerinde ürettikleri sanatın yaygınlaşabilmesi için medyanın eline geçtiğinde, artık o halk sanatı olmaktan çıkar. Yaygınlaşmamış halk sanatı varlığını sürdürebilecekse eğer, bu yokluğu ile varlığı belli olmayan, kitlelerin üzerinde etkisiz bir şekilde olur. Bugün, popüler kültürün ve kendi kültürünün bir karışımı olan halk kültürü, halk sanatı ile özdeş olmadığından, halk oldukça halk kültürü de olacaktır.

Ezilen sınıfların hiçbir zaman tamamen yok edilemeyecek kimi zaman yükselen kimi zaman azalan isyanını, kapitalizm kontrol altına almaya çalışır. Varolan sistemden kaynaklanan rahatsızlıkları en çok hisseden işçi sınıfının, kapitalizm, popüler kültürdeki muhalif öğelerle, sistemim dışında çözümler aramasını engeller. "Richard Dyer, popüler kültürdeki ütopye duyarlılık kategorilerini tanımlayarak, bu kategorilerin, toplumsal hayatın yetersizlik ve yoksunluklarına karşı çözüm işlevi gördüklerini belirtiyor." (M. Özbek, 1994:72). Ama bu "çözüm" sistem içidir. Başka türlü söylersek, ezilen sınıfların muhalif öğelere kanarak, burjuvazinin oyununa gelmesidir. Arabeskte isyanın hedefi saptırılmış, insanları kadere isyan ettirmiştir. Patlamaya hazır insanlar rahatsızlıklarını arabesk şarkılarla dindirmişlerdir. O halde popüler kültürdeki ilerici, muhalif öğeler, hiçbir zaman sistemi değiştirmeye aday değildir. Popüler kültür ürünlerini üretene ve yayan araçlar burjuvazinin denetiminde olduğundan, ü. oskay'ın umut ettiği gibi "önemli evrimleştirmeler",in dahi gerçekleşmesi zordur.

Toplumsal ilişkiler üzerinde önemli değiştirme özelliği olan sanatın, tek başına toplumsal yapıyı değiştirmesi imkansızdır. Bu yüzden, popüler kültürün ilerici olabileceğini savunanların söylediklerini kabul etsek de, toplumsal yapı değişmeden zihinsel alanda kazanılmış bir "ilerileme" maddi bir güce dayanmıyorsa, tekrar eski duruma gelmeye mahkumdur. Eğer "önemli evrimleştirme" burjuvaziye karşı yapılacaksa, bu, burjuvazinin denetiminde bulundurduğu araçlarla değil, onun mezarını kazın sınıfın kazanımlarıyla gerçekleşecektir.

KAYNAKÇA Goethe, Faust, çev. Sadi Irmak, İstanbul Kitabevi, 1960
Ahmet Oktay, Türkiye'de Popüler Kültür, YKY, 1993, Meral Özbek, Popüler Kültür ve Orhan Gencebay Arabeski,
İletişim, 1994 Korkmaz Alemdar-İrfan Erdoğan, Popüler Kültür ve İletişim,
Ümit, 1994 E.H.Gombrich, Sanatın Öyküsü, çev. Bedrettin Cömert, Remzi,
1992 Engin Akyürek, Ortaçağ'dan Yeniçağ'a Felsefe ve Sanat,
Kabalıcı, 1994 Georges Duby, Ortaçağ İnsanları ve Kültürü, çev. Mehmet Ali
Kılıçbay İmge, 1990 Sidney Finkelstein, Müzik Neyi Anlatır?, çev. M.H. Spatar,
Kaynak, 1986 Arnold Hauser, Sanatın Toplumsal Tarihi, çev. Yıldız Gölönü, Remzi, 1984

Solingen

Bir avuç memleket toprağı cebimde

dolaşırken tertemiz caddelerini

ordayım çamurlu sokaklarında ülkemin.

Yıkılır çevremde duvarlar, sınırlar kalkar

çok değişik olgular belirir

belleğimde yer etmiş biçimlerden.

Köy damlarından kopup gelen yüzün

o güzel yüzün, her gün biraz daha güzellenen

burda Almanyada benimle buluşur

aynı zaman diliminde.

Öldürmeler, kundaklama, yaygın

işte bunlar yaşadıklarım.

Kurumlaşmış yaklaşımlara ve

insan haklarına meydan okuyor buralılar.

Boy atmadan kışkırlanıyor umutlar

kin sinmiş ilişkilere.

İşçi dilinde tembellik yoktur

düş kurmayı sürdürüyorum;

bu akşam, bu odada çok güzel bir düşünce

pek çok pembe düşler ve sevginin en doruğu.

Yüzüm senden yana dönük, Anadoluya

açıp açıp okuyorum mektubunu;

"Atatürk Kocatepede gibi duruşun" diyorsun.

"Elinde uzun saplı süpürge

caddeyi süpürürken." Gülümsüyorum,

güç alıyorum yüreklendirmenden.

Muazzez MENEMENCİOĞLU

Evet. Bakın hayır demiyorum, evet. Çünkü yazım pek iyimser değil, pek değil, hiç iyimser değil. Merhaba insan diyorum. Kime diyorum biliyor musunuz? T.V kanallarıyla, gazeteleriyle, dergileriyle, kitaplarıyla, her gün her saat beyinleri sulandıran, dumura uğratan medya mikropları. Necmeddin baba ve kırk haramilerin mağrasına para dolduran şuur sahibi insancıklar. İnsanlara umut pompalayıp umutsuz bırakan bütün politikacılar. Bu politikacılara kanmış ve hâlâ kanmaya devam eden insancıklar. Star sisteminin bütün starları. Evrime rağmen evrimin karşısında olup da hâlâ cinsini ortadan kaldırmayı düşünen, girişimde bulunan ve bunu yapan canlılar...Sizlere değil merhabam.

Farkında mısınız, böyle giderse dünyada yaşanılacak birtek yer kalmayacak. Şanda bmime insanlar oh be! işte burda rahat rahat, güvenle yaşamı diyemiyor. Dünyanın hemen hemen her köşesinde bombalar patlıyor, toplu halde insanlar ölüyor, yaralanıyor, sakat kalıyor. Silahlar durmadan kan kusuyor. Varlık nedeni toplum olan kolluk kuvvetleri gücünü topluma karşı kullanıyor. Sahtekarlığın, adiliğin, sartanlığın, köşe dönme-ciliğin, fuhuşun, işbirlikçiliğin, yolsuzluğun, iftiracılığın hamiliğini yapıyor.

Ara sıra şüpheleniyorum?Acaba bu kadar ah-laksızlığı, kötülüğü ve çirkinliği yapan kuşlar, inekler, filler, balıklar, timsahlar,solucanlar, yılanlar ve köpekler olmasın. Bunlar insan kılığına giripte yapıyor olmasınlar bu işi. Sonra düşünüyorum bunlar yaparmı bu işi. Yapmazlar. Neden? Korteksleri var. Hem hiçgördünüzümü onları cinslerine birşey yapıırken. Boş yere vebalini almaya-lım hayvancıkların. Sadece insan dediğimiz canlı yapıyor bunları. İnsan. Yanlış anlaşılmasın. Anla-

şılınsın. Arif olan değil İNSAN olan anlar.

Merak ettim birgün, açıp baktım ansiklopedilere insan nasıl tanımlanıyor diye:"İki elli, dik duran, konuşan, akıl sahibi memeli."(M.Larouse syf: 339- 1.prgf.) "insanın belirgin özellikleri şunlardır, insanın belirgin özellikleri şunlardır,insan dik durur, bumu iri ve ağzının üstünde ileri doğru çıkıntılı, alt çenesi öne doğru çıkıktır. Eller kolların ucunda dümdüz, ayaklar ise basakların ucuunda dik aç yapacak şekilde kıvrık durur. Ayakta dikilme ve yürüme alışkanlığı vardır, baldır ve bacak kasları çok gelişmiştir."(M.Larouse syf:340-11.prgf.)" İnsanlarda üç temel fonksiyon vardırb Beslenme, ilişki, üreme."(M.Larousse syf:340-12.prgf.): Gerçeği tanımlamak gerekirse bu yüzyıl insanı için bu tanımlamalar çok fazla olur. Şöyle bir tanımlama daha uygun olur herhalde. İnsan eşittir Amip.

İnsanın insanlaşma sürecini bilimsel normlara göre baktığımızda zamanla gelişmesi gereken neokorteks, bunun tüm aksine gün geçtikçe ilkelleşiyor. Ters giden birşeyler var. Büyük çark ters dönüyor. Büyük çarka eklemli küçük çark ise fizik yasasının dayanılmaz hafifliğini yaşıyor. Doğru yönde dönüyor. Büyük çarkı hükmetmiş, atomlarını birbiriyle çarşıtırıyor. Keyfi yerinde. Bakın, bakın küçük çark purosunu yakmış bile. Arif olan değil İNSAN olan anlar Umutla bakalım dünyaya. İyimser olalım. İlk senfonisin veren bebeğe. ABC diyen yaramazlara. Delice bir makışla hâlâ birbirini sevebilen ergenlere. İnsanın insanca yaşayabileceği bir dünya düşleyen yaşlıtlarına. Ve hala yadınlık günler için kalemini, sazını, sözünü, düşünüy, sonunda ölümden olsa bırakmayan insanlara.. MERHABA... MERHABA!

Kültürel Gücün Odakları

Augusto Roa BASTAS

Unesco'dan Görüş dergisinin Temmuz 1982 tarihli 7 sayısında yayınlanan bu yazı Sanatta Star Sistemi'ni evrensel düzeyde anlatıyor. Öneminden ötürü yazıyı İnsancıl'da yayınlıyoruz.

Kültürel gücün felsefesi ve pratiği açısından edebi yaratıcılığın incelikleri pek önem taşımaz. Kültürel gücün reklam mekanizması, ortalama hatta çok sıradan bir yapıtı bile altın yumurtlayan bir tavuk haline getirebilir.

Bu açıdan bakıldığında kitap kitaptır. Önemli olan bir metnin kalitesi değil, reklamı, dağıtımı ve getireceği kârdır. Bu türden "çok satarları" piyasaya sürenler, kimi kez, hatta hemen hemen daima, düş güçlerini yapıtların yaratıcılarından çok daha fazla çalıştırmak zorunda kalırlar.

Bazı gelişmiş ülkelerde "çok satar" sanayii, kültürel gücün ustaca becerdiği yayın ticaretinin çarpıcı bir örneğini uluslararası edebiyat pazarına damgasını basan bir etkinliğin önemli bir örneğini oluşturur.

Çok ulusluların diğer alanlardaki etkinliklerini andırır biçimde, kültürel güç, çıkarları doğrultusunda siyasal sınırların ve engellerin tümünü yıkıp geçer. Gerek metropollerini gerek yöresindeki yerleşim merkezlerini çepeçevre sarıp oyunun kurallarını belirler.

Böylece, en eski, en sağlam ve en saygın yayın kurumlarını, yayınevlerini, yayın ve dağıtım kanallarını, kütüphaneleri, eğitim kitapları üretimini, özel kurum ve vakıfları, yatırımcı diktasının kurallarına boyun eğdirir. Ticari yayılımına katkıda bulunucu sinema, radyo, televizyon, yazılı basın gibi tüm araçları geliştirir, denetler ya da ele geçirir. Kağıt sanayiinin, basımevlerini fetheder. Dahası, modern teknolojinin kazanımlarını, bilgisayarları kendi doğrultusunda kullanır.

Kültürel güç, metropol ülkelerinin dışında kalan ülkelerde ulusal edebiyatla yabancı edebiyat arasında dengeli bir alışveriş ağı kurmaya çalışan bağımsız yayınevlerini hemen hemen etkisiz kılar.

İstatistikler, çeşitli çıkarlara, belirli bir kültürel eğilime bağlı olarak çarpıtılabilir. Daha yukarıda değindiğimiz "çok satar" sanayii, birçok ülkede kitap kültürü kavramına ve geleneğine ait değerleri alt-üst edici etkinin düzeyini sergiler.

Kültürel gücün gerçek kapasitesi, eşitler arası rekabet anlayışından, diğer güçlerle birleşme yeteneğinden, sonsuz bir etki zinciri oluşturup her yöne sızabilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu birleşmelerin amacı, daha büyük bir yoğunluk düzeyi tutturalabilmektir. Bağımsız yayınevlerinin iflas edişleri, yerlerini farklı doğrultuda yeni yayınevlerinin alışı, yayıncılık yaşamının iplerinin çok uluslu şirketlerin elinde bulunduğuunun açık göstergeleridir.

Yayıncılık yaşamının her alanında boy gösteren

çok uluslara karşı, yazar/yayımcı/okuyucu arasında uyumlu ve dürüst ilişkilerin kurulması için savaşım veren bağımsız yayımcılara pek az rastlanmaktadır. İçlerinden birinin gözlemleri çok ilginçtir. Günümüzdeki sistemin işleyişi (çok ulusluların yayımcılık yaşamına sızışı), piyasaya uluslararası işletmelerce denetlenen büyük yayınevlerinin girmesi kolaylaştırmaktan başka işe yaramıyor. Bu işletmeler karşılarında potansiyel olarak çok geniş, okuma malzemesine susamış kitlelerle kaplı bir alan buluyorlar ve deneyimlerini sınırsız bir yönetsel mali alt yapı ile uluslararası bir dağıtım ağı kurmada temel alıyorlar.

Çok uluslulara az ya da çok bağımlı Latin Amerika kültürleri açısından sorun, bütünlüklerinin tehdit altında olmasıdır.

Ulusal kimlik böylece varlığı eylemde, fiziksel ve tinsel kişiliğinin özelliklerinde, başarı ve başarısızlıklarında tanımlanan; doğasına yabancı öğelere meydan okuma, kendisi için yapıcı ve katkılı olanı özümleme biçimiyle değerlendiren canlı bir kavram olur çıkar. Diğer bir deyimle ulusal kimlik, egemen kültürü tepki göstermeden benimsemeyi yere çalan dinamik bir anlayışın ifadesi haline gelir. Unutulmamalı ki kültürel sömürgecilik onulmaz bir baskı türüdür. Kültürel açıdan boyunduruk altında olmak tecavüze uğramak demektir. Merkezi kültürlerin yöresel kültürler üzerindeki etkilerinin yapıcı mı, yoksa yıkıcı mı olduğu tartışması bizzat kültürel olgular tarafından çözüme kavuşturulmuştur.

Söz konusu etkiler, yerel kültürlerin baskıya boyun eğmelerine ve merkezi kültürlere özgü modelleri kölece taklit temellerine yol açtıkları oranda yıkıcıdır. Yerel kültürlerin eleştiriye ağırlık vermelerini ve kendi kişiliklerini ön plana çıkartmalarını sağladıkları ölçüde yapıcıdır. Burada söz konusu olan yerli kültürleri anlamsızca restore etmek ve çağdışı bir ulusallık anlayışının batağına saplanıp kalmak değildir. Önemli olan yabancı ölçütleri körü körüne reddetmekten kaçınmak.

Şiir, roman ve edebiyat alanında bu modeller ve yabancı ölçütler; merkezi kültüre ait büyük şair, romancı ve oyun yazarlarının yapıtları, edebiyatımızın deneysel taklit dönemini aştıktan ve otantik ruhuna tekrar kavuştuktan sonra serpilip gelişmesine tartışmasız katkılarda bulunmuştur.

Kültürlerimizin kimlik sorununda aydınların işlevlerine payları tartışma götürmeyecek kadar açıktır. Ne ki, kimlik sorununun sözü edilen biçimde yorumlanışının sadece aydınlara özgü bir özellik olmadığı da a-

çıktır.

Böyle bir kimlik anlayışı sadece aydınlarca hazırlanan toluşsal enerji ateşinde değil; yoksulluğa gömülmüş, kültürsüzlükleri geriliğin ve baskının özel bir yansıması olan işlenmemiş kitlelerin harmanladığı ateşle de pişer. Kısacası, hiçbir kültür salt seçkinlere özgü değerlerin toplamına indirgenemez ve kültürsüzlükleri dışlamanın, geriliğin, baskının özel yansımaları olan kitlelerin güçlü titreşimlerinden soyutlanarak irdelelenemez.

Latin Amerikadaki kültürel kimliğin gerçek dayanağını zenginleştiren öge "eğitilmiş" ile "eğitim görmemiş" arasındaki bölünüm ile bu iki kategori arasındaki etkileşimdir

Kültür sanayiinin kitlesel kitap üretimi kitle kültürünün oluşması anlamına gelmez. Tam tersine, girişim ekonomisinin amacı kitle kültürünün yaratılması değil yatırımlarından dev ölçekli kârlar elde etmektir

Bu süreçte burjuva kültürünün seçkin tadının ya da en azından seçkin kullanış biçimlerinin ortadan kaldırılması pek amaçlanmaz. En etkin saygınlık dağıtım odaklarına (akademiye, enstitülere, etkili kişilere ve yazarlara) bel bağlanır

Yerel ve uluslararası aydınlar sınıfının oynadığı rolün bilincinde olan kültürel güç, onları hiç çekinmeden kullanır. Yerel aydınlar, genellikle, sözde saygınlıklar ya da maddi çıkarlar karşılığında işbirliğine yatkındırlar. Çok uluslular, ellerinde yağma lisansları olduğu halde ulusal sınırların içine sızabilmek için bu etkili kılavuzlara, aracılara ve yardımcılarına bel bağlarlar.

Merkezi ülkelerde ise bir yanda aydınlarla yazarlar diğer yandan da aydınlarla siyasal, ekonomik ve kültürel gücün yandaşları arasındaki işbirliği iyice kökleşmiş hatta daha doğrusu kurumsallaşmıştır.

Kültürel güç, baskın çıkma olanaklarını optimal düzeyde, ancak ve ancak, ideolojik ve felsefi olarak kendisine bağlı entellektüel bürokrasiye sırt yaslayarak geliştirebilir. Söz konusu bürokrasi, burjuva demokrasisinin değişmez sınırları içinde sağdan sola kadar her türlü siyasal iktidarla daima ya da sık sık işbirliği içindedir.

Feodal toplumlardaki "yaşlılar" korparasyonlarının yerini alan bu mekanizma resmi kültürün tüm kurumlarına, akademiye, üniversitelere, kütüphanelere, vakıflara, her türlü kültür kuruluşuna, edebi toplantılara, radyo ve televizyon programlarına da egemendir

Böylece yazar/metin/okuyucu ilişkisi kitlesel kitap üretiminin istilasına uğrayıp bozulmakta, kitapların reklamları bir sunu gibi değil kafalara çakılmak istenen bir buyruk gibi yönlendirilmektedir

Bu çarpık koşullar altında ortalama okuyucu kendisini aydınatabilecek bilgiler edinmemektedir. Seçimlerini genellikle bilinçsizce, propagadaların koşullandırmaları doğrultusunda yapmaktadır. "Aydın" denilen okuyucular bile tüketici içgüdülerini baskı altına alan bu zorlamaların etkisi altında kalmaktadırlar.

Yayıncılığın devlerine karşı savaşım veren bağımsız bir Fransız yayıncısı "kimbilir kaç kitap yayımlanmayıp geri çevrilmiştir" demekten alamamıştır kendisini. Yayıncılık piyasasının devlerini, yani paranın ellerini kollarını kısıvrak bağladığı Güliyer ülkesinin cücelerini Swift yaşasaydı kimbilir nasıl yere çaldı.

Şiirler

Bugün yüzümü seviyorum

İslanmış güzel düşlerin

Renginde

Küçük bir çocuğun

Temiz bir gülümsemesi var

Küçük gözlerimde

★ ★ ★

Ve gülerken gördüm en son

Bir martıya selam veren elini

Titredi, sallandı ve düştü

★ ★ ★

Elimi versem sana

biliyorum ince bir ihanet sızacak içime

ve her sabah aynada

dizlerimin üzerinde

kurşuna dizecek küçük gözlerim beni

★ ★ ★

Yalnızlık büyümezdi aslında

şair oimasaydı

ve paylaşılmazdı elbette

bunca şair ölmeseydi

bir temmuz ayında

★ ★ ★

Bir martı maviye uçuyor

ve belli, biraz yaralı

ama zincirleri kırarken bir işçi

bir şair

hangi suları tersine akıtmadı ki

Mesut AŞKIN

Direniş Komitesi: “Yazar ve okurun buluşması yaşadıkları ortak pratiklerden çıkacaktır”

Gürel SÜRÜCÜ

Yer: İstanbul Eminönü Belediyesi

Çalışan İşçi Sayısı: 755

Atılan İşçi Sayısı: 265

Kalan İşçi Sayısı: 490

Şu işyerlerinde işten atılmalar olmuştur

Temizlik, Trafik, Fen İşleri, İşletmeler Müdürlüğü

İşten Atılma Gerekçesi: Ekonomik sıkıntıya bağlı olarak gösterilmiştir. 15 Mayıs 1995'te işten atılmışlardır.

Direniş Başlangıcı yine 15 Mayıs 1995

Direnişin 95., Ölüm Orucunun 28. günü.

Şu an direnişi sürdüren işçi sayısı:150

İnsancıl: - Bugüne nasıl geldiniz? Kısa bir değerlendirme yapabilir misiniz?

Direniş Komitesi: Yukarıdaki bilgiler ışığında baktığımızda işten atılma gerekçesi ekonomik sıkıntılar olarak gösterilmesine rağmen asıl sorun politik ve ideolojik bir duruştur. Kurban bayramında çalışmadık diye işten atılar. Buna gerekçe olarak,

Birincisi; işverenin kendi bünyesinde yeniden bir vakıf oluşturarak buraya kendi yandaşlarını almıştır. Yaklaşık 250 kişi.

İkincisi; İşten atılmaları gerekçelerden birisi de sendikası-laştırma ve bununla birlikte taşeron firmalara peşkeş çekme mantığı vardır

Üçüncüsü; Yine politiktir. İşten atılan işçilerin yaklaşık % 90'ı Alevilerden oluşmaktadır. Buradan da görüldüğü gibi temel yaklaşımları çıkartabiliriz.

Dördüncüsü ise, bunların bileşiminden oluşan ekonomik yönün değil de çünkü kendi yandaşı 250 işçinin alımı; yine taşeron firmaya ödenen parayı göz önüne aldığımızda asıl sorunun boyutunu çok açık görebiliriz. İşverenin belirttiği gibi ekonomik nedenler değildir. Tamamen bu ideolojik bir saldırdır.

İnsancıl İşten atıldıktan sonra direnişi işçiler bugüne hangi süreçlerden geldiler? Ne tür eylem biçimleri geliştirdiler?

Direniş Komitesi: - Arkadaşlarla toplanarak nasıl bir eylem biçimi geliştirmemiz gerektiği üzerine görüştük ve süreçte aşığıda anlatacağımız eylem biçimleri ortaya çıktı.

Önce Eminönü Belediyesi'nin önü işgal edildi. Sonrası diğer çalışmaların ana merkezi olan Edirnekapı Garajı işgali gerçekleştirildi. Buradaki işgal saat 10.00'a dek sürdüldü. İşveren ve polis kendi kolluk güçleriyle işçilere saldırarak, zor kullanarak dağıtmaya çalıştı ve birçok arkadaşımız gözaltına alındı. Tekrar işyeri işgali zorlandı ve arkadaşlarımız gözaltından bırakılınca kadar eylemimize devam edeceğimizi söylediğimizde arkadaşla-

rımız aynı gün bir kaç saat sonra serbest bırakıldı. Ve eylem orada bitirildi. Eminönü Belediyesi önü işgali çalışanların ailelerinin de katılımıyla birlikte ayrı bir biçim aldı. Daha sonra da aileler ANAP Eminönü İlçe Binasını işgal ettiler. Beyoğlu ANAP, Gaziosmanpaşa ANAP, CHP Eminönü İlçe örgütleri bunu takip etti. Diğer siyasi partiler de (Refah, DYP gibi) önceden haber alınarak binalarını kapayarak buna izin vermediler.

Aileler, bu süreçte süpürgelerle birlikte Kumkapı bölgesinde eylemlerini basın açıklamalarıyla, Çetinsaya'nın kuklasını yakarak farklı bir boyut kattılar

Eylemin 20. gününden sonra çevrenin ve kamuoyunun duyarlılığını arttırmak açısından Sultanahmet civarında Sabah Spor ad altında bir eylemler zinciri gerçekleştirildi.

İşten atılan işçi arkadaşların ikametgahlarının bulunduğu mahallelerde de buna benzer eylemlilikler gerçekleştirildi.

İnsancıl - Bu eylemsizlik sürecinizde kimlerden, nasıl destek gördünüz? Desteğin yeterli olduğunu söyleyebilir misiniz?

Direniş Komitesi: İlk dayanışmacılarımız atılan işçi arkadaşlarımızın ikametgahlarındaki mahalle halkı olmuştur. Bunun sonrası Kamu Çalışanları Sendikaları, İşçi Sendikaları, geniş katılımlı destekleri gerçekleşti. Aynı zamanda kendi bünyelerinde toparladıkları bağışları oldu.

İşten atılan işçilerin çoğunluğunun Alevi kökenli olması nedeniyle yöresel köy dernekleri, Avrupa Alevi Birlikleri Federasyonu en kitlesel bir şekilde süreklilik arzeden bir şekilde katılarak büyük maddi yardımlarda da bulundular. Olayın diğer bir boyutu da bu derneklerden şahkulu, Karacaahmet gibi dergah ve cemevlerinden öğle yemeklerimiz karşılandı.

Yine ekonomik olarak dayanışma bağlamında çakmak, kalem, anahtarlık vb. satışlarda ve gecelerde, yürüyüşlerde bağış kampanyası açılarak 1.097.000.000 TL işçilerimize destek sağlandı.

Eminönü Belediyesi çalışanları çeşitli idari baskılara rağmen yer yer katıldıkları görüldü.

Asıl desteği vermesi gereken önce belediye işkolundaki işçilerdir. Ne yazık ki, gerek Belediye-İş sendikası, gerekse bizim bağlı bulunduğumuz DISK Genel-İş sendikası hizmet üretiminden gelen gücü kullanmadı bu da bizi derinden etkiledi. Hele bizim bağlı olduğumuz Genel-İş Genel Merkezi bu konuya duyarlı davranmadı. DISK Genel Başkanı da haftalık ziyaretleri kişi bazında yerine getirmiş oldu sadece.

İnsancıl: - İşverenin bu gelişen süreçte tavrı ne oldu? Somut

anlamda ortaya birşeyler konabilir mi? Direniş sürecindeki olumsuzlukları aktarır mısınız?

Direnış Komitesi: - İşverenimiz Dr. Ahmet Çetinsaya, ilk günden başlayarak olumlu hiçbir davranışta bulunmadı. Bununla birlikte başkan direnişimizin 40. gününde ancak belediye binasına gelebildi. Çıkışı geldiği gibi kolay olmadı. İşçilerin yoğun öfkesinden korkmuş olacak ki, binanın kömürlük kapısından çıkarak bir anlamda kaçmıştır. Direnişimizin belediye önünde bitirilmesiyle birlikte gelebilmiştir. Basında yer aldığı şekliyle Çetinsaya'nın birçok görüşme talebine olumlu yaklaştığı sanılmakta ise de kesinlikle bu yönde bir yaklaşımı olmamıştır.

Direnış tabii ki normal bir seyir izlemedi. Eylemlerimizi bitirebilmek için hertürlü oyuna başvuruldu.

Birincisi, atılan işçilere yönelikti; "Tazminatlarınızı alın gidin, yoksa daha sonra bunu da alamazsınız" tavrıydı.

İkincisi, direnişçi işçiler tek tek dövülme, sakat bırakılma, ölümle tehdit edildiler.

Üçüncüsü; Direnişe katılan işçiler gözaltına alındı.

Dördüncüsü; belediyenin önündeki direnişçi işçilerin üzerine tehdit edici bildiriler atıldı.

Beşincisi; İçeride çalışan işçi ve memurlardan direnişçi işçiler bizi rahatsız ediyor adı altında imza toplanarak şikayette bulunmaları için zorlandı.

Altıncısı; ziyarete gelenleri polis takipleriyle ve hatta gözaltına alarak direnişe katılımı düşürmeye çalıştılar.

Yedincisi; belediyede çalışan işçi ve memurlara bizlerle dayanışmaya girmemeleri için idari baskılar hatta açığa almalar, görev yerinin değiştirilmesi gibi yöntemlere gidildi.

Sekizincisi ve eylemin belediye önünde bitirilişine zemin hazırlayan en önemli neden çevreye ses bombası ve çeşitli patlayıcı maddelerin atılması bahane edilerek artık güvenliklerini sağlamayacağı gerekçesiyle baskıların artırılarak buradan uzaklaşılmasının sağlanmasıydı.

İnsancıl: Direniş boyunca diğer eylemlere katılmanız ve başka işyerlerindeki direnişçi işçilerle dayanışmanız nasıldı?

Direnış Komitesi: Biz bu direniş sırasında Aras Kargo, Şişli Belediye işçileri, Ören Çorap işçileri, İbregaz işçileri ile sürekli bir dayanışma içinde olduk. Yine bölgede yapılan birçok anma ve panellere katıldık.

15-16 Haziran'ın yıldönümü nedeniyle direniş bölgemizde bizim çabamızla demokratik kitle örgütlerinin geniş katılımıyla (DiSK'in ciddi bir çalışması olmaması) bir anma gerçekleştirdik.

Kamu Çalışanlarının 17-18 Haziran'daki eylemliliklerine bil fiil katılarak işçi ve memur dayanışması örneğini sunduk.

Yine geniş bir katılımı 2 Temmuz Sivas Katliamını Protesto mitingine gittik.

5 Ağustos 1995'de Türk-İş'in mitingine katıldık. Yalnız burada atılan işçiler adına kürsüden söz hakkı istedik. Türk-İş yitimcilerinin söz hakkı vermek bir yana fiili saldırılarına uğradık.

Direnışimizin ilk gününden başlayarak haklılığımızı belirten ve olayları açıkça ortaya koyan bildiriler, özel sayılar çıkarak her eylemde dağıttık. Halkımızı ve emekçi kesimi aydınlatmaya çalıştık.

Yine Eminönü esnafı ve halkından başlayarak bir imza kampanyası örgütledik. Eminönü işçilerinin direnişinin diğer bir özelliği çeşitli belediyelerde kapıya dayanan işçi çıkarmalarına karşı duruş oldu. Diğer işverenler bundan ders çıkarak daha temkinli davranmak zorunda kaldılar.

Biz direnişi sadece bizim kazanımlarımızın çerçevesinde düşünmüyoruz. Bu sınıfın bir kazanımı olacaktı. Tüm direniş boyunca hep bu sınıf mücadelesi temelinde hareket etmeye önem verdik. Ne yazık ki, diğer işçi sendikalarının üzerine düşen görevi yaptığını söyleyemeyeceğiz. Çünkü sendikalar hiçbir zaman olması gereken işçi sınıfı perspektifinde bir çalışma yürütmüyorlar. Bunları hep işçiler direnişlerde, eylemliliklerinde kendileri zamanla öğreniyorlar. Sendikalar gerçek işlevini yerine getirecek olsa bu direnişler çok daha başarılı sonuçlara bilebilir.

İnsancıl Bugün devanı eden geri bir eylem şekli olan "Ölüm Orucu" sürecine nasıl geldiniz? Diğer bir tabirle Neden Ölüm Orucu?

Direnış Komitesi: - Direnişin 67. gününde diğer işçi arkadaş-

larla birlikte toplanarak eylemimize farklı bir boyut kazandırmak istedik.

Tartışmalarımızda ziyaretçilerimizin azaldığı, kamuoyunun olaya duyarsızlaşmaya başladığı gözlenerek olayı harekettendirmenin gerekliliği üzerinde duruldu ve bunun sonucunda gibi bize göre radikal, insan yaşamaının ortaya konduğu Ölüm Orucu eylemi şekillendi. İşçi kıyımı karşısında altı işçi 19 Temmuz günü ölüm orucunu başlattık. Direnişimizin 75. ve ölüm orucunun 8. gününde bizim farkına varmadığımız saat 20.30'da Mobil telefonumuzun çıkışının polis tarafından kesilmiş olmasıydı. 22. 30'da da bizle alakası olmayan bir yerde (direnış yerine 80 mt uzaklıkta) ses bombasının patlaması üst üste geldiğinde sabaha karşı 04.30 civarında ses bombası vs. nedeniyle güvenliğimizi sağlamayacağını belirten güvenlik güçleri hiç bir uyarıda bulunmadan güvenliğimize yaklaşık 800 kişilik gücyle saldırdı ve 85 arkadaşımız gözaltına alındı. Açık grevindeki arkadaşlarımızın durumunun ağırlaşmasıyla birlikte hastaneye götürüldüler, diğer arkadaşlar da ertesi gün serbest bırakıldılar. Direniş yerimizdeki tüm pankartlarımıza, bir miktar paramıza, çakmaklarımıza ve ziyaretçi kayıt defterlerimize el konuldu. Eylemimize, Eminönü Belediyesine yakın olan Harb-İş ve Basın-İş'te devam etmek istedik. Ne yazık ki, olumlu yanıt alamadık. Bunun üzerine yine belediye binasına yakın SIP'de ölüm orucumuza devam ediyoruz.

Şu an SIP'de ölüm orucunda üç arkadaşımız, diğer demokratik kitle örgütlerinden gelen temsilî birkaç arkadaşla devam ediyor 10 kişilik bir grup Ankara (Genel-İş merkezinde, 11 kişilik bir grupta İstanbul (Genel-İş anakent bölümünde açık grevi şeklinde devam ediyor.

Sonuç olarak görüşmeler devam ediyor Temel prensibimiz atılan işçi arkadaşlarımızın işe alınması, sonuna kadar da devam edeceğiz, kararlıyız. Görüşmelerden birşey çıkmazsa tekrar sokaklara, alanlara çıkacağız. Şu an bir program hazırlıyoruz. Gerekirse yine Eminönü Belediyesinin önünü işgal edeceğiz.

Ölüm orucunun 28. gününde arkadaşlarımızın durumu gittikçe kötüleşiyor ve hiç bir durumda arkadaşlarımızın ölümüne izin vermeyeceğiz. Tüm duyarlı insanları bu direnişimize destek vermeye çağırıyoruz.

İnsancıl: - Son bir soru olarak genelde işçilerin özelde direnişçi işçilerin kültür sanatla olan bağı nedir? İlgileniyorlar mı? Ve biz **İnsancıl**'dan beklediğiniz ve çağrınız ne olacak?

Direnış Komitesi: - Biz belediye iş kolunda çalışan işçilerinin eğitim ve öğretim düzeyinin düşük olduğunu görüyoruz. Bu da işçilerin kültür ve sanata uzaklığını doğuruyor. Tabiki bu olayın doğruluğunu yani kültür ve sanata uzak olmasını gerektirmez. Biz direnişçi işçiler olarak eylem sürecimizde çeşitli yayınları takip etme ve tartışır noktaya geldik. Sendikalarımızdan da düzenli yayın çıkartmaması ve burada kültür sanat ve politik yaklaşımlardan uzak olması olayın vehametini gösteriyor. Yayınlar genel kurulları, yemekleri ve birkaç yaşanan eylemsellik, panel, söyleşi vb. haberlerini aşmıyor. Sendikalarımızın ekonomizmin ötesine geçmemesi tabiri caizse bu bataklı debelenmesi gerçek anlamda sınıf sendikacılığı işlevinden uzak olmasından, siyasi ve ideolojik bilinçte işçilerin buluşamamasına neden oluyor. Gelinek nokta bu.

Biz aydın insandan olaylara sadece bakmasını, perspektif sunmasını değil, bizlerle birlikte olayların içinde direnişlerimizin ortalarında görmek istiyoruz. Ancak işçi ve aydın bağıni burada kurabiliriz. Yoksa X yaynevinde kitap yazarak işçi sınıfı üzerine söylemlerde bulunmak emekçilere yetmiyor. Ancak bu bağni hayatın her alanında pratikte yer alarak kurulacağına inanıyoruz.

Hangi yazarımız, şairimiz, aydınımız direnişte bulunan Eminönü işçileriyle sokakta birlikte olmuştur. İş böyle olunca yazarın kitapları yine; kendi aralarında okunur oluyor. Sonra da "işçi bizlerin kitaplarını okumuyor, bizi anlamıyor" yakınmalarıyla karşılaşılıyor. Ancak yazarın okurla buluşması yaşadıkları ortak pratiklerden çıkacaktır.

İnsancıl emekçilerinden eylemimizin daha ilk günlerinde yanımızda olmasını beklerdik böylece bizleri de toplumsu gerçek kültür sanatla kaynaştırırdı.

İnsancıl emekçilerine ve okurlarına teşekkür ederiz

Adana'nın Temmuzlu Söylemleri:III

Hasan H.GÜNDÜZALP\ Muhittin ÇOBAN

Hep içiçe yaşıyoruz bu kirlenmek, kirlletmek, kirlletmek dediğimiz olgularımızla. Boza boza ya da bozdura bozdura harcarız. "Gelmez olaydım", görmez olaydım", "yaşamaz olaydım" dediğimiz, ama bir türlü ölümsüz ayırt edemeyeceğimiz şu güneş yüzü, altı mavi, üstü mavi, fakat içi katran karası çekilmez çekiliri...

Yüzümüzü yıkarız her sabah. Sonra giyiniz çok kıymetli temiz giysilerimizi. Onlarsız çıkamayız sokağa ve çıkarken dişlerimizi fırçalamayı unutmuyoruz. Ardından atarız kendimizi sokağa sevgilimize bir öpücük vermeden. Yüzlerce yüzle merhabasız geçişiriz; ve her merhabayı biraz daha bağışıklık-lara katarız. Kalkar tozlar kentimizin en işlek-bir zamanların parke taşlı, şimdinin asfalt yollarından. Sivanır yüzlerimize, derken çamurlaşır. Ardından milyonların değdiği paralara uzanır elimiz titremeden, düşmeden ikciliğe. O an - ondan sonraki anlar da bile - düşünmeyiz, düşünmek de i-şimize gelmez ellerimize milyonların taşıdığı kirin bulaştığını. Çünkü sevinin yeri paranıdır artık ve bu ellerimizi dost eli diye uzatırız dost eli diye uzanan ellere. Bir köşe başında ya da kalabalığın ortasında oturmuş dilencileri -vermeyeceğini bile bile - bir allah versinle geçiştiririz. Bir boyun kıvrması ya da gülmesi yeter delillerden kaçmaya. Her gün her an biraz daha azalır yadırgamalarımız. Alışmalarımızla alışılmışlaşır-ken alışılmamış şeyler düşünmeye, söylemeye, yazmaya iteriz kendimizi. Her salkımda bir tığ daha uzaklaşırsız yaşanması düşlerimize. Belirlenmişlerin içinde belirlenmişleşiniz. Bu belirlenmiş, kazanmasız bu yenilgi bizi biz olmaktan çıkardığı halde yırtınır dururuz "ben benim" "biz biziz" diye. O an bu edamıza bir deliden başkası gülemez. Çünkü hepimizin kıcı açığa ve biz akıllıların günü para diye doğar, para diye batar. Düşlerimiz dahi yitirir sığınaklığını. Kalırız sığınaksız çöl ortasında.

Evet, suçlanacak birşeyler vardır daima. yoksa da arar buluruz, üretiriz en olumsuzluğumuzun teorisini. Zekiyizdir ne de olsa! Ama ayırdında olmalıyız tarihin sanıklar ordusuna yazılışımızın.

Hiçbir şey durup dururken değişim gösterir mi? Göstermez öyle değil mi? Mutlaka bir nedeni vardır, nedensizliğin nedeni gibi. Kirlendiğimiz nedenini biliyor, nedenlerin üstüne yürümüyorsak ikinci bir kirliliği çoğaltıyoruz demektir. Dünyanın herhangi bir noktasında açlıkları, savaşları, kimyasal silahların düşüşünü, yağın bombaları, ölümleri naklen tv'lerde izliyorsak, alkışlarımızı alkışlara, duyarsızlığımızı duyarsızlıklara katıyorsak geleceği bugünden tüketmeye, gelecekte yaşatmaya başladık demektir.

Evet sen... sen değil sen... yanındaki sen... öndeki... arkadaki... yandaki... yada bana... yada sana... yada hepimiz kısacası hiç kimse gelin beni kirlletin diye davetiye çıkarmaz. Yanlış mı? Hangi deniz, hangi ırmak, hangi dere, hangi göl, hangi kent yada kasaba, yada köy beni kirlletin der? Ama ne yaparız biz, davetsiz pisliklerimizi götürüp süreriz yüzlere, hemde pislikle gözlerinin içine baka baka. İçilenleri içilmez, girilenleri girilmez, yüzülenleri yüzülmez, yenilenleri yenmez yaparız olanca yetimizle ve onlar bir yeter dahi demezler. Açmışlar gibi alıp içselleştirirler bir damlasını düşürmeden.

Sonra hep birlikte alıp vururuz utanacak yüz kalmamış yüzlerimize. Başlarız törensel pisliklerimizle pisliklerimizi arıtmaya.

İşte ülkemizde bir süre önce başlatılıp yürütülen "temiz dünya", temiz toplum" kampanyası önce manşetlerde sekiz sütunluk, sonra gitgide ufalan ve iç sayfalara doğru kayan bu kampanya sırandanlığa büründü. Alışkılarımız içinde alışıklaştı.

"Temiz dünya", Temiz toplum", "temiz eller" istiyoruz... Bu istem içinde devinip duruyoruz. Devindikçe kirlenen... Kirli bürokrasi... Kirli basın... Kirli politikacı... Kirli eğitimci... Kıscası kirli insan... Yoksa filtre mi takınmalıyız?!

Zübüklerin çoğaldığı bir toplumda halkınla ya bireyin sesi daha bir gür çıkabilir mi? Çıkar!... Ama çıkmıyor?!. Korkular korkularımızı yaratıyor. Bu korkuyla kendimizi zübüklerin eline bırakıyoruz. Bizim adımıza hükümetler kurup hükümetler yıkıyorlar, bizlerin adına düşünüp kararlar alıyorlar, duyarlı olmamızı istediklerinde duyarlı oluyoruz. Bütün olumsuzlukların hesabını kendileri sorarlar Çünkü bu onlar için bulunmaz bir güçtür. Vermek istemezler bizlere. Ama bilinmeli ki bu yaşamda boşluğa yer yoktur. Gidenin yerini yenisi alır. Güzel ya da çirkin... ama mutlaka çirkinlik alır. Çünkü yaşadığımız sistem almayı düşünür, vermeyi değil.

Denizlerin ya da kentlerin son zerrisine kadar kirlenmesine ses çıkarmaması üzüncü vericidir. Hiçbir kurum, hiçbir sivil örgütülük doğrulup da haykırmadı: Önce temiz toplumdan söz edenler temizlensin.

Doğal ortamına uyum sağlayamayan canlıların yaşadığını - insan dışında gördünüz mü? Duyusu olmayan bir kurtun parçalanışını, gözü görmeyen bir ceylanın avlanışını, şaşı bir aslanın yem oluşunu, ayağı sakat bir atın vuruluşunu görmüşsünüzdür. Yaşama şansları yoktur, çünkü zayıftırlar. İnsanların kirliliğin eğmen olduğu bu çağda yaşama şansı var gibi görünse de itharların hazırlanışdır bu. Ama bunun ayırdında değildir. Kirlilikten şikayetimiz de, temiz toplum isteyişimiz de ikiye bölünmüştür.

İnsan ne zaman dikleşti, ön ayaklarını elleştirdi, ağaçtaki meyvaları toplamaya, avlarına tuzak kurmaya, silah yapmaya, doğayı ihtiyacından fazla tüketmeye başladı kirlenmeyi de beraberinde taşıdı. Çünkü neden... niçin... nasıl... sorusunu hep yanlış sormuş yanlış yanıt almış.

Size doğru bir soru ve doğru bir yanıt:

Temiz eller, temiz toplum, temiz dünya mı istiyoruz? Önce bu istemimizde samimi olduğumuzu bir kez daha ya da birden fazla kendimize soralım. Sorduk mu? Yanıtımız olumlu çıktı öyle mi? O halde eyleme hazırlanalım. Hazır mıyız? Bakın, kendimizi öldürecek kadar cesur olmadığımızı biliyoruz. Bu konuda açık olmak lazım. Yalan söylemeye, ben cesurum demeye gerek yok. Geriye bir tek yol kalıyor: Çocuk yapmamak. İşte bunu yapacak cesaretimiz vardır.

Kabül mü?

Ya da?!

Armudun İyisini Yemek İçin Yedirilen Elma Şekerinin Sapının Elde Kalması

Hüseyin Hilmi BULUNMAZ

Bilinen (yada bilinmesi gereken) yalın gerçeklerden biri de, reklamcılık denen ucubenin, anamalcılığın türevi olması. Bugünlerde gündemde olan bir kitap var:**Beyin İğfal Şebekesi**. Okumadım...Gelgelelim, hakkında yazılan bir çok yazıyı okudum, yararlandım...Kitabın izdüşümünü algıladım. Öz olarak, reklamcılığın, kapitalizmin (olmazsa olmaz) türevi olduğunu birçok örnekle gözler önüne serdiği kanısındayım.

Anamalcılığın emeğimizi "iğfal" etmesini kolaylaştıran ve mutlaklaştıran en önemli öge reklamcılıktır."Emek İğfal Şebekesi"nin, her zaman için **Beyin İğfal Şebekesi**'ne gereksinimi olmuştur. Beyniyle (ideolojik) düzene eklenemeyen insanları sömürmek, olanaksızla yakın zorluktur.

Reklamcılığın temel dayanağı yanlışlama/ gözboyama/ illüzyondur. Malumunuz, toplumun tinsel evrenini algılayamayan insanların, topluma yön vermesi olası değildir. Toplumu emperyalizme bağımlı kılanın önkoşullarından biri de, tinsel evrenini algıladıktan sonra, düşünsel bağlamda dumura uğratmak ve gereksinme olmayana, gereksinmemiş gibi duyumsatmaktır.

İmdi, şöyle gözlerimizi bir an kapatıp düşünelim:Kolalı içecekler, çeşitli gofretler, bu denli yoğun "temizlik" gereçleri, paspas yapılan kadın çorapları, hiçbir işe yaramayan deodorantlar, bini bir para etmez şampuanlar, sürekli yalan söyleyen çok renkli basın, bir an önce "trafik canavarı"na dönüşmek için sabırsızlanan envai çeşit otomobiller, insan emeğini talan etmek için inşa edilen bankalar.. Hangi birinin insan mutluluğuna yataklık ettiğini savlayabiliriz?

İşte tam bu noktada:İnsanın, insan beynini iğfal ettiği süreçte, devreye sanatçı pozunda insanlar giriyor,sözde yaratıcı anlamlarını (zeka) kullanıp, gerçekle ilgili olmayan yanlışlamalı gerçeği gündeme getiriyorlar. Zaman zaman sol gözlerini kırsalar da, sağ gözleriyle nişan alıp, halkın üzerine yayılım ateşiyle gidiyorlar. Sözde sol basında çarşaf çarşaf, halktan yana "demeç"leri inci gibi dizilse de, tamamiyle halkın zararına deviniyorlar. Hem de içersinden çıktıkları halkın.

Örnekse, solla dirsek temasında olan "Tiyatro Stüdyosu"nun başını çeken: Haluk Bilginer ve yine (başta **Cumhuriyet Gazetesi** olmak üzere) sol gösterip sağ vuran basın-yayın organlarının vitrininden inmeyen Uğur Yücel, "Papua-Yeni Gine" söylemiyle, halkın alınteri anlamına gelen artı-değerleri banka sistemine peşkeş çektiyor. Tam burada, çaresiz oldukları ve başka seçenekleri olmadığı gündeme gelebilir. Doğru... bu türden burjuva sanatçıların çareleri yoktur ve seçeneysel açılım yapamazlar.

Benim eğerim; bireysel bağlamda değerlendirme yapıp, tikel sorunlar üzerinden yürüyüp, tümel sorunların gözardı edilmesine yataklık etmek değil. Anamalcı dizgenin iç-işleyişini gözler önüne sermeden, devrimci özü olan sanat yapıtları ortaya konamaz. Kuramsal olarak irdeleme yapmaktan uzak

bireylerin, hiçbir zaman halktan yana sanatsal siyasa geliş-tirmeleri olası değildir.

Özellikle 12 Eylül Faşizmi sonucu ortaya çıkan "hızlı anamalcılaşma", reklam sektörünü adeta hortlattı. Mantar biter gibi reklam firmaları türedi. Tek sermayesi illüzyon yaratma olan bu reklam firmaları, varlığına uygun olarak, kendi sınıfsal yapısına ya(t)kın olan küçükburjuva sanatçı yada sanatçı eğilimi olan insanları bünyesine aldı. Anamalcılığın kutsan-masından başka düşüncesi olmayan küçükburjuva aydın yada aydın adaylarına büyük işler düştü-düşüyor bu süreçte.

Halktan kopuk ve halka yabancı (halka düşman da denilebilir) tiyatro sanatçıların, yapabilecekleri hiçbir seçenekleri olmadığının, kolay yoldan kariyer kazanma hırslarını da yedeklerine alarak, "gündem belirleme" bağlamında kolları sıvadıklarını her an gözlemlemek olası...

Başta Devlet Tiyatroları ve İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları olmak üzere, hemen hemen tüm tiyatrolarda sanat yaptığını sanan tüm tiyatro sanatçıları, gününün büyük bir bölümünü reklam sektörü içerisinde geçiriyor. Bir gün yapay bir yağın gülümseyen yüzü, bir diğer gün saçlarımıza hiçbir yararı dokunmayan şampuana kimyasal dayanak, bir başka zaman da çamaşır makinasının paslı vidası oluveriyorlar. Akşamları da dizgenin bir başka sürecinde ya eğlenen yada eğlendiren konumuna geçiyorlar. Hangi barın kapısını aralasanız, mutlakla reklam çocuğu pozlarında birkaç tiyatro sanatçısı görmeniz olasıdır. Nemli ve karanlık barlara, birer güneş tutsanız, her biri birer karafatma gibi kaçacak delik ararlar.

Okur gibi yaptıkları kitaplar, dinler gibi yaptıkları müzik, konuşur gibi yaptıkları yabancı dil, tadar gibi yaptıkları değişik damak zevki içeren yemekler, dokunur gibi yaptıkları sili-konlu sevgililerini bir an olsun ellerinden alacak gibi olsanız, feryâd-ı figan edip, dünyayı yerinden oynatıverirler.

Halkın gerçek yaşantılarına hiçbir yararı olmayan ve tamamiyle yanlışlamalı gerçek yaratma adına üretilen, dolaylı yollardan emperyalizmin daha uzun süre yaşaması için kottarılan reklam sektörü, küçükburjuva tiyatro sanatçıların vıda işlevi görmeleri sonucu ayakta durabiliyor. Bizim gibi devrimci dünya görüşüne sahip tiyatro sanatçıların göreviye, sürekli uyarılarda bulunup, halkın zararına devinen insanları halk saflarına çekmektir. Halkın haklı saflarında yer almak istemeyen sanatçıların yeriye, tarihin çöplüğüdür.

Nasıl ki, Galileo Galilei'nin dönen dünyasını kimse durduramadıysa, Aziz Nesin'in ışığını karartamadıysa, hiçbir güç alinterinden yana işleyen tarihin saatini sekteye uğratamayacaktır. Savaşım verilen böyle bir süreçte, çok net algılanan yalın gerçekten öte en büyük düşmanımız, yanlışlama yaratan ve halka karşı devinen sanatçılarıdır.

Oğuz Koyutürk "Yazın yaşamında ayakta duranlara selam"

Yılmaz ELMAS

İlk tanışmamızın nasıl olduğunu şimdi pek anımsamıyorum. Samsun Eczanesi'yle birlikte anımsıyorum ilk günleri. 1960'lı yıllarda ilk kez karşılaştığım, tanıştığım yazar, sanatçı, politikacı, eğitimci dostları anmadan geçermiyeceğim. Ruhi Göktekin, Erdoğan Alkan, Ali Nebat, Hasan Kıyafet, Aslan Bağrıışen, Behzat Ay, Nazım Bayata, İrfan Yankutan, Erdoğan Yeşilyurt, Necati Sipahi, Hincal Keleş, Uğur Mumcu, İlhan Başgöz, İsmet Kemal Karadayı, Halit Çelenk, Atilla Aşut, Yaşar Kemal, Sulhi Kutucu, Mümin Doğru, M. Güner Demiray ilk kez Samsun Eczanesi'nde tanışma olanağı bulduğum ünlü ünsüz kişiler, dostlar oldu. Samsun Eczanesi, o yıllar kültür sanat merkezi niteliğindeydi.

Bizim, Erdoğan Alkan, Ruhi Göktekin, Ali Nebat, Aslan Bağrıışen, ve diğer arkadaşlarla çıkardığımız *Yeni* dergisi uzun ömürlü olmadı. Maddi olanaksızlıklar nedeniyle bir yaşını doldurmadan yayın yaşamına son verdi.

Oğuz Koyutürk, *Yeni* dergisi yazarlarıyla birlikte *Çaltı*'yı çıkarmaya karar verdi. Yayına başlayan *Çaltı*, Karadeniz yöresinin sanat ve kültür etkinliklerinin odak noktası, soluğu olmuştü o günlerde. Hatta Türkiye genelinde tanınmış yazarlara kucak açmıştı. Fazlasıyla coşkulu, candan, tüm insanları seven kişiliğiyle tanıdım Oğuz Koyutürk'ü. Toplumsal olaylara karşı duyarlılığını hiçbir zaman yitirmedi. 1969 yılında İstanbul'a atandım. Her gidişimde Samsun Eczanesi'ne uğradım. Görüşmelerimizde yazın ve sanatsal gelişmeleri toplumsal olayları konuştuk. Tanıdık dostların kulaklarını çınlattık.

Bu yıl 5.5.1995'te Samsun'a gittiğimde bir pastahanede buluştuk. *Çaltı*'yı o günlerden bu günlere kalanları söyleştik. Ortak dostlarımızı andık. *Çaltı* dergilerinden bir takım bana ayırıp kardeşim Ali'ye vereceğini söyledi.

Sağlığı şu sıralar iyi sayılır. Şeker yükselmesinden bir ara yarı felç geçirmiş. Giderek iyileşen Koyutürk'de felçe ilgili hiçbir iz kalmamış durumda. Toplumsal çevreden koparak içine kapanmış. Gazete kitap, dergi okuyarak, Samsun caddelerinde yürüyüşe çıkarak günlerini dolduruyor. Eski dostlardan arayan soran pek olmuyormuş. Bir dost kendisini aradığında fazlasıyla mutlu olduğunu vurguladı söyleşimiz sırasında.

Söyleşimiz sırasında sorularımı içtenlikle yanıtladı.

-Özgün yanlarıyla özgeçmişiniz

-İstanbul Eczacılık Fakültesini bitirdim. İnebolu'da eczane açtım. Sonra Samsun'a geldim. Burada Samsun Eczanesi'ni açarak yaşamımı sürdürmeye başladım. Basın yaşamına ve gazeteciliğe adım attım. *Halkın Sesi* Gazetesini yönettim. Daha sonra *Yeni Ses* Gazetesine geçtim. Kültürel ve sanatsal etkinliklerde bulundum. Bu arada Halk Eğitim Merkezi'nin çıkardığı aylık "*19 Mayıs*" dergisinde sürekli yazılarım çıktı.

1964 yılında "*Çaltı*"yı çıkarmaya başladım. Bu dergi haftalık olarak yayın yaşamına girdi. Yayın yaşamını 146. sayıya kadar sürdürdü. Ekonomik ve yönetim baskılarına 146. sayıya kadar dayanabildi. *Çaltı* o günlerde Karadeniz yöresindeki genç yeteneklere ve Türkiye genelinde yetkin

kalemlere kucak açtı. Çıkan sayıları tarandığında bu olgu net olarak görülebilir. Dr Hikmet Kıvılcımlı, İlhan Başgöz, Erdoğan Alkan, Sennur Sezer, Behzat Ay, Hasan Kıyafet, Adnan Özyalçın, ile birlikte daha nicelerini sayabilirim. O yıllardaki ortamı ne ben yakalayabildim, ne de Samsun yazın çevresi. Yıllar böylece gelip geçti, bu günlere uzandı."

-*Çaltı'dan önce ve Samsun yerel gazeteleri dışında yazılarınız yayınlandı mı? İlk yazınız nerede yayınlandı?*

"Öteden beri okumaya ilğim vardı. Bu arada yazı denemelerim de oluyordu. Yazdığım yazıların günışığına çıkması Samsun'da yayınlanan gazete ve dergilerle başladı. Öncelikle politik ve toplumsal konulara değinen yazılarım yayınlandı. Samsun CHP Milletvekili Yaşar Akal'dan devir alarak yönettiğim haftalık *Halkın Sesi* gazetesinde sürekli yazı yazmaya başladım. Yazılarımda toplumsal olaylara, Yazın ve sanat konularına değindim. Yazılarım genellikle politik ve toplumsal konulardı."

-*Çaltı'yı ve Samsun'daki yazın çevrenizi anlatır mısınız?*

"Yerel gazetelerde üstlendiğim görev, yazı sorumluluğunun yanı sıra haftalık bir dergi çıkarmaya karar verdim. Beni bu alanda yüreklendiren genç arkadaşlar yeterince vardı. Erdoğan Alkan, Ruhi Göktekin, Ali Nebat, Behzat Ay, Yılmaz Elmas, Erdoğan Yeşilyurt, Aslan Bağrıışen, Necati Sipahi en başta gelenlerdi. *Çaltı*'yı Türkiye'nin her yanına, yazın çevresine gönderdik. Tanıdık, tanımadık birçok yazar ve ozan bize yazı ve şiir göndermeye başladı. Yazarlarımızın bir çoğu yazılarından dolayı mahkemelere düştüler, yargılandılar.

Ben de 12 Mart Darbesi sonrasında Ankara Sıkıyönetim Mahkemesi'nde yargılandım. O dönemde Samsun Ceza ve Tutukevinde tutuklu kaldım."

-*Çaltı'da yazan şair ve yazarlardan birkaçını söyleyebilir misiniz?*

"Şu anda usuma gelenleri şöyle sıralıyabilirim. Mahmut Makal, Ceyhan Atuf Kansu, Behzat Ay, Hasan Hüseyin Korkmazgil, Yılmaz Elmas, Talip Apaydın, Aziz Nesin, Mahmut Yağmur, Erdoğan Alkan, Kenan Somer, Dr Hikmet Kıvılcımlı, Dr İlhan Başgöz, İsmet Kemal Karadayı, Ruhi Göktekin, Hasan Kıyafet, daha niceleri."

-*Samsun'da çıkan yerel gazete ve dergilerin dışında nelerde yazdınız?*

"Ankara'da çıkan "*Yenigün*" gazetesinde, *Yön. Forum, İmece, Gerçekler Postası, Aydınlık* dergilerinde yazdım. Bir de Dr Hikmet Kıvılcımlı'nın çıkardığı "*Sosyalist*" gazetesinde yazdım."

-*Başkaca söylemek istedikleriniz?*

"Yaşamak ve yaşadıkça yazmak bir ortam sorunu, insan beynindeki yazma dürtüsünün sürekliliği olgusu. Ortam değişince, sağlık koşullarının ortaya çıkardığı engeller ve ortamın değişmesi bir yerde yazma üretimini durdurabiliyor.

Yazın yaşamında ayakta duranlara selam.

Öykü Üzerine Söyleşelim (x)

Gülgün G. ARIGÜMÜŞ

Benim bu söyleşideki amacım, öyküye yakın duranların bilgilerini tazeleyip öyküyü onlara bir daha anlatmak değildir.

Söyleşinin çerçevesini şöyle çizmiştim. Kendimce çeşitli boyutları içeren bir öykü dünyası çizmek ve bunlar üzerinde tartışmak, bir de "neden öykü okumuyorsunuz" sorusuna yanıt almak. Bunun hemen ardından da öyküseverlere "neden öykü okuyorsunuz?" sorusu geliyordu.

Amacım, öyküye uzak duranlarla öyküye yakın duranları karşı karşıya getirerek, bu karşılaşmadan öykünün ne olduğuna dair bir şeyler çıkarmaktı. Belki burada, öykünün ne olmadığı falan da ortaya çıkmıştı.

Tabii buraya gelenler hep öyküseverlerse, o zaman onlarla öyküyü elbirliği ile bir kere daha yüceltirdik.

Bu konudaki tartışma isteğime tepki-yanıt gelmedi, ya gelenlerin hepsi öyküseverdi ve neden okudukları üzerine düşünmemişlerdi ya da öyküye uzak duruyorlardı ama nedenleri üzerinde kafa yormamışlardı.

Bu noktada, sözünü ettiğim öykü dünyasını, çeşitli boyutlarıyla tartışmak üzere sözü sürdürdüm.

1- Önce öykünün "nasıl" bir şey olduğuna dair saptamalar yapacağım, sözün önünü açacağım...

Öykü gelip size çarpar, tıpkı bir göktaşı gibi. Düşüştüğü yerde bir krater çukuru açar, sıcak, için için tüten bir değme noktası, bazen için için işleyen bir yara açar.

Şimdi sorsanız, okuduğun öykülerden tanıt getir, birini anlat da öv deseniz, anlatamam. Çünkü, öykü ancak okunmalıdır, başkalarına hikâye edilemez, edildiğinde kuru bir vakalar dizisine, ruhsuz bir özete dönüşür. Çünkü, bende onlardan sadece güzel bir duyum, ağızda bir tat, bir direnme bilinci, bir değiş-tirme güdüsü vb. şeyler kalmıştır. Dokularına işlemiştir onlar...

Bende kalma-iz bırakma yoğunluğu bakımından daha etkili bir tür daha tanımıyorum.

Şiir, diyeceksiniz. Sonuçta sözcüklerin, -bir duygunun - en çok da kendi kendine yönelik mırıldanmanın ya da tersi başkalarına yöneltilmiş bir nidanın - çağırının titreşimlerini bırakır içinizde...

Öykü ise, bir çeşit "yaşanmışlığın" yaşanılmışlığın", bir çeşit "tanışılmış - yakınlaşmış insanın" tortusunu bırakır... (Yoğun etkili- tek bir vuruşla yapar bunu) Yani somut hayat süreciyle daha çakışık, daha bire bir bir ilişki söz konusu... Bir şeyleri alıp soyutlar,

yeniden somutlarsınız çünkü...

Roman mı, diyeceksiniz. Bir kentin kalabalık, karmaşık, yorucu izlenimini bırakır insanda. Hangi bir şeye el atacağınızı şaşırırsınız ya çok global bakar, tek tek insanları kaybedersiniz içinde ya da tersi olur, birey her şeyi kaplar, yığını yitiriverirsiniz. Her iki durumda da toz dumandır ortalık...

Bu saptamalar bir tür önermedir, doğal olarak... isterseniz tartışalım bunları.

TARTIŞMA.

Bu noktada, şiirlerin arkasındaki - içindeki insanlarla/ insanlarla da tanışıp yakınlaşacağımız üzerinde duruldu, ayrıca içinde öykü öğeleri barındıran şiirler de hatırlandı. Öykünün başarılı olmaması durumunda sözünü ettiğim tarzda bir etki, yani -yaşanmışlık- tanışılmışlık etkisi yaratmayacağı, oysa başarılı bir romanla bunun mümkün olduğu söylendi. Bunun üzerinde oy birliğine vardık, sonuçta edebiyat yapının başarılı olması esastır, türü değil. Bunu kesinlikle kabul ediyorum, burada benim tartışmak istediğim, öykünün insanı etkileme biçiminin bazı farklı yanlarına vurgu yaparak, okuru nasıl bir duygu düşünce ortamına çektiği idi.

2- Sözün bu yerinde, öykünün etkileme biçimine dair düşüncelerimi daha da açmaya çalıştım, bunlar önceki önermelerimi destekleyici ya da tersine çürütücü tanıtıları da ortaya çıkarabilecekti.

Öyküyü şu şekilde niteliyorum, **yoğun bir vuruş** olarak...

"Yoğun vuruş" öykünün insanı etkileme biçimi yöntemi - aracı...

İnsanın öyküyle teması diğer insanlarla, onların yaşantılarıyla yoğun ve ani bir temas biçiminde yani, bir çarpma, bir vuruş, bir vuruş olarak gerçekleşiyor. Ani çekiliş - ani itiliş - ani koparılış biçiminde...

Her şeyin **ani** ve **yoğun** oluşu, okurla öykünün ilişkisinin karakteristiğidir (Genelde öykü bir çırpıda, bir kerede okunup bitirilir)

İşte bu biçimde bu şiddette bir temas, insanın duygu ve düşünce dünyasında neler yapar? Bunu düşünelim istiyoruz.

Bir kere Öykünün, insanların genelde, yoğunlaştırılmış yaşamlarını, yaşantılarına yaslanması/ denk düşmesi, okurda da aynı yoğun yaşantıdan kendisi de geçivermiş olduğu illüzyonunu yaratmakta. (Tabii burada öykünün başarılı olup olmadığı önemli)

Bu, bir yanıyla şok şeklinde yaşanan bir deneyimin sıkıntılarını da barındırıyor İnsanların öyküden ka-

çıkarlarının bir nedeni de bu olabilir mi?

Aslında, bu önermeyi getirirken tereddütlüyüm. Aksine pek çok insanın böylesi bir deneyimin içine çekilmekte güçlük çektiğini gözlemliyorum daha çok. Benim izlenimlerime göre, çoğu insan uzun boylu tanıdığı insanların yaşamlarına daha iyi sokulabiliyor, hayattaki yavaş yavaş tanıyıp, ısınma gibi tıpkı... Pek çok insanın da şöyle dediğini anımsıyorum, insan tanıştığı insandan - yaşıttan öyle çabucak koparılmayı istemiyor - hazmedemiyor. Sürsün gitsin istiyor o atmosfer, o insan/insanlar. Olaylar ve insanlar hakkında uzun boylu düşünmek istiyor ve bunu örneğin bir roman boyunca, kendi kendisine değil de, yazarın eşliğinde sürdürmek istiyor. Peki o zaman öykü, okurdan daha çok mu çaba bekliyor. Düşünmeyi kendi kendine/başına sürdürmesi için? Okur bundan mı kaçıyor?

Kim ne derse, desin, okurun hayat süresi düşünülürse, öyküler, ona daha çok insana - yaşantıya ulaşabilmesi bakımından büyük bir şans veriyor, şansını artırıyor, diye düşünüyorum...

Bu ara düşünmelerden sonra, insanın çok deneyimlerden geçtiği durumlarda neler duyup, nasıl düşünebileceğini irdelemeyi sürdürümlerim, istiyorum: Okur, aniden kendisine çarpıp geçen bir şey karşısında ne yapar?

a. Ne olduğunu anlamaz, önemsemez, düşünmez, kafasından silip atar.

b. Ne olduğunu kavrayamaz, merak eder, kafasına takılır, yeniden okur, araştırır ve derinleşmeye çalışır.

c. Öykü, okurun üstüne düşmüştür, bir meteor çukuru açmıştır, görünüşte öykü ortada yoktur, eriyip gitmiştir ama çarptığı yer için için, sıcak sıcak tütmektedir.

Öykünün gerçekten de insanda üç türlü etki yapması mümkün...

Ben öykünün delip geçtiğini, çarpıp yakma işlevini yerine getirdikten sonra adeta kendi kendine yanıp kül olduğunu düşünüyorum sık sık... Çeşitli özelliklerine, tanımlara sığmazlığına baktığımda, ele avuca gelmez yanar - döner bir balık olduğunu, gözden kaybolduktan sonra suda etkisinin halka halka yayılarak sürdüğünü düşünüyorum.

Neden, çünkü öyküyü başkasına anlatmaya kalksanız, olmaz, sonradan ayrıntılarını hatırlamaya çalışsanız yine olmaz, hele çok zaman geçse üzerinden kendinizi yokladığınızda o ısıtılı dokunuştan ya da kızgın temastan başka bir şey hissetmezsiniz.

Yani bir var olan, bir yok olan bir şey... Düşünmeyi sürdürünce aklıma geliyor, öykü bu özellikleriyle pek herkese göre bir şey değil gibi, örneğin uzun boylu bağlanmayı sevenlere göre hüsran gibi bir şey... Biraz daha düşününce buluyorum, özgürlüğü, bağımsızlığı daha fazla sevenlere göre, daha çok. Bunların hepsi tartışılabilir şeyler tabii.

Tartışma: öyküsevenlerin daha bir özgürlük tutkunu olabilecekleri yönündeki önermem üzerine gülümsendi. Sanırım herkesin içinde süren itirazlar vardı ama bunlar ortaya serilmedi, belki de üzerinde düşünülebiyecek, yeni bir şey olarak geldi çoğu dinleyiciye...

Ben sözümü sürdürdüm... Ama öykülerin insana, çok değişik insanlar ve olaylar karşısında şaşkınlığa kapılmamayı, insanın bir diğerini o kadar uzun boylu tanımaya fırsat bulamadan da anlayıp sevebilmesi üzerine bir zemin yarattığı kesin... Hayatın ani çarpış-

larına bir aşinalık, bir yatkınlık oluşturduğu da düşünülebilir pekala...

Burada yeri gelmişken bir parantez de açayım, öykücü için de öykü hatırı sayılır bir sınav ama müthiş bir özgürlük alanıdır.

Öykücü neredeyse hiç tanımadığı bir dünyaya kıyın kıyın yanaşır ve yazarken öğrenir gibidir. (Oysa romancı baştan hemen her şeyi- yaratacağı bütün evreni tanımalıdır.)

Aklına geleni yazıvermek, onun ateş çemberi - işçiliğinden geçmeden ve yazdığını oldu sanmak da dünyanın en kolay düşürlü yanılgısıdır, o da başka.

3- Sözün burasında, benim bağlı olduğum tanımlara gelelim,

a- Öykülerin temel amacı: **Her Şeyi Sorgulamak**'tır. Bu, benim öykü anlayışım.

b- Öykülerdeki temel itilim: **Direnme** olmalı...

En çok da **Verili - Görünür - Benimsetilmiş Mutlak Denen** gerçeğe karşı direnme. Bu, benim temel direnme noktam.

Neden bu? Çünkü dünya, bugünkü sevmediğimiz dünya, değişmeden/ değiştirilemeden bunun için ayakta duruyor. Mutlakmış gibi gösterilerek. Böyle yutturuluyor insanlara, böylece eli-kolu bağlanıyor bir şeyler yapmak isteyenlerin.

Tartışma: Burada "gerçeğe karşı direnme" nedir dendi ve gerçek sözcüğünün kısıtlı bir ifade olduğu, direnmenin sadece gerçeğe karşı direnmeyle mi sınırlı kalacağı itirazı geldi. Bu sözcüğü, bize dayatılan, mutlak ve değiştirilemez olarak gösterilmeye çalışılan her şeyi içerdiği için kullandığımı söyledim. Toplumsal sistemlerden, üretim ve bölüşüm ilişkilerinden tutun da bunların üstüne inşa edilen tüm bir değerler sistemini kapsamakta bu sözcük en kötüsü de gerçekçilik, dünyanın bu haline sarılmakmış gibi yutturuluyor insanlara bugün.

c- Benim kişilerim: **Direnge İnsanlar**

Dikkat edin ille de "her durumda direngen insan" demiyorum. Bunu koymak çoğu zaman gerçekle bağdaşmazdı: her durumda kendinden bilinçli, yetkin, ütopik insan tipleri yaratmak, bunu mutlaklaştırmak demek olurdu.

Çünkü, insanın insanı salt kendisi gibi değil de, somürü mekanizmaları, çatışan çıkarlar, buna bağlı yargılar ve önyargılardan örülü bir tül perde arkasına, bir yabancı olarak algıladığı ve asla kolay kolay ulaşmadığı bu dünyada, her an bilinçle direnebilen insanı varmış ve bu insan bir şeyleri, tek başına ve bir çırpıda değiştirebilecekmiş gibi göstermek, hatta bu insanı - her şeyin farkında olabilecek bir düşünce beraklığına sahipmiş gibi göstermek - yalan olurdu.

Hayatımızı düşünün. Bu hayat içinde, ancak direngen bir primitif model ortaya çıkarabilirsiniz. İçinde direngenlik eğilimi ön hazırlığı barındıran bir insan tipi. Çoğunlukla bilinçsizce direnir bu tip... öykücü, direngenlik eğilimi olan insanı, hayattaki gerçekliğe uygun olarak, bilinçlendirme misyonunu yüklenabilir ancak. Bu da daha önce değinilen "sorgulama" yöntemiyle gerçekleşir.

Tartışma: "Direngen insan tipini bilinçlendirme misyonu" şeklinde ifade ettiğimi, kendi yönsemelerimden çıkan bu cümleye itiraz geldi; "Bilinçli olarak direngen insan tipleri yok mu sayılacak ya da işlenmeyecek mi?" diye soruldu. Buna karşılık, bilinçle direngen insan tiplerini yoksaymadığımı, hatta yapıttaki bilinçlendir-

me - sorgulama yöntemleri arasında bir araç olarak kullanabileceğimi de söyledim. Ama benim burada asıl vurgulamak istediğim, bilincin daha geniş anlamıyla alınması gerektiği ve her haliyle bilinçlenmiş diyebileceğimiz, her yönüyle olumlu, apak, hiçbir yanılsı, hiçbir zaafı bulunmayan insan tiplerinin yapay olacağıydı. Bu noktada, direnmeyen insan tiplerini anlatmayacak mısınız, diye soruldu. Tabii, hayatı her yanıyla sorgulayabilmek için her şeyi anlatmak durumundasınız, ayrıca böyle bir karakteri işleyerek daha fazla şey anlatılabilir bazen ama ben dönüp de yazdıklarım baktığımda, direngen insan tiplerine daha çok bağlandığımı gördüm...

Bir de şu var, öykücü direngen insan tipinin bilinçlenme sürecini sabırla öremezse, yani bu oluşumu hiç hazırlık yapmadan "pat" diye getirirse, okurda bir yapaylık duygusu yaratacaktır, öte yandan okura ulaşamayacak dolayısıyla hedeflerinin hiçbirini gerçekleştiremeyecektir. Bu hazırlama, öyküyü bir çeşit sorgulama yöntemine dayandırarak sağlanabilir. Öykücü öykü kişileri ve okur birlikte sorgulayarak hazırlanır, sona - çözüme ya da çözüm olanaklarına birlikte varırlar.

Bütün bunlar mutlak mıdır? Elbette değil. Kendi yönsemelerimin ardına takılarak, bir yerde sözü kısaltmak adına formüle ettiğim tanımlardı bunlar... Oysa edebi yönsemelerin ya da öykü tanımlarının tek olamayacağı gün gibi ortada.

Sözün bu yerinde, bir dinleyici, edebiyatta tip ya da karakter kullanımı üzerine görüşlerimi sordu ve eskiden tip kullanmanın olumlandığını şimdi ise bunun yanlış olduğuna dair bir düşünce geliştiğini belirtti. Bu konuda dogmatik bir yaklaşımım yoktu benim, yani bir edebi yapıtta tip kullanmanın ya da karakter işlemenin yerine göre değişik avantajları olabiliyordu ama bana göre, edebiyatın temelde sorgulayacağı şey belki de bu olmalı. Yani, bir toplumun, bir sınıfın ya da bir kesimin genel karakteristiğini çizen, insanların benzer yanlarına vurgu yaparak oluşturulan Tip ile insanların birbirinden farklı yanlarını vurgulama amaçla **Karakter** çizimleri arasında bir sorgulama köprüsü kurarak, belki de insanların dayanışma - bağdaşma yabancılaşmayı kırma ve ortak çıkarlar etrafında birleşmelerinin önündeki engelleri aşma olanakları irdelelenebilir, ayrıca özgürlüğü sağlama, bireysel farklılıkların korunması ve bunların sağlayacağı toplumsal zenginliklere dair potansiyel araştırılabilir, diye düşünüyorum.

4- Şimdi öykücünün konumunu durumunu ve bağlı olarak da öykü kişileriyle ve okurla ilişkilerini irdelemek istiyorum. **İnsancıl'da** yayımlanan bir yazım var: **"Öykücüler Hiç Ağlamaz"**, buna başvuracağım...

Bir zamanlar tanıştığım biri, sanırım yazmaya yeni başlamıştı, dergiye gözyaşlarıyla ıslanmış bir öyküsünü getirmişti. Bir öykücüyle tanışmaktan daha çok etkilemişti beni. Onun öykücü değil de bir öykü kişisi olduğunu düşünmüştüm de ondan ve bana daha canayakın gelmişti.

Öykücü, öykü kişilerinden daha mı az cana yakın peki?

Bence öyle, yani öyküsünün içindeyken. Birer emredici zorba gibi. Duygularınızı baskı altına almaya çalışan - soğuk, duygusuz bir yabancı gibi. Çünkü sizin ille de görmenizi istiyor, bilinçlenmenizi istiyor, eylemenizi istiyor vb...

Evet, o güne dek öyküsünü yazarken ağlayan birini daha görmemiştim.

Giderek, insanın yazma anındaki durumunu çözümlmeye çalışırken buldum kendimi. Nasıl tanımlayabilirdim bu hali? Bulmuştum: Bir "humma hali"ydi. Öylesine yoğun/girişik bir duygu - düşünce karmaşasıydı ki bu ve öylesine yoğundu ki, çözüp ayırtırmak neredeyse olanaksızdı...

Diyelim ki, öyküdeki kişi acı çekiyor, haksızlığa uğramış, eziliyor, sömürülüyor. O kişiye acır mısınız? (Ağlamak ilk anda acımayı çağırıştırıyor ya, ondan bu örnek...)

Hayır, seversiniz onu. O anda acımaktan daha aktif ya da işlevsel duygular içindedir. Sevdiğiniz insanın acılı, zor durumundan ötürü duyduğunuz üzüntü, bu acının nedenlerine karşı gelişen kızgınlık, öfke, bir de nedenleri ortadan kaldırmaya yönelik güçlü bir itilim - istek. Bu kadar da değil, üzüntüye sıkıntı, bulantı karışır, öfkeye hınç, kin, kırmak, yıkmak, öldürmek güdülleri karışır, sonra acze, umarsızlığa karşı duyulan hınç duygusu karışır, döner sevdiğinizine hınçlanırsınız bu kez, onu hırpalamak istersiniz, sarsmak, uyandırmak, hep eyleme çeyrek kalalık bir mesafede durursunuz.

Öte yandan şaşırtıcı bir biçimde bütün duygularınızın mantığının kontrolüyle frenlenmiş, yarı soğumuş olduğunu ayırırsınız.

Söylemeye gerek yok, bu arada bir an için bile olsa ağlama isteği duymamışsınızdır. Ağlamazsınız çünkü öykü kişisine acıymıyorsunuzdur Ağlamazsınız çünkü acz içinde değilsinizdir. Ağlamazsınız çünkü öykü kişisiyle özdeşleşmiş olsanız bile onun acıyla özdeşleşmediğinizden kendinize acıymıyorsunuzdur.

Sanırım bunun temelinde, öykücü olarak sizin bilinciniz yer almaktadır, öykü kişinininkini aşan bir bilinçtir bu.

Öykücü bu bilinci, öykü platformundaki hareketliliğine borçludur

Başlangıçta ister öykünün içinde, ister dışında konumlanmış olsun öykücünün yukardan, aşağıdan, uzaktan ya da yakından bakmak üzere sürekli bir hareketlilik içinde olması, onun görüş ve kavrayış alanını genişletip derinleştirmekte, kontrolünü sürekli kılmaktadır Dolayısıyla öykü kişisi çoğu kez nedenlerini kavrayamadığı, kavraya bile karşı koyup kazanma olanaklarını ele geçiremediği umutsuz, karanlık bir dünya içinde debelenir, acı çeker, aciz kalır, kendine acır, belki de zırlı zırlı ağlarken, öykücü soğukkanlılıkla tanı koymakta, nedenleri bulup çıkarmakta, bunların üzerine gitmek, yoketmek için bir atılım, bir savaşım yolu aramaktadır.

İşte öykücünün esas amacı da budur: Kendisinin konaklamış olduğu noktalarda okuru da gezdirerek aynı kurtuluş olanaklarını görmesini, aynı güce, aynı dirence kavuşmasını sağlamaktır...

Evet, o tanıştığım kişiyi daha çok bir öykü kişisi olarak görmüştüm. Daha canayakın ve daha sahibi bulmuştum. Çünkü aslında öykücünün kişiliği tipki serap gibi gerçek hayatta pek de rastlanmayan rastlandığında ise çokbilmişliği ve zorlayıcılığı ile rahatsız edici bir kişiliktir. Çünkü öykücü olmak biraz "yabancı olmak" demektir, duyguları deşmek, deşip parçalarına ayırmak, mantığa vurmak, dolayısıyla artık ağlayamamak demektir.

Bu yazının bir dipnotu vardı. Yazının kendi iç

mantığını parçalayıp kırıyordu, zaten bu yüzden bir dipnot olarak kalmıştı. Çünkü yazının bir yerinde "aslında öykücü de en çok öykü kişilerini sever" diye bir cümle vardı ve bununla öykü kişileri olumlanıyordu. Ama aslında, öykücünün asıl itiraf etmek istediği bu dipnotta yatıyordu.

Dipnotu şöyle: Bu yabancı (öykücü), kendisine yabancılaşmış olan insanın yabancısıdır. Bu yüzden insana rağmen, insana kendisinden daha yakın duran bir yabancısıdır. İnsanın neden ağladığını bilir ama onun gizilgücünü de tanır. Kendi gözlerinin gözyaşlarıyla bulanmasına izin vermeden engin bir umutla beklemesi bundandır.

Tartışma: Sözün bu yerinde, öykücü hep tepeden mi bakacak, hep duygusuz ve katı mı olacak, diye soruldu. Hayır, burada her yandan bakmayı, belki öykü kişilerinin taa içlerinden, hatta kendine yabancılaşmış insanın kendisinin bile farkına varamadığı gerçeklerine eğilmek üzere bakmayı kastediyordum. Yapılan, insanın yabancılaştığı gizilgücünü ortaya çıkarmak ve onu da bunu farkına varmaya zorlamaksa bunun adı katılık değil, bilinçli - iyimser bir direnç olabilir ancak...

5- Yazarla okurun ilişkisi hakkında bir kaç şey daha söylemek istiyorum burada.

Günümüzde, yazarla okur arasında da çıplak bir ilişki kalmamış durumda.

Neler olmuş, neler oluyor bir bakalım.

Bir okur tipi var örneğin, kitapçıya giriyor, gazetelerde, dergilerde hatta televizyonlarda adını - sanını bellediği, ödül duyurularında adını ya da resmini gördüğü bir yazarın kitabını alıp sardırıyor. Tabii, bu yazarın kitabı da kapıdan girince hemen ortalıkta. Oyle kotarılmış kitapçıdaki diziliş.

Çizdiğimiz bu okur tipinin, kitabı alıp sardırıktan sonraki duygularına eğilelim şimdi de: Bu okur, toplumca (!) onaylanmış (!) bir adı satın aldığı için kendisinin de üzerine onay damgası vurulmuş bir halde, toplumsal görevini yerine getirmiş (!) olarak kapıdan çıkıyor. Ne mi olacak bundan sonra? Örneğin, ünlü adın satırları arasına gömülecek nasıl ünlü olunduğunu, öğreniverecek. Aslında o kendini oldukça güçsüz hisseden biri, hiçbir şey bilmiyor. Toplumca onaylanmış birini alıp okuyarak bilivermek, güçlenmek ve toplumca onaylanmak istiyor...

Düşünmeyi sürdürelim, bu tipteki kişilerin, bir edebi yapıtla ilgili ön kabulleri de muhtemelen şu olacaktır, kitabı kesinlikle sonuçlanmış bir nesne olarak, bir tüketim malı gibi algılarlar, yani kitabın okurla özdeşleşme çağrısı, bir sürecin orta yeri olduğunu kavrayamamaktadırlar. Dolayısıyla kitap karşısında edindirdiler. Bunun ardından ne gelir? Tabii ki önceden onaylanmışlar onlara uygun gelecektir ya da başkalarının referansı...

Bir başka okur tipini alalım, bunlar daha doğmadan her şeyi bilenlerdir. Geçmişe ait parlak bir birikimleri olduğunu okumuşlardır ya da hayat birikimlerinin pek derin olduğunu anlamışlardır. Bugünkü toplum böylesi insanları da pek çok yaratmaktadır. Bu gibiler için de, eğer yeniden bir şeyler okumak akıllarına düşerse, yeni ve moda işi olarak sunulan her şey kabul görecektir vs.

Ben bu, toz - duman çöle dönüştürülmüş kitap ortamını daha fazla değmek istemiyorum... Yalnızca bu ortamda edebiyatın ne haline getirildiğini kısaca vurgulayacağım.

Bugün edebiyat, zeki - ayrıcalıklı (!) insanların oynadığı basit bir zeka oyunu, dolayısıyla bir eğlence, zararsız bir hobi derkesine düşürülmüş gibi. Bir takım insanları üne kavuşturan bir hüner olarak gösterildi görüldü bir de edebiyat... Bu ortamda en kolay neyse, o yapıldı yani. Edebiyatı zararsızlaştırmak - ehlileştir-mek adına ve büyük ölçüde başarılı da bu...

Nasıl yapıldı bu ve nasıl bir şeyler çıktı ortaya?

Hayatın - insanın - gerçeğin sorgulanmasının önü kesildi.

Metnin kendisi - kendinde bilmeceyi sorgulanır oldu sadece. Bu metinler kendi dışında hiçbir şeye gönderme yapmayan, kendinde başlayıp kendinde tükenen - mutlak metinler - haline geldi.

Öykünün ehlileştirilmesi de, öykünün popüleritesinin pek de olmamasına karşın (ama daha popüler olduğu zamanlarda böylesi kültler yaratılmadı değil) gerçekleştirildi... Örneğin, Nazlı Eray'ın fantezi dünyası aklıma geliyor şimdi, çok satan - havada ve çağlar, ülkeler arasında uçan ama aslında bir arpa boyu yol almadan hep yerinde duran fantezi dünyası... Sonra İstanbul fetişizmi - nostaljisi ve gepegenç insanlara eski İstanbul sokaklarında nostaljik nostaljik dolaştılar, yazdılar - okudular ve ödüllendirildiler. Genlerinde mi getirdiler bunlar eski İstanbul'un nostaljisini, öyle olmalı. Bile bile eskitilmiş bir dili de birlikte taşıyarak anlaşılacak değil, anlaşılmamak üzere yola çıkan genç genç insanlar, yazık, çok yazık. Ayrıca bunalımlı sa-yıklamaların sürüp gittiği nice nice sayfalar.

Yani tipi "kaçış" edimleri,

a- Geçmişe kaçış (Mario Levy ve arkasından ödüllendirilen benzerleri)

Örneğin bugün İstanbul'la ilgili yanılmalı bir gündem yaratılmış durumda. İşin kötüsü bu, sanki tüm bir Türkiye'nin gündemiymiş gibi empoze ediliyor. Bu gündem İstanbul'un bozulması. Ah, eskiden ne güzel olan bu İstanbul'u birileri nasıl da bozmuş. İstanbul ihtişamlı, kırılğan, hazine değerinde bir kristal vazo. Onu bir fanusun içinde, pamuklara sararak korumak gerek ama işte İstanbul dışında bir şeyler oluyor, ha bire bir şeyler değişiyor ve bu değişim, bu dıştan gelen dalgalar, kahretsin onları, ha bire geliyorlar, geliyorlar, o güzelim kristal vazanın içine giriyorlar... Sen tüm bir gelişimi, değişimi kapının dışında göğüslemeye kalk, ne nedendir, diye sorup sorgulama, ancak, gelmeyin, diye feryat et. Kapıları kapa, eh kapanmadan önce gelenleri de omuz silkmelerle, dudak bükmelele uzaktan uzaktan süz, birtakım stereotipler içine kıştır, sonra da ah o eski İstanbul neydi, şarkılarını terennüm et. Bu anlayış edebiyata sözölüp girdi ve eski İstanbul insanlara neler anımsatıyor, ne kırıntılar barındırıyorsa onları alayla pullayarak, nostaljik çığlıklarla insanlara sundular. Pera'lar, eski İstanbul'un eski insanları... Bunlar anlatılmayacak mı, elbette anlatılacak. İstanbul'da yaşananlar anlatılmaya çok muhtaç ama olayı - olguyu bütün boyutlarıyla irdelemek gerek, hiçbir şeyi hiçbir şeyden kopartmadan almak gerek... Böyle yapılmıyor, eski zamanlarda yerleşip bir şeyler anlatılıyor ha bire. Tabii eski zamanlar da anlatılacak ama bunların tek gündem olarak dayatılması ve gepegenç yazarlara da bunları anlatma zorunun konması, okura ise tek önemli konu, tek estetik değer olarak empoze edilmesi, yanlış - yanıltıcı olan bu...

b- Kendi içine kapanmış fantezi dünyasına kaçış

Bazıları fanteziyi gerçeklerden salt kaçmak adına yeğliyor. Beğenmediği gerçeği, orada hiç elleşmeden bırakıyor, üstünü kapatıyor ve başka bir dünya yaratıyor kendisine.

Ya da Nazlı Eray örneğinde olduğu gibi, fanteziyi sanki gerçekliği eleştirmede kullanıyormuş izlenimi veriyor ama fantezi buluşlarını özensiz bir biçimde, hiç işlemeyen bol keseden öyküye serpiştirmekle yetinip bir çocuk oyununun oyalayıcılığı çerçevesinden öteye taşıyamayarak, işlevsiz bir eğlencelik düzeyine indiriyor. Yani bir yığın fantezi buluş, edebi bir sentez, bir önerme düzeyine yükseltip işleve kavuşmadan, ölüp gidiyor. Örneğin ne var N.Eray'ın öykülerinde, yazılarında, uçan insanlar, tarihin çeşitli dönemlerinden ünlü kişilerin birbirleriyle diyaloga sokulması vb. ler. Bunların işlenişi ya da işlenmeyişi desek daha doğru olacak, insanların gündelik konuşmalarındaki kadar güdü, sığ, bir söylem oluşturuyor. Oysa edebiyat bunları aşan, insanları üst bir bilinçe, fanteziyi kullanarak gerçekliğin irdelenmesine, sorgulanmasına, üstü örtülü nedenlerin aydınlatılmasına, okuru üst düzeyde bir farkına varış ve değiştirebilme bilinç ve anlayışına yöneltmeye amade bir ebidir.

Aslında benim görüşüme göre, fantezi olumlu ve bilinçli kullanım ile edebiyatta çok gerekli bir şey, çünkü fantezi-düş-ütopya gibi öğeler insan yaşamının/insanlık tarihinin ayrılmaz bir parçası. Neden? Çünkü, insanoğlu moral direnme, gücünü, düşünce üretmesini ve eylemliliğini bunlara borçlu, insanoğlu olamaz yapılamaz değiştirilemez gibi görünen her şeyi düşleri - fantezileri ile yenmeyi, değiştirmeyi, tüm devrimler, tüm bilimsel buluşlar, tüm bir değiştirme eylemliliği bunlarla gerçekleşmiş. İnsanoğlunun bu yanı olmasaydı, dünyaya geldiği anda kendisine empoze edilen her türlü yaşam ve doğa koşulunu her türlü toplumsal sistemi olduğu gibi kabullenecek ve yeryüzünde bir taşın üstüne bir başka taş daha koymadan göçüp gidiverecekti... Dolayısıyla ayaklarıyla yere basan ve hayatın olumlanmasına yönelik her türlü fantezi - düş ve ütopya edebiyatta da çok gerekli ve bunların somut gerçekliğe dönüştüğü/ dönüşüverdiği de uygarlık tarihinin en temel gerçeği...

c- Bir de kendi içine (kendi çözümsüzlüğü) üstüne kapanan bireyler dünyasına kaçış var (Kürşat Başar vb. ler)

Bu arada bu tür edebiyatın dille olan ilişkisi de önemli bir husus... Burada dille özellikle oynama var. Okurla araya bir çeşit tül perde çekme - gizemli bir iç - anlaşılabilir dünya yaratma eğilimi var.

Örneğin yazdıklarında gizem ve bilmece yaratmayı pek seven Orhan Pamuk, ben böyle kullanmak istiyorum dili, diyor, gerisine karışmam. Türkçe böyle kullanılırsa - zekice kullanılmış olur - diyor. Yani o zeki biri, onun için de kısa cümle, yalın anlatım kullanmayı aptalca buluyor. Yalınlıkla sığılı karıştırıyor çok insan.

Peki nasıl olmalı öykü dili? Az sözcük kullanacaksınız ister istemez, örneğin cümleleriniz en fazla 5 sözcüklük olacak - olması gerekecek. Ne yaparsınız bu durumda?

Art anlam boyutları olan ya da cümledeki kullanımı ve önceki sonraki cümlelerin gelişle anlamı çok boyutlandıran sözcükler seçerek yaparsınız bunu. Yani tek tek seçeceğiniz sözcükler için azami özen

gösterirsiniz. Yoksa kimilerinin sandığı gibi dünyanın bütün sözcüklerini tek bir cümleye boşaltarak anlam yoğunluğu değil ancak bir anlam karmaşası yaratırsınız, tek bir darbeye birbiri üstüne dökülverecek anlamsız bir sözcük yığını yaratırsınız. Kimilerinin de tam bilinçle istedikleri gibi, bir çetrefil kendinde bir gizem yaratırsınız, kıs kıs gülüp okurla eğlenirsiniz. Okurla buluşmanın değil, siz önde okur arkada bir kaçıp kovalamacanın oyalayıcılığında edebiyat yaptığınızı düşünürsünüz...

Tartışma: Peki, Orhan Pamuk'un yazdıklarına sadece biçimsel, dilsel itirazlarınız mı var, diye soruldu. Hayır ama gerçekleri değil, insanları da değil, kendi yarattığı anlamsız/işlevsiz bilmeceyi sorgulama yolunu yeğliyor içerikte Orhan Pamuk ve dili kullanma biçimi de bununla tam örtüşüyor, vurgulamak istediğim bu.

Aslında diyorum, öykü pek popüler bir şey değil de, kaçıp kurtulabiliyor kısıkaçtan, örneğin öyküde bir Orhan Pamuk kültü yaratılamıyor/ yaşatılamıyor.

Tartışma: Böyle şeyler de yazılamaz mı ve edebiyat olmaz mı, dendi. Kısaca irdelemeye çalıştığım bu yönemeler edebiyatın ancak eğlencelik bir alt dalını oluşturabilirdi, diye düşünüyorum ben ama öyle olmuyor, tek edebi değer olarak gösteriliyor. Edebiyat beğenisini tek başına biçimlendirip donduruyor, Hem okur hem de yazar için mutlak hale getiriliyor. Ölümcül olan yanlış burada...

Benim asıl sözünü etmek istediklerim başka şeyler. Kitabın - yazarın - okurun bu toz duman ortamda unutturulmuş gerçekleri.

Önce bir saptama yapalım, kitap kesinlikle bir fosil - bir tüketim aracı değil.

Kitap, henüz oluşum halinde, sizinle özdeşleşmeyi bekleyen bir şeydir.

Her edebiyat yapının arkasında bir insan vardır. O insan kitaba soran, sorgulayan, arayan, araştıran, anlamaya çalışan beyin - yüreğini koymuştur. Bunlar avuçlarındadır ve size (okura) uzatmaktadır. Yani bu edimleri salt kendi adına yapmaz, sizin adınıza başlatır ve birlikte sürdürmeyi bekler/umar. Kitap size dokunur, bir çağrıdır, dönüp bakmanızı, sizin de bu arayışa, bu serüvene katılmanızı bekler. O avuçlara uzanırsanız, kendinizi aynı arayışın yürek kıpırtıları arasında buluverirsiniz. Ellerini tuttuğunuzda, alıp diğer insanların (kitaptaki kahramanlar ve diğer insanlar) elleriyle birleştirir, birleştirirken güçlendirici, dönüştürücü bir katalizör, bir lehim görevini de yerine getirir. İnsanlık zinciri böylece oluşur.

Sizler, o avuçlara uzandığınızda, kavrayıp tuttuğunuzda, içindekileri gerçekten aldığınızda, yaşamış, öğrenmiş, anlamış olursunuz. Sonunda siz, o eski siz olmazsınız. Salt kendinize dönük, birbirinize yabancılaşmış insanlar olarak kalmazsınız, kalamazsınız.

Edebiyat, bu anlamda dünyayı her geçen gün biraz daha kaplayan ürkünç yabancılaşmaya karşı bayrak açan direngen bir savaşıdır. İnsanlığı sıkıştıran her türlü beyin - yürek kilitlenmesine karşı bir şans, bir olanaktır.

Evet, aslında budur edebiyat, güçlü, zorlu, iddialı bir şeydir hayat karşısında...

(x) 1 Nisan 1995 tarihinde, İnsancıl'ın Ankara Temsilciliğinde yapılan söyleşidir.

Öykü

Son Martı

Seçkin GÜNDÜZ

Sesleri çirkindi. Çıgılık çıgılığa uçuşuyorlardı. Kulaklardaki hoşnutsuzluğu görünüşleri giderebiliyordu. Kanat çırpınışlarındaki inceliğe, süzülüşlerindeki ustalığı ekleyince sesler bir çırpıda güzelleşiyordu.

Yolcuların çoğu güvertedeydi. Uzaklaşan kentin fotoğrafı çekiliyor, el sallanıyor; martılara da yiyecek atılıyordu.

Gülümsüyordu kadın, sık sık gülümsüyordu. Uçuşan saçlarının maskaralığına bir ara kahkaha attı oğluyla.

İstekle dalmalarına karşın boş gagayla yükselmeleri sıklaşmıştı. Gemi yol aldıça martılar azalmış, sanki buna koşut güverte de hemen boşalmıştı.

"Sevecen deniz kuşları," diye düşündü kadın, "çok direngenmişsiniz..." Gülümsedi. Azıcık zorlanmıştı. Oysa fotoğraf çekerken... Az önce oğluna poz verirken... Ne kolay, ne içten gülümsemişti. "Gücünüz tükenmeden dönseniz." Gözlerini sarı gagalılardan ayıramıyordu.

Kimi doydum, doyduğuyla yetinip döndü. Ama siz... Siz ne diye sürüklenip duruyorsunuz..."

Rıhtımdaki sayısız martıdan geriye birkaçı kalmış kalanların da kanat çırpınışlarındaki ilk coşku sönmişti.

"Ekmek bul, bir şey bul" diye annesini dürtükledi. "Geliyorlar... Bir şeyler atalım." Bir an susup sordu: "Atmasak... Hiç atmasak !.. Dönerler belki. Hı ?.. " Yanıt alamayınca çabucak devam etti: "Hayır. Geliyorlar. Atmasak da geliyorlar. Bizi izliyorlar."

"Gemiye !.. " dedi kadın.

"Gelmesinler, " diye çıkıştı oğlu. " İstemiyorum.

Ne olur gelmesinler... Yoo... Gelmek, yetişmek zorundalar. Artık dönemezler. Bak anne, bak... Sanki bize geliyorlar."

"Gemiye..." dedi kadın. Savunurcasına ekledi "Seslere... Köpüren sulara... Sulardaki artıklara, çöplere..."

"Attığımız yiyeceklerden... dedi çocuk ağlamaklı bir sesle. "Ya da... bizi... yani... gemiyi bırakamadılar."

"Hep böyle," dedi kadın. "Martılar işte hep böyle. Onlar için oyun, oyun gibi yavrum... Haydi," diye ekledi: "Haydi ikimizden başka kimse kalmadı. Kamaraya geçelim."

"Hayır, " diye mızıklandı, "bırakmayalım,"

"Ayakta durmaktan yorulmum. Sen de yorulmuşsunur."

"Bak anne, " diye bağırdı, "biri düştü. Pat diye düştü."

"Dönemeyec ekler," diye fısıldadı kadın, gözleri buğulanmıştı. "Kanat çırpışları çırpınmaya dönüştü."

"Yetişebilirler," diyerek annesinin bileğine

yapıştı. "Çabalasalar... Bacaya konuverseler..."

"Konarlar, " dedi. "Gel içeriye geçelim."

"Kıyı yok oldu, " dedi çocuk. "Hiçbir şey gözüküyor. " Çatarcasına söylendi "Arkalarına hiç bakmıyor, bakmadan öylesine geliyorlar !"

Bir martı daha denize kondu, konmasıyla bir önceki gibi beyaz köpükler arasında kayboldu.

"Çok mu yiyecek attık, " diye söylendi çocuk. "Çok mu el salladık. " Yüzünü buruşturdu, "Oysa herkes attı. Herkes el salladı."

"Biz olmasak da gelirlerdi, diye gülümsedi kadın. "Gemi çekiyor onları... Çekiyor..." Gülümsemesi söndü "Çekmesine çekiyor da..."

"Anne!" diye haykırdı. " Bak... Biri daha..."
Sesini yükseltti kadın " Esiyor ! İçeriye geçelim. "

"Duralım," dedi. "Bitti... Bitiyor... Baksana, iki martı..." "Sesi ağlamaklıydı. " İki martı kaldı... Diğerleri hep..."

" Döndüler bir tanem dedi elleri oğlunun omuzunda, " döndüler...İnan bu ikisi de dönecek. Martılar güçlüdür. Öbürleri de yetişmiştir. Bir yerlere konmuştur. Dediğin gibi belki de bacaya."

"Alay etme," diye atıldı. " Okşama saçlarımı. İnanmıyorum sana. Yavaşlasa da yetişemezler. Dursa da yetişemezler. En güçlüsü, kocaman kanatlısı bile..."

"Sus yavrum... Duyan da kavga ediyoruz sanacak. "

"Neden attım... Neden el salladım..."

"Saçmalama," diye bağırdı kadın. "Bir sen misin atan ! Dedim ya, martı onlar..."

"Kızma," dedi usulca, " ama anne," diye peşi sıra ekledi. Yüz bulsa kesinlikle bir şeyler daha diyecekti.

"Yeter, diye bağırdı kadın. Koluna sımsıkı yapışıp sürüklercesine çekti." Gidiyoruz !.. Koca güvertede bir ! ikimiz."

"Ya martılar... Yani martı.. Şu, şu son martı..."

"Çabuk ol. Açtım. Daha üstümüzü değiştireceğiz."

"Peki," deyip isteksizce annesinin elini tuttu. Uslu çocuk suskunluğu ancak merdivenlere kaddı. Çekingenliğini yenerek birden sordu: " Anne... Martılar erkek mi ?" Yanakları kızarmıştı, devam etti:"Hani şu... Koca kanatlısı, " Yutkundu, "Hani şu en son."

"Adımlarına dikkat et!" diye azarladı.

"Anne, ne olur, ne olursun..."

"Kimi erkek, kimi dişi... Off, ne bileyim ben. Sallanma!"

"Dişi, kadın demek değil mi?"

"Evet," dedi, "dişi, kadın demek. Bunun kanatla da ilgisi yok." Sesi yumuşadı: "Kadın martı..." Gülümsemeye çalıştı: "Martı kadın... Son martı..."

Ranzadan " Anne, " diye atıldı.

"Dur!" diye bağırdı kadın. " Sarılma, ruj sürüyorum, görmüyor musun!"

"Gözlerin ?.. Gözlerin yaşı."

"Dürtme diyorum, sarsma ! Zaten gemi.

"Martılara üzıldüm. Çok üzıldüm. Gör bak ağlamıyorum."

"Ağlayan kim, dedi yapmacık bir öfkeyle," nereden çıkardın.

"Gördüm ! İşte görüyorum.

Az daha üstelese, 'evet' diyecekti. 'ağlıyorum. Ama bil ki martılara değil. Kendime... Babana..." Derin bir iç çekti. Diyecekti. Az daha üstelese diyecekti. "Dokuz yıl kanat çırpabildim ona."

Yakarış Değil

Yıkımı örgütleyenlere

Can verebiliyorsanız

kendi ölülerinize

Dönüştürün ne varsa yaşam adına

Çiçek tarlalarını

insan mezarlarına...

Ama

bir kanlı toprak parçası kalıyorsa geriye

yaşama

Ellerimi uzatmalıyım insana

kaybettiklerimi geri almaya...

Kazanıldıkça barışın haklı davası

Kaybolacaksınız

kör beyinlerinizin

derin uçurumlarında

Bilmelisiniz, bir yakarış değil bul

Eğilin önümde ve hesabını verin,

Bunca gerisinde kalmanın

yaşamın...

Eksilseniz de yaşamdan

Üzülmeyecekler

Henüz tetik önüne sürmedikleriniz...

Süen ÇANKAYA

4 Temmuz Salı

Bana hep soruldu "Star Sistemi'ni... star Sistemini oluşturanları hep eleştirdiniz... eleştirmeye devam ediyorsunuz. Ama bir teki bile size yanıt vermiyor Neden." Bu söylenen doğru. Bize hiç yanıt vermediler. Yanıt bir yana hiçbir konuda küçük bir açıklama bir yapmadılar. Sözgelimi Memet Fuat "Nazım Hikmet'i sansürlemedim" bile demedi. Enis Batur... Mehmet H. Doğan Selim İleri... Oruç Aruoba. Adalet Ağaoğlu. Pınar Kür. Orhan Pamuk, **İnsancıl**'ın eleştirilerinden sonra nokta kadar bir açıklama bile yapmadı. Neden... Bunun yalın bir nedeni var. Bizi adam yerine koymadılar adam yerine koymuyorlar Dahasını söyleyeyim. Biz, ağızımızla bir kuş değil, bütün kuşları tutsak bile bizi adam yerine koymazlar

Şimdi ikinci soru şu. Bizi neden adam yerine koymadılar neden adam yerine koymazlar Söylüyorum. Özetle. Kısa. Bunun nedeni binlerce yıl önceye dayanır. Sınıflı toplumun oluşumuna... Sınıflı toplum oluştu egemen sınıf, egemenliğe aldığı sınıfın insanını adam yerine koymadı. Toprağı, adam yerine konmayan ekti. biçti. Demire biçimi adam yerine konmayan verdi. Felsefe. sanat. bilim egemen sınıfa kaldı. Felsefeden. sanattan... bilimden anlamamazlık adam yerine konmamayı pekiştirdi. Böylece köle sahiplerinden feodallara... feodallerden aristokratlara. aristokratlardan burjuvaziye geçen bir karakter oluştu. Egemen sınıf karakteri. Bu karakter, egemen sınıf dışında kalan tek bir insanı bile adam yerine koymaz. Egemen sınıf dışında kalan insan, egemen sınıfın kişilerince adam yerine konmak isterse boynunu bükmek zorundadır. Böyle bir durumda boynunu bükem kişinin burnu iyice sürtülür ince bir elekten geçirilir ondan sonra adam yerine konur o kişi.

Egemen sınıfın kişisi, bu sınıfların deneyimiyle iyice donatılmıştır. Sözgelimi, **İnsancıl**'ın eleştirileri karşısında şöyle düşünür onlar. Pöh, sen de kim oluyorsun. Biz, senin Spartaküs'ünü direğe çaktık... biz seni Paris Komünü'nde kurşunladık. biz, senin Şeyh Bedrettin'ini... biz senin Pir Sultan Abdal'ını astık... biz senin Resneli Niyazi'ni vurduk... biz senin büyük umutlar bağladığın Ekim Devrimi'ni yerlebir ettik. Pöh... **İnsancıl** da noluyormuş. Biz, istediğimiz eseri sansürleriz... istediğimiz eseri toplatırız... sana noluyor Sen kimsin. Biz sencileyin kişileri uşak bile tutmayız. Senin söylediklerin bir kulağımızdan girip bir kulağımızdan çıkmaz. kulağımıza girmez bile. Sen ey **İnsancıl**, deli deli tepeli- kulakları küpeli... Çığırış dur orda... çatla... nokta kadar önemsemeyiz seni.

Bunları biliyorum. Ama bildiğim iki konu daha var. Bilinçlerinin en uzak yerinde minimini iki nokta bunları kaygılandırıyor. Birinci nokta. **İnsancıl**, bunların katında adam yerine konmak için kilini bile kıpırdatmadı. **İnsancıl**'ı yönetenlerden bir kişi bile bunların masası-

na oturup bir bardak çay bile içmedi... **İnsancıl** onlarla hiçbir konuda uzlaşma arayışına girmede. Oysa alışmışlardır. Sert çıkışlardan sonra uzlaşma arayışına girişilir. bir süre sonra derginin dişleri sökölür. kanatları kesilir... egemen sınıf için kafeste yaşayan muhabbet kuşu olunur. Oysa **İnsancıl**, binlerce yıl süren kavgayı kültürde yeniden alevlendirdi. Onların yaratıcılığını dumura uğrattığı insana "Kendine gel. Bu dünyayı yaratan sensin. Demire biçim veren ellerinle sen, bunların düşünemeyeceği kadar güzellikler yaratırsın sanatta." dedi. "Geleceğini sen kuralısın. Kutmak zorundasın. Edilginliğini kır. Sen onların tüketicisi olma. Anadolu'da devrimci bir aydınlanmayı sen başlatacaksın." dedi.

Ütopyaları tükendiği için buna asla ihtimal vermiyorlar. Çünkü onların gelecekte milim umutları yok. Sansüredikleri eserler belgelenmesine karşın bu dünyanın hep böyle devam edeceğini sandıkları için, aldırıyorlar. Ama ya **İnsancıl**'ın dedikleri olursa... ya tarih yeniden yazılırsa diye bilinçlerinin en uzak noktasında kaygılı bir iki adımdan sonra bugüne geliyorlar.

İkinci noktaya geldikte. Onlara göre, **İnsancıl**'ı elli kişinin. bilemediniz yüz kişinin okuyacağı beyin yıkama dergisi olacaktı. Ama **İnsancıl** bu tuzağa düşmedi. Hiçbir otoriteye boyun eğmeden... yazarlarının birbirini eleştirdiği bilinç açıcı... bilinç ısıtıcı 5000 basan bir dergi oldu.

İnsancıl'ın bu konumu, bilinçlerinin en uzaktaki ikinci kaygılı nokta. Mutlu günlerinde canlarını sıkın... yüreklerini daraltan nokta.

Tarihi bir gezi yaptıkta ben **İnsancıl**'ı karanlık dünyada ateşi yaratırken görüyorum... mağaralara ilk resimleri biz yaptık... taşı biz yonttuk... hayvanları biz evcilleştirdik... toprağı biz sürdük... sonra bunlar, çeşitli oyunlarla bizi egemenlikleri altına aldı. Bunlar bizim insani yaratıcılığımızı yoketti. Sanatta Star Sistemi dendiğinde üstünde durulması gereken nokta bu. Burjuvazi, insanlaşmayı gerçekleştiremedi. Bütün dünyada burjuvazinin sözü bitti... ütopyası bitti. Burjuvazi, Sanatta Star Sistemi'yle insani yaratıcılığı önlüyor. Bakın Türkiye'nin durumuna. Sanatın bütün dallarında ciddi bir tıkanıklık var. Sanatta Star Sistemi'nin oluşturduğu kişilerle tıkanıklık aşılamaz.

Ama şu kesin. Burjuvazi, insanlığı yokedemeyecek. İnsan bilinci emeğin güneşiyle ışıyacak... insan, sanatın bütün dallarında doyumsuz insani güzellikler yaratacak. Hem de bunları bugün adam sayılmayanlar burjuvazinin. Sanatta Star Sisteminin adam saymadıkları yapacak... terziler boyacılar... işçiler memurlar.

Peki bizi adam saymayan. gözümüzün önünde Nazım Hikmet'i sansürleyen... faksla kitap toplayan... ipe sapa gelmez laflara imge diyen... tiril diliyle yaza-

bildiklerine roman diyen bu kişiler, nasıl tarihi bir karakterin simgeleri. Engels bunları şöyle anlatır "Onun için yeryüzünde paradan başka hiçbir şey yoktur. Para kazanmaktan başka hiçbir mutluluk, kaybetmekten başka hiçbir acı tanımaz. Böylesine bir tamah ve kazanma hırsı karşısında, herhangi bir insanca duygunun yozlaşmadan kalması olanaksızdır.(...) Sanayici "Sermaye" işçi ise "Emek"tir. Eğer işçi bu soyutlamayı kabul etmezse, kendisinin bir emek değil bir insan olduğunda diretirse, emek gücüyle birlikte birçok duygulara sahip olduğunu belirtip "Emek" olarak kendisinin piyasada satılıp alınmasına izin vermezse, burjuva mantığı bir anda durur. Burjuva, işçiyle alımsatımdan başka bir ilişki içinde olduğunu kavrayamaz"(F. Engels. İngiltere'de **Emekçi Sınıfların Durumu** Çev. Oktay Emre. Gözlem Yayınları. İstanbul 1974)

Burda önemli nokta, burjuvazinin mantığının durduğu yer Burjuva, meta ilişkisinden. alım satım ilişkisinden başka hiçbir ilişkiyi göremez. Burjuvazinin bütün duygularını bütün düşüncelerini metanın durumu belirler. Sanatta da böyle bakar. Para kaybına uğrayacaksa sanatın... sanatçının özgürlüğünü hemen yok eder. Biri çıkıp da "Bayanlar.. baylar, napıyorsunuz, niçin bu eseri sansürlediniz" derse Sanatta Star Sistemi'ni oluşturanların mantığı durur. Çünkü onlar "Nakdi Ödeme'nin insanla insan arasındaki tek ilişki olduğunda ısrar eder "

İşte bizi adam yerine... insan yerine koymayanların tarihi karakterinin günümüzdeki temsilcileri. onlar Sanatta Star Sistemi oluşturuçuları... Beyaz Adamlar. Ben, onların bizi adam yerine. insan yerine koymamalarını, bilincimin bütün noktalarında... milimetresinde, ta Spartaküs'ten beri verilen mücadelenin onuruyla insani bir gurur olarak kabul ediyorum.

Bu gururla yaşıyorum.

5 Temmuz Çarşamba

Şöyle düşünüyorum. Bizler Türkiye'de yaşayanlar bütünüyle gerçeğin yitimine uğradık. Dumura uğratılan bilinç ne kadar söylersen söyle.. ne kadar yazarsan yaz gerçekliği göremiyor. gerçekliği çözümlemiyor... kuruntular. özlemler içinde sahte bir gerçeklik oluşturuyor. insan, bilincin yarattığı gerçeklikte mücadele ediyor

Burda şuraya geliyorum. Sivas.. Sivas'a. Sivas kırımına. Bu yıl Sivas'la ilgili bir toplantı yapıldı mı bilmiyorum. Çağrılmadım. Çağrılıysaydım gitmeyecektim. Sahte gerçeklikte yaşayanlardan bıktım da ondan. Bir takım insanların salonlarda. meydanlarda hesap soracağız demeleri içimi bunalıyor

İki yıldır çok söyledim... çok yazdım. "Yürüyüşe neye gitmediniz" diye sorulduğu için bir kez daha yazıyorum. Herkes dikkatle okusun. Önce şu. Bir sorun nasıl... ne şekilde çözülür. Sivas kırımında ilk düğüm nerde. İz sürmeye nerden başlamalı. Şimdi bunu söylüyorum. Soner Doğan yazıyor "Buruciye Medresesi'ne çok sonraları saldırılmaya çalışıldı ama polis gerekli müdahaleyi yaparak muhtemel bir olayı önledi. Buruciye'nin kapıları kapatılarak içeridekiler korundu ve dışarıdan saldırı önendi. Daha sonra da medresenin içindekiler kalabalığının Kültür Merkezi önünde olduğu saatlerde boşaltıldı (Yeni Şafak. 4 Temmuz 1995)

Burada sözü edilen Buruciye'nin kapıları kapatılarak korunanlar biz... İnsancıl'dan altı kişi Buruciye sarıldıkta içerideki görevliler standları bozmaya başladılar. "Standları bozmayın, akşama etkinlik var" de-

dikte bana "Etkinlikler iptal edildi" dendi. Oysa etkinlikler resmen üç saat sonra iptal edildi. Sivas kırımının düğümü burda. Buruciye'dekiler etkinliklerin iptal edileceğini nerden biliyorlardı. İz sürmeye tam buradan başlanmalı. Hukukçularla... gazetecilerle işe burdan başlanmalı. Soyut değil, somut hesap sorulacak kişilere bu izin üstünden ulaşılacak. Yoksa daha önceki kırımlarda neyle karşılaşmışsak Sivas kırımında da onla karşılaşırız. Sözgelimi kanlı 1 Mayıs... Hesap soracağız diye yıllar geçti... hesap sorulacak kişi kalmadı ortada.

Sivas'la ilgili her toplantıda bunu söyledim. Biliyorum, bıktılar. Canlarını sıktım. Beni görünce "hesap soracağız" diymiyorlardı. Bu yıl hiçbir toplantıya çağırılmadılar. Çağırılalardı da gitmeyecektim. Sonradan öğrendim. Toplanmışlar, "hesap soracağız" demişler. Sonra dağılmışlar. evlerine gitmişler

İşte buna gerçekliğin yitimi diyorum.

6 Temmuz Perşembe

Bu sabah gazeteleri aldıkta, daha çantama koymadan Cumhuriyet'in sağ başında şu haberi okudum. "Aziz Nesin öldü." Haberi okudukta tersim döndü. Hemen oracığa kaldırıma çıktım. Gazete satıcısı bir koşu yanıma geldi. "Bir şey mi oldu beyim... taksit çağırılım mı" dedi. İki elimle istemez işareti yaptım.

Sonra bir süre yürüdüm.

11 Temmuz Salı

Daha Aziz Nesin'in acısı dinmeden... Mehmet Ali Aybar öldü. Mehmet Ali Aybar da bu ülkede düşünen.. düşündükleri doğrultusunda eyleme geçen insanın acısını... sıkıntısını yaşıyor.

Türkiye halkının bir karakteri var. En birinciliği kimseye bırakmıyor. bırakmak istemiyor. Sözgelimi bu günlerde en birinci... en iyi müslüman Aziz Nesin'e en çok söven, az sövene "Sen iyi müslüman değilsin demeye getiriyor. Tabii hiçbir çözüm getirmeden sisteme. laikliğe sövmek de müslümanlığın ölçüsü sayılıyor

Bu milim değişmeden solda da böyle. Ben solcum diyor. ortaya çıkıyor. önüne gelene sövüyor. hakaret ediyor... böylece birinci sınıf solcu oluyor. Hatırlıyorum. Bunlar bir zamanlar Aziz Nesin'e "Aziz Nesin-Sen ne nesin" diye bağırıyorlardı. O toplantı da ben de vardım. Acıyla ayrılmıştım toplantıdan. O kişilerin kimileri, öldükten sonra övüp durdular Aziz Nesin'i. Sözgelimi, Aziz Nesin için yapılan toplantıya gitmedim. Onlardan birini görürsem midem kasılır. tansiyonum yükseldi çünkü.

Mehmet Ali Aybar'a geldikte... Daha 1970'lerde sosyalizmin sıkıntıları hissediliyordu. Ama bizler, bu sıkıntılara çözüm bulacak felsefi.. politik. ideolojik birikimden yoksunduk. Sovyetler Birliğinde olup bitenlere bakıp acaba, böyle değil de şöyle olmalı mı diyor-du kimileri. İşte bu noktada Mehmet Ali Aybar, güleryüzlü sosyalizm dedikte kıyamet koptu. O tarihte arkadaşlarla yapılan toplantılarda felsefi, ideolojik, politik bir tartışmanın gerektiğini savunmuştum ama kimseye dinletmemiştim. Bugün sermayenin yanında yürüyen, o zamanın birinci sınıf sosyalistlerine göre Aybar en hafif deyişle revizyonistti. Burdan baktıkta bir revizyonisti dinlemenin hiçbir anlamı kalmıyordu. O gün Aybar'ı revizyonist diye suçlayanların bir kısmı bugün revizyonist bile değil.

Söylemek istediğim şu. İnsancıl'ın önceki sayılarında Doğan Ağır beni eleştirmişti. Bu eleştiriyi son de-

rece önemsiyorum. Ağrı, beni "dönek, revizyonist, pasifist, urviyerist... anarşist" sıfatlarıyla suçlamadan eleştiriyordu.. marksizimde ulusallık sorununa çözüm arıyordu. Ne yazık, bugün bile kendine marksistim diyenlerin ciddi bir çoğunluğu, Doğan Ağrı düzeyinde değil.

Birikimsizliğin sövgüsü... hakaretle örüldüğü bir solculuk ancak insana zarar verir İktidara yürüyen bir lidermişçesine bizcileyin düşünmeyenleri korkutucu sıfatlarla suçlarsak... sindirirsek yanpıri kişiliğimizi doyurabiliriz. Yanpıri kişiliğimizle mutlu olurken çözüm yollarını tıkadığımız için Sovyetler Birliği yıkılır.

Mehmet Ali Aybar öldü. Yarın bir gün övgüler başlar. Onlar, birikimsizliğin cehaletinde bütün çözüm yollarını tıkananlardır. Onlar, Türkiye'de olup bitenlerden, bugünkü durumdan sorumludurlar.

17 Temmuz Pazartesi

Eski Kültür Bakanı Ercan Karakaş'ın giderayak yasaştırdığı Telif Hakları Yasası'nı okuyorum. Kitap yayını, bundan böyle, noter, Maliye Bakanlığı, Kültür Bakanlığı üçgeninde. Kitap çıkarmadan önce bir yığın işlem gerekiyor. Kültür Bakanlığından kitap için bandrol istenecek. Bakanlık 15 gün içinde bandrol verecekmiş. Bandrolsüz kitap yayını yasak. Bütün bu karmaşık işlemler bir yönetmenlikte düzenlenecekmiş.

Yasanın genel doğrultusu şu. Kültür Bakanlığı istemezse kitap yayınlamak mümkün değil. Belki ben yanlış anlamışımdır diye Yazarlar Sendikası'ndan Yayıncılar Birliği'nden yetkilileri aradım. Bulamadım. Şimdi burda beni gülümseten bir noktayı söylemeliyim. Her gün şurda burda gördüğüm.. telefonla sanide konuşabildiğim kişiler, yetkili olur olmaz kayboluyor. Sözgelimi Ercan Karakaş. Her rastlamamızda "Merhaba Hocam" diyen Karakaş, yetkili olunca birdenbire kayboldu. Kaç kez aradım, bulamadım. Şimdiye kadar hiçbir konuda yetkili olamadım... olmadım. Düşünüyorum. Yetkili olsam ben de mi kaybolurum birden. Telif Hakları Yasası'nda danışacak birini bulamadım. Tam bu ara yetkisiz bir avukat geldi. O söyledi, hem de benim düşündüklerimden daha tatsız. Biz dergidekiler şaşkınlıktan birbirimize bakakaldık.

Yetkiliyken birdenbire ortadan kaybolan eski Kültür Bakanı Ercan Karakaş, **Cumhuriyet**'e yazdığı yazıda bu yapılarla "çağdaşlık" diyor. Yine Karakaş'ın dediğine göre bu yasa değişikliğinin hazırlanmasına "Kültür, bilim, sanat dünyasının temsilcileri ve uzmanları da katılmış." Tabii bu temsilciler kimlerdir hele kültürün, bilimin, sanatın uzmanları kimlerdir bilemiyorum.

Başımıza bir çorap örülüyor. Ama bu çorabın nasıl bir çorap olduğunu tam anlamış değilim.

18 Temmuz Salı

Dün **Yeni Yüzyıl**'da Şiar Yalçın, yazısındaki dizgi hatalarından söz ediyordu. Yazıyı okurken yüreğim daraldı. **İnsancıl**'da beş yıldır bir türlü çözümleyemediğim bütün hayatım boyunca utandığım tek sorun bu. Hatasız bir dergi çıkarmak için neler yapılmadı, özel düzelticiler mi tutulmadı.. düzelticilere yalvar yakar mı olunmadı. Olmadı. **İnsancıl** her ay üzüntülü çıktı, düzelti hatalarıyla. Bağıştım çağıştım, masaları yumrukladım.. ter ter tepindim. Olmadı. "Önünüzde diz çöküyorum. Bu dünyada ne istiyorsanız, onu gerçekleştirireceğim" dedim.. yalvardım. Olmadı. "Bakın" dedim "Beni öldürmek mi istiyorsunuz. İnanın, her düzelti hatasında utanıyorum. yüzüm kı-

zarıyor tansiyonum yükseliyor burnum kanıyor gözlerim kararıyor " Olmadı.

Düzeltilen arkadaşlar, ciddi bir sabırla, sarılsamaz... kırılmaz bir inatla düzelti hatalarına devam ettiler. Sonunda Temmuz sayısını Haziran yazacak kadar hatada son derece zor bir başarıyı elde ettiler. Güzel **İnsancıl**'ı dizgi hatasında hiçbir derginin ulaşamayacağı bir noktaya getirdiler. Bunun görüldüğü gün arkadaşlarla bir toplantı yaptım. O toplantı da söylediklerimi yazıyorum, şimdi.

İnsancıl, dizgi hataları yüzünden ağılıyor. Kayıtsız şartsız söylüyorum. Bu dünyada hiç kimsenin **İnsancıl**'ı üzmesine izin vermem. İşte burda söylüyorum. **İnsancıl**'ı üzen bunun faturasını milimine kadar ödeyecektir. Bu konuda hiç kimsenin nokta kadar kuşku olmasın. Hiç kimse hesap hatası yapmasın. Sizlere gelince. Sizlerin bu hataları bilerek yapmadığınızı biliyorum. Düzelti hatası, insan zekasına ihanettir. İki cümlede bir hata yapmaya, insanı birikim açısından hakkımız, haddimiz, yetkimiz yoktur. Hiçbir zaman olmamıştır, olmayacaktır.

Şimdi dizgi hataları için yeni yöntemler arıyoruz. Bunları uygulayacağız. **İnsancıl** üzülmeyecek. **İnsancıl** gülümseyecek.

Biz, **İnsancıl**'ı üzmemek zorundayız.

20 Temmuz Perşembe

Türkiye halkı, bir aydınlanma devrimi yaşamadı. Bu yüzden bilinci bütünyle dumura uğratılmış durumda. İşte bundan ötürü Türkiye'de, insanın hem toplumsal açıdan, hem bireysel açıdan özgürleşme sorunu yok.

Türkiye'de 70 yıldır baskı altında yaşadıklarını söyleyen islamcılara bakalım. Ben, islamcıların yazdıklarını dikkatle okuyorum. Aşağı yukarı, her yazıya Türkiye'nin % 99'u müslüman" diye başlayan yazarlar, Türkiye'yi kendi inançları doğrultusunda bir hapishaneye çevirecekler. Bunu zorla yapmayacaklar. Türkiye halkının özgürleşme sorunu olmadığı için oyla yapacaklar. Türkiye halkı oyla kendi hapishanesini kurabilir.

Bu konuda islamcılara haksızlık yapmamak gerekir. Şöyle 70 yıldır zaten hapishanede Türkiye insanı. Bu yetmezmişçesine şimdi islamcıların inşa ettiği yeni hapishaneye girecek. Tabii Kürtler de bir başka yeni bir hapishaneye inşa ediyorlar. Kendilerine Kemalist, Atatürkçü diyenler de "Bizim hapishanemiz daha güzel, aman öbür hapishanelere gitmeyin" diye çığırışıp duruyorlar.

Şu bilinmeli. Türkiye'de aydınlanma devrimini islamcılar, kemalistler, milliyetçi hareketler, sosyal demokratlar, liberaller kesinlikle başlatamaz. Çünkü ideolojileri uygun değil.

Türkiye' de aydınlanma devrimini ancak marksistler başlatabilir. Ama son derece tatsız bir durum. Türkiye'de marksistler bu konumda değil. Bir islamcı ya da bir kemalist otorteye bellediği birinin sözlerini hiç düşünmeden durmadan tekrar edebilir. Onları düşünme sorunu olmayabilir, böyle bir etkinliğe gereksinim duymayabilirler. Kemalist, Atatürk böyle dedi der o kadar. Ama bir marksist Marx böyle dedi.. Lenin böyle dedi deyip duramaz Marksist, düşünmesini öğrenmek, durmadan düşünmek zorundadır. Bir marksist, insanı bütün sorunlara, çağının en ileri bilgileriyle çözüm bulmak, bu sorunları toplum-sallaştırmak zorundadır.

Edebiyattan bir örnek vereyim. Hem marksist yazarlık taslayacaksınız hem de Refik Halid, Halit Ziya, hüseyin Rahmi, Yakup Kadri dendi mi alık alık bakacaksınız. Böyle marksistlik olmaz. Tam burda şunu söylemem gerekiyor. Her toplum birkimine göre ilerler. Şöyle. Yakup Kadri, bizim romancımız. Panorama ile Ankara romanından sonra bu birikim romanımızda varken... bu toplumda Selim İleri... Adalet Ağaoğlu... Latife Tekin... hele hele Orhan Pamuk çıkmamalı. Çıktığına göre Türkiye romanında ciddi bir kırılma var. Marksist yazarlar, bu kırılmayı ciddi bir şekilde incelemek zorundadır. Burası önemli. Çünkü sistemin adamlarınca bu toplumun birikimi çarçur ediliyor... insan, birikimsiz bırakılıyor.

Türkiye'de her marksist, bütün işi gücü bırakıp kendini aydınlatmak zorunda. Bu birincisi.

İkinciye geldikte... Marksistler iktidar sorununa siyasal değil, toplumsal bakmalı. Özgürleşme sorunu olmayan bir toplumda siyasal iktidar mutlaka yeni bir hapishane inşa eder. Düşünmek gerekir. Anayasanın tek bir maddesi değiştirilmiyor. Toplumun kılı kırır damıyor.

Toplumsal iktidar dendikte... mutlaka bir gazete, her alanı kapsayacak dergiler... mutlaka bir televizyon kanalı... mutlaka bir üniversite... mutlaka ilkokuldan liseye kadar birçok okul... İnsanın kültürel gereksinimleri için her alanda ciddi bir mücadele. resim... müzik... tiyatro... heykel... sinema... roman... öykü... şiir... felsefe... bilim. Kültür ürünlerinin dağıtımı için ciddi örgütler... Ancak bütün bunlardan sonra insanımızın dumura uğramış bilinci ışı... hem toplumsal, hem de bireysel açıdan örgütlenme sorunu başlar. İşte o zaman insanın dumura uğramış bilincinden rant yiyen... Türkiye insanının yaratıcılığını önleyen... hepimizi hergün üzen... acıtan bütün kişiler... bütün kurumlar yerlebilir olur

Türkiye insanının ileri yürüyüşü durdurulmuştur. Türkiye madden manen çürümektedir. Bu çürümeyi ancak marksist bir tasarımla önleyebilir. Ama marksistler, toplumun en uzağında tepkici bir topluluk durumunda yaşıyorlar. Tabii marksistler de sistemin karakterinden kopamıyor. Sistemin karakterinde birincilik önemlidir. Okulda en çalışkan olursan... üniversiteye girişte birinci olursan gazetelere geçersin. Birinci olmak karakterimiz. Sözgelimi, vatani sevmekte en birinci olanlar var. Vatani sevmekte en birinciyim diyorlar... En liberaller var. İslamcılar da bunu tartışıyorlar. İslamın da birincileri var. Tabii marksistler de birincilik yarışması yapıyor.

Peki birincileri kim belirliyor. Hakem kurulu olsa kolay. Yarışmacılara bakar "Sen vatani sevmekte birincisin... müslümanlıkta sen değil, sen birinci oldun." der. Böyle bir kurul yok. O zaman kim belirliyor birinciliği... Kim olacak, kendi... "Ben birinciyim" diyen.

Marksistler, sistemin karakterini kendi bireyselliğinde yerle bir etmek zorunda.

24 Temmuz Pazartesi

Türkiye şöyle bir ülke. Adamın birisi, bir sabah kalkıyor... "Dur" diyor, "ben de bunu yaparım." Ne mi yapmaya karar veriyor. Aklına ne gelirse... dergi çıkarıyor... parti kuruyor... gazete çıkarıyor... fuar açıyor. Ama bu işin nasıl olacağı konusunda bir tek gün düşünmüyor. İki gündür böyle biriyle uğraşıyoruz. Firmanın adı Rüzgar Ajans. Bu Rüzgar Ajans, Galatasaray Lisesi'nin bahçesinde kitap fuarı açmaya

karar veriyor. Bir hanım günlerce gidip geliyor sonunda bir sözleşme imzalıyor. Fuar ayın 22'sinde açılacak. Kitaplarımızı toparlıyoruz, sözleşmeye uygun bir şekilde Galatasaray Lisesine gidiyoruz. Kitap konacak bölümler hazır değil. Fuarın açılacağı gün... cumartesi günü sabah 8.00'de oradayız. Kitap konacak bölümler yine hazır değil.

Napmak gerekiyor. Ortalıkta ağız sakızlı amerikan tipi kızlar erkekler dolaşıyor. Kitap bölümü için masa... raf istiyoruz. Cak cak çikletli ağızyla, bir eli belinde "Raf şu kadar dolar... masa şu kadar dolar" halı bu kadar dolar... Anlaşıyor. Yarım saat sonra bir başkası geliyor... başka rakamlar söylüyor. daha önce anlaştığımız yetkili değilmiş. Olup bitenleri yalnızca izliyorum, o ana kadar. Sonra ayağa kalkıyorum, ağız çikletli bir eli belinde amerikan nesepli çocuğa "Şu halini düzelt" diyorum. Ne varmış halinde. "Amerikan uşağı" diyorum... ortalık karışıyor. Adam kaçıyor. Başka yetkililer geliyor... bir masa bulunuyor. Biz bölümü düzenlerken tam karşımızda canhıraş bir bağırtı "Ye beni... on kere ye beni." Noluyor demeye kalmadan tam yanımdan bir başka canhıraş bağırtı. "Az ye-me... çok ye beni." Meğerse bunlar FM radyolarıymış. Bunlar bir iki tane değil fuarın her yerinde mevzilenmişler "Ye beni... ye onu..." diye çağırışp duruyorlar. Aman yaman demeye kalmadan kültür yozlaşmasının kimliksiz bıraktığı oğlanlar kızlar bir o yana bir bu yana kıvrılmaya başlamaz mı. Bu rezil görüntü de konuşmak mümkün değil... üstelik tepemizde güneş cayır cayır yanıyor. Bulunduğumuz yeri terkettik... bir ağacın altında oturuyoruz. Yayıncılar imza topluyor, bu işe son vermek için. Akşamı zor ettik... Ertesi gün durum düzelir diye yine fuardayız. Bu arada şunu da söyleyeyim. Bütün Galatasaray'ı ayağa kaldıran feryatları merak eden biri fuara girmiş. kulaklarını tıkaya tıkaya dolanan kişi bize acımış bir iki kitap almış... bütün günün satışı 500.000 TL. Ertesi gün yine fuardayız. O kızlar... o oğlanlar çikletli görevliler istifa etmiş. Yine feryat figan "Ye beni... ordan ye" diye son sınırdaki bağıran kişiler. Öğleye kadar zor durduk. Ayhan... ben... Berrin, kitaplarımızı toplama kararı aldık. Yazarlarımızın... şairlerimizin imza günlerini iptal ettik. Kitaplarımızı topladık... kapiya geldik. Çıkamazmışız. Neden. Kural böyleymiş. Bizi kapıdan çıkarmak istemeyen "Sertleşirseniz sertleşiriz" diyenlere şöyle dedim. "Bakın Türkiye'de beş on kişi bir araya geldikte karar alamaz... aldığı karar çokluktan. her kafadan bir ses çıkmasından ötürü uygulanmaz. Çokluğun kararsızlığı yüzünden başarısız olunur." Önümüzü kesenler şaşkın şaşkın beni dinliyordu. Şöyle devam ettim. "Biraz sonra Berrin Hanım arabasını getirecek. Ayhan arkadaşımız kitapları arabaya koyacak. Sizlerin herhangi bir müdahalesine karşı ben tek başıma mücadele edeceğim. Kararım budur. Tek başıma hareket ettiğimde kararımı mutlaka uygulayım. Sakın hesap hatası yapmayın. Çokluğunuzu güvenmeyin."

Önümü kesenler "Peki efendim" deyip yol verdiler

Bütün bu olup bitenlere karşın Rüzgar Ajans için üzülmediğimi söylemeliyim. Cumartesi günü şunu önerdim. Anlaşılan siz bu işi beceremiyorsunuz. Bunu bize bırakın... yayıncılardan bir komite kuralım. Bir saate kalmaz burayı düzene koyarız." Kabul etmediler. "Hayır. Biz yapacağız" dediler. "Yapamayacaksınız. Büyük zararınız olacak. Üzüleceksiniz." dedim.

Ben, paranın nasıl zor kazanıldığını bilen biriyim...

başarısızlık insanı nasıl üzer, bunu da bilirim. Başarısızlıklarda insanların nasıl dönüverdiğini yaşamışım. Kor ateşlerde yana kavruyla geldim bu günlere. Daha işin başında başarısızlığa gideceğini görürüm.

Bütün uyarılarıma karşın fuar yöneticileri ayıkma-
dı. İş bu noktaya geldi. Bugün yayıncılar noterden
protesto çekecek.

İşte iki gün bu tatsızlıkları yaşadım.

27 Temmuz Perşembe

Kabalcı Yayınevi beni kışkırtmaya devam edi-
yor. İki yeni kitap geldi Kabalcıdan. Biri Ömer Naci
Soykan'ın **Kuram- Eylem Birliği** olarak **Sanat-
Schelling Felsefesinde Bir Araştırma**. Öbürü,
Hegel'in **Tarihte Akıl** adlı eserleri. (Türkçesi Önay
Sözer)

Ömer Naci Soykan'ın eserini okudum. Önce şu. E-
ser son derece güzel... anlaşılır bir dille yazılmış. Bu-
nun nedeni de şu. Ömer Naci, sorunu iyi kavramış...
sorunu dillendirebilecek dili bulmuş. Böyle olmasay-
dı... Ömer Naci, Schelling'i anlatacak dili bulmasay-
dı, bu eser, hiçbir biçimde anlaşılmazdı. Bunun örneği
Oruç Aruoba'dır... ne yazarsa yazsın anlaşılmaz.
çünkü Aruoba bizsizdir. Ama o, bu dilsizlik sorununu
hiçbir zaman kavrayamaz... anlaşılmazlığını yüksek
düşünce gücüne bağlar. Bencileyin sıradan insanlar
yüksek düşünce gücümüz olmadığı için... Oruç
Aruoba'yı anlamaz.

Schelling'e geldikte... Ömer Naci söylüyor.
"Schelling idealist bir filozoftur." Şimdi soru şu. Bu i-
dealist filozofta biz neyi öğrenebiliriz. Yalın bir dille
söylüyorum. Schelling'de biz bir sorunun dalı budaklı
irdelenmesini öğreniriz... kılı kırk yaran bir incelemeyi.
Marx, Alman idealizminin üç düşünürünün... Fichte,
Schelling, Hegel... yarattığı böyle bir ortamda gelişi-
yor.

Burda önemli noktaya geliyorum. Alman idealiz-
minde çelişme son derece önemli. Benim yaptığım a-
raştırmaya göre bu çelişme sorunu, 1575-1634 yılları-
nda yaşayan Jacob Boehme'ye kadar gidiyor. Çocuk-
luğu çobanlıkla geçen. sonra ayakkabıcı çırağı olan
Boehme, dinselikten kurtulamasa bile bir çelişmeler
sorunu yaratıyor. İşte bu çelişmeler sorunu döne dola-
na Marks'ta doğru kanalı buluyor.

Çelişme sorunu için şöyle diyor Ömer Naci, "bu
nokta, Schelling felsefesinin en kritik noktasıdır. Hem
kendisi hem başkası olabilen bir özdeşlik anlayışı a-
çıkça bir çelişmedir. Ancak bu çelişmeye ihtiyaç var-
dır. Aksi takdirde mutlak özdeşlik, kilitlendiği bir öz-
deşlik durumundan kurtulamayacak, kendini açama-
yacaktır. Ayrıca Schelling'de olsun, Hegel'de olsun,
Marx ve marksistlerde olsun, bu çizgideki tüm
"diyalektikçi"lerde böyle bir çelişme olumsuz değil,
tersine olumlu bir şey olarak görülür. Sorunun en a-
zından Schelling ve Hegel için dinsel temeli de vardır."

Şunu söylemeliyim. Önce Ömer Naci'nin bu eseri
okunduktan sonra Marx'ın cehalete neden savaş açtığı
daha iyi anlaşılıyor. Schelling'in, Hegel'in yarattığı fel-
sefi ortamda yetişen Marx, bu ortamdan edindiği biri-
kimle bir tartışmada Weitting'e "Cehaletin hiçbir za-
man hiç kimseye faydası olmamıştır." diye bağırır.

Şimdi burda bu idealist düşünürün roman için ne
düşündüğünü anlatmak istiyorum. Schelling'e göre
"Roman dünyanın en azından çağın bir aynası olma-
lıdır ve böylece kısmen mitolojiye dönüşmelidir." Mito-
loji dendiğinde Schelling'e göre karanlık zamana ışık

Sesin Duvarını Aşıyor Çığlık

mezartaşlarının, türbelerin
yakarılan sandukların mumlu göğünde
hışırdayan çınar görkemi
kur yapan iki güvercin
durmadan akan yeşil
tanıklığı serin avluların

hızla ilerliyor hızar
hızla iki terli gövde
sesin duvarını aşıyor çığlık
kökleri toprakta yaşayan
ölü bir gövde devriliyor zamana
yollarda göçer bir hüznün

Aydın ÖZTÜRK

tutmak anlaşılmalı. Böylece roman, dünyanın en azın-
dan çağın aynası olarak... mitolojik yaniyla karanlığı
aydınlatacak... karanlığa ışık tutacak.

Ben burda idealizmin çıkmazını görüyorum. Bu
çıkmaz görüldüğü için günümüzde hiçbir burjuva idea-
list Schelling'in söylediğini yapamaz. Sözgelimi Selim
İleri... Adalet Ağaoğlu... Orhan Pamuk. Neden yap-
maz. Şu yalın nedenle... çağını yansıtan roman yazar-
sa... karanlığa ışık tutarsa, o karanlığın oluşturucusu-
nu... kendini görür. Diyelim, Selim İleri, her bir işin
yozlaştığını söyleyen bu bay, kültür yozlaşmasını oluş-
turan... çağını yansıtan bir roman yazsa... karanlığa
ışık tutsa, ışıktaki, ciddi bir şaşkınlıkla kendine bakan
kendini görür. Onun için bu kişiler, yazdıkları her ro-
manda karanlığı daha da karanlık yaparlar... dünya
görüşlerinden ötürü gerçekçi olamazlar. Bunun için bu
kişilerin oluşturduğu edebiyatın beli kırkıktır. Naparlarsa
yapsınlar beli kırık bu edebiyat çürüyecektir...

Ömer Naci Soykan'a geldikte... Ömer Naci'nin bu
incelemesiyle Schelling'de varoluşçuluğun kökünü
gördüm... ayrıca modern'in ilk kez Schelling'in felsefe
sorunu yaptığını öğrendim.

Yalapaşalaplığın hepimizi sürüklemek istediği tirilli-
ğe karşı bir direnme görüyorum Ömer Naci'nin bu gü-
zel eserinde. Bunca tırılın insanı birikimi inkar ettiği bu
ülkede Ömer Naci, Schelling üstüne 382 sayfalık bir
eser yaratıyor. Vedat Çorlu yönetiminde **Kabalcı
Yayınevi** bu eseri basıyor

İşte ben bu insanı seviyorum. İşte ben bu insanın
güzel bir dünya kuracağına inanıyorum... kesinlikle.
Şunu da söylemeliyim. Bu eseri alıp okumak da güzel
dünyanın yaratımına katkıdır. Bu eserin yaratıcıları
yalapaşalap tırıllara karşı yalnız bırakılmamalı. Bu ki-
tabı satın alırken gülümseyin... çünkü bu kitabı almak-
la yalap şalap tırıllara bir tokat atmış olacaksınız.

Felsefe Semineri

I. Yer
BULUNMAZ TİYATRO

KONULAR

II. Yer
PROMETE KİTAPLIĞI

19 Ekim Perşembe saat
19.00'da başlayacak her hafta
perşembe günleri olmak üzere
8 hafta devam edecektir.

CENGİZ GÜNDOĞDU
Düşünme Yöntemi
Kavramlar
Kavram Oluşturma
Tümevarım
Tümdengelim
Dialektik Yöntem

22 Ekim Pazar saat 15.00'de
başlayacak her hafta pazar
günleri olmak üzere 8 hafta de-
vam edecektir.

14 Aralık Perşembe saat
19.00'da başlayacak her hafta
perşembe günleri olmak üzere
8 hafta devam edecektir.

CEMİL GÜZEY
Dünya ve Gerçeklik
Mantık Uzaı
Anlamlın Resim Kuramı
Felsefede Ben Sorunu

17 Aralık Pazar saat 15.00'de
başlayacak her hafta pazar
günleri olmak üzere 8 hafta de-
vam edecektir.

8 Şubat Perşembe saat
19.00'da başlayacak her hafta
perşembe günleri olmak üzere
4 hafta devam edecektir.

KAAN ARSLANOĞLU
Yanılmamlın Gerçekliğı
Psikolojik ve Felsefi
Açıdan Yanılma
Kişilik ve Yanılma
Estetik Yanılma

18 Şubat Pazar saat 15.00'de
başlayacak her hafta pazar
günleri olmak üzere 4 hafta de-
vam edecektir.

3 Mart Perşembe saat 19.00'da
başlayacak her hafta perşembe
günleri olmak üzere 4 hafta de-
vam edecektir.

AFŞAR TİMUÇİN
Çağdaş Estetiğın
Sorunları

17 Mart Pazar saat 15.00'de
başlayacak her hafta pazar
günleri olmak üzere 4 hafta de-
vam edecektir.

31 Mart Perşembe saat
19.00'da başlayacak her hafta
perşembe günleri olmak üzere
4 hafta devam edecektir.

KADİR YERÇİ
Bilim Yöntemi
Tümdengelim
Bilimde Model Kuramı
Bilim Yöntemi
Tartışmaları

14 Nisan Pazar saat 15.00'de
başlayacak her hafta pazar
günleri olmak üzere 4 hafta de-
vam edecektir.

•Seminere giriş her hafta için 50.000.-TL dir. Katılım 25-30 kişi ile sınırlandırılmıştır.

•Katılımcıların seminere katılmak istedikleri yere başvurmaları gereklidir.

•**Bulunmaz Tiyatro:** Aznavur Pasajı 212/8 İstiklal Cad. Galatasaray Tel: 251 85 23

•**Promete Kitaplığı:** Muvakkithane Sok. No 39/3 Tel 537 53 92 (Mür. Gülçin Demir, Zeynep Özay)

İNSANCIL YAYINLARI

Şiir Dizisi

İnsana Gecikmeden Berrin TAŞ(Tükendi)	50.000.-TL.
İnsanın Ayak Sesleri Berrin TAŞ	50.000.-TL.
Seni Özledim Ayten MUTLU(Tükendi)	50.000.-TL.
Bir Ardıç Kuşuyum Ben Zerrin Taşpınar ŞAHİN(Tükendi)	50.000.-TL.
Ekmek Arası Umut Idris ATMACA(Tükendi)	50.000.-TL.
Pazar Resimleri Ali Ersin GÜNÇE	50.000.-TL.
Bir Gün Konuşur Rüzgâr Ali Ersin GÜNÇE(Tükendi)	50.000.-TL.
Cemreye Çağrı Cemile ÇAKIR	50.000.-TL.
Dinlenen Cadı Nihat ATEŞ	50.000.-TL.
Açık Gece Ömer BİLGE	50.000.-TL.
Öbür Yanı da Ateş Bozan YAMAN	50.000.-TL.
Gül Dikenini Öpünce Arif MADANOĞLU	50.000.-TL.
Saklı Süleyman Sırrı KAZDAL	75.000.-TL.
Havass'ın Sözleri Halid ÖZKUL	75.000.-TL.

Öykü Dizisi

Arka Balkon Kezban ÖZBAY	50.000.-TL.
Uzaydan Gelen Kadın Fatma KETHÜDAOĞLU	50.000.-TL.
İnsan Eli D. Mehmet ŞEKEROĞLU	50.000.-TL.
Sengisemai Ölüm Lutfiye AYDIN(Tükendi)	50.000.-TL.

Roman Dizisi

Proxima Centauri Ömer BAYTAŞ	80.000.-TL.
Çağrısız Hayalim Kaan ARSLANOĞLU	70.000.-TL.

Deneme-Eleştiri

Rüzgar Cengiz GÜNDOĞDU(Tükendi)	60.000.-TL.
Ekmek Cengiz GÜNDOĞDU(Tükendi)	60.000.-TL.
İnsan Arayışı Sadık ALBAYRAK(Tükendi)	60.000.-TL.
Denemenin Kıyılarında Yusuf ÇOTUKSÖKEN	60.000.-TL.
Gerçekçi Düşünce-Gerçekçi Sanat Afşar TİMUÇİN(Tükendi)	60.000.-TL.
Yanılmanın Gerçekliği Kaan ARSLANOĞLU	100.000.-TL.
Eleştiri Cengiz GÜNDOĞDU	100.000.-TL.
Şiir Gündemi Sennur SEZER	75.000.-TL.

İnsancıl Dergisi: 1. Yıl Cildi (Tükendi)	600.000.-TL.
İnsancıl Dergisi: 2. Yıl Cildi	600.000.-TL.
İnsancıl Dergisi: 3. Yıl Cildi	600.000.-TL.
İnsancıl Dergisi: 4. Yıl Cildi	600.000.-TL.

Not: Posta masrafları nedeniyle ödemeli gönderilmez. İstene kitapın bedeli banka veya postaçekli hesabına yatırıldıktan sonra istene kitabın adıyla birlikte makbuzun fotokopisi **İnsancıl** adresine gönderilmeli.